

JEVGENI PAŠUKANIS

**VALITTUJA TEOKSIA
YLEISEN OIKEUS-
JA VALTIOTEORIAN
ALALTA**



MOSKOVA
KUSTANNUSLIIKE PROGRESS
1985

**Е. Б. ПАШУКАИИС
ИЗБРАННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ
ПО ОБЩЕЙ ТЕОРИИ ПРАВА И ГОСУДАРСТВА**

На финском языке

Valtio- ja oikeustieteellisen kirjallisuuden toimitus

Toimituskunta:

V. N. Kudrjajtsev (vastaava toimittaja)
S. N. Bratus
L. J. Ginsburg
L. S. Mamut
V. S. Nersesjants

Suomentanut VIOLA ZAKREVSKAJA

PAINETTU NEUVOSTOLIITOSSA

© Издательство Наука, 1980
© Suomentos. Kustannusliike Progress 1985

II $\frac{1202000000-116}{014(01)-85}$ 221-85

SUOMENKIELISEN PAINOKSEN SAATTEEKSI

Tämän kirjan toimituskunnan on mieluista lausua tyytyväisyytensä sen johdosta, että suomalaiset lukijat ovat saaneet mahdollisuuden tutustua äidinkielellään Jevgeni Pašukanisin yleistä oikeus- ja valtioteoriaa käsitteleviin valittuihin teoksiin.

Pašukanis oli sen kauden suurimpia lakimiehiä ja teoreetikkoja, jolloin maassamme rakennettiin sosialismin perustuksia, joten hänen poliittiset ja oikeudelliset katsoimuksensa ovat nykyäänkin asiantuntijoiden kiinteän huomion kohteena.

Marxismin eräisiin metodologisiin asettamuksiin nojautuvilla Pašukanisin katsoimuksilla oli aikoinaan (etenkin 1920-luvulla) huomattava merkitys yleisen historiallismaterialistisen oikeusteorian muovautumiselle. Hänen keskeisessä erikoistutkielmassa *Yleinen oikeusteoria ja marxismi* esittämiään teoreettisia perusajatuksia on pohdittu alkerasti neuvostoliittolaisessa lakitieteellisessä kirjallisuudessa. Keskusteluissa on tuotu esille ja analysoitu seikkaperäisesti Pašukanisin teoreettisten katsomusten vahvat ja heikot puolet. Pašukanisin tutkimukset ovat herättäneet vilkasta huomiota länsimaissakin.

Jevgeni Pašukanisin tieteellinen tuotanto on ollut tarpeellisenä ja tärkeänä renkaana Neuvostoliiton lakitieteen muovautumishistoriassa. Neuvostovaltio ja -oikeus ovat läpäisseet useita historiallisia kehitysvaiheita. Ne ovat saaneet Neuvostoliitossa yleiskansallisen luonteen. Neuvostoyhteiskunnan koko poliittisen järjestelmän muuttamisen myötä syviä muutoksia on kokenut myös neuvostolainsäädäntö. On kehittynyt ja uudistunut neuvostolakitiede, jonka nykyiset teoreettiset perusajatuksukset kuvastavat sosialistisen yhteiskunnan poliittis-oikeudellisessa päällysraken-

leessa ja yhteiskunnallisessa tajunnassa tapahtuneita edistyksellisiä muutoksia. Kaikkinainen kehitys, mm. poliittisen ja oikeudellisen ajattelun alalla, kytkeytyy aina aiempaan kokemukseen hyödyntäen edellisten kausien oikeustieteellisten tutkimusten saavutuksia. Niinpä neuvostolaki-tieteen kehityksen alkukausilta peräisin olevien tutkimusten, mm. tähän julkaisuun otettujen Pašukanisin teosten, merkittävyys on ilmeinen.

Päätteeksi tahtoisimme toivoa, että tämä kirja herättää mielenkiintoa Suomen tieteellisissä piireissä ja on hyödyksi niille. Uskomme kirjan olevan positiivinen lisä kansojemme perinteellisesti hyviin ja ystävällisiin kulttuuri- ja naapurussuhteisiin.

Toimituskunta

ESIPUHE

Yhteiskuntapoliittisen kehityksen nykyvaihe kaipaa vakavaa teoreettista ja metodologista, valtio- ja oikeustieteellistä tutkimusta. Nykyään on kerrassaan mahdotonta ohjata tehokkaasti yhteiskuntaprosesseja (mm. poliittis-juridisesti välittyviä) tukeutumatta huolellisesti kehitettyyn tieteellisten tietojen järjestelmään.

Nykyisen marxilais-leniniläisen valtio- ja oikeustieteen rikastuttamisessa ja sen vaikeiden ajankohtaisten ongelmien ratkaisemisessa on varsin tärkeää tutkia jatkuvasti poliittis-oikeudellisten oppien historiaa. Poliittisten ja oikeusaatteiden historia on elävä, tänäänkin jatkuva kehitysprosessi. Tutkimatta historian kartuttamaa aineistoa ja perehtymättä siihen on mahdotonta määrittellä tarvittavan perusteellisesti niiden olennaisten teoreettisten ongelmien piiriä ja ratkaisumenetelmiä, jotka viitoittavat marxilais-leniniläisen valtio- ja oikeustieteen kehityskulun.

Neuvostolakitieteen vaikean, mutta hedelmällisen kehitystien objektiivinen analyysi kiinnostaa muitakin kuin poliittis-juridisen ajattelun historioitsijoita. Todellinen edistys poliittis-oikeudellisen tiedon alalla kaipaa lakitieteen kehityslakien selkeää tajuamista ja sen piirissä ilmenneen etsinnän ja väittelyn sekä menetysten, saavutusten ja keksintöjen harkittua ja syvällistä tutkimista.

Tuollainen tutkimus auttaa näkemään luokkayhteiskunnan sosiaalisen käytännön monimutkaisen mekanismin, joka määrää ja välittää teoreettiset käsitykset valtiosta ja oikeudesta; tutkimus tuo esille valtio- ja oikeusopin rakenteen ja dynamiikan tunnusomaiset piirteet ja lainomaisuudet. Tässä mielessä lakitieteen historian analyysi kytkeytyy valtion ja oikeuden dialektis-materialistisen tutkimusmeto-

dologian kehittelyyn, joka pohjautuu marxismi-leninismiin klassikkojen aateperintöön ja jonka tärkeys on ilmeinen.

Venäjällä toteutettu voitokas proletaarinen vallankumous asetti marxilaisten oikeustieteilijöiden eteen vastuullisen ja ajankohtaisen tehtävän: maailman ensimmäistä sosialistista valtiota rakennettaessa oli sovellettava luovasti Marxin, Engelsin ja Leninin kehittelemiä ajatuksia mm. politiikasta, valtiosta, oikeudesta, demokratiasta ja laillisuudesta. Neuvosto-oikeustieteen alullepanijoiden oli marxismi-leninismiin klassisiin perusteoksiin tukeutuen luotava sosialistiset valtio- ja oikeustieteelliset yleis- ja erikoisaineet sekä lainopillisen sivistyksen uusi järjestelmä. Samalla oli voitettava porvarillisen, pikkuporvarillisen ja revisionistisen poliittis-oikeudellisen ideologian voimakas vaikutus ja järjestettävä työtätekevien juridinen valistus tieteellisen kommunismin periaatteita vastaavaksi.

Suuren panoksen dialektis-materialistisen valtio- ja oikeusopin monien avainkysymysten kehittelyyn antoivat neuvostolakitieteen muovautumiskaudella sellaiset tunnetut oikeustieteilijät ja ammattivallankumoukselliset kuin P. I. Stučka*, J. B. Pašukanis, N. V. Krylenko** ym.

Pašukanis on kirjoittanut yli sata teosta yleisen valtio- ja oikeusteorian, kansainvälisen oikeuden, valtio-oikeuden, oikeushistorian ym. aloilta. Suurinta mielenkiintoa on herättänyt hänen päätutkimuksensa *Yleinen oikeusteoria ja marxismi. Tärkeimpien oikeuskäsitteiden arvostelua*. Tähän lukijoille tarjoamaamme julkaisuun on mainitun teoksen ohella oteltu aiheensa puolesta siihen välittömästi liittyvä artikkeli »Marxilainen oikeusteoria ja sosialismin rakentaminen». Artikkelinä käsittelee sosialistisen neuvosto-oikeuden luokkasisältöä ja tehtäviä, joten tutustumatta siihen on mahdollonta saada täydellistä käsitystä Pašukanisin oikeusteoriasta. Julkaisuun kuuluu lisäksi kolme Pašukanisin artikkelia, joissa tekijä tarkastelee Hegelin poliittisia ja oikeu-

* *Stučka P. I.* (1865—1932), huomattava neuvostoliittolainen valtiomies ja puolueen toimihenkilö, tunnettu oikeustieteilijä. Käsittelee pääteoksissaan proletaarisen valtion ja oikeusteorian, vallankumouksellisen laillisuuden, lainkäytön ja siviilioikeuden ongelmia.

** *Krylenko N. V.* (1885—1938), neuvostoliittolainen valtiomies ja puolueen toimihenkilö, yhteiskuntapoliittinen kirjailija. Toimi vuodesta 1931 VSFNT:n ja vuodesta 1936 SNTL:n oikeuslaitoksen kansankomissaarina. Hänen kynästään on lähtenyt useita kirjoja ja kirjasia valtio-oikeudellisen rakennustyön teoriasta ja käytännöstä Neuvostoliitossa.

dellisiä katsomuksia ja arvostelee 1920-luvun porvarillisia näkemyksiä valtiosta ja oikeudesta. Kyseiset artikkelit ovat omiaan täydentämään käsitystä etevästä neuvostoliittolaisesta valtio- ja oikeustieteen teoreetikosta ja osoittamaan hänen tieteellisen harrastuspiirinsä laajuutta ja tietojensa syvyyttä.

Tähän julkaisuun on liitetty lyhyt kuvaus Pašukanisin elämäntaipaaleesta sekä hänen pääteostensa systemaattinen luettelo; julkaistavat teokset on varustettu viitteillä ja selityksillä.

Pašukanisin esittämä ja perustelema oikeusoppi on tuonut hänelle ansaitun arvovallan tiedemiehenä. Omaperäinen ajattelu, kriittinen taisteluhenki, arvokkaiden teoreetikosten päätelmien runsaus, johdonmukainen rakenne ja selkeä esitys ovat tehneet tuosta opista tärkeän merkkipylyvään neuvostolakitieteen historiassa.

Käsityksen muodostamiseksi Pašukanisin oikeusopin sisällöstä ja merkityksestä sekä sen sijasta yleisessä marxilais-leniniläisessä oikeusteoriassa on tarkasteltava sitä ennen kaikkea kiinteässä yhteydessä 1920-luvun alkupuoliskon yhteiskuntapoliittiseen tilanteeseen, yhteiskuntakehityksen tendensseihin, luokkataistelun erikoisuuteen ja tuon ajan aatteelliseen ilmapiiriin.¹

Vuosi 1920 oli Neuvosto-Venäjällä ns. sotakommunismien politiikan huippuvuosi, se oli markkinakauppaa harjoittavien aineiden suurimman rajoittamisen ja tiukkaan sentralisoituun johtoon pohjautuvan talouden rakentamisen aikaa.

Sotakommunismien kaudella toteutettiin perinpohjaisia muutoksia tuotannon alalla (suurteollisuuden lisäksi kansallistettiin myös keskisuuri ja osaksi pienteollisuus), jakamissuhteita järjestettäessä hylättiin tavaratalouden periaatteet, supistettiin tavara- ja rahasuhteita ja sovellettiin hallinnollisia menetelmiä taloustehtävien ratkaisemiseen. Tilanne pakotti toimenpiteisiin, jotka tuskin olisivat olleet tarpeen rauhanomaisissa oloissa, mutta jotka yksin olivat paikallaan ankarassa taistelussa sisäisten ja ulkoisten vastavallankumousvoimien torjumiseksi.

Etupäässä kansalaissodan ja ulkomaisen maahanhyökkäyksen synnyttämä tilanne muutti neuvostotasavallan sotilasleiriksi ja pakotti nuoren sosialistisen valtion siirtymään sotakommunismien politiikkaan, jota eivät läheskään kaikki pitäneet siihen aikaan tavallisuudesta poikkeavana, äärimmäisenä pakkotoimenpiteenä. Se tulkittiin suorana-

seksi, nopeutetuksi siirtymiseksi kommunismiin, vallankumouksen perimmäiseksi tavoitteeksi ja varsinaisten kommunististen periaatteiden todelliseksi ilmentymäksi. Vallankumouksellisen romantiikan kyseiset harhakuvitelmat hallitsivat sitkeästi henkistä ilmapiiriä, jossa eli ja toimi edistysmielinen, vanhan maailman perinpohjaiselle uudistamiselle omistautunut sivistyneistö.

Kansalaissodan päättymisen ja ulkomaisten maahanhyökkääjien murskaamisen jälkeen maa saattoi ryhtyä välittömästi luovaan rakennustyöhön. Uuden talouspolitiikan tehtävänä oli edistää sosialismin rakentamista. Se muutti jyrkästi valtion harjoittamaa taloudenhoitotapaa. Järjestettiin valtion teollisuuden ja talonpoikaisen pientavarantuotannon välistä kauppayhteyttä. Juurrutettiin ja kannustettiin tavara- ja rahasuhteita (tietenkin proletaarivallan valvonnan alaisena). Kansalaisten tärkeimmät varallisuus-oikeudet tunnustettiin virallisesti ja vahvistettiin lailla (vuoden 1922 VSFNT:n siviililain 5. art.).

Rauhanajan koitettua kommunistinen puolue ja neuvostohallitus toteuttivat joukon toimenpiteitä, joiden tarkoituksena oli lujittaa entisestään laillisuutta ja oikeusjärjestystä. Lyhyessä ajassa, vain kolmen vuoden kuluessa (1921—1923), laadittiin ja julkaistiin tärkeimpien oikeudenalojen lakikokoelmat (VSFNT:ssä siviili-, metsä-, rikos-, rikosprosessi- ja siviiliprosessilaki). Samanaikaisesti toteutettiin myös oikeuslaitoksen uudistus. Perustettiin prokuraattorilaitos ja asianajajajärjestö ja alettiin julkaista lakitieteellisiä aikakauslehtiä. Kaikella tällä oli erittäin myönteinen merkitys sosialistisen demokratian kehitykselle ja työlätekevien oikeuksien ja vapauksien varmistamiselle. Mainitut toimenpiteet laajensivat ja vakaannuttivat yhteiskuntasuhteiden säännöstelyä oikeusnormein ja turvasivat neuvostolaillisuuden tinkimättömän noudattamisen.

Puheena olevina vuosina marxilaiset yhteiskuntatieteilijät pohtivat ehkä useimmin ja vilkkaimmin kysymyksiä suunnitelman ja arvolain yhteydestä uuden talouspolitiikan oloissa, tavara- ja rahasuhteiden olemuksesta ja merkityksestä siirryttäessä kapitalismista sosialismiin ja tavarantuotannon kohtalosta sosialismissa. Vallitsevana oli mielipide, että tavara sellaisenaan, arvolaki, pääoma, voitto yms. ovat esisocialistisen (lähinnä tietenkin porvarillisen) talouden kategorioita. Valtionsuunnittelu asetettiin konemaisesti vastapainoksi taloudellisten vipusimien vaiku-

tukselle, jota pidettiin vanhentuneena, aikansa eläneenä ilmiönä. Tavara- ja rahasuhteiden käytäntöön ottaminen katsottiin suhdannepoliittiseksi toimenpiteeksi. Sosialismi kuviteltiin yhteiskunnaksi, jossa ei tule olemaan minkäänlaista tavarantuotantoa.

Useimmat käytännön juristeista ja tiedemiehistä puhuivat suunnilleen samaan tapaan, kun kyse oli oikeuden olemuksesta ja roolista sosialistisessa rakennustyössä ja oikeudellisen päällysrakenteen kohtalosta sosialismissa. Monet neuvostovallan puolelle siirtyneet oikeustieteilijät uskoivat vilpittömästi, että oikeus ja laki ovat tavara- ja rahasuhteiden synnyttämiä ja näin ollen vain porvarilliselle yhteiskunnalle ominaisia muotoja. Hallitsevaksi luokaksi tullut proletariaatti ei heidän mielestään kaivannut noita muotoja; proletariaatin oli hylättävä ne tai äärimmäisessä tapauksessa se sai käyttää niitä väliaikaisesti uuden talouspolitiikan sallimien tavarantuotannon, vaihdon, kaupan ja finanssioperaatioiden välttämättöminä juridisinä lisäkkeinä.

Pašukanis kehitteli oikeusoppiaan 1920-luvun alkupuoliskolla, jolloin edellä esitetyllä asenteella oli melkoinen vaikutus neuvostolakitieteen alkulähteillä toimiviin oikeustieteilijöihin.

Samalla on todettava, että eräät vallankumouksen edellistä koulua edustaneet, smenovehilaisessa* hengessä esiintyneet oikeusoppineet eivät kannattaneet menneisyydeltä perittyjen tavara- ja rahasuhteiden hylkäämistä. Heidän laskelmansa oli yksinkertainen: jos nuo suhteet pysyvät entisellään, johtavat ne vähitellen kapitalistisen markkinatalouden palautumiseen. Pašukanisin kehittämä oppi antoi iskun porvarillis-liberaaliselle smenovehilaisuudelle oikeustieteessä.

Uuden talouspolitiikan voimaan saattamisen jälkeen lakitieteessä vallitsevissa oloissa Pašukanis tekee yrityksen tuoda konkreettisesti, marxilaiselta näkökannalta esille oikeuden taloudellisen ja luokkasisällön sekä oikeuden tärkeimmät tunnusomaiset piirteet ja ominaisuudet (»oikeusmuodon»).

Pašukanis pitää lähtökohtana sitä, että oikeuden sisältö ja muoto samoin kuin niitä teoreettisesti omaksuva ajat-

* *Smenovehilaisuus*, venäläisen porvarillisen sivistyneistön yhteiskuntapoliittinen virtaus 1920-luvulla. Sen ideologit luottivat neuvostovallan muuntumiseen uuden talouspolitiikan oloissa.—*Suom.*

telu muovautuvat historianprosessissa, jonka ylimenä on tuotantotapojen vaihtuminen. Näin muodoin erikoisena sosiaalisena instituutiona esiintyvän oikeuden tiedostamiseksi ja sitä vastaavan oikeuskäsitejärjestelmän selittämiseksi on ennen muuta päästävä selville oikeuden alkuperästä, määriteltävä yhteiskuntakehityksen tärkeimpinä kausina oikeudessa tapahtuneiden muutosten luonne ja tutkittava oikeuden nykyisen kehityksen syyt ja tekijät.

Tutkimusmenetelmänä joka Pašukanisin mukaan antaa mahdollisuuden käsittää asianmukaisesti oikeusmaailman ja joka samalla kelpaa koko oikeustieteellisen ajattelun systematisointiperiaatteeksi, on oikeusmuodon ja tavaramuodon analogia. Pašukanis ei ollut itse keksinyt tuota analogiaa, mutta hän tähdensi sen merkitystä, perusteli sitä pätevästi ja ehdotti ottamaan sen tärkeimmäksi periaatteeksi yleistä oikeusteoriaa rakennettaessa. Hän käytti sitä ahkerasti tutkiessaan oikeutta ja näytti havainnollisesti, millaiset heuristiset mahdollisuudet se kätkee itseensä.

Pašukanisin mukaan oikeuden äidinhelmana on vastikkeellisen vaihdon kautta toisiinsa yhteydessä olevien erillisten subjektien kanssakäyminen. Tuossa vaihdossa »juridinen muoto sen yksinkertaisimmassa ja puhtaimmassa lajissa saa aineellisen perustansa. Vaihdon tapahtuma — — keskittää itseensä kuin polttopisteeseen niin kansantaloustieteen kuin oikeudenkin olennaisimmat momentit» (s. 104). Oikeudelle elämän antava vastikkeellinen vaihto syntyy ja lujittuu itsenäistä (yksityistä) intressiä edustavien tavaranomistajien keskinäissuhteissa. Kaikkien mahdollisten vaatimusten edustajana ja vastaanottajana esiintyvä subjekti, keskinäisten vaatimusten yhdistämien subjektien ketju — sellaiseksi Pašukanis näkee juridisen peruskudoksen, joka vastaa taloudellista kudosta, ts. työnjakoon ja vaihtoon perustuvan yhteiskunnan tuotantosuhteita.

Pašukanisin mielestä edellytykset yhteiskuntaprosessien juridisen muodon kukoistukselle luo kapitalismi, sillä se hylkää erilaiset patriarkaaliset yhteydet, henkilökohtaiset riippuvaisuudet, sääty- ja ammattikuntaedut yms. ja korvaa ne juridisilla suhteilla, ts. muodollisesti yhdenvertaisten subjektien suhteilla. Niinpä oikeuden ja oikeusmuodon olemusta yleensä on Pašukanisin mukaan etsittävä ennen kaikkea porvarillisen oikeuden tai oikeammin porvarillisen yksityisoikeuden alalta.

Olettuaan analyysinsa lähtökohdaksi täysin kehitty-

neen oikeustyyppin, so. porvarillisen oikeuden, Pašukanis ei kiellä sillä muiden oikeustyyppien (feodaalisen ja organomistuksellisen oikeuden) olemassaoloa. Hän kehottaa vain muistamaan jatkuvasti Marxin syvän metodologisen ohjeen, että edelliset yhteiskuntamuodostumat ja instituutiot voidaan ymmärtää niitä seuraavien, kehittyneempien muodostumien ja instituutioiden pohjalta.

Pašukanis pitää tärkeänä, että yleinen oikeusteoria ei tulkitisi oikeutta »abstraktin ihmisyyhteiskunnan omaisuudeksi, vaan tiettyä — yhteiskunnallista ympäristöä vastaavaksi historialliseksi kategoriaksi» (s. 57). Tällaisen käsityksen mahdollistaa kohoaminen yksinkertaisesta monimutkaiseen ja abstraktista konkreettiseen niin, että lähtökohdaksi otetaan oikeustodellisuuden yksinkertaisin aines. Marx käytti *Pääomassa* tuollaista menetelmää. Hän tutki yksinkertaisinta suhdetta, »porvarillisen yhteiskunnan taloudellista solumuotoa» — »työn tuotteen tavaramuotoa eli tavarain arvomuotoa»² ja siirtyi tästä kehittyneen kapitalistisen talouden monimutkaisempiin ilmiöihin.

Oikeussuhde on Pašukanisin mielestä oikeuselämän alku-solu. Jo heti alkuun Pašukanis törmää porvarillisessa lakitieteessä vallinneeseen normatiivisuuteen, jonka mukaan oikeuden lähtökohtana on korkeimman arvoavallan pyhittä-mä normi, jota on ehdottomasti noudatettava.

Pašukanis arvostelee porvarillisten normativistien rakennelmia. Hän sanoo, että vain oikeussuhteessa oikeus pääsee todelliseen liikkeeseen. Normien summaksi käsitetty oikeus on pelkkä eloton abstraktio. Tieteellisen teorian on otettava huomioon tosiasiat. Määrätynlaisen suhteen muovauduttua syntyy myös sitä vastaava oikeus. Jos sen sijaan julkaistaan laki, jota vastaavia suhteita ei käytännössä synny, merkitsee se ainoastaan epäonnistunutta oikeuden luomisyritystä. Pašukanis selittää, että tällainen näkökanta »ei suinkaan merkitse luokan tahdon kieltämistä kehityksen tekijänä, luopumista suunnitelmallisesta vaikuttamisesta yhteiskuntakehityksen kulkuun, 'ekonomismia', fatalismia tai muita kauheita asioita. Poliittinen vallankumouksellinen toiminta pystyy paljoo, se voi huomenna toteuttaa sen, mitä ei ole olemassa tänään, mutta se ei voi tehdä olleeksi sitä, mitä ei itse asiassa ole menneisyydessä ollut. Toisaalta kun väitämme, ettei rakennuksen rakentamisaikomus eikä tuon rakennuksen pohjapiirroskaan ole vielä todellinen rakennus, niin siitä ei suinkaan seuraa, että

rakennuksen pystyttämiseksi ei tarvittaisi aikomusta ja pohjapiirrosta. Mutta kun asia ei ole ehtinyt pohjapiirrosta pitemmälle, emme voi väittää, että rakennus on jo pystytetty» (s. 71).

Kaikkinaisten juridisten suhteiden yhteisenä erikoispiirteenä on se, että ne ovat subjektien välisiä suhteita, päätelee Pašukanis. Oikeusteorian kannalta subjekti on atomi, yksinkertaisin ainesosanen. Kyky olla oikeussubjekti ei ole ihmisen synnynnäinen ominaisuus, kuten väittävät monet luontaisoikeudelliset opit. Marxilainen teoria tarkastelee jokaista yhteiskuntamuotoa historiallisena muotona, selvittää aineelliset edellytykset, jotka tekevät siitä toden, ja määrittelee tavaramuotojen ja oikeussubjektin erottamattoman yhteyden. Tavaravaihto kaipa toteutuakseen sellaisten oikeussubjekteina esiintyvien ihmisten erikoista suhdetta, »joiden tahto hallitsee esineissä» (s. 94). Sikäli kuin työntuote muuttuu tavaraksi ja arvon edustajaksi, saa ihminen juridisen subjektin ominaisuuden ja hänestä tulee oikeuden kantaja. Oikeussubjekti on tavaranomistaja, joka on kohonnut juridisen kanssakäymisen huipulle.

Todettuaan oikeussubjektin yksinkertaisimmaksi abstraktioksi, »oikeusteorian atomiksi» Pašukanis rakentaa tämän pohjalta juridisen kanssakäymisen konkreettisen moninaisuuden. Hän esittää mm. oikeussuhteen ja oikeusriidan kategoriat oikeussubjektin kategorian ilmentymiksi (ks. s. 32, 99).

Oikeusjärjestys eroaa Pašukanisin mielestä kaikkinaisesta muusta sosiaalisesta järjestyksestä nimenomaan siinä, että se on tarkoitettu subjekteille, jotka esiintyvät sosiaalisessa kanssakäymisessä toisistaan eristäytyneinä. Oikeusnormi erottuu siveellisten, esteettisten, teknisten ym. sääntöjen joukosta siinä, että se edellyttää persoonaa (subjektia), joka hallitsee oikeutta ja on tällöin aktiivisen vaateliias (ks. s. 81). Riippumattomien tahtojen sopimus on konkreettisen tahdonilmaisun tärkein keino, jonka avulla subjekti vaikuttaa häntä ympäröivään oikeuspiiriin. Markkinoiden kehitys tekee mahdolliseksi ja välttämättömäksi työn tai ryöstön kautta esineitä itselleen haalivan henkilön muuttumisen juridiseksi omistajaksi; markkinoilla toteutettavissa vaihtotapahtumissa, pois luovuttamisessa ja hankkimisessa osapuolet toteuttavat käytännössä abstraktia kykyään olla oikeussubjekteja, mm. esineiden omistajia.

Porvarillinen valtio luokkaherruuden ja sodankäynnin

organisaationa ei Pašukanisin mielestä kaipaa oikeudellista tulkintaa. Mutta markkinavaihdon takaajana se esiintyy julkisen vallan ominaisuudessa. Markkinoilla vastatusten olevista kahdesta oikeussubjektista kummallakaan ei ole valtaa esiintyä vaihtosuhteiden sääntelijänä. Siihen tarvitaan jotakuta kolmatta, joka olennoisi omistajina esiintyvien tavaranhaltijoiden toisilleen antamaa keskinäistä takuuta ja olisi näin ollen tavaranhaltijoiden kanssakäymissäännön ilmentymä. Kapitalismin oloissa tuona kolmantena on valtiokoneisto. Siitä, aivan kuin jostain abstraktista henkilöstä lähtee pakotus, »jota ei toteuteta sen yksilön etuja silmällä pitäen, jolta tuo pakotus on lähtöisin — koska jokainen tavarayhteiskunnan ihminen on itsekäs ihminen — vaan oikeudellisen kanssakäymisen kaikkien osantajien edut huomioiden. Ihmisen valta toiseen ihmiseen nähden toteutuu varsinaisen oikeuden valtana, ts. objektiivisen, puolueettoman normin valtana» (s. 121—122). »Valtiokoneisto toteuttaa tosiasiaassa itseään kuin persoonaton 'yleinen tahto', kuin 'oikeusvalta' jne., sillä yhteiskunta itse edustaa markkinoita» (s. 121).

Riistoyhteiskunnan sovittamattomat luokkaristiriidat johtavat pakostakin siihen, että valtion suojelemissa tavaranhaltijoiden kanssakäymisnormeja rikotaan alituisesti. Siitä seuraa tarve ehkäistä noiden normien rikkominen, ts. rikosoikeuden tarve. Rikosoikeus »ikään kuin ottaa suoritettavakseen yleensä oikeuden edustajan tehtävän ollen kokonaisuuden korvaavana osana» (s. 144). Rikosoikeus kuuluu tietenkin juridiseen päällysrakenteeseen, sillä se olennoi yhtä vastikkeellisen vaihdon muotoa kaikkine seurauksineen. Rikollinen sovittaa rikoksensa vapautensa osittaisella menettämisellä. Oikeusprosessissa näkyy erittäin selvästi, kuinka konkreettisen henkilön toimet muuttuvat osapuolen, ts. juridisen subjektin yms., toimiksi. Lähtien siis juridisen kudoksen »solusta», so. oikeussubjektista, Pašukanis yrittää rakentaa juridisten kategorioiden loogisesti eheän järjestelmän, yleisen oikeusteorian.

Kyseisen teorian erottamattomana osatekijänä on toteama, että sosialismin rakentaminen Neuvostoliitossa tapahtui talouden keskitetyn suunnittelun järjestämisen ja vahvistamisen tietä. Pašukanis kannatti neuvostoliittolaisessa yhteiskuntatieteessä 1920-luvulla laajalle levinnyttä mielipidettä väittäen, että suunnitteluperiaatteiden etenevä kehitys vaihmentaa ajan oloon arvolain vaikutuksen, syrjäyttää kaik-

kinaiset markkinasuhteet ja hävittää tavaramuodon. Uuden talouspolitiikan aikana tuota tehtävää suorittivat Pašukanisin mukaan neuvostovaltiolle kuuluvat tuotantolaitokset; tosin työskennellen vielä markkinamenetelmin ne olivat toistaiseksi myyjinä ja ostajina vastakohtana toisilleen, toimivat omalla vastuullaan ja toteuttivat juridista kanssakäymistä.

Yksityisomistuksen ja sitä seuraavien ilmiöiden kerta-kaikkinen hävittäminen, sosialististen tuotantosuhteiden vakiinnuttaminen kaikkialle ja suunnitteluperiaatteen täydellinen voitto muuttavat Pašukanisin mielestä perin juurin taloussubjektien keskinäissuhteiden luonteen ja aseman, asettavat ne yksinkertaisiin, teknisesti erittäin tarkoitukseenmukaisiin riippuvaisuussuhteisiin toisistaan ja läten tuhoavat niiden juridisen henkilön (ks. s. 115). Tällainen on oikeuden kuoleutumisen näkymä, ts. »juridisen momentin asteittainen häviäminen ihmissuhteista» (s. 47).

Sellainen on Pašukanisin oikeusoppi kaavamaisesti esitettyinä. Se joka tutustuu siihen ensi käden lähteestä, huomaa ehdottomasti sen tekijän perusteellisen teoreettisen valmennuksen ja hänen luokka-asenteensa porvarillisen lakitieteen analyyseissa. Lukija antaa ansionmukaisen tunnustuksen tekijän laajatietoisuudelle, elävälle ja kuvarikkaalle esitystavalle, lukuisille ekskursseille oikeus- ja valtiohistoriaan ja taidolle käyttää voimassa olevan lainsäädännön aineistoa. Ei ole sattuma, että kaikki 1920-luvun arvostelijat korostivat yksimielisesti Pašukanisin suorittaman työn tärkeyttä ja vakavuutta sekä hänen oikeustieteellisen ajattelunsa korkeaa tasoa.

Pašukanis kehitteli oppiaan todella historian käännekohdassa, jolloin luhistuivat vanhan, porvarillisen lakitieteen tukipylväät, joiden tilalle alettiin laskea uuden, sosialistisen oikeustieteen perustuksia. Eivät läheskään kaikki entisistä professoreista kannattaneet tuolla kaudella marxilaista oppia, ja ne jotka tunnustivat sen, tulkitsivat usein väärin sitä. Monilla tieteelle omistautuneilla ja vallankumouksen asiaan vilpittömästi uskovilla oikeustieteilijöillä, etupäässä nuorison keskuudesta, oli vielä puutteellinen teoreettinen valmennus. Ensimmäisten neuvostoliittolaisten oikeustieteilijöiden hartioille lankesi noissa oloissa erittäin vaikea tehtävä. Vallankumouksen ja sitä seuraavan kärjistyneen luokkataistelun oloissa he pystyttivät marxilais-leniniläisen valtio- ja oikeustieteen rakennusta, puolustivat tarmok-

kaasti proletariaatin luokkalinjaa ja esittivät ajatuksia, joita sovellettiin sosialismin rakentamisprosessissa.

Yhteiskuntapoliittisen käytännön kehitystaso ja henkisen kulttuurin tila vaikuttivat ensimmäisten neuvosto-oikeustieteilijöiden katsomusten sisällykseen, heidän teoreettisessa toiminnassa tarvitsemiensa tietojen hankintamahdollisuuksiin ja heidän tieteellisten löytöjensä käytännölliseen soveltamiseen. Heidän oli mahdotonta vapautua ajan kalteista ja astua aikakautensa ulkopuolelle. Niinpä onkin selvää, että heidän tutkimuksistaan puuttuu paljon siitä, mikä ilmaantui marxilais-leniniläiseen valtio- ja oikeustieteeseen vasta myöhemminä kehityskausina. Kyseinen seikka ei millään muodoin vähennä noiden tiedemiesten suurta merkitystä neuvosto-oikeustieteen muovautumiselle. Tässä kohdin kannattaneet esittää Leninin seuraavat sanat: »Historiallisia ansioita ei arvioida sen mukaan, mitä historialliset toimihenkilöt eivät ole antaneet nykyaikaisiin vaatimuksiin verraten, vaan sen mukaan, mitä uutta he ovat antaneet edeltäjiinsä verraten.»⁹ Tältä kannalta katsoen neuvosto-oikeustieteen edelläkävijöihin kuuluvan Pašukanisin luovan työn uudistushenki on ilmeinen.

Pašukanisin esittämän oikeusopin ilmaantumishetkestä on kulunut yli viisikymmentä vuotta. Sosialistisen valtio-oikeudellisen rakennustyön kokemus ja marxilais-leniniläisen yhteiskuntatieteen saavuttama edistys tuovat selvästi näkyviin ne teoreettiset linjat, jotka tämä tutkija oli saavuttanut, mutta joita hän ei ollut pystynyt ylittämään.

Tutkittakoon tämän yhteydessä ensimmäiseksi, mitä mieltä Pašukanis oli oikeuden aineellisena maaperänä esiintyvän tavarantuotannon olemuksesta ja historiallisista rajoista. Kuten olen jo todennut, Pašukanis kannatti 1920-luvulla esiintynyttä mielipidettä, että tavarasuhteet ovat olemassa vain antagonistisissa luokkayhteiskuntamuodostumissa eivätkä ne sovi yhteen sosialismin olemuksen kanssa. Tuontapaiset katsomukset tuntuvat nykypäivän kannalta vanhentuneilta. Ne eivät ole kestäneet sosialismin käytännön ja teorian tarkastusta.

Tuotteen tavaraksi muuttumisen objektiivisina ehtoina ovat tunnetusti: a) yhteiskunnalliseen työnjakoon perustuva tuotannon erikoistuminen talousyksikköjen tietynlaisen eristyneisyyden säilyessä, b) tuotteen valmistaminen vaihtoon, joka noudattaa korvauksen ja vastikkeellisuuden periaatteita. Kumpikin noista ehdoista pitää kaiki paikkansa myös

socialismissa. Talousyksikköjen eristyminen ja korvaukseen sekä vastikkeellisuuteen pohjautuva vaihto toteutuvat socialistisessa taloudessa tietenkin aivan toisella tavalla kuin kapitalistisessa. Riittänee kun sanoo, että kyseiset ilmiöt esiintyvät perustuotantovälineiden socialistisen omistuksen piirissä, että ne ovat vapaita luokkariiston suhteista ja ovat luonteeltaan suunnitelmallisia.

Näin ollen sosialismi säilyttää (perinpohjaisesti muut-
taen) taloussuhteiden määrämuodoksi käsitetyn oikeu-
den maaperän.

Tavarasuhteet eivät ole koskaan määränneet minkään tuotantotavan yhteiskunnallisia kasvoja; ne ilmentävät eri tuotantotapojen yhteisiä piirteitä eivätkä lainkaan niiden konkreettista historiallista erikoisuutta. Asia on juuri päin-
vastoin. Tälle tai tuolle yhteiskuntataloudelliselle muodostumalle ominaisten tavara- ja rahasuhteiden konkreettinen historiallinen omaperäisyys määräytyy ennen kaikkea siinä vallitsevasta aineellisten hyödykkeiden tuotantotavasta.

Toiseksi on todettava, että juridisen idean Pašukanis samastaa vastikkeen ideaan ja sen jälkeen (millä on ratkai-
seva merkitys) pelkistää vastikkeellisen vaihdon kapitalis-
tisen tavaravaihtoon. Pašukanisin yritys selittää oikeu-
den riippuvaisuus aineellisista suhteista erotukseksi porva-
rillisista oikeusopeista on ymmärrettävä (ja ansaitsee kii-
tosta). Mutta tavaravaihdon kapitalistinen markkinamuoto on historiallisesti ohimenevä ilmiö: sitä odottaa kapitalis-
min kohtalo. Lisäksi oikeusmuodon riippuvaisuus talou-
dellisesta järjestelmästä ei suinkaan merkitse, että kyseinen
muoto on yhteydessä vain talouselämään. Oikeusmuoto on
läsnä yhteiskuntaelämän muillakin alueilla. Oikeus välit-
tää organisatorisia ja hallinnollisia suhteita, kansallisuus-
ja väestösuhteita, kansainvälisiä ja monia muita yhteiskun-
nallisia suhteita.

Yksityisomistuksen ja ihmisen toista ihmistä kohtaan harjoittaman riiston hävittänyt sosialistinen järjestelmä on voittamassa osto- ja myyntiperiaatteen yleisyyden sekä tavara- ja rahasuhteisiin perustuvan vaihdon universaalisuuden, joka on ominaista kapitalismille. Se vakiinnuttaa ihmisten uuden kanssakäymistavan. Hyödykkeiden ja arvojen vaihto socialismissa rakentuu todellisuudessa (eikä pelkäs-
tään näennäisesti) yhtäläisyyden periaatteille. Yksilön yhteiskunnalta saaman hyödykkeen määrä on hänen koko kansan yhteiseen asiaan antamansa panoksen mukainen. Neu-

vostoliiton ja muiden sosialististen maiden perustuslakeihin sisältyvä periaate »jokaiselta kykyjensä mukaan, jokaiselle työnsä mukaan» on itse asiassa yhtäläisyyden periaatteen oikeudellinen ilmaisu ja vahvistus. Yhtäläisyyden aate ilmentyy yhteiskuntasuhteissa täydellisimmin (mikä käy mahdolliseksi yhteiskunnan historiallisen kehityksen määräästeellä) nimenomaan niissä tilanteissa, jolloin jossain muodossa annettu työmäärä korvautuu samanlaisella työmäärällä jossain muussa muodossa.⁴

Juurien pois kapitalismille ominaista tavara- ja rahasuhteisiin perustuvan vaihdon universaalisuutta sekä osto ja myynti -periaatteen yleisyyttä sosialismi synnyttää ja tukee sellaisia uusia ilmiöitä, jotka yltyvät kauas vaihdon puitteiden ulkopuolelle. Mainittakoon niistä valtion monille kansalaisryhmille (äideille, opiskelijoille, työveteraaneille ym.) myöntämät huojennukset, yhteiskunnan jäsenten (kollektiivien) pyyteetön toverillinen keskinäisapu ja tuki, yhteiskunnallisten tehtävien, patrioottisen velvollisuuden yms. korvaukseton täyttäminen.

Pašukanis tulkitsee oikeuden rakenteeltaan monimutkaiseksi ja moniulotteiseksi ilmiöksi jättäen valitettavasti vahvistamatta tutkimuksin ja todistein sen, että oikeuden tuollainen rakenne on lainomainen seuraus sen moninaisista tehtävistä yhteiskunnassa. Pašukanis on taipuvainen näkemään oikeudessa lähinnä tavaravaihdon välttämättömän renkaan, talousjärjestelmän pysyvyyden tekijän. Hän on verrattain vähän kiinnostunut oikeuden muista tehtävistä: organisatorisista, regulatiivisista, aatteellisista ja kasvatuksellisista. Pašukanis puhuu vähän historiallisesti uudentyyppisen oikeuden luovista mahdollisuuksista, sen yhteydestä proletaariseen lainsäädäntöön ja neuvostovaltion monipuoliseen toimintaan. Häneltä jäävät käsittelemättä oikeuden sellaiset tärkeät tehtävät kuin muovautuneiden sosialististen suhteiden vakiinnuttaminen ja lujittaminen, sosialistista rakennustyötä vastaavien yhteiskuntasuhteiden edistäminen, yhteiskunnan ja yksilön etujen suojelu ja kasvatava vaikutus yhteiskunnan jäseniin.

Lukija huomaa, että tutkimuksessaan *Yleinen oikeusteoria ja marxismi* Pašukanis ei itse asiassa tarkastele sellaista yleisen oikeusteorian perusongelmaa kuin oikeutta ja demokratiaa. Se on paha aukko puheena olevassa opissa, sillä oikeuden ulkopuolella ei ole (eikä voikaan olla) demokratiaa. Työtekevien oikeudet ja vapaudet juontuvat jo socialisti-

sen demokratian ja neuvostomaan koko poliittisen elämän perustasta.

Korostettaessa oikeuden vallavaa sosiaalista tärkeyttä on samalla otettava huomioon, ettei sosialistisen demokratian ongelmapiiri rajoitu oikeuden sijan ja merkityksen selvittelyyn demokratiassa. Historian ensimmäisenä todellisenä kansanvaltana esiintyvällä sosialistisella demokratialla on omat kehitysvaiheensa ja lainomaisuutensa, oma taloudellinen ja poliittinen perustansa. Sosialistinen demokratia olennoituu määrätynlaisessa organisatoris-institutionaalisessa koneistossa, kaipaая tiettyä sosiaalipsykologista ilma-
piiriä jne.

Sosialistinen neuvosto-oikeus mahdollistaa kansalaisten osallistumisen yhteiskunnallisten ja valtionasiain hoitoon. Reaalinen sosialistinen demokratia merkitsee jokaisen kansalaisen ja jokaisen kollektiivin lain vahvistamaa oikeutta osallistua yhteiskunta- ja valtioelämän sekä oman kollektiivinsa ongelmien ratkaisemiseen, oikeutta taistella sosialistisen yhteiselämän sääntöjen ja periaatteiden loukkaamista vastaan, arvostella negatiivisia tosiasioita ja ilmiöitä ja osallistua aktiivisesti niiden poistamiseen.

Oikeuden ehdoton ja tinkimätön noudattaminen on poliittisen vallan laillisuuden edellytyksiä. Oikeusturva johdattaa yksilön ja valtion väliset suhteet demokratian uomaan. Sosialistinen oikeus edellyttää henkilön vapautta, valtuuksia ja vastuullisuutta, jotka ovat yhteiskuntapoliittisen elämän demokraattisen muodon erottamattomia yhdysosia. Näitä seikkoja huomioon ottamatta on mahdotonta muodostaa eheää käsitystä neuvosto-oikeudesta ja sen moninaisista ilmentymistä ja tehtävistä.

Tarkastelkaamme vielä yhtä periaatekysymystä, nimitäin sitä, millaisiksi Pašukanis arvioi sosialistisen yhteiskunnan kehityksen myötä oikeudelle avautuvat mahdollisuudet. Pašukanisin mielestä siirtyminen laajasuuntaiseen kommunismiin ei merkitse siirtymistä uusiin oikeusmuotoihin, vaan juridisen muodon kuoleutumista yleensä, vapautumista tuosta porvarillisen aikakauden jäänteestä, jonka osana on elää porvaristoa kauemmin.

Marxin kanta puheena olevassa kysymyksessä on seuraava. Teoksessaan *Gothan ohjelman arvostelua* Marx väittää, että »kommunistisen yhteiskunnan korkeimmassa vaiheessa, sen jälkeen, kun on tehty loppu yksilön orjuuttavasta alistamisesta työnjakoon ja samalla myös henkisen ja ruumiil-

lisen työn vastakohtaisuudesta; kun työ ei ole enää vain toimeentulokeino, vaan siitä on tullut ensimmäinen elämäntarve; sen jälkeen kun rinnan yksilöiden kaikinpuolisen kehityksen kanssa ovat kasvaneet myös tuotantovoimat ja kun yhteiskunnallisen rikkauden kaikki lähteet pulppuavat täydellä voimallaan, vasta silloin voidaan astua lopullisesti ahtaan porvarillisen oikeuspiirin ulkopuolelle ja yhteiskunta voi kirjoittaa lippuunsa: 'Jokainen kykynsä mukaan, jokaiselle tarpeittensa mukaan!'⁵ Marx puhuu selvästi nimenomaan »ahtaan porvarillisen oikeuspiirin» ulkopuolelle astumisesta tulevaisuudessa. Yhtä selvästi hän puhuu myös siitä, että tuollainen voi tapahtua vasta yhteiskunnan saavutettua kommunismin korkeimman vaiheen eikä suinkaan »laajasuuntaiseen kommunismiin siirtymisen» prosessissa, kuten Pašukanis väittää. Tarkasteltavan ongelman yhteydessä on paikallaan palauttaa mieleen Marxin seuraava teesi (jolla on yleishistoriallinen merkitys): »Jokainen tuotantomuoto synnyttää omat oikeussuhteensa»⁶. Olisi aiheetonta olettaa Marxin teesin tarkoittavan, että vain luokka- ja riistosuhteisiin perustuvissa yhteiskuntataloudellisissa muodostumuksissa tuotantojärjestelmä synnyttää väistämättä niitä vastaavan oikeusjärjestyksen. Säilyttääkseen uskollisuuden esitetyn teesin hengelle ja kirjaimelle on paljon loogisempaa päätellä myös sosialistisen tuotantotavan synnyttävän lainomaisesti sille ominaiset oikeussuhteet. Kyseinen momentti on ehdottomasti otettava huomioon tulkittaessa Marxin ajatuksia oikeuden tulevaisuudesta, joka viime kädessä on sama kuin valtionkin tulevaisuus.

»Ahtaan porvarillisen oikeuspiirin» voittaminen merkitsee mm., että vastikkeellisuuden periaatteen (»samasta työmäärästä sama määrä tuotetta») asemesta yhteiskunnallisen vaihdon perustaksi tulee toinen periaate: jokaiselle tarpeittensa mukaan. Tämä kommunistinen periaate »poistaa» kuitenkin dialektisesti vastikkeellisuuden kategorian, ts. tuo periaate säilyttää ja palauttaa historiallisesti uudella tasolla niin vaihtosuhteisiin ryhtyvien subjektien yhtäläisyysmomentin (tietyssä suhteessa) kuin vaatimuksenkin, ettei kukaan voi saada yhteiskunnalta eikä muilta antamatta itse niille mitään.

Kommunistisen jakamis- ja vaihtoperiaatteen vakiintuminen aiheuttaa samalla ciitämättä syviä muutoksia niiden suhteiden, yleisesti velvoittavien säännösten ja menettelyjen sisällössä ja muodoissa, joilla tullaan kommunismin

korkeimmassa vaiheessa säännöstelemään yhteiskuntaelämää. Nykyään on mahdotonta ennustaa tarkkaan, yksityiskohdittain, millaisia nuo muutokset tulevat konkreettisesti olemaan.

Varmaa on ainakin, että kun vihdoin voitetaan »ahdas porvarillinen oikeuspiiri», saavat kaikkien ihmisten, kollektiivien ja yhteisöjen väliset suhteet laadullisesti uuden aineellisen ja henkisen sisällyksen. Sosialistisen valtiollisuuden asteittainen kehittyminen yhteiskunnan kommunistiseksi itsehallinnoksi antaa yhteiskunnan kaikille jäsenille yhtäläiset parhaat mahdollisuudet tyydyttää järkevät tarpeensa ja osallistua aktiivisesti yhteiskunnan asioiden hoitoon. Ihmisten järjestyneisyys ja kuri saadaan aikaan lähinnä sillä, että jokainen uurastaja tulee tajuamaan ja täyttämään yhteiskunnallisen velvollisuutensa totuttuaan noudattamaan kommunistisen yhteiselämän perussääntöjä »ilman väkivaltaa, ilman pakkoa, ilman alistusta, *ilman erikoista pakotuskoneistoa*, jota sanotaan valtioksi»⁷.

On ilman muuta selvää, että noissa oloissa tehostuu entisestään yksilöiden, kollektiivien ja yhteisöjen keskinäisten suhteiden takuujärjestelmäkin. Yhteiskunnan asettamat yleisesti velvoittavat käyttäytymissäännöt, jotka tulevat turvaamaan kaikille ja jokaiselle erikseen tosi vapaan, inhimillisyyisperiaatteisiin pohjautuvan kehityksen, muodostuvat epäilemättä mitä tärkeimmäksi yhteiskunnalliseksi instituutioksi.

Kysymyksen millainen tulevaisuus odottaa oikeutta, Pašukanin etsi vastausta lähinnä sosialistisessa yhteiskunnassa tapahtuvien taloudellisten prosessien analyysistä. Sellainen lähestymistapa on tarpeen ja se on oikea, mutta yksinomaan siihen ei saisi rajoittua. Se ei voi korvata tutkimusta, jolla selvitetään yhteiskuntaelämän muiden (oikeuteen sisäisesti liittyvien) puolten, mm. organisatoris-hallinnollisen puolen, vaikutus oikeuden kohtaloon sosialismissa. Julkisten valtasuhteiden ja organisatoris-hallinnollisten suhteiden tärkeimpänä kehityssuuntana sosialismin oloissa on työtätekevien demokratian syventäminen ja täydellistäminen. Tuo kehityssuunta ei sovi yhteen sellaisten iskulauseiden ja käytännön kanssa, jotka tähtäävät oikeuden supistamiseen sellaisenaan. Se päinvastoin kannustaa voimakkaasti lujittamaan ja rikastuttamaan kaikinpuolisesti sosialistista oikeusmuotoa. Siinä vielä yksi syy, miksi Pašukanin ajatus juridisen momentin »haihtumisesta»

ihmissuhteista jo kommunistisen yhteiskunnan ensimmäisessä vaiheessa oli tulevaisuuden kannalta perusteeton.

Pašukanisin oppi koki useita muutoksia sen jälkeen, kun se tuli ensi kertaa esitetyksi vuonna 1924. Siihen sisältyvien perusajatusten lisäharkinta, opin aiheuttama laaja polemiikki sekä Neuvostoliitossa toteutettavan valtio-oikeudellisen rakennustyön hankkiman kokemuksen huomioiminen pakottivat Pašukanisin tekemään oikeusteoreettisiin rakennelmiinsa useita olennaisia oikaisuja. Tässä kohdin kannattaa mainita Stučkan lausunto: »Luuletteko meidän päätyneemme heti marxilais-leniniläiseen oikeusteoriaan, löytäneemme jo valmiina uuden juridisen rakennelman ja uuden maailmankatsomuksen? Eihän niin käy koskaan. Erehtyesäni olen sanonut: olen erehtynyt, mutta siinä on teille uutta. Olen pysynyt sanassani ja antanut tuon uuden.»⁸

Kirjassa *Yleinen oikeusteoria ja marxismi* ilmeni itsensä Pašukanisin mukaan (1930) ennen kaikkea »liian abstrakti ja yksipuolinen lähestymistapa oikeuden ongelmaan»⁹. Tuollainen lähestymistapa johti siihen, että valtion aktiivinen rooli oikeuden kehityksessä ja toteuttamisessa tuli korostetuksi puutteellisesti. Kyseinen asenne aliarvioi oikeuden välittymisen virallisissa normeissa sekä valtion arvovallan merkityksen oikeuden toteutumiselle.

Pašukanis myönsi niin ikään pelkistäneensä ensi alkuun opissaan kaikkinaisen oikeuden porvarilliseksi oikeudeksi ja julistaneensa jälkimmäiseen alajärjestelmänä kuuluvan yksityisoikeuden yleensä oikeuden ensisijaiseksi ja perustavaksi yhdysosaksi. Tuolla tunnustuksella tuli merkittävässä määrin oikaistuksi entinen tapa samastaa porvarillinen oikeus oikeusmuotoon sellaisenaan; porvarillisen oikeustyyppin historiallinen rajoittuneisuus tuli selvästi korostetuksi. Pašukanis sanoi, ettei hän alussa tehnyt tarvittavan selvää eroa porvarillisen oikeuden ja yleensä oikeuden välillä ja että hän yliarvioi alkuvoimaisten markkinasuhteiden merkitystä oikeuden luonteen selvittelyssä. Vuonna 1930 pitämässään selostuksessa Pašukanis totesi, että hänen perusvirheenään »on ollut porvarillis-juridisen oikeusmuodon ja yleensä oikeuden erikoispiirteiden sekoittaminen, ja nehan eivät merkitse läheskään samaa»¹⁰. Tuollainen rehellinen suhde teoreettiseen toimintaansa oli miellyttävä piirre Pašukanisissa.

Pašukanis ryhtyi tarkistamaan ja täsmentämään niin ikään aiemmin muotoilemiaan ajatuksia oikeuden kuoloutu-

misesta ja sosialistisen neuvosto-oikeuden olemuksesta ja kehityksestä. Hän oli ensi alkuun väittänyt, että kun kaikinainen oikeus on viime kädessä porvarillista oikeutta, niin sosialistisen vallankumouksen toteuttama oikeuden lakkauttaminen merkitsee yleensä oikeuden kuoleutumisprosessin alkua. Sosialismin tietyissä rakentamisvaiheissa proletaarinen valtio joutuu turvautumaan kiertoteihin (välistä perääntymäänkin jonkin verran), mutta tuonkaltaiset toimet eivät Pašukanisin mielestä suinkaan johda periaatteellisesti uuden, yhteiskuntahistorialliselta luonteeltaan entisestä eroavan oikeuden luomiseen. Ne vain pakottavat käyttämään rajoitetusti, määrätavoitteiden saavuttamiseksi samaista porvarillista oikeutta. Pašukanisin näissä päätelmissä ei ilmeisesti ole sijaa porvarillisesta oikeudesta laadullisesti eroavalle sosialistiselle oikeudelle.

Jo vuonna 1927 Pašukanis ottaa uuden asenteen. Hän ei kuvittele enää oikeuden kuoleutumisprosessia välittömäksi hyppäykseksi porvarillisesta oikeudesta »ei-oikeuteen», kuten sanottiin 1920-luvulla. Porvarillisen valtion voimalla puolustettava porvarillinen oikeus ei kuoleudu. Proletaarinen vallankumous voi ainoastaan hävittää sen. Vallankumouksen jälkeen säilyvä, määräsuhteessa työn menekkiin olevan jakamisen periaate kaipaa ilmentyäkseen sellaista oikeutta, joka olisi luokkaluonteeltaan vastakkainen porvarilliselle oikeudelle. Näin ollen vain tämä, sosialistinen, oikeus voi kuoleutua. Seuraten Marxia (*Gothan ohjelman arvostelua*) ja Leniniä (*Valtio ja vallankumous*) Pašukanis tarkistettuaan arvostelevasti oppinsa oikeuden kuoleutumista koskevan kohdan yhdistää oikeuden kuoleutumisen siihen kauteen, jolloin päästään kertakaikkisesti työn mukaan tapahtuvan jakamisen periaatteesta, ts. kun yhteiskunta siirtyy kommunismin toiseen, korkeimpaan vaiheeseen.¹¹ Tällainen käsitys puuttuu kirjasta *Yleinen oikeusteoria ja marxismi*. Pašukanis päätyy siihen vasta luovuttuaan joistakin alkuperäisistä mielipiteistään, esimerkiksi sellaisesta, että suunnitelmatalouden voitettua lopullisesti syntyy neuvostovaltiolle kuuluvien tuotantalaitosten välille vain yksinkertainen, teknisesti tarkoituksenmukainen yhteys, ja niiden juridiset yhteydet, oikeudellinen kanssakäyminen tulee suljetuksi pois.

Pašukanis oikaisi ja täydensi siis useiden vuosien ajan oikeusoppiaan saadakseen siinä kuvastumaan mahdollisimman tarkasti sosialistisen rakennustyön oikeudellisen rinta-

man todelliset tarpeet. Hänen tarkoituksenaan oli kehitellä sellainen dialektis-materialistinen valtio- ja oikeusoppi, joka pohjautuisi tukevasti marxismi-leninisin klassikkosten aatteisiin ja kehittäisi niitä luovasti uuden historiallisen kokemuksen yleistämisen pohjalta. Pašukanisin katsonusjärjestelmän ymmärtämiseksi ja arvostamiseksi kokonaisuudessaan olisi mainitut asianhaarat pidettävä mielessä.

Eräät Pašukanisin näkemyksistä kuuluvat selvästi menneisyyteen, joten ne ovat mielenkiintoisia lähinnä 1920- ja 1930-luvun alun oikeustieteellistä ajattelua tutkivalle historioitsijalle; ne auttavat saamaan selville ja tulkitsemaan tieteellisesti tuon kauden neuvostoliittolaisen lainsäätäjän asenteen. Tämän lisäksi Pašukanis on kehitellyt ja esittänyt lukuisia elinkelpoisia ajatuksia, hedelmällisiä ongelmien ratkaisuja, tutkittavan aineiston opettavia analyysejä ja esittämismuotoja, jotka säilyttävät tänäänkin tietoteoreettisen ja ideologisen arvonsa ja merkityksensä neuvosto-oikeustieteelle.

Pašukanisin opin arvokkaihin puoliin kuuluu lähinnä niiden ilmiöiden piiriin määrittely ja analyysi, joiden tulee olla marxilaisen yleisen oikeusteorian tutkimuskohteena, nimittäin: oikeuden alkuperä, historialliset muutokset ja tulevaisuus, oikeuden taloudellinen riippuvaisuus ja luokkaolemus, oikeuden yhteiskunnallinen tarkoitus, oikeuden erikoisuudet eri yhteiskuntamuodostumissa, normi ja suhde, suhteena ilmenevän oikeuden rakenne, poliittinen valta ja oikeus, oikeus—valtio—lainsäädäntö, ideologian yhteys oikeuteen, oikeustajunta, oikeus ja siveellisyys, oikeus ja sen erikoisalajat (siviilioikeus, rikosoikeus ym.), oikeudellinen kanssakäyminen jne., ts. oikeuden monipuolinen maailma kokonaisuudessaan.

Pašukanis pystyi hahmottelemaan onnistuneesti marxilaisen yleisen oikeusteorian todellisen kohteen ääriviivat ja tämän lisäksi näytti ensimmäisenä oikeuden olevan systemaattinen muodostuma. Neuvostolakitiede on myöhemmin tutkinut perusteellisesti useimmat mainitun kohteen muodostavista ilmiöistä, mutta eräät niistä (esimerkiksi oikeudellinen kanssakäyminen) odottavat vielä omia tutkijoitaan.

Pašukanis pääsi merkittäviin tuloksiin Marxin luoman ja *Pääomassa* loistavasti toteuttaman abstraktista konkreettiseen kolhoamisen dialektis-materialistisen metodin kehittäessä ja soveltamisessa marxilaiseen yleiseen oikeusteoriaan.

Ilän suoritti tutkimustyötä mm. sen lähtökohtana olevan »alkusolun» löytämiseksi jolla on oikeuselämässä yhtä suuri merkitys kuin tavaralla on kapitalistisessa talousjärjestelmässä. Etsintä johti hänet ajatukseen, että tuollaisena alkusoluna on oikeussuhde. Tässä on paikallaan huomauttaa, että lakitiede ei ole vielä läheskään käyttänyt loppuun Marxin kehittelemän abstraktista konkreettiseen kohoamisen menetelmän tarjoamia mahdollisuuksia eheän, marxilais-leniniläisen yleisen oikeusteorian rakentamiseksi.

Jevgeni Pašukanisin tutkimukset ovat esikuvallisia siinä mielessä, että niissä on osattu taitavasti välttää oikeuden muodollis-dogmaattista tulkintaa. Varteen otettavaa on sekin, että tekijä noudattaa horjumattomasti proletaarisen puoluekantaisuuden linjaa ja tuo ensi vuorossa esille oikeuden yhteiskunta-taloudellisen sisällön ja luokkatehtäviä palvelevan luonteen. Pašukanisin luovan työn kyseisen puolen ymmärtäminen on tärkeää myös nykyajan oikeusteoreettisille, mm. yleismetodologisille, tutkimuksille (esimerkiksi juridisen ajattelun tietuopuolisten, normatiivisten ja arvonäkökohtien keskinäissuhteen selvittelylle).

Mielenkiintoinen on Pašukanisin ajatus oikeuden ja lain epäidenttisyydestä. Noiden ilmiöiden yhteiset momentit samoin kuin erilaisuudet kaipaavat tarkkaa selvittelyä, mihin on monta syytä. Ensinnäkin sitä tarvitaan oikeuden muovautumisen, toiminnan ja kehityksen objektiivisen logiikan tiedostamiseksi. Selkeä käsitys oikeuden ja lain eroavuuksista ja yhteisistä piirteistä auttaa ymmärtämään lakien luomistoiminnan sisällyksen ja tarkoituksen.

Puolustaessaan ajatusta, ettei oikeus ole samaa kuin laki, Pašukanis toteaa samalla moneen otteeseen oikeuden mitä kiinteimmän yhteyden lakeihin, jotka ovat valtion virallisesti julkaisemia yleisesti velvoittavia käyttäytymissääntöjä. Lainsäädäntö on Pašukanisin mukaan se väline, jonka avulla valtio tuo oikeussuhteisiin haluamansa järjestyksen ja vakaisuuden ja ohjaa oikeudellisen kanssakäymisen tarvittavaan suuntaan.

Pašukanisin kyseinen näkökanta antaa mahdollisuuden tuoda esille tavalla tai toisella oikeuselämään kuuluvien ilmiöiden erikoisuuden ja laadullisen määräytyneisyyden ja auttaa pääsemään selville yhteiskunnan kehityslakien vaikutuksen ja hyväksikäytön poliittis-juridisesta koneistosta.

Pašukanis tulkitsi oikeuden monimutkaiseksi ja moni-

puoliseksi yhteiskunnan instituutioksi ja hylkäsi yksipuoliset määritelmät (»yksinkertaiset rakennelmat»), jotka olivat kyvyttömiä antamaan »tyhjentävää käsitystä oikeudesta todella dynaamisena ilmiönä ja tuomaan esille sen rikkaita sisäisiä suhteita ja yhteyksiä» (s. 43). Hän puhui esimerkiksi oikeuden kaksijakoisuudesta, sen jakautumisesta normiksi ja oikeutukseksi. Pašukanisin mielestä »oikeus on muotona huomaamaton lähimpien määritteidensä ulkopuolella. Se on olemassa yksinomaan vastakohtaisuuksina: objektiivinen oikeus — subjektiivinen oikeus, julkinen oikeus — yksityisoikeus jne.» (s. 44). Niin ikään reaalin on Pašukanisin teesi, että valtion säätämä yleisesti velvoittava normi on pätevä vain siinä määrin kuin sitä on käytännöllisesti sovellettu elämään.

Pašukanis antoi merkittävän panoksen riistoyhteiskunnan poliittis-oikeudellisten järjestelmien, porvarillisten ja opportunististen valtio- ja oikeusoppien arvosteluun. Kokonainen joukko Pašukanisin aikoinaan ankarasti arvostelmia instituutioita ja oppeja on hävinnyt menneisyyteen. Se oi kuitenkin missään määrin vähennä Pašukanisin tietellisen toiminnan tämän puolen perustana olleiden periaatteiden merkitystä ja ajankohtaisuutta.

Tämän kirjan lukija saa omakohtaisesti vakuuttua, kuinka johdonmukaisesti Pašukanis osaa noudattaa proletaarisen puoluekantaisuuden periaatetta tutkiessaan oikeutta, valtiota ja lainsäädäntöä; hän perustaa arvostelunsa kyseisten kohteiden huolelliseen tutkimiseen ja niiden syvään tietelliseen tuntemukseen. Todellista asiantuntemusta osoitavissa arvosteluissaan Pašukanis käsittelee sekä lakitieteen peruskysymyksiä että monia yksityisiä, erikoisalan kysymyksiä. Pašukanis arvostelee marxismille ideologisesti vieraita instituutioita ja oppeja asiallisesti, kutakin erikseen, esittäen todistusvoimaisia perusteita. Hän ei hylkää todenperäisen informaation aineksia (vaikka se olisikin aatteellisten vastustajien kartuttamaa), vaan käsittelee ne uudestaan kriittisesti ja vasta sen jälkeen käyttää niitä marxilaisen oikeusteorian ongelmien kehittämissä. Riistosuhteisiin perustuvien valtio-oikeudellisten järjestysten sekä marxismi-leninismille vihamielisen poliittisen ja juridisen ideologian arvostelun Pašukanis yhdistää elimellisesti dialektis-materialistisen valtio- ja oikeustieteen luovaan rikastuttamiseen.

Pašukanisin oppi oli merkittävä ilmiö neuvostolakitie-

teen olemassaolon ensimmäisten kahden vuosikymmenen aikana. Hänen katsomuksensa herättivät kiinteää huomiota myös Neuvostoliiton ulkopuolella. Hänen kirjansa *Yleinen oikeusteoria ja marxismi* tuli jo 1920-luvulla käännettyksi saksan ja japanin kielelle, toisen maailmansodan jälkeen italian, serbokroatin ja englannin kielelle, vuonna 1970 ranskan ja vuonna 1976 espanjan kielelle.

Mainittu teos on ollut lukuisten porvarillisten ja revisiionististen selitysten kohteena. Niinpä jo 1930-luvulla »vasemmistokommunisti» Karl Korsch näki tärkeimmäksi Pašukanisin opissa ja nosti kilvelle teesin oikeuden kuoleutumisesta sosialismin rakentamisen myötä (Pašukanis hylkäsi tunnetusti tuon teesin artikkelissaan »Marxilainen oikeusteoria ja sosialismin rakentaminen»).¹² Teosta vastaan hyökkäili jyrkästi Hans Kelsen.¹³

Ranskalaiset gauchistit sanovat Pašukanisin edustavan »puhtaan» marxismin aatteita ja ilmaisevan Marxin todellisia ajatuksia oikeudesta sekä asettavat hänet vastakohdaksi neuvosto-oikeustieteilijöiden uudelle polvelle, joka on muka luopunut marxismista.¹⁴

Suunnilleen samaan tapaan puhuvat tunnetun »sosiaalisten tutkimusten frankfurtilaisen koulun» edustajat. Oskar Negt esimerkiksi väittää, että Pašukanis »vaistosi tarkasti sen, mitä tietä tapahtuu oikeusmuodon lakkauttaminen», koska hän lähti käsityksestä, että oikeus on elimellisesti ominaista vain kapitalistiselle tavarantuotannolle ja porvarilliselle oikeusjärjestelmälle.¹⁵ Wolf Paul on sitä mieltä, että »Pašukanisin ideologisesti arvosteleva oikeuden funktionaalinen analyysi vastaa käytännöllisesti Marxin pyrkimystä arvostella oikeutta historiallis-materialistisesti, joten edelistä on pidettävä marxilaisen oikeusteorian kehittelyn esikuvana»¹⁶.

Nykyinen marxilais-leniniläinen valtio- ja oikeustiede analysoi ja yleistää luokkataistelun uutta historiallista kokemusta (poliittiselta ja juridiselta kannalta) ja valtio-oikeudellisen rakennustyön uutta kokemusta sekä muotoilee ja vahvistaa kommunismia kohti etenevän yhteiskunnan korkeat poliittis-juridiset arvot.

Neuvostoliittolaiset lakitieteilijät pitävät sosialistista laillisuutta kommunismin rakentamisen ja kommunististen yhteiskuntasuhteiden muovaamisen välttämättömänä ja luotettavana vipusimena. Neuvostoliiton uusi perustuslaki on arvovaltaisesti vahvistanut, että neuvostovaltio ja sen

elimet toimivat sosialistisen laillisuuden pohjalta, turvaavat oikeusjärjestyksen, yhteiskunnan etujen ja kansalaisten oikeuksien ja vapauksien suojelun.

Leonid Mamut

-
- ¹ Erikoistutkielma *Yleinen oikeusteoria ja marxismi* on kirjoitettu vuosina 1920—1923. Ks. *Пашуканис Е. В.* Положение на теоретическом правовом фронте.— Сов. гос. и революция права, 1930, № 11/12, с. 26; *Пашуканис Е. В.* За марко-ленинскую теорию государства и права. М., Л., 1931, с. 17.
 - ² *Marx—Engels*. Valitut teokset (6 osaa), kustannusliike Edistys, Moskova, 4. osa, s. 279.
 - ³ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), kustannusliike Edistys, Moskova, 1. osa, s. 328.
 - ⁴ Ks. *Marx—Engels*. Valitut teokset (6 osaa), 5. osa, s. 536.
 - ⁵ Sama, s. 538.
 - ⁶ Sama, 4. osa, s. 203.
 - ⁷ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 88.
 - ⁸ Сов. гос. и революция права, 1931, № 1 с. 42.
 - ⁹ *Пашуканис Е. В.* Положение на теоретическом правовом фронте, с. 27.
 - ¹⁰ Sama, s. 34.
 - ¹¹ Ks. *Пашуканис Е. В.* Марксистская теория права и строительство социализма. Революция права, 1927, № 3.
 - ¹² Karl Korschin artikkeli julkaistiin ensi kertaa vuonna 1930 saksankielisenä; vuonna 1970 se otettiin Saatesanoiksi Pašukanisin kirjan ranskankieliseen laitokseen.
 - ¹³ Ks. esimerkiksi: *Kelsen H.* The Communist Theory of Law, London 1955.
 - ¹⁴ Ks. G. Vincentin alkulauseetta kirjassa: *Pachukanis E. B.* La Théorie générale de droit et le marxisme. Paris 1970, p. 6.
 - ¹⁵ *Negt O.* Thesen zur marxistischen Rechtstheorie.— Kritische Justiz, 1973, N 1, S. 3 (Anm. 1).
 - ¹⁶ *Paul W.* Marxistische Rechtstheorie als Kritik des Rechts. Frankfurt am Main 1974, S. 149.

YLEINEN OIKEUSTEORIA JA MARXISMI

Kolmannen painoksen alkulause

Kirjani kolmas painos ei eroa olennaisesti toisesta painoksesta. Tämä ei johdu tietenkään siitä, etteikö minulla olisi mitään lisättävää aiemmin sanomaani tai että pitäisin aiheen lisäkehittelyä ja osittaista uudelleen kehittelyä tarpeettomana ja mahdottomana. Päinvastoin, on kulunut jo niin paljon aikaa, että kirjassani vain pinnallisesti kosketellut ajatukset on mahdollista ja ne pitää esittää systemaattisemmin, konkreettisemmin ja seikkaperäisemmin. Viime vuodet eivät ole menneet hukkaan marxilaisen oikeusteorian kannalta: tähän mennessä on kerätty jo melko laaja aineisto erinäisten oikeustieteellisten aineiden alalla, käsitelty monet yksityisongelmat ja laskettu ainakin alustavasti perustus, jolle voitaneen rakentaa yleistä oikeusteoriaa koskevat marxilaiset ohjeet.

Aion lähitulevaisuudessa kirjoittaa tuollaisen ohjekirjan, minkä vuoksi olenkin luopunut ajatuksesta tehdä muutoksia tähän tutkimukseeni. On aiheellisempaa jättää tämä hahmotelma entiselleen: juridisten peruskäsitteiden marxilaisen arvostelun ensimmäiseksi kokeeksi.

Erinäisistä tähän julkaisuun liitetyistä selityksistä on huomautettu tekstissä.

Heinäkuu 1927

Toisen painoksen alkulause

Saattaessani julkisuuteen kirjaani osasin vähiten toivoa, että se tulee kaipaamaan toista painosta ja lisäksi noin lyhyen ajan kuluttua. Olen muuten nytkin varma, että kun kerran tämä on tapahtunut, niin ainoastaan sen ansiosta,

että tutkimukseni, joka saattoi parhaassa tapauksessa olla sysäyksenä lisäkeskusteluun, saikin aivan odottamattoman käytön, nimittäin oppikirjana. Tämä seikka selittyy puolestaan siitä, että yleistä oikeusteoriaa käsittelevää marxilaista kirjallisuutta on hyvin niukalti (eikä se ole ilmeikään, sillä marxilaisissa piireissä on aivan viime aikoihin saakka epäilty yleisen oikeusteorian olemassaoloakin).

Niin tahi näin, kyseinen työ ei suinkaan tavoittele yleisen oikeusteorian marxilaisen ohjekirjan korkea-arvoista titteliä. Ensinnäkin sen vuoksi, että kirja on kirjoitettu lähinnä ongelman itselleni selvittämisen tarkoituksessa; siitä johtuu esityksen abstraktisuus ja tiivis, paikoin suorastaan konseptimainen muoto; siitä johtuu myös yksipuolisuus, jota on mahdotonta välttää keskitettäessä huomio ongelman erinäisiin, keskeisiltä tuntuviin puoliin. Kaikki nuo seikat tekevät tutkimuksestani oppikirjaksi kelpaamattoman.

Vaikka tajuankin hyvin nuo puutteellisuudet, olen päättänyt jättää ne sellaisikseen toisessakin painoksessa. Siihen ovat vaikuttaneet seuraavat näkökohdat. Yleisen oikeusteorian marxilainen arvostelu on vasta alullaan. Lopulliset johtopäätökset tuolla alalla ovat vielä aikojen takana; niidon on perustuttava jokaisen oikeudenalan perinpohjaiseen tutkimiseen. Siinä onkin vielä suuri työ edessä. Riittänee osoittaa, että marxilainen arvostelu ei ole juuri lainkaan kajonnut esimerkiksi sellaisiin oikeudenaloihin kuin kansainvälinen oikeus. Sama pätee myös prosessioikeuteen ja rikosoikeuteen, tosin vähemmässä määrin. Oikeushistoriasta käytettävissämme on vain sen verran aineistoa kuin sitä on tarjonnut marxilainen yleishistoriallinen kirjallisuus. Ainoastaan valtio- ja siviilioikeus ovat tässä suhteessa eräänlaisena poikkeuksena. Marxismi siis vasta alkaa valloittaa sille uutta alaa. Tämä luonnollisestikin tapahtuu toistaiseksi väittelyn ja keskustelun sekä eri katsantokantojen välisen taistelun muodossa.

Yleisen oikeusteorian erinäisiä kysymyksiä käsittelevä kirjani palveleekin etupäässä tuota alustavaa tehtävää. Siinä syy, miksi olen päättänyt säilyttää kirjan pääosaltaan ennallaan yrittämättä lähentää sitä oppikirjan edellyttämiä vaatimuksia vastaavaksi, olen tehnyt vain joitakin lisäyksiä, osaksi arvostelun antamia ohjeita noudattaakseni.

Kalson tarpeelliseksi esittää jo alkulauseessa joitakin ennakkotietoja tutkimukseni perusajatuksista.

Toveri P. I. Stučka on aivan oikein määritellyt lähestymistapani yleiseen oikeusteoriaan »yritykseksi lähentää oikeusmuoto ja tavaramuoto». Mikäli voin päätellä lausunnoista tämä ajatus on erinäisin varauksin myönnetty onnistuneeksi ja hedelmälliseksi.^{1*} Asia selittyy tietenkin siitä, ettei minun ole tarvinnut tehdä mitään Amerikan löytöjä. Marxilaisesta kirjallisuudesta ja ensi vuorossa Marxilta löytyy tarpeellisen paljon mainittua lähestymistä vahvistavaa aineistoa. Kirjaan Marxilta lainaamani sitaattien lisäksi voidaan osoittaa vielä luku »Moraali ja oikeus. Tasa-arvoisuus» kirjasta *Anti-Dühring*. Siinä Engels pukee selvään sanamuotoon sen yhteyden, joka on olemassa tasa-arvon ja arvolain välillä, ja huomauttaa, että »tämän nykyisten tasa-arvokäsitysten johtamisen porvarillisen yhteiskunnan taloudellisista edellytyksistä on ensinnä esittänyt Marx 'Pääomassa'»¹. Näin ollen ei tarvinnut muuta kuin yhdistää erinäiset Marxin ja Engelsin lausumat ajatukset ja yrittää harkita niistä juontuvat johtopäätökset. Sitä perusajatusta taas, että juridisten teorioiden oikeussubjekti on cräänlaisessa hyvin läheisessä suhteessa tavaranomistajaan, oli tarpeetonta ryhtyä todistelemaan toistamiseen Marxin jälkeen.

Mitään uutta ei sisälly seuraavaankaan johtopäätökseen, nimittäin siihen, että oikeusfilosofia, joka on ottanut peruskategoriaksi subjektin sen itsemääräämiskykyineen (mitään muualakaan oikeusfilosofian johdonmukaista järjestelmää porvarillinen tiede ei ole esittänyt), on itse asiassa tavaratalousfilosofiaa, joka määrittelee yleisimmät, abstraktimmat ehdot, että vaihto voisi tapahtua arvolain mukaisesti ja riisto toteutua »vapaan sopimuksen» muodossa. Tuo katsumus on sen arvostelun pohjana, jonka kommunismi on kohdistanut porvarillista vapauden ja tasa-arvon ideologiaa ja sitä porvarillista muodollista demokratiaa vastaan, jossa »markkinatasavalta» verhoaa »tehdasdespotian». Tuo katsumus on johtanut meidät vakaumukseen, että oikeusyhteiskunnan niin sanottujen abstraktien perustojen puolustaminen on porvariston luokkaetujen yleisin puolustamuoto jne. yms. Kun Marxin suorittamaa tavaramuodon ja siihen liittyvän subjektimuodon analyysia on laajalti käytetty hyväksi porvarillisen juridisen ideologian arvosteluvälineenä, niin siihen ei ole lainkaan turvauduttu sellaisen objektiivisen ilmiön kuin oikeudellisen päällysrakenteen tutkimisessa. Esteenä on ollut lähinnä se seikka, että ne vähälu-

kuiset marxistit, jotka ovat tutkineet oikeuden kysymyksiä, ovat pitäneet oikeusilmiöiden keskeisenä, tärkeimpänä ja ainoana luonteenomaisena tunnusmerkkinä pakollisen sosiaalisen (valtiollisen) säännöstelyn momenttia. Vain tällainen näkökanta on tuntunut turvaavan tieteellisen, ts. sosiologisen ja historiallisen lähestymistavan oikeuden ongelmaan vastapainoksi idealistisille, puhtaasti spekulatiivisille oikeusfilosofisille järjestelmille, jotka asettavat keskeiseksi subjektin sen itsenääräämiskykyineen. Tällöin on luonnollista ajatella, että Marxin suorittamalla oikeussubjektin arvostelulla, joka seuraa välittömästi tavaramuodon analyysistä, ei ole mitään tekemistä yleisen oikeusteorian kanssa, koska tavaranomistajien suhteiden ulkonainen pakollinen säännöstely on vain mitätön osa yhteiskunnallisessa säännöstelyssä yleensä.

Toisin sanoen kaikki se, mitä voisi ammentaa Marxin siitä »Warenhüter'in» opista, »jonka tahto elää esineissä», on tuntunut tuolta näkökannalta soveltuvan vain verrattain suppeaan alaan, porvarillisen yhteiskunnan niin sanottuun *liikkuvaan* oikeuteen, mutta kerrassaan sopimattomalta muihin oikeudenaloihin (valtio-, rikosoikeuteen etc.) ja muihin historiallisiin muodostumiin, kuten orjanomistukselliseen, feodaaliseen etc.: toisin sanoen Marxin analyysi rajoitettiin loisaalta vain oikeuden yhteen erikoisalaan ja toisaalta hänen tutkimustuloksiaan käytettiin *vain* porvarillisen vapauden ja tasa-arvon ideologian paljastamiseen, *vain* muodollisen demokratian arvosteluun, muttei objektiivisena ilmiönä olevan juridisen päällysrakenteen tärkeimpien periaatteellisten ominaisuuksien selvittelyyn. Tällöin unohdettiin kaksi asiaa: ensinnäkin että oikeussubjektiivisuuden^{2*} periaate (jolla tarkoitamme tasa-arvon ja vapauden muodollista pohjaa, yksilön autonomian periaatetta etc.) ei ole ainoastaan porvariston petoksen väline ja ulkokultaisuuden tuote, koska se asetetaan vastapainoksi proletariaatin taistelulle luokkien hävittämisen puolesta, vaan myös reaalisesti vaikuttava periaate, jota porvarillinen yhteiskunta soveltaa syntyessään feodaalis-patriarkaalisesta yhteiskunnasta ja hajottaessaan tätä; ja toiseksi unohdettiin se, että kyseisen periaatteen saavuttama voitto ei ole ainoastaan eikä niinkään ideologista (so. kokonaisuudessaan aatteiden, katsomusten yms. historiaan kuuluvaa), kuin niiden ihmissuhteiden reaalista saattamista oikeusjärjestyksen alaiseksi, jotka seuraavat tavara- ja rahatalou-

den (Euroopan historiassa kapitalistisen talouden) kehityksen myötä ja jotka johtavat kaikinpuolisiin syvällisiin objektiivisluonteisiin muutoksiin. Siihen kuuluvat: yksityisomistuksen syntyminen ja lujittuminen, sen yleistyminen niin subjektien kuin kaikkien mahdollisten objektienkin suhteen, maan vapautuminen herruuden ja alistamisen suhteista, kaikkinaisen omaisuuden muuttuminen mobiiliksi omaisuudeksi, velvoitesuhteiden kehitys ja herruus ja vihdoin poliittisen vallan eriytyminen erityiseksi voimaksi, jonka rinnalle ilmaantuu puhtaasti taloudellinen rahan valta ja siitä seuraava julkisten ja yksityissuhteiden, julkisen ja yksityisoikeuden jotakuinkin selvä jakautuminen.

Näin ollen tavaramuodon analyysi tuo esille subjektin kategorian konkreettisen historiallisen sisällyksen ja paljastaa juridisen ideologian abstraktien kaavojen perustan; tavara- ja rahasuhteisiin perustuvan talouden sekä kapitalistisen tavaratalouden historiallisessa kehitysprosessissa nuo kaavat toteutuvat konkreettisen juridisen päälysrakenteen muodossa. Edellytyksenä juridisen päälysrakenteen kehitykselle muodollisine lakeineen, tuomioistuimien, prosesseineen, asianajajineen yms. on se, että ihmisten väliset suhteet rakentuvat kuin subjektien suhteet.

Sanotusta seuraa, että porvarillisen yksityisoikeuden peruspiirteet ovat kaikkinaisen oikeudellisen päälysrakenteen luonteenomaisimpia, määrääviä piirteitä. Kun kehityksensä varhaisvaiheessa vastikkeen antamisen ja tuotetun vahingon korvaamisen muodossa tapahtunut vastikkeellinen vaihto synnytti alkeellisimman juridisen muodon, jonka havaitsemme barbaarien laeissa (*Leges barbarorum*), niin tulevaisuudessa jakamisen alueella tapahtuvan vastikkeellisen vaihdon jäänteet, jotka säilyvät vielä tuotannon sosialistisessa organisaatiossakin (aina laajasuuntaiseen kommunismiin siirtymiseen saakka), pakottavat sosialistisen yhteiskunnan sulkeutumaan väliaikaisesti »ahtaaseen porvarilliseen oikeuspiiriin», kuten Marx on ennustanut. Näiden ääripisteiden välillä kehittyykin oikeusmuoto, joka saavuttaa huippukohtansa porvarillisessa kapitalistisessa yhteiskunnassa.^{3*} Tuota prosessia voisi luonnehtia myös patriarkaalisten elimellisten suhteiden hajoamiseksi ja korvautumiseksi juridisilla suhteilla, ts. muodollisesti yhdenvertaisten subjektien suhteilla. Tyypillisenä esimerkkinä oikeusmuodon kehityksestä voi olla patriarkaalisen perheen hajoaminen (patriarkaalisen perheen *pater familias*

oli vaimonsa ja lasten työvoiman omistaja) ja sen vaihtuminen sopimusperusteiseksi perheeksi, jossa puoliset tekevät omaisuutta koskevan välikirjan ja lapset (kuten esimerkiksi amerikkalaisfarmeilla) saavat isältään työpalkkaa. Tavara- ja rahasuhteiden kehitys sysää eteenpäin oikeusmuodon kehitystä. Johtava rooli kuuluu kiertopiirille, joka voidaan ilmaista kaavalla $T - R, R - T$. Kauppaoikeus täyttää siviilioikeuden suhteen samaa tehtävää kuin siviilioikeus kaikkiin muihin oikeudenaloihin nähden, ts. määrää sen kehitystien. Kauppaoikeus on siis toisaalta tähdellinen vain niille henkilöille, jotka ovat ottaneet työkseen muuttaa tavara rahamuotoon ja takaisin; toisaalta se on varsinainen siviilioikeus dynaamisena ilmiönä, liikkeessä kohti niitä puhtaampia kaavoja, joista orgaaninen on poistettu jäljettämiin ja joissa oikeussubjekti on kohonnut korkeimmilleen esiintyen tavaran tarpeellisenä ja väistämättömänä täydennyksenä.

Näin ollen oikeussubjektiivisuuden periaate ja siihen sisältyvä kaava, jota porvarillinen lakitiede pitää ihmistahdon apriorisena kaavana, juontuvat absoluuttisella välttämättömyydellä tavara- ja rahatalouden oloista. Noiden kahden momentin altaasti kokemusperäinen ja tekninen ymmärtäminen tulee ilmi senaiheisissa pohdiskeluissa kuin että kaupan kehitys kaipaa vakuutta omaisuudelle, hyviä aluksia, järjestettyä poliisilaitosta yms. Asioita syvällisemmin tarkasteltaessa selviää kuitenkin, etteivät ainoastaan valtiokoneiston erinäiset tekniset välineet kehity markkinoiden perustalta, vaan tavara- ja rahatalouden varsinaisten kategorioiden ja juridisen muodon välillä on erottamaton sisäinen yhteys. Rahaa käyttävässä yhteiskunnassa, jossa erillinen yksityistyö tulee yhteiskunnalliseksi vasta yleisen vastikkeen välityksellä, on jo havaittavissa edellytyksiä juridiselle muodolle sen vastakohtaisuuksineen subjektiivisen ja objektiivisen, yksityisen ja julkisen välillä.

Vain tuollaisessa yhteiskunnassa poliittiselle vallalle joutuu mahdollisuus asettua vastapainoksi puhtaasti taloudelliselle vallalle, joka on selvimmin havaittavissa rahan valtana. Samalla mahdollistuu myös lain muoto. Oikeuden perusominaisuuksien analysoimiseksi ei siis ole tarvetta pitää lähtökohtana lain käsitettä ja käyttää sitä kuin johdolaankaa, sillä varsinainen lain käsite (poliittisen vallan käskynä) kuuluu sellaiseen kehitysasteeseen, jossa on tapahtunut ja vakiintunut yhteiskunnan jakautuminen poliitti-

seksi ja kansalaisyhteiskunnaksi ja jossa oikeusmuodon perusmomentit ovat ehtineet jo toteutua. »*Poliittisen valtion konstituointi* ja kansalaisyhteiskunnan hajoaminen riippumattomiksi *yksilöiksi*, joiden välinen suhde muodostaa *oikeuden* samoin kuin sääty- ja ammattikuntaihmissen välinen suhde muodosti *erioikeuden*, tapahtuu *yhdessä ja samassa aktissa*.»²

Sanotusta ei suinkaan seuraa, että pitäisin oikeusmuotoa »puhtaan ideologian yksinkertaisena heijastumana»³. Olen käsittäökseni antanut melko selvän lausunnon asiasta: »Muotona oikeus ei ole olemassa vain lakitieteilijäin päässä ja teorioissa. Sillä on rinnakkaisesti reaalin historiansa, joka ei esittäydy ajatusten järjestelmänä, vaan erityisenä suhteiden järjestelmänä.»⁴ Toisessa kohdassa olen puhunut oikeuskäsitteistä, jotka heijastavat teoreettisesti »oikeusjärjestelmää eheänä kokonaisuutena»⁵. Toisin sanoen loogisin abstraktioin ilmaistu oikeusmuoto on tosioloisen eli konkreettisen (tov. Stuckan ilmaisua käyttäökseni) oikeusmuodon tuote, tuotantosuhteiden reaalin välittymisen tuote. Olen osoittanut, että oikeusmuodon syntyä on etsittävä vaihtosuhteista, ja sitä paitsi erottanut sen momentin, joka edustaa oikeusmuodon täydellisintä toteutusta, nimittäin tuomioistuimen ja oikeudenkäynnin.

On itsestään selvää, että jokaisen juridisen suhteen kehityessä sen osapuolten päässä on erilaisia, jotakuinkin muotoutuneita ideologiaa käsityksiä itsestään oikeussubjektina, oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan, toimiansa vapaudesta, lain puitteista etc. Juridisten suhteiden käytännöllinen merkitys ei tietenkään ole noissa subjektiivisissa tajunnantiloissa. Niin kauan kuin tavaranomistaja *tajuaa* olevansa vain tavaranomistaja, hän ei ole vielä yhdistänyt taloudellista vaihtosuhdetta sen myöhempiin seurauksiin, jotka luiskahtavat hänen tajuntansa ja tahtonsa ohi. Juridinen välittyminen tapahtuu kaupantekohetkellä. Mutta kaupanteko ei olekaan enää psykologinen ilmiö, se ei ole »idea» eikä »tajunnan muoto», vaan objektiivinen taloudellinen tosiasia, taloussuhde, johon liittyy erottamattomasti sen yhtä objektiivinen juridinen muoto.

Oikeudellisen välittymisen *perimmäisenä käytännöllisenä tavoitteena* on edistää yhteiskunnallisen tuotannon ja uusintatuotannon esteetöntä sujumista, joka tapahtuu tavaraa tuottavassa yhteiskunnassa yksityisten liiketoimien tietä. Tuota tavoitetta ei voida saavuttaa yksistään tajun-

nan muotojen, ts. puhtaasti subjektiivisten momenttien avulla: tarvitaan tarkkoja mittasuhteita, tarvitaan lakeja, tarvitaan niiden tulkintaa, tarvitaan kasuistiikkaa, tarvitaan tuomioistuimia ja päätösten pakollista täyttämistä. Yksistään jo tämänkään vuoksi oikeusmuotoa tarkasleltaessa ei saa rajoittua »puhtaaseen ideologiaan» ja jättää huomion ulkopuolelle tuota objektiivisesti olemassaolevaa koneistoa. Kaikkinainen oikeudellinen vaikutus, esimerkiksi oikeusriidan ratkaisu, on jokaisen osapuolen tajunnan ulkopuolella oleva objektiivinen tosiasia samoin kuin taloudellinen ilmiökin, joka kyseisessä tapauksessa on oikeuden välittämä.

Tunnustan, joskin tietyin varauksin, toveri Stuckan toisen minulle esittämän moitteen, nimittäin sen, että minä muka myönnän oikeuden olemassaolon vain porvarillisessa yhteiskunnassa. Tosiaan olen väittänyt ja väitän edelleenkin, että tavarantuottajien suhteet ovat synnyttäneet kehittyneimmän, monipuolisimman ja eheimmän oikeudellisen välittymisen; että siis kaikkinainen yleinen oikeusteoria ja kaikkinainen »puhdas lakitiede» on tavaranomistajina markkinoilla kohtaavien henkilöiden suhteiden yksipuolista, kaikista muista ehdoista abstrahoitua kuvaamista. Eihän kehittynyt ja viimeistelty muoto sulje kuitenkaan pois kehittymättömiä ja alkuasteella olevia muotoja, vaan päinvastoin edellyttää niitä. Näin on asian laita esimerkiksi yksityisomistuksen koldalla: vain luovuttamisvapauden momentti paljastaa täydessä määrin tuon instituution periaatteellisen olemuksen, vaikka omistus on haltuunottona ollut epäilemättä olemassa ennen kehittyneitä ja vieläpä ennen alkeellisimpiakin vaihtomuotoja. Omistus on haltuunottona kaikkinaisen tuotantotavan luonnollinen seuraus; mutta vain määrätynlaisessa yhteiskuntamuodostumassa omistus saa loogisesti yksinkertaisimman ja universaalien yksityisomistuksen muodon, jossa se esiintyy $T - R$, $R - T$ -kaavan mukaan tapahtuvan arvon keskeytymättömän kiertokulun pelkkänä ehtona.

Aivan samoin on asian laita riistosuhteesta kyseen ollen. Se ei suinkaan kytkeydy vaihtosuhteisiin ja on mahdollinen luontoistaloudessa. Mutta vain porvarillisessa, kapitalistisessa yhteiskunnassa, jossa proletaari on tavarana esiintyvän työvoimansa haltija, taloudellinen riistosuhde välittyy juridisesti sopimuksena.

Nimenomaan tästä johtuu se tosiasia, että toisin kuin orja-

ja maaorjayhteiskunnassa porvarillisessa yhteiskunnassa oikeusmuoto saa universaalien merkityksen, juridisesta ideologiasta tulee keskeinen ideologia ja riistäjien luokkaetujen puolustaminen esiintyy menestyksekkäimmin oikeussubjektiivisuuden abstraktien periaatteiden puolustamisena.

Sanalla sanoen tutkimukseni tarkoituksena ei suinkaan ole sulkea marxilaiselta oikeusteorialta kosketus niihin historiallisiin kausiin, joille kehittynyt kapitalistinen tavatalous oli tuntematon. Olen päinvastoin pyrkinyt helpottamaan noina kausina havaittavien alkumuotojen tutkimista ja yhdistämään ne samaan kehityslinjaan kehittyneempien muotojen kanssa. Tulevaisuus näyttää, missä määrin tuloksekkaaksi katsantokantani osoittautuu.

On itsestään selvää, että suppeassa tutkielmassani olen voinut vain hahmotella oikeusmuodon historiallisen ja dialektisen kehityksen peruspiirteet etupäässä Marxin ajatuksista saamieni virikkeiden pohjalta. Aikomukseni ei ole ollut oikeusteorian kaikkien tai vaikkapa erinäisten ongelmien ratkaisu. Olen tahtonut vain näyttää, mistä näkökulmasta niitä voisi tarkastella ja miten ne olisi asetettava. Olen tyytyväinen jo siitä, että jotkut marxilaisista tovereista ovat havainneet lähestymiseni oikeuskysymyksiin mielenkiintoiseksi ja lupaavaksi. Tämä kannustaa minua jatkamaan työtä valitsemaani suuntaan.

¹ *Marx—Engels*. Valitut teokset (6 osaa), 5. osa, s. 287.

² Sama, 1. osa, s. 91.

³ *Стучка П. И.* Революционная роль права и государства. 3-е изд. М., 1924, с. 5.

⁴ Ks. s. 54. (*Toim.*)

⁵ Ks. s. 57. (*Toim.*)

JOHDANTO

Yleisen oikeusteorian tehtävät

Yleisen oikeusteorian voisi määritellä tärkeimpien, ts. abstraktimpien, oikeuskäsitteiden kehittelyksi. Niihin kuuluvat esimerkiksi »oikeusnormi», »oikeussuhde», »oikeussubjekti» yms. Abstraktisen luonteensa ansiosta nuo käsitteet

soveltuvat yhtä hyvin mihin oikeudenalaan tahansa ja niiden looginen ja systemaattinen tarkoitus pysyy samana riippumatta siitä, mihin konkreettiseen sisällykseen niitä sovelletaan. Ruppaisiko kukaan kieltämään, että siviilioikeuden ja kansainvälisen oikeuden subjektin käsitteet ovat sellaisenaan otetun oikeussubjektin yleiskäsitteen alaisia, joten tätä kategoriaa voidaan määrittellä ja kehittää konkreettisesti sisällyksestä riippumatta. Toisaalta pyytellessämme jonkin yhden oikeudenalan puitteissa voimme todeta mainittujen juridisten peruskategorioiden olevan riippumattomia oikeusnormien konkreettisesti sisällyksestä siinä mielessä, että ne säilyttävät merkityksensä muuttuipa tuo konkreettinen aineellinen sisältö miten tahansa.

On itsestään selvää, että nuo yleisimmät ja tavanomaisimmat oikeuskäsitteet ovat tulos positiivisen oikeuden normien loogisesta kehittelystä ja edustavat tietoisien luomistyön viimeisintä ja korkeinta tuotetta alkuvoimaisesti muovautuneisiin oikeussuhteisiin ja niitä ilmentäviin normeihin verrattuna.

Se ei kuitenkaan estä uskantilaisfilosofoja tulkitsemasta juridisia peruskategorioita joksikin kokemuksen yläpuolella olevaksi ja varsinaisen kokemuksen mahdollistavaksi ilmiöksi. Niinpä luemme esimerkiksi Savalskilla*: »Subjekti, objekti, suhde ja suhteen sääntö ovat apriorisia juridiseen kokemukseen nähden, ts. niitä loogisesti välttämättömiä ehtoja, jotka mahdollistavat kokemuksen.»¹ Ja edelleen: »Oikeussuhde on kaikkien oikeusinstituuttien ja näin muodoin myös lakitieteen välttämätön ja ainoa ehto, sillä jos ei ole oikeussuhdetta, niin ei ole myöskään tiedettä siitä, ts. lakitiedettä, samoin kuin ilman syysuhdetta ei ole luontoa eikä siis luonnontiedettäkään.»² Savalski vain toistaa etevimpiin uskantilaisiin kuuluvan Cohenin päätelmiä.³ Havaitsemme saman näkökannan myös Stammlerilla niin hänen varhaisessa ja tärkeimmässä tutkimuksessaan⁴ kuin viimeisessäkin tutkielmassa. Niissä luemme seuraavaa: »Oikeuskäsitteiden joukossa on erotettava *puhtaat ja riippuvaiset* käsitteet. Edelliset ovat tärkeimpien oikeuskäsitteiden yleisiä ajatusmuotoja. Niiden ymmärtämiseksi ei tarvita mitään muita edellytyksiä kuin varsinainen oikeuden idea. Ne soveltuvat siis kaikkiin oikeuskysymyksiin, sillä ne

* Savalski V. A., ennen vallankumousta toiminut venäläinen oikeustieteilijä. Hänen tieteellisen toimintansa alana oli oikeusfilosofia.

eivät ole muuta kuin pelkästään oikeuden muodollisen käsitteen erilaisia ilmentymiä. Ne on sen vuoksi johdettava muuttumattomina olevista (bleibende) oikeuden määritteistä.»⁵

Uskottelivatpa uskantilaiset meille kuinka tahansa, että »oikeuden idea» ei edellä kokemusta geneettisesti, ts. ajallisesti, vaan loogisesti ja tieto-opillisesti, on meidän kuitenkin myönnettävä, että niin sanottu kriittinen filosofia palauttaa meidät tässä kuten monissa muissakin kohdissa keskiaikaiseen skolastiikkaan.

Joka tapauksessa voi pitää selviönä, että kehittynyt juridinen ajattelu käsittelipä se mitä aineistoa tahansa ei voi tulla toimeen ilman joitakin abstrakteja ja yleisiä määritelmiä.

Ilman niitä ei tule toimeen neuvostolakitiedekään, koska se pysyy sellaisenaan, ts. vastaa välitöntä käytännöllistä tehtäväänsä. Tärkeimmät, ts. muodolliset, oikeuskäsitteet jatkavat olemassaoloaan meidän lakikokoelmissamme ja niiden kommentaareissa. Juridisen ajattelun metodi erikoiskeinoineen pysyy niin ikään voimassa.

Mutta todistaako tämä, että tieteellisen oikeusteorian tehtävänä on edellä mainittujen abstraktioiden analysointi? Melko laajalle levinneen mielipiteen mukaan noilla tärkeimmillä ja yleisillä oikeuskäsitteillä on puhtaasti sovinnainen ja tekninen merkitys. Meille sanotaan dogmaattisen lakitieteen käyttävän noita merkintätapoja vain mukavuuden vuoksi. Niillä ei ole mitään muuta tietoteoreettista merkitystä. Se seikka, että dogmaattinen lakitiede on käytännöllinen ja tietyissä mielessä tekninen tiedonala, ei anna vielä aihetta johtopäätökseen, että sen käsitteet eivät voisi sisältyä vastaavaan teoreettiseen tiedonalaan. Voidaan yhtyä Karnerin⁶ mielipiteeseen, että oikeustiede alkaa siinä, missä päättyy lakitiede, mistä ei kuitenkaan seuraa, että oikeustieteen olisi yksinkertaisesti heitettävä yli laidan oikeusmuodon periaatteellista olemusta ilmaisevat perusabstraktiot. Onhan kansantaloustiedekin aloittanut kehityksensä käytännön kysymyksistä, etupäässä rahan kiertokulusta, asettihan sekin ensi alkuun tehtäväkseen osoittaa »hallitusten ja kansojen rikastumiskeinot». Siitä huolimatta havaitsemme jo näissäkin teknisissä neuvoissa niiden käsitteiden alkeet, jotka tulivat syvennettyinä ja yleistettyinä mukaan teoreettiseen tiedonalaan, so. kansantaloustieteen.

Voiko lakitiede kehittyä yleiseksi oikeusteoriaksi sulautumatta psykologiaan ja sosiologiaan? Onko mahdollista analysoida oikeusmuodon tärkeimpiä määritteitä samoin kuin kansantaloustieteessä analysoimme tavaramuodon tai arvomuodon tärkeimpiä ja yleisimpiä määritteitä? Siinä kysymykset, joiden ratkaisusta riippuu voidaanko yleistä oikeusoppia pitää itsenäisenä teoreettisena tiedonalana.

Porvarillisessa oikeusfilosofiassa, jonka useimmat edustajat kannattavat uskantilaisuutta, kyseinen ongelma ratkaistaan yksinkertaisesti asettamalla vastakkain kaksi lainomaisuutta: mitä on ja mitä pitäisi olla. Sitä vastaavasti sanotaan olevan kahdenlaisia tieteitä: kausaalisia ja normatiivisia. Wundtilla esimerkiksi luemme: »Kun kausaaliset eli eksplikatiiviset tieteet tutkivat luonnonlakeja, joiden mukaan reaalisen elämän prosessit tosiasiasa kehittyvät ja joiden mukaan niiden olisi luonnollisella välttämättömyydellä kehityttävä, niin tapahtuvan selittämiseen pyrkimätömien normatiivisten tieteiden tavoitteena ja kohteena ovat poikkeuksetta normit, jotka velvoittavat johonkin, joka tosiasiasa jää välistä toteutumatta.»⁷ Simmelillä täytymyksen kategoria määrää erityisen ajattelutavan, joka on ylipääsemättömällä muurilla erotettu siitä loogisesta järjestyksestä, jollaiseksi käsitämme luonnollisella välttämättömyydellä kehittyvän olemisen. Konkreettista »sinun täytyy» voidaan perustella vain vetoamalla muuhun täytymykseen. Logiikan rajoissa pysytellessämme emme voi välttämättömyydestä päätyä täytymykseen ja päinvastoin.⁸ Tätä samaista ajatusta, että lainomaisuus voidaan saada selville kahdella eri menetelmällä, kausaalisella ja teleologisella, muuntelee kaikin tavoin Stammler pääteoksessaan *Talous ja oikeus*. Lakitiede tuntuu näin ollen saaneen vanhan metodologisen perustan normatiivisiin kuuluvana tiedonalana. Sen lisäksi tuon metodologian syventämisyritykset — esimerkiksi Kelsenillä — ovat johtaneet vakaumukseen, että nimenomaan lakitiede on etupäässä normatiivinen tiede, sillä se paremmin kuin mikään muu tähän ryhmään kuuluvista tieteistä kykenee pysyttelemään täytymyksen kategorian muodollisen loogisen tarkoituksen puitteissa. Todellakin moraalissa ja estetiikassa normatiivinen on psykologisen läpitunkemaa, sitä voidaan pitää kvalifioituna tahtomuksena, ts. tosiasiana, olevaisena: syyhteyden näkökohta tulee joka hetki mukaan rikkoen normatiivisen tajuamisen puhtautta. Sen sijaan oikeudessa,

jonka korkeimpana ilmentymänä Kelsen pitää valtion lakia, täytymyksen periaate esiintyy ehdottoman heteronomisessa muodossa, joka on kerta kaikkiaan sanoutunut irti tosiasiallisesta, siitä, mitä on. Tarvitsee vain siirtää varsinaisen lainsäädäntätehtävä metajuridiselle alueelle — minä Kelsen tekeekin —, niin lakitieteen osalle jää puhdas normatiivisen ala ja sen tehtäväksi tulee yksinomaan erilaisien normatiivisten sisältöjen saattaminen johdonmukaiseen loogiseen järjestykseen.

Kelsenille on ehdottomasti annettava tunnustus. Pelottomalla johdonmukaisuudellaan hän on todistanut mielettömäksi uuskantilaisuuden metodologian kaksine lainomaisuuksineen. »Puhtaalla», olevaisen, tosioloisuuden kaikinlaisista lisäaineista sekä kaikista psykologisista ja sosiologisista »kuona-aineista» vapautetulla täytymyksen lainomaisuudella ei yleensä ole eikä voikaan olla järkeviä määritteitä. Puhtaasti juridisen, ts. ehdottoman heteronomisen, täytymyksen kannalta jopa päämääräkin on jotain sivullista ja yhdentekevää. »Sinun täytyy sitä varten, että» — tämä ei ole Kelsenin mielestä enää juridista »sinun täytyy».

Juridisen täytymyksen kannalta katsoen on olemassa vain siirtyminen normista toiseen hierarkkisia portaita, joiden yläpäässä on korkein normeja säättävä arvovalta, perimmäinen käsite, josta lakitiede lähtee kuin valmiina olevasta lähtökohdasta. Eräs Kelsenin arvostelijoista on kuvannut tuollaisen lähestymistavan teoreettisen lakitieteen kysymyksiin lakimiehen karikatyyriseksi vetoamiseksi lainsäätäjän puoleen: »Sitä millaisia lakeja teidän on julkaistava, emme tiedä emmekä välitä tietää. Se kuuluu meille vieraaseen lainsäädäntätaitoon. Julkaiskaa lakeja mielenne mukaan. Vasta sitten kun julkaisette jonkin lain, me selitämme teille latinaksi, millaisen lain olette julkaissut.»⁹

Tuollainen yleinen oikeusteoria, joka ei ota mitään selitettäväkseen, joka kääntää jo ennalta selkensä todellisuuden tosiasioille, ts. yhteiskuntaelämälle, ja joka on tekemisissä normien kanssa ollen välinpitämätön sekä niiden alkuperästä (metajuridinen kysymys!) että niiden yhteydestä joihinkin aineellisiin intresseihin, voi tietenkin tavoitella teorian nimeä ehkä vain siinä mielessä kuin puhutaan esimerkiksi sakkipelin teoriasta. Tuollaisella teorialla ei ole mitään tekemistä tieteen kanssa. Se ei ota tutkittavakseen oikeutta, oikeusmuotoa historiallisena muotona, sillä se ei

yleensä edellyttä sen tutkimista, mitä on olemassa. Näin ollen siltä ei voi mitään periäkään karkeasti sanoen.

Eri asia ovat niin sanotut sosiologiset ja psykologiset oikeusteoriat. Niiltä voi odottaa enemmän, sillä käyttämässä metodin ansiosta ne ottavat selitettäväkseen oikeuden kehittyvänä ilmiönä. Siinä meitä odottaa kuitenkin uusi pettymys. Sosiologiset ja psykologiset oikeusteoriat jättävät tavallisesti käsittelypiirinsä ulkopuolelle oikeusmuodon sellaisenaan, ts. eivät yksinkertaisesti näe siihen kätkeytyvää ongelmaa. Ne käyttävät alusta alkaen ei-juridista laatua olevia käsitteitä ja jos ottavatkin käsiteltäväkseen puhtaasti juridisia määritteitä, niin ainoastaan julistaakseen ne »fiktioiksi», »ideologisiksi fantasmaeiksi», »projektioiksi» jne. Tuo naturalistinen tai nihilistinen lähestymistapa herättää ensi tutustumalta epäilemättä tietynlaista sympatiaa. Etenkin kun ne asetetaan vastapainoksi teleologian ja moralismin kyllästemille idealistisille oikeusteorioille. Jouduttuaan lukemaan korkealentoisia fraaseja »ikuisesta oikeuden ideasta» tai »yksilön absoluuttisesta tarkoituksesta», yhteiskuntailmiöiden materialistista selitystä kaipaava lukija kääntyy erikoisen tyytyväisenä niiden teorioiden puoleen, jotka tulkitsevat oikeuden etutaistelun tulokseksi, valtiollisen pakotuksen ilmentymäksi tai jopa reaalisessa ihmispsykyssä kehittyväksi prosessiksi. Monista marxilaistovereista on tuntunut riittävältä tuoda yllä lueteltuihin teorioihin luokkataistelun momentti, jotta saataisiin aikaan todella materialistinen, marxilainen oikeusteoria. Tuloksena saamme kuitenkin jonkin verran juridisesti värityneen talousmuotojen historian tai laitosten historian, muttemme lainkaan yleistä oikeusteoriaa.¹⁰ Kun jotakuinkin materialistisia katsomuksia noudattamaan pyrkivät porvarilliset lakimiehet, kuten Gumplowicz^{4*}, ovat katsoneet velvollisuudekseen niin sanoakseni viran vuoksi käydä läpi tärkeimmät juridiset käsitteet vaikkapa vain julistaakseen ne keinotekoisiksi ja sovinnaisiksi rakennelmiksi, niin marxilaiset kirjoittajat lakitieteestä vastaamattomina henkilöinä ohittavat useimmiten vaitiololla yleisen oikeusteorian muodolliset määritelmät omistaen koko huomionsa oikeusnormien konkreettiseen sisältöön ja oikeusinstituuttien kehityshistoriaan.^{5*} Yleensä on todettava, että marxilaiset kirjoittajat tarkoittavat oikeuskäsitteistä puhuessaan jollekin aikakaudelle ominaisen oikeudellisen säännöstelyn konkreettista sisällystä, ts. sitä, mitä ihmiset

pitävät kyseisellä kehityskaudella oikeutena. Tämä tulee ilmi vaikkapa seuraavasta lausunnosta: »Tuotantovoimien tietyn tilan pohjalta kehittyvät määrätynlaiset tuotanto-suhteet, jotka saavat ideaalisen ilmauksensa ihmisten oikeuskäsityksissä sekä enemmän tai vähemmän 'käsitteellisissä säännöissä', kirjoittamattomissa tavoissa ja kirjoitetuissa laeissa.»¹¹ Tässä oikeuskäsitettä tarkastellaan yksinomaan sisällyksen kannalta; kysymystä varsinaisesta oikeusmuodosta ei aseteta lainkaan. Marxilaisen teorian taas on ehdottomasti paitsi tutkittava historian eri kausina tapahtuneen oikeudellisen säännöstelyn aineellinen sisältö myös tulkittava materialistisesti oikeudellinen säännöstely määrätynlaisena historiallisena muotona.

Luopuessamme tärkeimpien oikeuskäsitteiden analyysistä saamme pelkän teorian, joka selittää oikeudellisen säännöstelyn syntyneen yhteiskunnan aineellisista tarpeista ja siis oikeusnormien pitävän yhtä tiettyjen luokkien aineellisten etujen kanssa. Mutta varsinainen oikeudellinen säännöstely jää muotona analysoimatta huolimatta siitä rikkaasta historiallisesta sisällyksestä, jonka panemme tuohon käsitteeseen. Sisäisen jäsentymisen ja yhteyksien täydellisyyden asemesta joudumme turvautumaan niukkoihin ja likipitäisesti hahmoteltuihin juridisiin äärioviivoihin, niin likipitäisiin, että juridiikan alueen rinnakkaisalueista erottava raja himmenee kokonaan.¹²

Kyseinen tarkastelutapa on myönnettävä jossain määrin lainomaiseksi. Niinpä taloushistoriaa voidaan esittää jättäen kokonaan syrjään sanokaamme maankorko- tai työpalkkateorian hienoudet ja yksityiskohdat. Mutta mitä mieltä olisimme sellaisesta talousmuotojen historioitsijasta, jolla teoreettisen taloustieteen peruskategoriat — arvo, pääoma, voitto, maankorko jne.— sulautuisivat hämärään ja erilaistumattomaan talouden käsitteeseen? Puhumattakaan yrityksestä esittää tuollainen historia kansantaloustieteen teoriaksi. Sen sijaan juuri näin on asian laita marxilaisen oikeusteorian alalla. Voidaan tosin lohdutella itseään ajatuksella, että lakimiehet yhä vieläkin etsivät eivätkä voi keksiä määritelmää oikeuskäsitteelleen. Vaikka enemmistö yleistä oikeusteoriaa käsittelevistä esityksistä alkaakin jonkinlaisesta kaavasta, antaa tuo kaava todellisuudessa vain hämärän, likipitäisen, jäsentämättömän käsityksen juridisesta yleensä. Voidaan pitää selviönä, että saamme vähiten tietoa oikeudesta sille annettavista määri-

telmistä ja päinvastoin, asianomainen tiedemies tutustuttaa meidät sillä perusteellisemmin oikeuteen muotona, mitä vähemmän hän kiinnittää huomiota määritelmäänsä. Tämän syy on aivan selvä: niin monimutkaista käsitettä kuin oikeutta, ei voida selittää tyhjentävästi koululogiikan mukaisella määritelmällä per genus et differentia specifica.

Valitettavasti nekään harvat marxilaiset, jotka ovat käsitelleet oikeusteoriaa, eivät ole välttyneet skolastisen viisastelun houkutukselta. Niinpä Renner ottaa oikeusmääritelmänsä perustaksi yhteiskunnan taholta yksilöön kohdistuvan imperatiivin käsitteen.¹³ Tuo yksinkertainen rakennelma tuntuu hänestä täysin riittävältä antamaan käsityksen oikeusinstituutioiden menneisyydestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta.¹⁴

Tuontapaisten kaavojen pahimpana vikana on niiden kyvyttömyys antaa tyhjentävää käsitystä oikeudesta todella dynaamisena ilmiönä ja tuomaan esille sen rikkaista sisäisiä suhteita ja yhteyksiä. Sen asemesta, että oikeuden käsite esitettäisiin mahdollisimman viimeisteltynä ja selkeänä ja näin ollen näytettäisiin tuon käsitteen merkittävyys kulloisellekin historialliselle aikakaudelle, meille tarjotaan puhtaasti sanallinen yleiskohta »ulkopuolisesta arvovaltaisesta säännöstelystä», joka sopii yhtä hyvin ihmisyyteiskunnan kaikkiin kehityskausiin ja -asteisiin. Kansantaloustieteessä tällaista vastaavat yritykset antaa talouden käsitteelle sellainen määritelmä, joka kattaisi kaikki historialliset aikakaudet. Jos talusteoria koostuisi kokonaisuudessaan tuollaisista hyödyttömistä skolastisista yleistyksistä, se tuskin ansaitsisi tieteen nimen.

Marx tunnetusti ei aloita tutkimusta talouden käsittelystä yleensä, vaan tavarain ja arvon analyysistä. Sillä talous differentioituu suhteiden erikoisalueeksi vaihdon tultua näytämölle. Niin kauan kuin puuttuu arvosuhteita, taloustoiminta pystyy häidin tuskin sanoutumaan irti elämän muista toiminta-aloista, joiden kanssa se muodostaa eheän kokonaisuuden. Puhdas luontoistalous ei voi olla itsenäiseksi tieteen käsitetyn kansantaloustieteen tutkimuskohteena.¹⁵ Vasta kapitalistiset tavarasuhteet tarjoutuvat ensimmäiseksi tutkimuskohteeksi omia erikoiskäsitteitään käyttävälle teoreettiselle tiedonalalle, kansantaloustieteelle. »Kansantaloustiede aloittaa *tavarasta*, siitä hetkestä, jolloin joko yksilöt tai alkuperäiset yhteisöt vaihtavat tuotteita keskenään.»¹⁶

Samanlaiset näkökohdat ovat kokonaisuudessaan sovellettavissa yleiseen oikeusteoriaan. Kehittyneen juridisen ajattelun synnyttämät ja yleensä oikeusmuodon lähimpinä määritteinä olevat juridiset perusabstraktiot kuvastavat määrätynlaisia ja hyvin monimutkaisia yhteiskuntasuhteita. Yritys löytää sellainen oikeuden määritelmä, joka vastaisi noiden monimutkaisten suhteiden lisäksi myös »inhimillistä luontoa» eli »inhimillistä yhteiselämää» yleensä, johtaa väistämättä skolastisiin, puhtaasti sanallisiin kaavoihin.

Kun tuosta elottamasta kaavasta joudumme siirtymään todellisen oikeusmuodon analyysiin, törmäämme väistämättä useisiin vaikeuksiin. Niiden yli päästään vain ilmeisten väkinäisyyksien ja vippakonstien avulla. Niinpä tavallisesti sen jälkeen, kun meille on jo esitetty oikeuden yleismääritelmä, saamme tietää itse asiassa olevan kaksi oikeuden lajia: subjektiivinen ja objektiivinen, jus agendi ja norma agendi. Varsinainen määritelmä ei lainkaan edellytä tuollaista jakautumista, minkä vuoksi juuri joudutaankin joko kieltämään kokonaan jompikumpi lajeista julistamalla se fiktioksi, fantasmiksi jne. tai asettamaan oikeuden yleiskäsittelen ja oikeuden kahden lajin välille pelkkä ulkopuolinen yhteys. Oikeuden kaksinaisella olemuksella, sen jakautumisella normiksi ja oikeutukseksi on ainakin yhtä olennainen merkitys kuin esimerkiksi tavaran jakautumisella arvoksi ja käyttöarvoksi.

Oikeus on muotona huomaamaton lähimpien määritteidensä ulkopuolella. Se on olemassa yksinomaan vastakohtaisuuksina: objektiivinen oikeus — subjektiivinen oikeus, julkinen oikeus — yksityisoikeus jne. Kaikki nuo tärkeimmät rajankäynnit osoittautuvat kuitenkin koneellisesti liitetyiksi peruskaavaan, mikäli tulemme tätä muodostaessamme pyrkimään siihen, että se kattaisi yhteiskuntakehityksen kaikki aikakaudet ja vaiheet, mm. nekin, jotka eivät lainkaan tunteneet yllä esitettyjä vastakohtaisuuksia.

Vasta porvarillis-kapitalistinen yhteiskunta luo kaikki tarvittavat ehdot, jotta yhteiskuntasuhteiden juridinen aines saavuttaisi täyden selvyuden.

Kun jätämme syrjään alkukantaisten kansojen kulttuurin, jossa oikeus on yleensä vaikeasti erotettavissa normatiivisuhteiden yhteiskuntailmiöiden kokonaisuudesta, ja tarkastelemme keskiajan feodaalista Eurooppaa, niin jopa sielläkin oikeusmuodot olivat äärimmäisen kehittyttämiä. Kaikki edellä mainitut vastakohtaisuudet olivat

sulautuneina yhteen erilaistumattomaan kokonaisuuteen. Puuttui raja objektiiviseksi normiksi käsitetyä ja oikeutuksena esiintyvän oikeuden välillä. Yleisluonteinen normi ei erottunut sen konkreettisesta käytöstä; sitä vastaavasti tuomarin ja lainsäätäjän toiminta oli sulautunut yhteen. Julkisen ja yksityisoikeuden vastakkaisuus oli joutunut kokonaan varjoon sekä markkin että feodaalisen vallan organisaatiossa. Puuttui yleensä porvarikaudelle niin luonteenomainen ristiriita yksityishenkilönä esiintyvän ja poliittisen liiton jäsenenä olevan ihmisen väliltä. Noiden oikeusmuotojen rajojen kiteytymiseksi täysin selviksi tarvittiin pitkäaikaista kehitysprosessia, jonka päänäyttämönä olivat kaupungit.

Näin ollen tärkeimpien oikeuskäsitteiden dialektinen kehitys tarjoaa meille oikeusmuodon selkeimpänä ja parhaiten jäsenettynä ja antaa kuvan historiallisesta kehitysprosessista, joka onkin porvarillisen yhteiskunnan kehitysprosessi.^{6*}

Yleistä oikeusteoriaa vastaan sellaisena kuin me sen käsitämme, ei voida esittää vastaväitettä, että tuo tiedonala olisi muka tekemisissä vain muodollisten ja sovinnainten määritelmien ja teennäisten rakennelmien kanssa. Kukaan ei epäi, että kansantaloustiede tutkii jotain todella olemassaolevaa, jos kolita Marx varoittikin, ettei sellaisia asioita kuin arvoa, pääomaa, voittoa, maankorkoa jne. voida havaita mikroskoopin tai kemiallisen analyysin avulla. Oikeusteoria käyttää yhtä »teennäisiä» abstraktioita; »oikeussuhdetta» enempää kuin »oikeussubjektiakaan» ei myöskään voida havaita luonnontieteellisen tutkimuksen käyttämin menetelmin, vaikka noidenkin abstraktioiden takana piilevät aivan reaaliset yhteiskuntavoimat.

Luontoistaloudellisessa ympäristössä elävästä henkilöstä tuntuu arvosuhteisiin pohjautuva talous yhtä keinotekoiselta yksinkertaisten ja luonnollisten asiain vääristelyltä kuin juridinen ajattelutapa tuntuu keskivertoihmisen terveen järjen kannalta.

Huomattakoon, että juridinen näkökanta on paljon vie raampi keskivertoihmisen tajunnalle kuin taloudellinen näkökanta. Kun taloudellista suhdetta toteutetaan samanaikaisesti myös juridisena suhteena, niin valtaosassa tapauksia tuon suhteen osanottajien kannalta tärkeä on nimen omaan taloudellinen puoli; sen sijaan juridinen momentti jää taka-alalle ja tulee täysin selvänä esille vain erikoisissa,

poikkeuksellisissa tapauksissa (prosessissa, oikeusriidassa). Toisaalta »juridisen momentin» edustajina sen aktiivisuuden vaiheessa ovat tavallisesti erityiseen kastiin kuuluvat henkilöt (lakimiehet, tuomarit). Sen vuoksi ajattelu taloudellisiin kategorioihin tuntuu keskivertoihmisestä tavanomaisemmalta ja luonnollisemmalta kuin juridisiin kategorioihin.

Se joka luulee, että oikeusmuodon tarkoitusta ilmaisevat peruskäsitteet ovat jonkun henkilön ehdonvaltaisten sepustusten tulos, tekoo saman virheen, jonka Marx totesi 1700-luvun valistajilla. Kun nämä eivät Marxin sanojen mukaan osanneet vielä selittää yhteiskuntasuhteiden arvoituksellisten muotojen syntyä ja kehitystä, niin he yrittivät hälventää niiden outoutta ilmoittamalla niiden olevan inhimillinen keksintö eikä taivaasta tipahtanut anti.¹⁷

Sitäkään ei kyllä voida kieltää, että juridiset rakennelmat ovat melkoiselta osaltaan varsin horjuvia ja sovinnaisia. Sellaisia ovat esimerkiksi useimmat julkisen oikeuden rakennelmat. Yritän alempana selvittää tuon ilmiön syyt. Toistaiseksi huomautan vain, että kehittyneen tavaratalouden oloissa arvomuoto käy yleispäteväksi ja saa alkuperäisen ohella joukon johdannaisia ja näennäisiä ilmaisuja esiintyen sellaisten esineiden myyntihintana, jotka eivät ole työn tuotteita (maa) tai eivät lainkaan kuulu tuotantoprosessin piiriin (esimerkiksi vakoilijalta ostettavat sotasalaisuudet). Tämä ei kuitenkaan estä ymmärtämästä taloudellisena kategoriana esiintyvää arvoa vain jonkin tuotteen valmistamiseen tarvittavien yhteiskunnallisesti välttämättömien työ-kustannusten näkökulmasta. Oikeusmuodon universaalisuus ei myöskään saa estää meitä etsimästä niitä suhteita, jotka muodostavat oikeusmuodon reaalisen perustan. Koetan alempana todistaa, että tuona perustana *eivät ole* julkisoikeudelliseksi nimitettävät suhteet.

Toisena vastaväitteenä, joka esitetään yleisen oikeusteorian tehtäviä koskevan käsityksemme johdosta, on se, että analyysin pohjana olevat abstraktiot julistetaan vain porvarilliselle oikeudelle kuuluviksi. Meille sanotaan, että proletaarisen oikeuden on löydettävä toisenlaiset yleistävät käsitteet, joiden etsintä onkin marxilaisen oikeusteorian tehtävänä.

Kyseinen vastaväite tuntuu ensi silmäyksellä melko vakavalta, vaikkakin se pohjautuu erehdykseen. Vaatiessaan proletaarilliselle oikeudelle omia uusia yleistäviä käsitteitä tuo suunta on ikään kuin vallankumouksellinen par excel-

lonce. Todellisuudessa taas se julistaa oikeusmuodon kuole-
mattomuutta sillä, että pyrkii irrottamaan tuon muodon
sille täydellisen kukoistuksen turvanneista historiallisista
oloista ja ilmoittaa sen pystyvän jatkuvaan uudistumiseen.
Porvarillisen oikeuden kategorioiden (nimenomaan katego-
rioiden eikä joidenkin määräysten) kuoleutuminen ei lain-
kaan merkitse niiden vaihtamista uusiin, proletaarisen
oikeuden kategorioihin, niin kuin arvon, pääoman, voiton
ym. kategorioiden kuoleutuminen siirryttäessä laajasuun-
taiseen sosialismiin ei tule merkitsemään arvon, pääoman,
maankoron ym. uusien proletaaristen kategorioiden ilmaan-
tumista.

Porvarillisten oikeuskategorioiden kuoleutuminen tulee
mainituissa oloissa merkitsemään yleensä oikeuden kuoleu-
tumista, ts. juridisen momentin asteittaista häviämistä
ihmissuhteista.

Luonteenomaista siirtymäkaudelle on se seikka, kuten
Marx on todennut *Gothan ohjelman arvostelussa*, että ihmisten
suhteet tulevat tietyn ajan olemaan pakostakin suljettuina
»ahtaaseen porvarilliseen oikeuspiiriin». On mielenkiintoista
analysoida, mitä Marx tarkoittaa ahtaalla porvarillisella
oikeuspiirillä. Marx ottaa lähtökohdaksi sellaisen yhteiskun-
tajärjestelmän, jossa tuotantovälineet kuuluvat koko yhteis-
kunnalle ja jossa tuottajat eivät vaihda tuotteitaan. Siis
lün ottaa tarkasteltavaksi korkeamman vaiheen kuin ny-
kyinen uusi talouspolitiikka. Markkinayhteys on jo koko-
naan korvattu organisoidulla yhteydellä, mitä vastaavasti
»ei tuotteiksi muuttunut työ ilmene tällöin näiden tuot-
teiden arvona, eräänlaisena niille ominaisena aineellisena
ominaisuutena, sillä nyt, päinvastoin kuin kapitalistisessa
yhteiskunnassa, yksilön työ on yhteistyön ainesosana välit-
tömästi eikä enää välillisesti». ¹⁶ Markkinoiden ja mark-
kinavaihdon täydellisen poistamisen jälkeenkin uusi kom-
munistinen yhteiskunta tulee Marxin mukaan kantamaan
kehossaan jonkin aikaa »joka suhteessa, niin taloudellisessa,
siveellisessä kuin henkisessäkin suhteessa — syntymämerk-
keinä sen vanhan yhteiskunnan viat, jonka kohdusta se
on syntynyt». ¹⁷ Tämä vaikuttaa jakamisperiaatteeseen, jonka
mukaan »kukin erillinen tuottaja saa yhteiskunnalta — näi-
den vähennysten jälkeen — takaisin täsmälleen niin paljon,
kuin, hän sille antaa» ²⁰. Marx korostaa, että sisällön ja muo-
don perinjuurisista muutoksista huolimatta »siinä vallitsee
sama periaate kuin vaihdettaessa tavaravastikkeita, nimil-

täin tietyssä muodossa esiintyvä työmäärä vaihdetaan toisessa muodossa esiintyvään yhtä suureen työmäärään»²¹. Sikäli kuin erillisen tuottajan ja yhteiskunnan suhteet säilyttävät vastikkeellisen vaihdon muodon, tulevat ne säilyttämään myös oikeusmuodon, sillä »luonnostaan oikeus voi olla vain saman mittapuun soveltamista»²². Mutta kun tällöin ei oteta huomioon yksilöllisten kykyjen luonnollisia eroavuuksia, niin sisällöltään tuo oikeus »on kuten kaikki oikeus eriarvoisuus-oikeutta»²³. Marx ei puhu mitään valtiovallasta, joka pakotuksellaan turvaisi »eriarvoisen», oman »porvarillisen rajoittuneisuutensa» säilyttävän oikeuden normien täyttämisen, mutta tämä on itsestäänkin selvää. Kyseisen johtopäätöksen tekee Lenin: »Porvarillinen oikeus kulutustarvikkeiden jaon suhteen edellyttää tietysti kiertämättä myös porvarillista valtiota, sillä oikeus ei ole mitään ilman koneistoa, joka voi pakottaa noudattamaan oikeusnormeja.

Kommunismin vallitessa niin ollen säilyy jonkin aikaa paitsi porvarillista oikeutta jopa porvarillinen valtiokin — ilman porvaristoal»²⁴. Kun kerran on olemassa vastikkeellisuussuhteen muoto, on olemassa myös oikeusmuoto ja siis julkisen, ts. valtiollisen vallan muoto, joka sen ansiosta säilyy jonkin aikaa jopa sellaisissa oloissa, joissa luokkajako ei enää ole. Oikeus ja sen mukana myös valtio kuoleutuvat Marxin ajatuksen mukaan vasta sitten, kun »työ ei ole enää vain toimeentulokeino, vaan siitä on tullut ensimmäinen elämäntarve; sen jälkeen kun rinnan yksilöiden kaikinpuolisen kehityksen kanssa ovat kasvaneet myös tuotantovoimat — —»²⁵; kun jokainen tulee työskentelmään vapaaehtoisesti kykyjensä mukaan laskelmoimatta »Shylockin tunnottomuudella, ettei vain tulisi tehneeksi työtä puolta tuntia enemmän kuin toinen»²⁶, sanalla sanoen kun *tulee lopullisesti poistetuksi vastikkeellisuussuhteen muoto*.

Marx ei arvellut siirtymistä laajasuuntaiseen kommunismiin siirtymiseksi uusiin oikeusmuotoihin, vaan kaikkinaisen juridisen muodon kuoleutumiseksi, vapautumiseksi tuosta porvarikauden jäänteestä, joka elää porvaristoakin kauemmin.

Marx osoittaa samalla varsinaisesti taloudesta juontuvan oikeusmuodon olemassaoloehdon, nimittäin työponnistusten yhtymisen vastikkeellisen vaihdon periaatteen pohjalta, ts. hän tuo esille oikeusmuodon ja tavaramuodon syvän sisäisen yhteyden. Yhteiskunta joka tuotantovoimiensa tilan vuoksi joutuu pitämään yllä vastikkeellisuussuhdetta työn

menekin ja palkkauksen välillä muodossa, joka muistuttaa vaikkapa vain etäisesti tavarantarvojen vaihtoa, *joutuu* säilyttämään myös oikeusmuodon. Vain tästä perusmomentista lähtien voidaan ymmärtää, miksi kokonainen joukko yhteiskuntasuhteita saa juridisen muodon. Kun sitä vastoin väitetään tuomioistuinten ja lakien olevan muka ikuisia sen tähden, että parhaankin taloudellisen hyvinvoinnin oloissa säilyvät eräät henkilöön kohdistuvat ym. rikokset, niin tällöin erehdytään luulemaan perusmomenteiksi toisarvoisia johdannaisia momenteja. Onhan porvarillinenkin etumainen kriminalistiikka päätenyt teoreettisesti vakaumukseen, että rikollisuudenvastaista taistelua sinänsä voidaan pitää lääketieteellis-kasvatusopillisena tehtävänä, jonka ratkaisemiseksi ei lainkaan tarvita lakimiestä »rikoksen tunnusmerkistöineen», lakikokoelmineen, »syyllisyyden» ja »täydellisen tai vähentyneen syyntakeisuuden» käsityksineen eikä hänen herkkää kykyään nähdä erot osallisuuden, avunannon ja yllytyksen välillä. Kun tämä teoreettinen vakaumus ei ole vieläkään johtanut rikoslakien ja tuomioistuinten poistamiseen, niin syy on tietenkin vain siinä, että oikeusmuodon voittamiseksi tarvitaan paitsi siirtymistä porvarillisen yhteiskunnan rajojen ulkopuolelle myös perinpohjaista vapautumista tuon yhteiskunnan kaikista jäänteistä.

Tieteellisen sosialismin kannalta katsoen porvarillisen lakitieteen arvostelun on otettava malliksi porvarillisen kansantaloustieteen arvostelu sellaisena kuin sen suoritti Marx. Tuota silmällä pitäen sen on ensi töikseen lähdeävä vastapuolen alueelle, ts. sen ei pidä väheksyä niitä yleistyksiä ja abstraktioita, joita porvarilliset lakimiehet ovat kehittäelleet oman aikansa ja luokkansa tarpeita silmällä pitäen, vaan analysoimalla nuo abstraktit kategoriat paljastettava niiden todellinen merkitys, ts. näytettävä oikeusmuodon historiallinen määräytyneisyys.

Kulloinenkin ideologia kuolentuu sen synnyttäneiden yhteiskuntasuhteiden mukana. Tuota lopullista häviämistä edeltää kuitenkin momentti, jolloin arvostelun iskuista kärsivä ideologia menettää kykynsä suojata ja verhota niitä yhteiskuntasuhteita, joista se on kasvanut esiin. Ideologian juurten paljastuminen on varma merkki sen lähestyvästä lopusta. Syy on siinä, kuten Lassalle on sanonut, että »das Anbrechen einer neuen Zeit besteht immer nur in dem erlangten Bewußtsein über das, was die bisher vorhandene Wirklichkeit an sich gewesen ist»²⁷.

- ¹ *Сваальский В. А.* Основы философии права в научном идеализме. М., 1908, с. 216.
- ² Sama, s. 218.
- ³ *Cohen H.* Ethik des reinen Willens. 2. Aufl. Berlin 1907, S. 227 ff.
- ⁴ *Stammler R.* Wirtschaft und Recht nach materialistischer Geschichtsauffassung. Leipzig 1896.
- ⁵ *Stammler R.* Lehrbuch der Rechtsphilosophie. Berlin und Leipzig 1923, S. 245.
- ⁶ *Кс. Карнер И.* Социальные функции права. Москва, Петроград, 1923, с. 11.
- ⁷ *Wundt W.* Ethik. Stuttgart 1886.
- ⁸ *Vrt. Simmel G.* Einleitung in die Moralwissenschaft. 2. Aufl. Stuttgart und Berlin 1904.
- ⁹ *Ofner J.* Das soziale Rechtsdenken. Stuttgart und Gotha 1923, S. 54.
- ¹⁰ *Tov. P. I.* Stučkan kirjakaan *Oikeuden ja valtion vallankumouksellinen rooli*, jossa on tulkittu kokonainen joukko yleisen oikeusteorian kysymyksiä, ei yhdistä niitä systemaattiseksi kokonaisuudeksi. Luokkasisällön kannalta tarkasteltavan oikeudellisen säännöstelyn historiallinen kehitys on esityksessä ensi alalla verrattuna varsinaisen muodon loogiseen ja dialektiseen kehitykseen. Tässä on kylläkin tehtävä se varaus, että jokainen joka on verrannut kyseisen kirjan kolmatta painosta ensimmäiseen, on tietenkin huomannut edistysaskelen, jonka on ottanut kunnioitettu kirjoittajamme huomionsa suuntaamisessa oikeusmuodon kysymyksiin. Tämä johtuu muuten *tov. P. I.* Stučkan lähtökohtana pitämästä näkökannasta, sillä hän ymmärtää oikeuden ensi sijassa tuotanto- ja vaihtosuhteiden järjestelmäksi. Kun oikeus tulkitaan alusta alkaen kaikkinaisten yhteiskuntasuhteiden muodoksi, niin voidaan mennä takuuseen siitä, että oikeuden erikoispiirteet jäävät huomion ulkopuolelle. Sen sijaan tuotanto- ja vaihtosuhteiden muotona käsiteltävä oikeus paljastaa jotakuinkin huolellisessa analyysissä helposti erikoispiirteensä.
- ¹¹ *Бельтов.* К вопросу о развитии монистического взгляда на историю. СПб., 1905, с. 140.
- ¹² Esimerkkinä siitä kuinka rikas historiallinen esitys voi sopeutua yhteen oikeusmuodon mitä puutteellisimman hahmotelman kanssa, voi olla *M. Pokrovskin** kirja *Esitys venäläisen kulttuurin historiasta*, jossa oikeuden määritelmä rajoittuu liikkumattomuuden ja piintyneisyyden osoittamiseen vastapainoksi taloudellisten ilmiöiden vaihtuvuudelle (*Покровский М.* Очерк истории русской культуры. 2-е изд. М., 1915, т. 1, с. 16).
- ¹³ Marxstudien. I. Wien 1905.
- ¹⁴ *Vrt. myös Ziberin*** määritelmään: »Oikeus on pelkästään sellaisten

* *Pokrovski M. N.* (1868—1932), tunnettu neuvostohistorioitsija, akateemikko, valtiollinen ja puoluetoimihenkilö. Omistanut perustutkinuksensa mm. venäläisen tsarismien sisä- ja ulkopoliittikan historialle, kansantalouden historialle ja Venäjän yhteiskuntaliikkeelle.

** *Ziber N. I.* (1844—1888), venäläinen taloustieteilijä, Marxin talousopin ensimmäisiä tunnettuksitkijöitä ja puolustajia Venäjällä. Hänen tärkeimpiä tutkimuksiaan ovat: *David Ricardon ja Karl Marxin*

pakkonormien kokonaisuus, jotka ilmaisevat taloudellisten ilmiöiden tyypillistä toteutumista, kokonaisuus, jonka tarkoituksena on ehkäistä ennalta ja keskeyttää poikkeaminen tavanomaisesta asiantilasta» (*Зубер И. Сопр. соч. Спб.*, 1900, т. 2, с. 134). Havaitsemme samanlaisen oikeuden määritelmän Buharinilla, joka määrittelee oikeuden valtiovallan julkaisemiksi pakkonormeiksi. Toisin kuin Ziber ja Renner Buharin korostaa voimakkaasti valtiovallan ja siis myös oikeuden luokkaluonnetta. Seikkaperäisemmän määritelmän tarjoaa Buharinin oppilaisiin kuuluva Podvolotski: »Oikeus on sellaisten sosiaalisten pakkonormien järjestelmä, jotka heijastavat kulloisenkin yhteiskunnan taloudellisia ja muita yhteiskuntasuhteita ja jotka hallitsevan luokan valtiolta on saatantanut voimaan ja joita se suojelee niiden suhteiden laillistamiseksi, säännöstelemiseksi ja vahvistamiseksi ja siis myös kyseisen luokan herruuden vahvistamiseksi» (*Подволоцкий И. Марксистская теория права. Москва, Перепоряд, 1923, с. 156*). Kaikki nuo määritelmät tähdentävät oikeudellisen säännöstelyn konkreettisen sisällön yhteyttä talouteen. Mutta samalla he pyrkivät rajoittamaan muotona käsiteltävän oikeuden ulkonaiseen, valtiollis-organisatoriseen pakotukseen, ts. eivät itse asiassa mene pidemmälle sen samaisen käytännöllisen eli dogmaattisen lakitieteen karkean empiirisiä menetelmiä, jonka voittaminen on marxismin tehtävänä.

¹⁵ On sanottava, ettei marxisteilla ole täyttä yksimielisyyttä teoreettisen taloustieteen tutkinuskohteesta. Osoituksena siitä on väittely, jonka on aiheuttanut тов. I. I. Skvortsov-Stepanovin* esitelmä aiheesta Mitä on kansantaloustiede (*Вестн. Ком. акад.*, 1925, № 12). Valtaosa asiaan kantaa ottaneista taloustieteilijöistämme hylkäsi kuitenkin päättäväisesti тов. Stepanovin näkökannan, jonka mukaan yllä mainitut tavaratalouden ja kapitalistisen tavaratalouden kategoriat eivät lainkaan ole teoreettisen taloustieteen erikoiskohteena.

¹⁶ *Marx—Engels*. Valitut teokset (6 osaa), 4. osa, s. 195.

¹⁷ *Ks. Karl Marx*. Pääoma, I osa, kustannusliike Edistys, Moskova 1974, s. 95.

¹⁸ *Marx—Engels*. Valitut teokset (6 osaa), 5. osa, s. 536.

¹⁹ Sama

²⁰ Sama.

²¹ Sama, s. 537.

²² Sama.

²³ Sama.

²⁴ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 97.

²⁵ Sama, s. 94.

²⁶ Sama, s. 95.

²⁷ »Uuden elämän koittaminen merkitsee aina sen tietoisuuden saavuttamista, mitä on sinänsä siihen saakka olemassa ollut todellisuus» (*Lassalle F. Das System der erworbenen Rechte. Eine Versöhnung des positiven Rechts und der Rechtsphilosophie. 2. Aufl. Leipzig 1880, Bd. 1, s. VIII*).

yhteiskuntataloudelliset tutkimukset, Esseitä alkukantaisesta talouskulttuurista.

* *Skvortsov-Stepanov I. I.* (1870—1928), neuvostoliittolainen valtiomies ja puolueen toimihenkilö, historioitsija ja taloustieteilijä;

ENSIMMÄINEN LUKU

Konkreettisen rakentamismenetelmät abstrakteissa tieteissä

Jokainen yleistävä tiede tutkiessaan kohdettaan kääntyy yhden ja saman konkreettisen ja yhtenäisen todellisuuden puoleen. Sama havainto, esimerkiksi taivaankappaleen kulku meridiaanin yli, voi olla pohjana sekä tähtitieteellisiin että psykologisiin päätelmiin. Yksi ja sama tosiasia, esimerkiksi maan vuokraaminen, voi olla taloustieteellisen tai lakitieteellisen tutkimuksen kohteena. Näin ollen tieteet eroavat toisistaan lähinnä menetelmiltään, ts. todellisuuden tarkastelutavoiltaan. Jokaisella tieteellä on oma erityinen alansa, jonka kannalta se pyrkiikin jäljentämään todellisuutta. Kukin tiede rakentaa konkreettisen todellisuuden, sen muotojen, suhteiden ja riippuvaisuuksien koko rikkauden, yksinkertaisimpien ainesten ja yksinkertaisimpien abstraktioiden yhdeksi. Psykologia pyrkii jakamaan tajunnan yksinkertaisiin aineksiin. Kemia ratkaisee samaa tehtävää aineisiin nähden. Kun ei pystytä jakamaan todellisuutta yksinkertaisiin aineksiin, turvaututaan abstraktioon, jolla on erittäin tärkeä merkitys yhteiskuntatieteissä. Kunkin yhteiskuntatieteen kypsyys määritellään abstrahointiaskeen mukaan. Marx on selvittänyt tätä erinomaisesti taloustieteen pohjalta.

Tuntuisi täysin luonnolliselta, hän sanoo, aloittaa tutkimus konkreettisesta kokonaisuudesta, väestöstä, joka elää ja harjoittaa tuotantoa määrätynlaisissa maantieteellisissä oloissa; mutta väestö on tyhjä abstraktio sen muodostavien luokkien ulkopuolella, ja luokat vuorostaan ovat tyhjää ilmaa irrotettuina niiden olemassaoloehdoista, joita ovat työpalkka, voitto, maankorko; jälkimmäisten analyysi taas edellyttää hinnan, arvon ja vihdoin tavaran yksinkertaisimpia kategorioita. Pitäen lähtökohtana noita yksinkertaisimpia määritteitä taloustieteilijä luo jälleen saman konkreettisen kokonaisuuden, muttei enää kaoottisen, piirteettömän kokonaisuuden, vaan sisäisistä riippuvaisuuksista ja suhteista rikkaan yhteyden. Marx lisää tällöin, että tieteen historiallinen kehitys on kulkenut juuri päinvastaista tietä:

kirjoittanut teoksia vallankumouksellisen liikkeen historiasta, kansantaloustieteen, tieteellisen ateismin teorian ym. aloilta; Marxin *Pääoman* venäjääntäjä.

1600-luvun taloustieteilijät aloittivat konkreettisesta — kansakunnista, valtiosta ja väestöstä — päätyäkseen siitä maankorkoon, voittoon, työpalkkaan, hintaan ja arvoon. Se mikä on ollut historiallisesti väistämätöntä, ei kuitenkaan ole ollut oikeaa metodologisesti.¹

Kyseiiset huomautukset pätevät täysin yleisen oikeusteorian suhteen. Siinäkin konkreettisen kokonaisuuden — yhteiskunnan, väestön, valtion — on oltava pohdintojemme tuloksena ja perimmäisenä vaiheena eikä lähtökohtana. Edetessämme yksinkertaisesta monimutkaiseen, prosessista sellaisenaan sen konkreettisiin muotoihin noudatamme metodologisesti selkeää ja näin ollen oikeampaa tietä kuin liikkuessamme hapuillen kohti konkreettisen kokonaisuuden epämääräistä ja jäsentämätöntä hahmoa.^{6**}

Toinen tarpeellinen metodologinen huomautus koskee yhtä yhteiskuntatieteiden tai oikeammin niiden käyttämien käsitteiden erikoisuutta.

Jonkin luonnontieteellisen käsitteen, esimerkiksi energian käsitteen ilmaantuminen voidaan tietenkin ajoittaa tarkasti. Tuolla aikatiedolla on silti merkitystä vain tieteen ja kulttuurin historialle. Mainitunlaisen käsitteen soveltaminen varsinaiseen luonnontieteelliseen tutkimukseen ei liity minkäänlaisiin kronologisiin puitteisiin. Energian häviämättömyyden laki vaikutti jo ennen ihmisen ilmaantumista ja tulee vaikuttamaan kaikkinaisen elämän hävittyäkin maan päältä. Se on ajan ulkopuolella, se on ikuinen laki. Voidaan asettaa kysymys, milloin on keksitty energian häviämättömyyden laki, mutta mieletöntä olisi ajoittaa ne suhteet, joita se ilmaisee.

Kun siirrymme tarkastelemaan yhteiskuntatieteitä, vaikkapa kansantaloustiedettä, ja jotakin sen peruskäsitettä, esimerkiksi arvoa, niin silmäämme pistää heti, ettei ainoastaan käsite ajatuksemme aineksena ole historiallinen, vaan että käsitteen historiaa, joka muodostaa osan taloudellisten oppien historiaa, vastaa arvon reaalin historia, ts. tuon käsitteen historialliseksi todellisuudeksi tehneiden ihmislaitteiden kehitys.²

Tiedämme tarkoin, millaisia aineellisia edellytyksiä tarvitaan, jotta tuo esineen »ideaalinen», »kuviteltu» ominaisuus saisi »reaalisen» ja sitä paitsi ratkaisevan merkityksen verrattuna luonnollisiin ominaisuuksiin ja muuttaisi työntuotteen luontaisesta ilmiöstä sosiaaliseksi ilmiöksi. Tunnumme näin ollen käyttämämme tietopuolisten abstraktioiden reaalin

historiallisen substraatin ja vakuutumme kyseisen abstraktion järkevien käyttörajojen käyvän yhteen reaalisen historiallisen kehityksen rajojen kanssa ja määräytyvän niistä. Toinen Marxin tarjoama esimerkki näyttää tämän erittäin havainnollisesti. Ihmisen yksinkertaisimpana suhteena luontoon esiintyvä työ on havaittavissa poikkeuksetta kaikissa kehitysvaiheissa; mutta taloudellisena abstraktion se ilmaantuu verrattain myöhään (vertaa aikajärjestyksen kannalta merkantilistien, fysiokraattien ja klassikkojen koulukuntia). Käsitteen kyseistä kehitystä vastasi taloudellisten suhteiden reaalinen kehitys, joka työnsi taka-alalle ihmistyön eri lajien eroavuuden ja asetti niiden tilalle työn yleensä. Käsitteiden kehitys on siis historianprosessin reaalisen dialektiikan mukainen.³ Ottakaamme vielä yksi esimerkki, tällä kertaa kansantaloustieteen alalta. Esimerkiksi valtio. Toisaalta havaitsemme kuinka valtion käsite vähitellen selkeytyy ja eheytyy määritteitään täydellistämällä, ja toisaalta havaitsemme kuinka valtio kasvaa todellisuudessa, »abstrahoituu» suku- ja feodaalisesta yhteiskunnasta ja muuttuu »omavaraiseksi», »yhteiskunnan kaikki luokokset täyttäväksi» voimaksi.

Näin ollen yleisimpien määritteidensä kannalta, so. muotona, oikeus ei ole olemassa vain lakitieteilijäin päässä ja teorioissa. Sillä on rinnakkaisesti reaalinen historiansa, joka ei esittäydy ajatusten järjestelmänä, vaan erityisenä suhteiden järjestelmänä; nuo suhteet eivät synny ihmisten tietoisuuden valinnan tuloksena, vaan sen vuoksi, että tuotantotilat ovat pakottaneet heidät niihin. Ihmisen muuttaa oikeussubjektiksi samainen välttämättömyys, jonka pakosta luontotuote muuttuu salaperäisen arvon omaavaksi tavaraksi.

Porvarillisten olemassaoloehdojen ulkopuolelle yltämätön ajattelu selittää tuon välttämättömyyden pelkäksi luonnolliseksi välttämättömyydeksi; sen vuoksi luontaisoikeudellinen oppi on asetettu tietoisesti tai tiedottomasti porvarillisten oikeusteorioiden pohjaksi. Luontaisoikeudellinen koulukunta oli sen kauden porvarillisen ideologian parhain ilmaisija, jolloin vallankumouksellisena luokkana esiintyvä porvaristo muotoili avoimesti ja johdonmukaisesti vaatimuksiaan. Samalla tuo koulukunta tarjosi esimerkin oikeusmuodon syvällisimmästä ja selkeimmästä ymmärtämisestä. Ei ole sattuma, että luontaisoikeudellisen opin kukoistus ja porvarillisen kansantaloustieteen suurten klassikkojen ilmaantumisen sattuvat ajallisesti suunnilleen yhteen. Kum-

pikin koulukunta asetti tehtäväkseen muotoilla yleisimmässä ja siis myös abstraktimmassa muodossa porvarillisen yhteiskunnan olemassaolon perusehdot, jotka tuntuivat niistä kaikinlaisen yhteiskunnan luonnollisilta olemassaoloehdoilta.

Jopa Bergbohmin, tuon luontaisoikeudellisen opin vainoojan ja juridisen positivismin maineen puoltajan, on pakko myöntää luontaisoikeudellisen opin ansiot nykyajan porvarillisen oikeusjärjestyksen perustan laskemisessa.

»Se (luontaisoikeus. — *J. P.*) järkytti maaorjuuden ja feodaalisten riippuvaisuussuhteiden perustuksia, se raivasi tien maaomaisuuden vapauttamiselle, se mursi ammattikuntia ja kauppaa rajoittavat kahleet — — toteutti omantunnon vapauden — — turvasi oikeussuojan yksityisoikeudelle henkilön uskonnosta ja kansallisuudesta riippumatta — — se poisti kidutuksen ja saattoi järjestykseen rikosprosessin.»⁴

Pysähtymättä seikkaperäisemmin koulukuntien vaihtumiseen oikeusteorian alalla todettakoon eräänlainen rinnakkaisuus juridisen ja taloustieteellisen ajattelun kehityksessä. Niinpä kummassakin tapauksessa voidaan historiallista suuntausta pitää feodaalis-aristokraattisen, osittain pikkuporvariston ja ammattikuntien reaktion ilmentymänä. Edelleen, sitä mukaa kuin porvariston vallankumouksellinen hehku sammuu 1800-luvun jälkipuoliskolla, lakkaa klassistenoppien puhtaus ja selkeys vetämästä porvaristoa puoleensa. Porvarillinen yhteiskunta janoaa tasapainoa ja voimakasta valtaa. Sen vuoksi oikeusteorian huomion keskipisteenä ei ole enää oikeusmuodon analyysi, vaan lainmääräysten ehdottomuuden perustelu. Syntyy historismin ja juridisen positivismin omalaatuinen sekoitus, joka kieltää kaiken muun oikeuden paitsi virallista.

Niin sanottu »luontaisoikeuden jälleensyntyminen» ei merkitse porvarillisen oikeusfilosofian paluuta 1700-luvun vallankumouksellisiin asemiin. Voltairen ja Beccarian aikoihin jokainen valistunut tuomari piti kunnia-asianaan soveltaa lainkäytön varjolla elämään sellaisia filosofisia katsoimuksia, jotka merkitsivät feodaalisen järjestelmän vallankumouksellista kieltämistä. Jälleensyntyvän »luontaisoikeuden» profeetta Stammler esittää nykyään teesin, että »oikeudenmukainen» oikeus (*richtiges Recht*) vaatii ennen muuta alistumista positiivisesti määrättyyn oikeuteen jopa silloinkin kun jälkimmäinen on »epäoikeudenmukainen».

Oikeuden psykologinen koulukunta on rinnastettavissa

psykologiseen koulukuntaan kansantaloustieteessä. Kumpikin yrittää siirtää analyysin kohteen subjektiivisten tajunnantilojen alueelle (»arvostus», »imperatiivis-attributiivinen emootio») näkemättä, että vastaavat abstraktit kategoriat ilmaisevat loogisen rakenteensa lainomaisuudella yhteiskuntasuhteita, jotka piilevät yksilöiden takana ja ovat yksilöllisen tajunnan ulkopuolella.

Vihdoin normatiivisen koulukunnan (Kelsen) äärimmäinen formalismi on epäilemättä osoitus yleisestä lamaannuksesta viime aikojen porvarillisessa tieteellisessä ajattelussa, joka pyrkii ilmaisemaan itseään tuloksettomilla metodologisilla ja muodollis-loogisilla konsteilla, keimailien täydellisellä irtisanoutumisellaan reaalisesta todellisuudesta. Tätä vastaavaan asemaan talusteoriassa ovat asettumassa matemaattisen koulukunnan edustajat^{7*}.

Oikeussuhde on, Marxin termiä käyttääksemme, abstraktin, yksipuolinen suhde, mutta tuossa yksipuolisuudessaan se ei ilmene ajattelevan subjektin aivotyön tuloksena, vaan yhteiskunnan kehityksen tuotteena.

»Kuten ylipäänsä jokaisen historiallisen, yhteiskunnallisen tieteen kohdalla, on taloudellisten kategorioiden kehityksessä pidettävä aina kiinni siitä, että kuten todellisuudessa, niin ajatuksissakin subjekti — tässä tapauksessa moderni porvarillinen yhteiskunta — on annettu, ja että kategoriat tästä syystä ilmaisevat tämän tietyn yhteiskunnan, tämän subjektin reaalisesta olemisen muotoja, olemassaolon määrityksiä, usein vain sen yksittäisiä puolia.»⁸

Se mitä Marx puhuu tässä taloudellisista kategorioista, soveltuu kokonaisuudessaan juridisiin kategorioihin. Näennäisestä yleispätevyydestään huolimatta ne ilmaisevat todellisuudessa vain tietyn historiallisen subjektin, so. porvarillisen, tavaraa tuottavan yhteiskunnan, erillistä puolta.

Vihdoin samasta *Johdannosta*, jota olen siteerannut monen otteeseen, löydämme Marxilta vielä yhden syvän metodologisen huomautuksen. Se koskee aiempien muodostumien sisällyksen selvittämismahdollisuutta myöhempien ja siis kehittyneempien muodostumien analyysin tietä. Käsitetyämme maankoron, hän sanoo, käsitämme veron, kymmenysveron ja feodaalisen luontoisveron. Kehittyneempi muoto antaa käsityksen sitä edeltäneistä vaiheista, joissa tuo muoto esiintyi vasta alkiona. Myöhempi kehitys ikään kuin paljastaa kaukaisessa menneisyydessä havaittavat viitaukset.

»Porvarillinen yhteiskunta on tuotannon kehittynein ja monipuolisin historiallinen organisaatio. Tämän vuoksi sen suhteita ilmaisevat kategoriat, sen organisaation ymmärtäminen auttavat samalla ymmärtämään organisaatiota ja tuotantosuhteita kaikissa aikansa eläneissä yhteiskuntamuodoissa, joiden jäänteistä ja elementeistä porvarillinen yhteiskunta rakentuu, joiden vielä syrjäyttämättömiä jäänteitä osaksi kulkeutuu porvarillisen yhteiskunnan mukana ja joista osaksi on kehittynyt täyteen merkityksensä se, mikä aikaisemmin oli pelkkiä viittauksia jne.»⁶

Soveltaessamme edellä esitettyjä metodologisia näkökohtia oikeusteoriaan meidän on aloitettava abstraktimpana ja puhtaimpana esiintyvän oikeusmuodon analyysistä ja siirryttävä tehtävän asteittaisen vaikeutuksen tietä historiallisesti konkreettiseen. Tällöin meidän on pidettävä mielessä, että käsitteiden dialektinen kehitys vastaa varsinaisen historianprosessin dialektista kehitystä. Historiallisen evoluution myötä eivät vaihdu ainoastaan normien sisältö ja oikeusinstituutit, vaan kehittyy myös oikeusmuoto sellaisenaan. Ilmaannuttuaan kulttuurin tietyllä kehitysasteella se pysyy pitkään alkioillassa, sisäisesti heikosti differentioituneena, rinnakkaisalueista (tavat, uskonto) eriyttömänä. Siitä vähitellen kehittyessään se saavuttaa kukoistuksensa, suurimman differentiaationsa ja selvyytensä. Tuon kehityksen huippuvaihe vastaa tiettyjä taloudellisia ja yhteiskuntasuhteita. Kysciselle vaiheelle on samalla luonteenomaista sellaisten yleiskäsitteiden järjestelmän ilmaantuminen, jotka kuvastavat teoreettisesti oikeusjärjestelmää eheänä kokonaisuutena.

Kulttuurin kahta kehitysastetta vastaavasti yleisten oikeuskäsitteiden kehityksessä on ollut kaksi huippukautta: yksityisoikeuden järjestelmä Roomassa ja 1600—1700-luku Euroopassa, jossa filosofinen ajattelu näytti oikeusmuodon universaalien merkityksen eräänlaisena mahdollisuutena, jonka toteuttajana tuli olla porvarillisen demokratian.^{8*}

Voimme siis saada aikaan selkeitä ja tyhjentäviä määritelmiä vain ottamalla analyysin perustaksi täysin kehittyneen oikeusmuodon, joka tulkitsee aiempia muotoja kuin omia alkioitaan.

Vain tässä tapauksessa käsitämme oikeuden ei abstraktin ihmis-yhteiskunnan omaisuudeksi, vaan tiettyä, yksityisetujen vastakkaisuudelle rakennettua yhteiskunnallista ympäristöä vastaavaksi historialliseksi kategoriaksi.

¹ Ks. *Marx—Engels*. Valitut teokset (6 osaa), 4. osa, s. 217.

² Ei tietenkään pidä ajatella, että arvomuotojen ja arvoteorian kehitys olisi tapahtunut samanaikaisesti. Päävastoin nuo kaksi prosessia ovat ajallisesti kaukana toisistaan. Jo hamassa muinaisuudessa oli havaittavissa jotakuinkin kehittyneitä vaihtomuotoja ja niitä vastaavia arvomuotoja; kansantaloustiede taas on tunnetusti nuorimpia tieteitä (3. painokseen oheistettu viite).

³ Ks. *Marx—Engels*. Mts. 217—218.

⁴ *Bergbohm K.* Jurisprudenz und Rechtsphilosophie. Bd. 1, Leipzig 1892, S. 215.

⁵ *Marx—Engels*. Mts. 224.
Sama, s. 223.

TOINEN LUKU

Ideologia ja oikeus

Olellainen merkitys тов. P. I. Stučkan ja prof. Reisnerin* väittelyssä kuuluu oikeuden ideologisen olemuksen kysymykselle.¹ Prof. Reisner yrittää lukuisten sitaattien pohjalta todistaa, että itse Marx ja Engels pitivät oikeutta yhtenä »ideologisista muodoista» ja että samalla kannalla ovat olleet monet muutkin marxilaiset teoreetikot. Kyseiset ohjeet ja sitaatit ovat tietenkin kaikkien väittelyjen ulkopuolella. Myöskään sitä seikkaa ei voida kieltää, että ihmiset kokevat oikeuden sielullisesti, mm. yleisten periaatteiden, sääntöjen ja normien muodossa. Kysymys ei lainkaan ole siitä, tunnustetaanko vai torjutaan oikeusideologian (tai psykologian) olemassaolo, vaan siitä, että yritetään todistaa oikeuskategorioilla olevan vain ideologinen merkitys. Yksinomaan jälkimmäisessä tapauksessa myönnämme »välttämättömäksi» prof. Reisnerin tekemän johtopäätöksen, nimittäin sen, »että marxisti voi tutkia oikeutta vain yhtenä ideologian yleistyypin alalajina». Tuohon sanaseen »vain» onkin keskitynyt koko asian ydin. Selitän tämän kansantaloustieteen pohjalta. Tavarain, arvon ja vaihtoarvon kategoriat ovat epäilemättä ideologisia muodostumia, niiden käsitysten nurinkurisista ja mystifioituja (Marxin sanontaa käyttäkseni) muotoja, jollaisiksi vaihtoa toteuttava yhteiskunta kuvitte-

* *Reisner M. A.* (1868—1928), tunnettu valtio-oppinut, oikeusteoreetikko ja sosiologi. Reisnerin oikeuskatsomukset kokivat L. Petražitskin aatteiden voimakkaan vaikutuksen. Reisner käsittelee perustutkimuksissaan yleisen valtio- ja oikeusteorian ongelmia, sosiaalipsykologiaa ja poliittisten oppien historiaa.

lee eri tuottajien välisen yhteyden. Noiden muotojen ideologisuutta todistaa se, että tarvitsee vain siirtyä muihin talousstruktuureihin että tavaran, arvon ym. kategoriat menettäisivät kaiken mielekkyytensä. Niinpä voimmekin täydellä syyllä puhua tavarasideologiasta eli tavarafetisismistä, kuten Marx nimittää sitä, ja lukea tuo ilmiö psykologisten ilmiöiden luokkaan. Tämä ei suinkaan merkitse, että kansantaloustieteen kategorioilla on *yksinomaan* psykologinen merkitys ja että ne viittaavat *vain* elämyksiin, mielikuviin ja muihin subjektiivisiin prosesseihin. Tiedämme hyvin, että esimerkiksi tavaran kategoria kuvastaa objektiivista yhteiskuntasuhdetta ilmeisestä ideologisuudesta huolimatta. Tiedämme että tuon suhteen tämä tai tuo kehitysaste sekä suurempi tai pienempi universaalisuus ovat aineellisia tosiasioita, joista voidaan pitää tiliä sellaisenaan eikä pelkästään ideologis-psykologisten prosessien muodossa. Näin ollen kansantaloustieteen yleiskäsitteet eivät ole ainoastaan ideologian aineksia, vaan myös sellaisia abstraktioita, joista voimme rakentaa tieteellisesti, ts. teoreettisesti, taloudellisen objektiivisen todellisuuden. Marxin sanoja käyttäkseni »ne ovat tämän historiallisesti määrätyn yhteiskunnallisen tuotantotavan, tavarantuotannon, tuotantosuhdetta ilmaisevia, yhteiskunnallisesti päteviä ja siis objektiivisia ajatusmuotoja»².

Näin ollen meidän ei tarvitse todistella sitä, että juridiset yleiskäsitteet voivat sisältyä ja tosiasiasa sisältyvätkin ideologisiin prosesseihin ja ideologisiin järjestelmiin — se on kaikkien epäilysten ulkopuolella —, vaan meidän on todistettava se, etteivät nuo käsitteet ilmaise tavalla tai toisella mystifioitua sosiaalista todellisuutta. Toisin sanoen meidän on päästävä selville siitä, ovatko oikeuskategoriat ehkä sellaisia objektiivisia ajatusmuotoja (objektiivisia historiallisesti annettulle yhteiskunnalle), jotka vastaavat objektiivisia yhteiskuntasuhdetta. Asetamme siis itsellemme kysymyksen: *onko mahdollista ymmärtää oikeus yhteiskunnalliseksi suhteeksi samassa mielessä kuin Marx sanoi pääomaa yhteiskunnalliseksi suhteeksi?*

Tuollainen kysymyksenasettelu tekee jo ennalta tyhjäksi vetoamisen oikeuden ideologisuuteen, ja käsittelymme siirtyy aivan toiselle alalle.

Joidenkin käsitteiden ideologisuuden myöntäminen ei yleensäkään vapauta meitä tehtävästä löytää objektiivinen, ts. ulkomaailmassa eikä vain tajunnassa oleva, reaalisuus.

Vastakkaisessa tapauksessa meidän on pyyhittävä pois kaikinainen raja eräiden ihmisten mielikuvituksellisen kuolemantakaisen maailman ja sanokaamme valtion väliltä. Prof. Reisner muuten tekeekin näin. Nojaten Engelsin tunnettuun sitaattiin, että valtio on ihmisiä hallitseva ensimmäinen ideologinen voima, hän vähääkään empimättä samastaa valtion ja valtiollisen ideologian. »Kun vallanilmausten psykologinen luonne on ilmeinen ja varsinainen, *vain ihmisten psyykessä* (kursiivi minun. — J. P.) olemassaoleva valtiovalta on kerrassaan vailla aineellisia tuntomerkkejä, niin tuskinpa kukaan voi pitää valtiovaltaa minään muuna kuin ideana, joka ilmenee reaalisesti vain sikäli kuin ihmiset tekevät siitä käyttäytymisensä periaatteen.»³ Siis finanssit, sotaväki ja hallinto ovat kokonaan »vailla aineellisia tuntomerkkejä», ja kaikki tuo on olemassa »vain ihmisten psyykessä». Entä miten on asian laita sen, prof. Reisnerin omien sanojensa mukaan »valtavan» väestömassan kohdalla, joka elää »valtiotietoisuuden ulkopuolella»? Se on todennäköisesti jätettävä pois laskuista. Noilla joukoilla ei ole mitään merkitystä valtion reaaliselle olemassaololle.

Entä miten on käsiteltävä valtio taloudellisen yhtenäisyyden kannalta katsottuna? Vai onko tullaan myös ideologinen ja psykologinen prosessi? Tällaisia kysymyksiä voidaan esittää hyvin paljon, mutta niiden tarkoitus tulee olemaan aina sama. Valtio ei ole ainoastaan ideologinen muoto, vaan samalla myös yhteiskunnallisen olemisen muoto. Käsitteen ideologisuus ei poista käsitteen ilmaisemien suhteiden reaalisuutta ja aineellisuutta.

Voimme vielä ymmärtää sen, kun johdonmukainen uuskantilainen Kelsen julistaa valtion normatiivista, ts. puhtaasti ajatuksellista, olemista heittäen yli laidan paitsi esineellis-aineelliset ainekset myös reaalisen ihmispsyykon. Muttemme kerrassaan jaksaa ymmärtää marxilaista, ts. materialistista, teoriaa, joka tahtoo käsitellä vain puhtaasti subjektiivisia elämyksiä. Prof. Reisner, Petražitskin* psykologisen teorian seuraaja (Petražitski »osittellee» valtion kokonaisuudessaan imperatiivis-attributiivisiksi tunnetti-

* *Petražitski I. I.* (1867—1931), tunnettu venäläinen oikeusteoreetikko. Vuosina 1898—1918 toimi Pietarin ja vuodesta 1918 Varsovan yliopiston professorina. Oikeuden psykologisen koulukunnan huomattavin edustaja. Hänellä oli merkittävä vaikutus porvarillisen juridisen ajattelun myöhempään kehitykseen. Kannatti maltillisia porvarillis-liberaalisia poliittisia katsomuksia.

loiksi), on viimeaikaisista teoksistaan päätellen valmis sovittamaan yhteen tuon näkökannan ja Kelsenin uuskantilaisen muodollis-loogisen näkemyksen.⁴ Tuollainen yritys on tietenkin kunniaksi puheena olevan tekijämme monipuolisuudelle, vaikkakin vahingoksi metodologiselle johdonmukaisuudelle ja selkeydelle. Jompikumpi kahdesta: valtio on joko (Petražitskin mukaan) ideologinen prosessi tai se on (Kelsenin mukaan) regulatiivinen idea, jolla ei ole mitään tekemistä ajallisesti kehittyvien ja syysidonnaisten prosessien kanssa. Yrittäessään yhdistää nuo kaksi näkökantaa M. A. Reisner vajoaa ristiriitaan, joka ei suinkaan ole dialektinen.

Valtioalue-, väestö- ja valta-käsitteiden muodollinen täydellisyys kuvastaa paitsi tiettyä ideologiaa myös yhden keskuksen ympärille keskittyneen reaalisen herruuspiirin objektiivista muodostumista; näin ollen se kuvastaa ennen muuta reaalisen organisaation, hallinnollisen, sotilaallisen ja finanssiorganisaation, luomista vastaavine inhimillisine ja aineellisine koneistoineen. Valtio on tyhjää ilmaa, ellei sillä ole viesti- ja liikennevälineitä, mahdollisuutta välittää käskyjä ja määräyksiä sekä siirrellä sotavoimia jne. Ehkä prof. Reisner luulee, että Rooman sotilastiet tai nykyiset viesti- ja liikennevälineet ovat ihmispsykyen ilmiöitä? Vai arveleeko hän, että nuo aineelliset elementit on heitettävä kokonaan pois laskelmista valtion muodostumistekijöistä kyseen ollen? Tällöin ei tietenkään jää muuta neuvoksi kuin rinnastaa valtion reaalisuus »kirjallisuuden, filosofian ynnä muiden ihmisen hengentuotteiden»⁵ reaalisuuteen. Sääli vain, että poliittisen valtataistelun käytäntö on syvässä ristiriidassa tuon psykologisen valtiokäsityksen kanssa, sillä tuo käytäntö asettaa meidät joka hetki kasvokkain objektiivisten ja aineellisten vaikuttimien kanssa.

On tarpeen todeta muuten, että prof. Reisnerin omaksunnan psykologisen näkökannan väistämättömänä seurauksena on toivoton subjektivismi. »Ollen niin monien mentaliteettien luomus kuin on olemassa yksilöitä, ja esiintyen niin monentyyppisenä kuin on olemassa ympäristön lajeja ryhmä- ja luokkajaon kannalta, valtiovalta tulee luonnollisesti esiintymään aivan erilaisena ministerin ja valtion idean käsittämiseen vielä yltämättömän talonpojan tajunnassa ja käyttäytymisessä, poliitikon ja periaatteellisen anarkistin psyydessä — sanalla sanoen yhteiskunta-asemaltaan, ammatitoimeltaan, kasvatukseltaan yms. eroavien

ihmisten psyydessä.»⁶ Tästä näkyy melko selvästi, että pelkkä psykologinen näkökanta epää kerta kaikkiaan mahdollisuuden tarkastella valtiota eräänlaisena objektiivisena ykseytenä. Vain tarkastelemalla valtiota luokkaherruuden reaalisen organisaationa, ts. ottamalla huomioon kaikki, ei ainoastaan psykologiset, vaan myös aineelliset momentit, ja nämä juuri ensi vuorossa, saamme jalkojemme alle kiinteän maaperän, ts. voimme tutkia nimenomaan valtiota sellaisena kuin se on todellisuudessa, emmekä vain lukematomia ja moninaisia subjektiivisia muotoja, joina se kuvastuu ja tulee koetuksi sisäisesti.⁷

Kun kerran oikeusmuodon abstraktit määritelmät eivät viittaa vain määrätynlaisiin psykologisiin tai ideologisiin prosesseihin, vaan ovat lisäksi objektiivista yhteiskuntasuhdetta ilmaisevia käsitteitä, niin mitä sitten tarkoitamme puhuessamme siitä, että oikeus säännöstelee yhteiskuntasuhteita? Emmehän toki tarkoita yhteiskuntasuhteiden säännöstelevän itse itseään. Tai puhuessamme siitä, että jokin yhteiskuntasuhde saa juridisen muodon emme suinkaan tarkoita yksinkertaista tautologiaa: oikeus saa oikeuden muodon.⁸

Kyseinen vastaväite tuntuu ensi alkuun hyvin vakuuttavalta eikä näytä jättävän muuta vaihtoehtoa kuin oikeuden tunnustamisen ideologiaksi ja vain ideologiaksi. Yrittäkäämme kuitenkin päästä selville noista vaikeuksista. Tehtävämme helpottamiseksi turvaudumme jälleen vertaukseen. Marxilainen kansantaloustiede opettaa tunnetusti, että pääoma on yhteiskunnallinen suhde. Sitä ei voida, kuten Marx sanoo, havaita mikroskoopilla, mistä huolimatta se ei suinkaan rajoitu elämyksiin, ideologiaan ja muihin ihmispsykyssä tapahtuviin prosesseihin. Se on objektiivinen yhteiskuntasuhde. Edelleen, kun havaitsemme sanokaamme pientuotannon alalla asteittaista siirtymistä tilaustyöstä ostosiamiehen hyväksi tehtävään työhön, niin toteamme asianomaisten suhteiden saaneen kapitalistisen muodon. Merkitseekö tämä vajoamista tautologiaan? Ei vähääkään; me ilmaissimme vain sen, että pääomaksi nimitettävä yhteiskuntasuhde on alkanut värittää toista yhteiskuntasuhdetta tai antanut tälle oman muotonsa. Voimme tarkastella tällöin kaikkea tapahtuvaa yksinomaan objektiiviselta puolelta, ainoallisen prosessina eliminoiden kokonaan sen osanottajien mentaliteetin eli ideologian. Miksi sitten asia ei voisi olla aivan samalla tavalla oikeuden kohdalla? Ollen itsekkin yhteis-

kuntasuhde, se pystyy jossain määrin värittämään tai antamaan oman muotonsa muille yhteiskuntasuhteille. Emme tietenkään koskaan pääse tarkastelemaan ongelmaa tältä puolen, jos otamme ohjeeksi hämärän käsityksen oikeudesta kuin muodosta yleensä, samoin kuin vulgaari taloustiede ei pystynyt käsittämään kapitalististen suhteiden olemusta, koska piti lähtökohtana »kasautuneeksi työksi yleensä» tulkitsemansa pääoman käsitettä.

Näin ollen selviämme tuosta näennäisestä ristiriidasta, jos onnistumme oikeuden perusmääritteitä analysoimalla näyttämään, että oikeus on eräänlaisen *spesifisen* sosiaalisen suhteen mystifioitu muoto. Tässä tapauksessa on mielekästä väittää, että tuo suhde antaa jossain tapauksessa muotonsa jollekin muulle yhteiskuntasuhteelle tai jopa niiden kokonaisuudelle.

Samoin on asian laita toisenkin näennäisen tautologian kohdalla: oikeus säännöstelee yhteiskuntasuhteita. Kun tuosta kaavasta poistetaan sille jossain määrin ominainen antropomorfismi, niin jäljelle jää seuraava väittäjä: määräoloissa yhteiskuntasuhteiden *säännöstely saa oikeudellisen luonteen*. Tällainen sanamuoto on epäilemättä korrektimpi ja mikä tärkeintä, historiallisperäisempi. Emme voi kiistää, että yhteisöelämää tavataan myös eläimillä, enempää kuin sitäkään, että se on tavalla tai toisella säännösteltyä. Mutta päähämme ei koskaan pälkähdä väittää, että mehiläisten ja muurahaisen suhteita säännöstelee *oikeus*. Kun tarkastelemme alkukantaisia kansoja, niin jos kohta tapaammekin niillä oikeuden alkimuotoja, niin valtaosa suhteista tulee säännöstellyksi oikeuden ulkopuolisin keinoin, esimerkiksi uskonnon käskyjen avulla. Vihdoin porvarillisessakin yhteiskunnassa voidaan sellaiset asiat kuin posti- ja rautatielaitoksen, sotilasalan yms. organisaatio laskea kuuluvaksi kokonaisuudessaan *oikeudellisen* säännöstelyn piiriin vain päältä katsoen, kun asiaa hämää lakien, sääntöjen ja käskyjen näennäisyys. Rautatieaikataulu säännöstelee junaliikennettä aivan toisessa mielessä kuin sanokaamme laki rautatielaitoksen vastuusta säännöstelee tuon laitoksen ja lastinlähettäjän välisiä suhteita. Edellisen kaltainen säännöstely on enimmäkseen teknistä ja jälkimmäinen lähinnä oikeudellista säännöstelyä. Samanlainen suhde on liikekannallepanosuunnitelman ja asevelvollisuuden välillä, rikollisen etsintää koskevan ohjesäännön ja rikosprosessilain välillä.

Teknisten ja juridisten normien erilaisuutta tulemme

tarkastelemaan tuonnempana. Tässä toteamme vain, että yhteiskuntasuhteiden säännöstely on tietystä määrin oikeudellista, ts. se väriytyy jokseenkin samalla tavalla kuin oikeuden tärkein erikoissuhde.

Yhteiskuntasuhteiden säännöstely eli normitus vaikuttaa periaatteessa yhtenäiseltä ja läpeensä oikeudelliselta vain tarkasteltaessa asiaa pintapuolisesti ja puhtaasti muodolliselta kannalta. Tosiasiassa ihmissuhteiden eri alueiden välillä on tässä mielessä silmäänpiitäviä eroja. Jo Gumplowicz teki selvää eron yksityisoikeuden ja valtiollisten normien välillä tunnustaen edellisen lakitieteen hallitsevaksi alaksi.⁹ Todellakin, juridisen tähtisyyden (luvalla sanoen) yhdistävä ydin sijaitsee juuri yksityisoikeudellisten suhteiden alueella. Nimenomaan siellä oikeussubjekti, »persoonaa» löytää itseään täysin vastaavan ruumillistumansa itsekäästi taloutta hoitavan subjektin, omistajan ja yksityisetujen kantajan konkreettisesta persoonasta. Juridinen ajattelu etenee vapaimmin ja varmimmin juuri yksityisoikeudessa, missä sen rakenne saa täydellisimmän ja johdonmukaisimman muodon. Rooman prosessikaavan hahmojen Aulus Aegeriuksen ja Numerius Negidiusen klassiset varjot leijailevat siellä vakituisesti lakimiehen yllä inspiroiden häntä. Nimenomaan yksityisoikeudessa juridisen ajattelun aprioriset edellytykset saavat lihansa ja verensä niiltä kahdelta riitapuolelta, jotka kannekirjelmä kädessään puolustavat »omaa oikeuttaan». Tässä teoreettikkona esiintyvän lakimiehen tehtävä sulautuu välittömästi hänen sosiaaliseen käytännöntehtäväänsä. Yksityisoikeuden dogmi ei ole muuta kuin loputon ketju ajatuksia pro ja contra, kuviteltuja vaatimuksia ja mahdollisia kanteita. Systemaattisen ohjesäännön jokaisen pykälän takana seisoo näkymätön abstrakti asiakas, joka on valmis käyttämään asianomaisia lainmääräyksiä neuvonkysynnän tarkoitukseen. Tieteelliset juridiset väittelyt erehdyksen merkityksestä tai todistustaakan jakautumisesta eivät mitenkään eroa samanlaisista väittelyistä tuomioistuimen edessä. Tuo ero ei ole sen suurempi kuin ritarin turnajaisten ja feodaalisten sotien välinen ero. Tunnetusti edelliset olivat välistä melko raakoja ja vaativat yhtä paljon tarmon ponnistusta ja uhreja kuin todelliset yhteenotot. Vasta yksityistalouden vaihtaminen suunnitelmalliseen yhteiskunnalliseen tuotantoon ja jakamiseen lopettaa ihmisen älyllisten voimien epätuotteliaan tuhlaamisen.¹⁰

Oikeudellisen säännöstelyn perusedellytyksenä on näin

ollen yksityisetujen vastakkaisuus. Se on samalla juridisen muodon looginen edellytys ja juridisen päällysrakenteen reaalin kehityssyy. Ihmisten käyttäytyminen voi olla mitä monimutkaisimpien normien säännöstelemää, mutta juridinen momentti ilmaantuu tuohon säännöstelyyn siellä, missä alkaa etujen erillisyys ja vastakkaisuus.^{9*} »Riita on kaiken juridisen peruselementti», Gumpłowicz sanoo. Sen sijaan päämäärän yhteisyys on teknisen säännöstelyn edellytys. Niinpä rautatielaitoksen vastuuta sääntelevät juridiset normit edellyttävät yksityisiä vaatimuksia, kun taas rautatieliikenteen tekniset normit vaativat yhteistä päämäärää, sanokaamme mahdollisimman hyvän kuljetuskyvyn saavuttamista. Tai toinen esimerkki: sairaan hoitaminen edellyttää useita sekä sairaan että lääkärikunnan noudatettavaksi tarkoitettuja sääntöjä, mutta kun nuo säännöt on säädetty yhtä päämäärää, potilaan terveyden palauttamista, silmällä pitäen, niin ne ovat luonteeltaan teknisiä sääntöjä. Niiden soveltaminen saattaa vaatia eräänlaista potilaaseen kohdistuvaa pakotusta. Niin kauan kuin tuo pakotus on suunnattu kolmi yhteistä (pakotusta harjoittavan ja pakotettavan kannalta) päämäärää, pysyy se pelkkänä teknisesti tarkoituksen mukaisena toimenpiteenä. Näissä puitteissa pysyttelevien sääntöjen sisällyksen määrää lääketiede ja tuo sisällyks muuttuu lääketieteen edistyksen myötä. Lakimiehellä ei ole mitään tekemistä siinä. Hänen työnsä alkaa siellä, missä joudunme poistumaan tuolta yhteisen päämäärän maaperältä ja tarkastelemaan asiaa toiselta kannalta, sellaisten vastatusten olevien erillisten subjektien kannalta, joista jokainen edustaa omaa yksityisetuaan. Lääkäristä ja potilaasta tulee tällöin oikeuksien ja velvollisuuksien subjekteja ja heitä yhdistävistä säännöistä juridisia normeja. Pakotusta ei tarkastella tällöin enää ainoastaan tarkoituksen mukaisuuden, vaan myös muodollisen, ts. oikeudellisen, sallittavuuden kannalta.

On helppo huomata mahdollisuuden asettua juridiselle kannalle johtuvan siitä tosiasista, että moninaiset suhteet muovautuvat tavaraatuottavassa yhteiskunnassa liikesuhteiden mallin mukaan ja sisältyvät siis oikeusmuotoon. Niinpä porvarilliset lakimiehet katsovat täysin luonnolliseksi juontaa tuo oikeusmuodon universalismi joko ihmisluonnon ikuisista ja absoluuttisista ominaisuuksista tai siitä seikasta, että esimiehistön määräykset ulottuvat mihin asiaan tahansa. Tämä ei kaipaa erikoisempaa todistelua. Olihan X osassa

artikkeli, joka velvoitti miestä »rakastamaan vaimoa niin kuin omaa kehoaan». Mutta tuskin rohkeinkaan lakimies uskaltautuisi rakentamaan tätä vastaavaa oikeussuhdetta, joka edellyttäisi kanteen yms. mahdollisuuden.

Päinvastoin, vaikuttipa jokin juridinen rakennelma kuinka keinotekoiselta ja epätodelliselta tahansa, sillä on allaan jokseenkin luja maaperä niin kauan kuin se pysyy lähinnä varallisuusoikeutena esiintyvän yksityisoikeuden puitteissa. Muuten olisi mahdotonta selittää sitä seikkaa, että Rooman lakimiesten tärkeimmät ajatussuunnat ovat säilyttäneet merkityksensä meidän päiviimme saakka ollen kaikkinaisen tavaraatuottavan yhteiskunnan *ratio scripta*.

Tällä olen jossain määrin ennakoanut vastausta alussa asetettuun kysymykseen, mistä on etsittävä sitä sui generis olevaa sosiaalista suhdetta, jonka välttämättömänä heijastumana on oikeusmuoto. Yritän tuonnempana todistaa seikkaperäisemmin, että tuona suhteena on tavaranomistajain suhde.¹¹ Tavanomainen analyysi, jonka löydämme mistä oikeusfilosofiasta tahansa, rakentaa oikeussuhteen etupäässä suhteeksi, ihmisten tahdonalaiseksi suhteeksi yleensä. Ajatus lähtee tässä »kehityskuokseen valmiista tuloksista», »yhteiskunnallisen elämän luontaismuodoista»¹² tokemättä itselleen tiliä näiden historiallisesta alkuperästä. Kun todellisuudessa vaihtotoimen luontaiset edellytykset tulevat tavaratalouden kehityksen myötä kaikkinaisen inhimillisen kanssakäymisen luontaisiksi edellytyksiksi painaen leimansa tuohon kanssakäymiseen, niin filosofien päässä päinvastoin kauppatoimet näyttävät ikuiselta tuntuvan yleismuodon pelkältä yksityistapaukselta.

Tov. P. I. Stučka on nähdäkseni asettanut aivan oikein kysymyksen oikeudesta kuin yhteiskunnallisesta suhteesta. Mutta sen asemesta, että hän ryhtyisi etsimään tuon suhteen erikoista sosiaalista objektiivisuutta, hän palaakin tavanomaiseen muodolliseen määritelmään, vaikkakin luokkakantaiseen. Tov. Stučkan esittämässä yleiskaavassa oikeus ei esiinny enää *erityisenä* yhteiskuntasuhteena, vaan käsittää *kaikki* suhteet yleensä, esiintyy *suhteiden järjestelmänä, joka vastaa hallitsevan luokan etuja ja turvaa sen organisoidulla voimalla*. Noissa luokkapuitteissa oikeus on suhteena erottamaton yhteiskuntasuhteista yleensä, ja niinpä tov. Stučka ei enää pystykään vastaamaan prof. Reisnerin myrkylliseen kysymykseen, millä tavoin yhteiskuntasuhteet muuttuvat

oikeusinstituuteiksi eli millä tavoin oikeus muuttuu omaksi itsekseen.¹³

Tov. Stučkan määritelmä pitää silmällä käytännön lakimiehen tarpeita ehkä sen vuoksi, että se on lähtenyt Oikeuden Kansankomissariaatista. Se osoittaa kokemusperäisen rajan, jonka historia asettaa joka kerta juridisen logiikan eteen, mutta se ei paljasta meille tuon logiikan syviä juuria. Kyseinen määritelmä tuo esille juridisten muotojen luokkasällyksen, muttei selitä, miksi tuo sisällys saa tuollaisen muodon.

Mainittu kysymys ei lainkaan nouse porvarillisen oikeusfilosofian eteen, joka pitää juridista kanssakäymistä kaikkinaisen inhimillisen kanssakäymisen ikuisena ja luonnollisena muotona. Sen sijaan marxilaiselle teorialle, joka pyrkii tunkeutumaan yhteiskunnallisten muotojen salaisuuksiin ja juontaa kaikki ihmissuhteet itsestään ihmisestä, tuon kysymyksen ratkaisun tulee olla ensimmäisellä sijalla.

¹ Ks. *Рейснер М. А. Общая теория права тов. П. Н. Стучки.* — *Вестн. Соц. акад.*, 1923, № 1, с. 173—181.

² *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 82.

³ *Рейснер М. А. Государство*. 2-е изд. М., 1918, ч. 1, с. XXXV.

⁴ *Vrt. Рейснер М. А. Социальная психология и учение Фрейда.* — *Печать и революция*, 1925. кн. 3.

⁵ *Рейснер М. А. Государство*, ч. 1, с. XLVIII.

⁶ Sama, s. XXXV.

⁷ Teoksessaan *Sosiaalipsykologia ja Freudin oppi* prof. M. A. Reisner etsii vahvistusta näkökannalleen eräästä Engelsin Konrad Schmidtille osoittamasta kirjeestä, jossa Engels käsittelee idean ja ilmiön välisen suhteen ongelmaa. Engels näyttää feodaalisen yhteiskunnan pohjalta, että idean ja ilmiön ykseys esiintyy itse asiassa päättymättömänä prosessina. Engels kysyy: »Onko feodalismi koskaan vastannut omaa käsitettään? — — Oikeinko tuo järjestys oli fiktio sen vuoksi, että vain Palestiinassa se oli saavuttanut lyhyeksi ajaksi täysin klassisen ilmaisen ja senkin — melkoisessa määrin vain paperilla?» (*Marx—Engels. Werke*, Bd. 39, S. 433). Nämä Engelsin lausunnot eivät suinkaan vahvista idean ja ilmiön samuutta väittävän prof. Reisnerin näkökannan oikeellisuutta. Engels ei lainkaan pidä samana feodalismien ideaa ja feodaalista järjestelmää. Päinvastoin Engels todistelee, että feodalismi ei ole koskaan vastannut ideaansa eikä kuitenkaan ole lakanut sen takia olemasta feodalismia. Varsinainen feodalismien idea on abstraktio, jonka perustana ovat feodalismiksi sanomamme yhteiskuntajärjestelmän reaaliset tendenssit. Historiallisissa todellisuudessa nuo tendenssit sekoittuvat lukuisiin muihin tendensseihin ja risteävät toisiaan, joten niitä ei voi havaita loogisesti puhtaassa muodossa, vaan ainoastaan likipitaisinä. Juuri tätä tarkoit-

taakin Engels sanoessaan, että idean ja ilmiön ykseys on itse asiassa päättymätön prosessi.

⁸ Vrt. prof. Reischerin P. I. Stučkan kirjasta antamaan arvosteluun (Вестн. Сов. акад., 1923, № 1, с. 176).

⁹ Ks. Gumpłowicz L. Rechtsstaat und Sozialismus. Innsbruck 1881.

¹⁰ Käsityksen älyllisten voimien epätuotteliaan tuhlaamisen merkittävistä mittasuhteista voi antaa T. Jablotskovin* suppea tutkimus «Ученое условие и время доказывания» (Юрид. вестн., 1916, кн. XV); tutkimuksessa esitetään siihen yksityiseen juridiseen ongelmaan liittyvää historiaa ja kirjallisuutta, joka koskee todistustaan jakautumista asianomaisten kesken vastaanjan vedotessa lykkäävän ehdon olemassaoloon. Artikkelin kirjoittaja esittelee ja sitteeraa ainakin 50:tä aiheesta kirjoittanutta tiedemiestä, mainitsee kysymystä käsittelevän kirjallisuuden juontavan alkunsa aina postglossaattoreista ja tiedottaa, että ongelman ratkaisemiseksi on esitetty kaksi »teoriaa», jotka ovat jakaneet keskenään suunnilleen samansuuruisiin leireihin koko tiedemiesmaailman. Ilmaistuaan ihastuksensa puolin ja toisin jo sata vuotta sitten esitettyjen todisteiden tyhjentyvän runsauden johdosta (mikä todennäköisesti ei ole estänyt myöhempiä tutkijoita toistamasta eri tavalla samoja todisteita) ja annettuaan tunnustuksen poleemikkotiedemiesten suorittaman »analyysin syvyydelle ja metodologisten keinojen terävyydelle» tekijä ilmoittaa tuon väittelyn synnyttäneen niin voimakkaita intohimoja, että väittelyn kiihkossa vastapuolet syyttelivät toisiaan parjauksesta, valheellisten huhujen levittämisestä, moraalittomuudesta ja teorian epärehellisyydestä yms.

¹¹ Vrt. Адоратский В. В. ** О государстве. М., 1923, с. 41. »Oikeusideologian voimakas vaikutus porvarillisen yhteiskunnan oikeusköisen jäsenen koko ajattelutapaan selittyy tuon ideologian merkittävistä roolista kyseisen yhteiskunnan elämässä. Vaihtosuhdetta toteutetaan osto- ja myynti-, laina-, palkkaus- ym. juridisten toimien varjolla», ja edelleen: »Porvarillisessa yhteiskunnassa elävää ihmistä pidetään vakituisesti oikeuksien ja velvollisuuksien subjektina, hän suorittaa päivittäin lukemattoman määrän oikeustoimia, joilla on mitä moninaisimmat juridiset seuraukset. Mikään muu yhteiskunta ei ole niin suuresti oikeusaatteen tarpeessa (nimenomaan käytännölliseen, jokapäiväiseen käyttöön), ei ole kehitellyt niin seikkaperäisesti tuota aatetta eikä muuttanut sitä jokapäiväisen kiertokulun ehdottomaksi välineeksi, kuin sen on tehnyt porvarillinen yhteiskunta.»

¹² Karl Marx. Pääoma, 1. osa, s. 81.

¹³ Тов. P. I. Stučka arvelee jo antaneensa selityksen tuosta asiasta ja vieläpä vuotta ennen tutkimukseni julkaisemista (кs. Революционная роль права и государства. 3-е изд., М., 1924, с. 112, примеч.). Hänen mielestään oikeudelle on erikoinena yhteiskuntasuhteiden järjestelmänä ominaista se, että sitä tukee luokan or-

* Jablotskov T. M. (1880—1926), venäläinen oikeustieteilijä, professori, siviilioikeuden ja lainkäytön asiantuntija.

** Adoratski V. V. (1878—1945), neuvostoliittolainen historioitsija, akateemikko. Kirjoittanut tutkimuksia marxismin historiasta ja valtioteoriasta.

ganisoitu, ts. valtiollinen, valta. Olin tietenkin selvillä tuosta näkökannasta, mutta nyt, toisen selityksen jälkeen, olen sitä mieltä, että hallitsevan luokan etuja vastaavien ja sen organisoidun voiman tukemien suhteiden järjestelmässä voidaan ja täytyy erottaa ne momentit, jotka etupäässä antavat aineistoa oikeusmuodon kehitykselle.

KOLMAS LUKU

Suhde ja normi

Samoin kuin kapitalistisen yhteiskunnan rikkaus saa valtavan tavarakasautuman muodon, niin myös itse tuo yhteiskunta esittäytyy juridisten suhteiden loputtomana ketjuna.

Tavaravaihto edellyttää atomistista taloutta. Yhteys erillisten yksityistalouksien välillä tapahtuu vain silloin tällöin kauppatoimien muodossa. Subjektien väliset juridiset suhteet muodostavat vain toisen puolen tavaraksi muuttuneiden työntuotteiden suhteesta. Tämä ei estä eräitä lainopineita, esimerkiksi L. I. Petražitskia, kääntämästä asioita pääläelleen ja ajattelemasta, ettei tavaramuoto synnytä oikeusmuotoa, vaan päinvastoin kansantaloustieteen tutkimat talousilmiöt edustavat »ihmisten yksilöllistä ja joukkokäyttäytymistä, jonka määrää siviilioikeuden instituutista (yksityisomistuksen, velvoite- ja sopimusoikeuden, perhe- ja perintöoikeuden instituutista) lähtöisin oleva tyypillinen motivaatio»¹. Juridinen suhde on oikeuskudoksen alkusolu, ja vain siinä oikeus toteuttaa reaalista liikettään. Tämän rinnalla normien kokonaisuudeksi käsitetty oikeus on pelkkä eloton abstraktio.

Niinpä on täysin loogista, että Kelsenin johtama normatiivinen koulukunta kieltäytyen tarkastelemasta oikeutta sen olemassaolon näkökulmasta ja keskittäen koko huomionsa normien muodolliseen merkitykseen kiistää kokonaisuudessaan subjektien väliset suhteet: »Suhde on suhdetta oikeusjärjestykseen, oikeammin oikeusjärjestyksen sisällä, eikä oikeusjärjestyksen vastaisten subjektien välistä suhdetta.»²

Sen sijaan tavanomaisen katsomuksen mukaan objektiivinen oikeus eli normi otetaan lähtökohdaksi sekä loogisesti että reaalisenä tosiasiana. Tämän käsityksen mukaan objektiivinen normi *synnyttää* oikeussuhteen: »— — ei havaituista tapauksista abstrahoiden (luotu oikeutta.— *Toim.*) — — vaan johtaen jonkun määräämästä ja meidän tiedostamas-

tamme säännöstä. Velkomista koskeva oikeusnormi ei ole olemassa sen vuoksi, että velkojat tavallisesti vaativat, vaan päinvastoin, velkojat vaativat saatavaansa sen vuoksi, että on olemassa tuollainen normi»³.

Sanonta »normi synnyttää oikeussuhteen» voidaan ymmärtää kahdella tavalla: reaaliselta ja loogiselta kannalta.

Tarkastelkaamme edellistä niistä. Ennen kaikkea on todettava — itse lainoppineet ovat usein todistaneet sen toisilleen —, että kirjoitettujen tai kirjoittamattomien normien kokonaisuus sinänsä kuuluu pikemminkin kirjallisen luomistyön alaan.⁴ Tuo normien kokonaisuus saa reaalisesti merkityksen vain niiden suhteiden ansiosta, joita oletetaan syntyvän ja jotka todellakin syntyvät noiden sääntöjen mukaisesti. Jopa sellainen puhtaasti normatiivisen metodin johdonmukaisin puoltaja kuin II. Kelsen on joutunut myöntämään, että kuviteltuun normatiiviseen järjestykseen on liitettävä jollain tavoin palanen todellista elämää, ts. ihmisten tosiasiallista käyttäytymistä.⁵ Todellakin, tsaarin Venäjän lakeja esimerkiksi voi pitää nykyään voimassaolevana oikeutena vain melisairas. Muodollis-juridinen metodi, joka on tekemisissä yksistään normien kanssa, yksinomaan sen kanssa, »mikä kuuluu olla oikeuden nojalla», voi julistaa itsenäisyyttään vain hyvin suppeissa puitteissa, nimittäin vain niin kauan kuin tosiasian ja normin välinen jännitys ei ole ylittänyt tietynlaista huippuastetta. Suhteelle kuuluu aineellisessa todellisuudessa ylivalta normiin verraten. Ellei yksikään velallinen maksaisi velkaansa, niin asianomainen sääntö olisi todettava reaalisesti olemattomaksi, ja jos me kuitenkin tahtoisimme väittää sitä olemassaolevaksi, olisi meidän tavalla tai toisella tehtävä tuosta normista fetissi. Tuollaiseen fetissintekoon ovatkin paneutuneet hyvin monet oikeusteoriat, jotka perustelevat asiaa varsin hienoilla metodologisilla näkökohdilla.

Oikeus ei voi objektiivisena yhteiskuntailmiönä rajoittua normiin tai sääntöön, samantekevää kirjoitettuun vai kirjoittamattomaan. Normi sellaisenaan, ts. looginen sisällys, johdetaan joko suoraan jo olemassaolevista suhteista, tai jos se on julkaistu valtiollisena lakina, edustaa se vasta oiretta, jonka mukaan voidaan ennustaa jokseenkin todennäköiseksi asianomaisten suhteiden syntyminen lähitulevaisuudessa. Väittääksemme oikeutta objektiivisesti olemassaolevaksi ei riitä, että tiedämme sen normatiivisen sisällöksen, on lisäksi tiedettävä, toteutuuko tuo normatiivinen

sisällisyys elämässä, ts. yhteiskuntasuhteissa. Erehdyksen tavanomaisena lähteenä tässä tapauksessa on dogmeista kiinni pitävän juristin ajattelutapa, kun hän panee voimassa olevan normin käsitteeseen oman erikoismerkityksen, joka ei vastaa sosiologin tai historioitsijan käsitystä oikeuden objektiivisesta olemassaolosta. Päätellessään onko jokin oikeusnormi voimassa vai ei, dogmeista kiinni pitävä juristi ei useimmiten lainkaan pyri selvittämään erinäisen objektiivisen yhteiskuntailmiön olemassaoloa tai puuttumista, vaan ainoastaan loogisen yhteyden olemassaoloa tai puuttumista kyseisen normatiivisen väittämän ja sitä yleisemmän normatiivisen premissin välillä.⁶

Näin ollen dogmeista kiinni pitävän juristin puhtaasti teknisen tehtävän suppea-alaisuus ei itse asiassa edellytä minkään muun kuin normien olemassaoloa, joten hän voi hyvällä omallatunnolla samastaa oikeuden ja normin. Kysymyksen ollessa tavanomaisesta oikeudesta hän joutuu väkisin kääntymään todellisuuden puoleen, mutta siinä tapauksessa, että juristin kannalta oikeuden korkeimpana normatiivisena edellytyksenä tai, hänen omaa teknistä kieltään käyttäeksemme, oikeuslähteenä on valtiollinen laki, ovat dogmeista kiinni pitävän juristin pohdinnat »toimivasta» oikeudesta lähes tarpeettomia historioitsijalle, joka aikoo tutkia todella olemassaollutta oikeutta. Tieteellinen, ts. teoreettinen, tutkimus voi ottaa varteen vain tosiasioita. Jos määrätynlaiset suhteet ovat todellakin muovautuneet, niin on syntynyt myös niitä vastaava oikeus; jos sen sijaan on julkaistu laki tai asetus, mutta niitä vastaavia suhteita ei käytännössä ole syntynyt, merkitsee tämä yritystä, joskin epäonnistunutta, luoda oikeus. Esitetty näkökanta ei suinkaan !merkitse luokan tahdon kieltämistä kehityksen tekijänä, luopumista suunnitelmallisesta vaikuttamisesta yhteiskuntakehityksen kulkuun, »ekonomismia», fatalismia tai muita kauheita asioita. Poliittinen vallankumouksellinen toiminta pystyy paljoon, se voi huomenna toteuttaa sen mitä ei ole olemassa tänään, mutta se ei voi tehdä olevaksi sitä, mitä ei itse asiassa ole menneisyydessä ollut. Toisaalta kun väitämme, ettei rakennuksen rakentamisaikomis eikä tuon rakennuksen pohjapiirrokskaan ole vielä todellinen rakennus, niin siitä ei suinkaan seuraa, että rakennuksen pystyttämiseksi ei tarvittaisi aikomusta ja pohjapiirrosta. Mutta kun asia ei ole ehtinyt pohjapiirrosta pitemmälle, emme voi väittää, että rakennus on jo pystytetty.

Edellä esitettyä teesiä voitaisiin kylläkin muunnella jonkin verran ja ottaa tärkeimmiksi ei normit sellaisinaan, vaan yhteiskunnassa vaikuttavat objektiiviset säännöstelyvoimat eli lakimiesten kieltä käyttääksemme, objektiivinen oikeusjärjestys.⁷

Muunnetussakin sanamuodossa teesiä voitaisiin kuitenkin arvostella edelleen. Jos yhteiskuntaa sääntelevinä voimina tulemme pitämään samaisia suhteita niiden säännöllisyydessä ja pysyväisyydessä, niin päädyimme yksinkertaiseen tautologiaan; jos sen sijaan tarkoitamme niillä tietoisesti organisoitua järjestystä, joka turvaa ja takaa kyseiset suhteet, niin looginen virhe on aivan ilmeinen. On väärin sanoa, että valtiossa voimassaoleva velkojen pakollinen perimisjärjestys on synnyttänyt velkojan ja velallisen välisen suhteen. Tuo olemassaoleva järjestys turvaa, takaa, muttei suinkaan synnytä suhteita. Kysymyksessä ei ole skolaslinen väittely sanoista, minkä todistaa parhaiten seuraava esimerkki. Voimme kuvitella — ja löytää historiasta esikuvia — mitä erilaisimpia täydellisyysasteita tuon ulkonaisesti pakollisen yhteiskunnallisen sääntelykoneiston toiminnassa ja näin ollen näiden tai niiden suhteiden mitä erilaisimpia takaamisasteita, mutta itse nuo suhteet eivät rakenteeltaan koe minkäänlaisia muutoksia. Voimme kuvitella sellaisen äärimmäisyystilanteen, että kanssakäymisessä on vain kaksi osapuolta eikä asiassa ole mukana mitään muuta, kolmatta voimaa, joka voisi määrätä normin ja taata sen noudattamisen. Esimerkkinä voisi olla vaikkapa eräänlainen varjagien ja kreikkalaisten välinen sopimus: suhde on tässäkin tapauksessa olemassa.⁸ Mutta riittää vain kuvitella osapuolen, ts. erillistä itsenäistä etua edustavan subjektin katoavan, kun oitis katoaa suhteen varsinainen mahdollisuuskin.

Tässä meille voidaan väittää vastaan, että jos abstrahoidaan objektiivisesta normista, niin oikeussuhteen ja subjektin varsinaiset käsitteetkin jäävät riippumaan ilmaan eikä niitä pystytä yleensä määrittelemään. Tuossa vastaväitteessä ilmenee nykyisen lakitieteen syvästi käytännöllinen ja empiristinen henki, se tietää varmasti yhden ainoan totuuden, nimittäin sen, että juttu on hävitty, ellei asianosainen voi nojautua johonkin lakipykälään. Käsitys ettei subjektia ja oikeussuhdetta ole olemassa objektiivisen normin ulkopuolella, on teoreettisesti yhtä virheellinen kuin käsitys, ettei arvo ole olemassa eikä määriteltävissä kysyn-

nän ja tarjonnan ulkopuolella, sillä käytännössä se ilmenee yksinomaan hintojen heilahteluna.

Nykyään hallitsevalle juridisen ajattelun tyylille, joka asettaa ensi sijalle arvovallan määräämäksi käyttäytymissäännöksi käsitetyn normin, on leimallista sama syvä empirismi, joka kulkee samoin kuin talousteorioissakin rinnatusten äärimmäisen ja elottoman formalismin kanssa.

Kysyntää ja tarjontaa voi olla kaikkinaisiin esineisiin nähden, mm. sellaisiinkin, jotka eivät suinkaan ole tuototteita. Tästä tehdään johtopäätös, että arvo voidaan määritellä irrallaan kyseisen esineen tuottamiseen tarvittavasta yhteiskunnallisesti välttämättömästä ajasta. Yksilöllisen arvion empiirinen tosiasia on tässä perustana suurimman hyödyllisyyden muodollis-loogiselle teorialle.

Valtion julkaisemat normit voivat samaten koskea mitä erilaisimpia asioita ja olla mitä moninaisimpia luonteeltaan. Siitä tehdään johtopäätös, että oikeus on olemukseltaan vain korkeimman arvovallan taholta lähtevän käskyn tai määräyksen edellyttämä normi ja että yhteiskuntasuhteiden varsinaisessa materiassa ei ole lainkaan sellaisia aineksia, jotka etupäässä synnyttäisivät oikeusmuodon.

Juridisen positivismin muodollis-loogisen teorian perustaksi otetaan se empiirinen seikka, että valtion suojelemat suhteet ovat parhaiten taattuina.

Marxin materialistisen historiankäsitelmän termejä käyttäessämme puheenaamme oleva kysymys edellyttää pelkäämään juridisen ja poliittisen päällysrakenteen keskinäisen suhteen selvittelyä.

Jos myönnämme normin kaikissa suhteissa ensisijaiseksi momentiksi, niin ennen kuin ryhdymme etsimään jonkinmoista juridista päällysrakennetta, on meidän oletettava normeja säättävän arvovallan läsnäolo, toisin sanoen poliittisen organisaation olemassaolo. Näin ollen tulisimme johtopäätökseen, että juridinen päällysrakenne on poliittisen päällysrakenteen seuraus.

Marx sen sijaan korostaa, että juridisen päällysrakenteen tärkein ja syvin kerros, omistussuhteet, tulevat niin lähelle perustaa, että ne on katsottava olemassaolevien tuotantosuhteiden pelkäksi »juridiseksi ilmaukseksi»⁹. Valtio, ts. poliittisen luokkaherruuden organisaatio, kasvaa esiin kyseisten tuotantosuhteiden eli omistussuhteiden maa-perästä. Tuotantosuhteet ja niiden juridinen ilmaus muodostavat sen, mitä Marx seuraten Ilegeliä nimitti kansalaisyh-

teiskunnaksi. Poliittinen päällysrakenne, mm. virallinen valtiollisuus, on toissijainen, johdettu momentti.

Se millaiseksi Marx kuvitteli kansalaisyhteiskunnan ja valtion välisen suhteen, näkyy vaikkapa seuraavasta lainauksesta:

»Kansalaisyhteiskunnan egoistinen yksilö saattaa aineellomissa mielteissään ja elottomassa abstraktiossa paisua *atomiksi*, ts. vailla suhteita ja tarpeita olevaksi, itseriittoiseksi, *absoluuttisen täydeksi*, autuaaksi olioksi. Kadotukseen joutunut *aistimellinen todellisuus* ei välitä hänen kuvittelmistaan. Kaikki hänen aistinsa pakottavat hänet uskomaan itsensä ulkopuolisten yksilöiden ja maailman olemassaoloon, ja jopa hänen *maallinen* vatsansa muistuttaa hänelle päivittäin, että maailma hänen *ulkopuolellaan* ei ole *tyhjä* vaan on se, joka varsinaisesti hänet *täyttää*. Kaikista hänen olemuksensa toiminnoista ja ominaisuuksista, kaikista hänen elämänvieteistään tulee *tarpeita*, *pakkoja*, jotka tekevät hänen *itsekkäältä himostaan* himon, joka kohdistuu hänen ulkopuolellaan oleviin muihin asioihin ja ihmisiin. Yhden yksilön tarpeen merkitys ei kuitenkaan ole itsestään selvä toiselle egoistiselle yksilölle, jonka hallussa ovat tuon tarpeen tyydyttämisen välineet. Tarpeella siis ei ole välitöntä yhteyttä tyydytykseen. Siksi kunkin yksilön täytyy luoda tämä yhteys: hän ikään kuin parittaa keskenään vieraan tarpeen ja tämän tarpeen kohteet. Siispä *luonnonvälttämättömyys*, *ihmisolemuksen ominaisuudet* — miten vieraantuneilta ne saattavatkin näyttää — ja *intressi* pitävät kansalaisyhteiskunnan jäseniä koossa. Tämän yhteiskunnan *reaalisena* siteenä on *kansalaiselämä* eikä *poliittinen* elämä. Asia ei siis ole niin, että *valtio* pitää koossa porvarillisen yhteiskunnan *atomeja*, vaan asia on niin, että he ovat *atomeja* vain *mielteissään*, kuvitelmiensa *tairaassa* — *todellisuudessa* he sitä vastoin ovat atomeista suunnattomasti eroavia olioita, nimittäin *egoistisia ihmisiä* eivätkä mitään *jumalaisia egoisteja*. Vain *poliittinen taikausko* kuvittelee enää tänä päivänä, että valtion on pidettävä koossa kansalaiselämää; todellisuudessa kansalaiselämä pitää koossa valtiota.»¹⁰

Marx palaa samaan asiaan myös artikkelissaan »Morali-soiva kritiikki ja kritisoiava moraalii», jossa hän polemisoiden ns. todellisen sosialismin edustajaa Heinzeniä vastaan kirjoittaa: »Kun porvaristo poliittisesti, ts. oman valtiovaltansa avulla, 'ylläpitää epäoikeudenmukaisuutta omistussuhteissa' (Marx panee tässä lainausmerkkeihin Heinzenin

sanat. — *J. P.*), niin tällä se ei *luo* tuota valtiovaltaa. Nykyaikaisen työnjaon, nykyaikaisen vaihtomuodon, kilpataistelun, keskittymisen yms. aiheuttama 'opäoikeudenmukaisuus omistussuhteissa' ei suinkaan ole kiitollisuudenvelassa synnystään porvarisluokan poliittiselle herruudelle, vaan päinvastoin, porvarisluokan poliittinen herruus seuraa näistä nykyisistä tuotantosuhteista, jotka porvarilliset taloustieteilijät ovat julistaneet välttämättömiksi ja ikuisiksi laeiksi.»¹¹

Näin ollen matka tuotantosuhteesta oikeussuhteeseen eli omistussuhteeseen on lyhyempi kuin mitä kuvittelee niin sanottu positiivinen lakitiede, joka ei tule toimeen ilman välittävää rengasta, so. valtiovaltaa ja sen normeja. Yhteiskunnassa tuottava ihminen on talousteorian lähtökohtana oleva edellytys. Samasta perusedellytyksestä on lähdettävä myös yleisen oikeusteorian, koska se on tekemisissä perusmääritelmien kanssa. Niinpä osto- ja myyntisopimuksen juridisen suhteen syntymiseksi tarvitaan taloudellisen vaihtosuhteen olemassaoloa. Poliittinen valta voi lakien avulla säännöstellä monella tavalla sekä muuttaa, saattaa ehdoista riippuvaiseksi ja konkretisoida tuon juridisen liiketoimen muotoa ja sisältöä. Laki voi mitä seikkaperäisimmin määrittää sen, mitä, miten, millaisin ehdoin ja kuka voi myydä ja ostaa.

Dogmaattinen lakitiede tekee tuosta johtopäätöksen, että juridisen suhteen kaikki olennaiset ainekset, mm. subjektikin, ovat normin synnyttämiä. Todellisuudessa perusedellytyksenä sille, että kaikki nuo konkreettiset normit olisivat mielekkäitä, on tietenkin tavara- ja rahatalouden olemassaolo. Vain tuolla ehdolla oikeussubjektilla tulee olemaan oma aineellinen substraattinsa, jona on egoistisesti taloutta hoitava subjekti, joka ei ole lain luoma, vaan löytämä. Siellä missä tuo substraatti puuttuu, on asianomainen juridinen suhde a priori mahdoton.

Ongelma käy vieläkin selvemmäksi, kun tarkastelemme sitä dynaamiselta ja historialliselta kannalta. Tällöin huomaamme kuinka taloudellisesta suhteesta tulee sen reaalisuuden kehityksen kulussa riidasta alkunsa juontavan juridisen suhteen lähde. Nimenomaan riita, etujen yhteentörmäys antaa elämän oikeusmuodolle, juridiselle päällysrakenteelle. Taloutta hoitavat subjektit esiintyvät riidassa, ts. prosessissa, jo asianosaisina, ts. juridisen päällysrakenteen osanottajina. Tuomioistuin mitä alkeellisimmassa muodossakin

on ennen muuta juridinen päällysrakenne. Juridinen abstrahoituu taloudellisesta oikeusprosessin välityksellä ja esiintyy itsenäisenä momenttina. Oikeus on historiallisesti alkanut riidasta, ts. kanteesta ja vasta sen jälkeen se sulki piiriinsä aiemmat, puhtaasti taloudelliset eli tosiasialliset suhteet, jotka näin ollen saivat jo heti alusta kaksinaisen, taloudellis-juridisen luonteen. Dogmaattinen lakitiede unohtaa tämän vuororjestyksen ja aloittaa heti valmiista tuloksesta, abstrakteista normeista, joilla valtio niin sanoakseni täyttää koko tilansa antaen juridiset ominaisuudet kaikille siinä tapahtuville toiminnoille. Tuon yksinkertaistetun käsityksen mukaan tärkeimpänä määräävänä momenttina osto- ja myyntisuhteissa, lainauksessa yms. ei ole niiden suhteiden varsinainen aineellinen taloudellinen sisällys, vaan valtion yksityiseen henkilöön kohdistama imperatiivi; tämä käytännön lakimiehen lähtökohtana pitänä käsitys ei kelpaa konkreettisen oikeusjärjestyksenkään tutkimiseen ja selittämiseen, saatikka sitten oikeusmuodon analyysiin sen yleisimpien määritteiden kannalta. Valtiovalta täsmällistää ja vakaannuttaa oikeusstruktuurin luomatta kuitenkaan sen edellytyksiä, jotka juontuvat aineellisista, ts. tuotantosuhteista.

Gumplowicz päätyy tunnetusti aivan päinvastaiseen johtopäätökseen ja julistaa valtion, ts. poliittisen herruuden, etusijan.¹² Vetoamalla roomalaisen oikeuden historiaan hän luulee onnistuneensa todistamaan »kaikkinaisen yksityisöikouden olleen aikoinaan valtio-oikeutta». Tällainen johtopäätös seuraa hänen mielestään siitä tosiasiasta, että esimerkiksi roomalaisen siviilioikeuden kaikki perusinstituutit ilmaantuivat maailmaan hallitsevan luokan etuoikeutena, julkisoikeudellisina etuisuuksina, joiden tarkoituksena oli vakiinnuttaa valta voittaneen ryhmän käsiin.

On mahdotonta kiistää kyseisen teorian vakuuttavuutta, sillä se tähdentää luokkataistelun momenttia ja tekee lopun yksityisöistymisen ja vallan syntyä koskevista idyllisistä käsityksistä. Mutta sittenkin Gumplowicz tekee kaksi pahaa virhettä. Ensinnäkin hän antaa väkivallalle sellaisenaan muodonantajan merkityksen unohtaen kokonaan, että kaikkinaisen yhteiskuntajärjestelmä, mm. vallananastuksenkin tietä syntynyt, määräytyy yhteiskunnallisten tuotantovoimien konkreettisesta tilasta. Toiseksi puhuessaan valtiosta hän ei tee mitään eroa alkukantaisten herruussuhteiden ja »julkisen vallan» välillä tämän käsitteen nykyisessä, ts.

porvarillisessa, merkityksessä. Niinpä hänen mukaansa osoit-
 tautuu, että yksityisoikeus on julkisen oikeuden synnyttämä.
 Siitä tosiasista, että muinaisroomalaisen jus civile'n pe-
 rusinstituutit — omaisuus, perhe, perimysjärjestys — oli-
 vat oman herruutensa tukemista silmällä pitävän hallitsevan
 luokan perustamia, voidaan kuitenkin tehdä myös täysin
 vastakkainen johtopäätös, nimittäin, että »kaikkinaisen
 valtio-oikeus oli aikoinaan yksityisoikeutta». Se olisi yhtä
 oikein tai pikemminkin yhtä väärin, koska julkisen ja yksi-
 tyisoikeuden vastakkaisuus on ominainen paljon kehitty-
 neemmille suhteille ja menettää merkityksensä tuohon alku-
 kantaiseen kautteen sovellettuna. Jos jus civile'n instituutit
 esiintyivät todellakin julkis- ja yksityisoikeudellisten mo-
 menttien sekoituksena (nykyistä terminologiaa käyttäkses-
 ni), niin samassa määrin ne sisälsivät uskonnollisen ja sanan
 laajassa merkityksessä rituaalisen aineksen. Puhtaasti juri-
 dinen momentti ei siis voinut eriytyä tuolla kehitysasteella,
 saati heijastua yleiskäsittöiden järjestelmässä.

Oikeuden kehitystä järjestelmänä eivät aiheuttaneet her-
 ruuden tarpeet, vaan kauppavaihdon tarpeet juuri sellaisten
 heimojen kanssa, jotka eivät olleet yhtenäisen vallan alaisia.
 Tämän myöntää muuten Gumpłowicz itsekin.¹³

Kauppasuhteet vieraiden heimojen, peregrinusten (muu-
 kalaisten), plebeijien ja yleensä sellaisten henkilöiden kans-
 sa, jotka eivät kuuluneet julkisoikeudelliseen (Gumpłowiczin
 terminologian mukaan) liittoon, synnyttivät jus gentium'in,
 joka on juridisen päällysrakenteen esikuva sen
 puhtaassa muodossa. Toisin kuin jus civile kömpelöine ja
 kankeine muotoineen jus gentium hylkää kaiken, mikä oi-
 liittyy päämäärään, taloudellisen suhteen olemukseen. Se
 vastaa tuon suhteen olemusta ja vaikuttaa täten luontaisoi-
 koudelta; se pyrkii rajoittamaan tuon suhteen edellytykset
 minimimäärään ja kehitty sen ansiosta helposti loogisesti
 johdonmukaiseksi järjestelmäksi. Gumpłowicz on epäile-
 mättä oikeassa samastaessaan puhtaasti juridisen logiikan
 ja siviilijuristin logiikan¹⁴, mutta hän erehtyy luullessaan
 yksityisoikeudellisen järjestelmän voineen kehittyä niin sa-
 noakseni vallanpitäjien laiminlyönnin takia. Hänen ajatuk-
 senkulkunsa on seuraavanlainen: kun yksityiset riidat eivät
 välittömästi ja aineellisesti koskettaneet vallan etuja, niin
 vallanpitäjät antoivat lakimiessäädylle täyden vapauden
 teroittaa älyllisiä kykyjään asianomaisella alalla.¹⁵ Sen
 sijaan valtio-oikeuden alalla todellisuus häpäisee raa'asti

juristien ponnistuksia, sillä valta ei siedä minkäänlaista puuttumista alansa eikä tunnusta juridisen logiikan kaikkivoipaisuutta.

On aivan selvää, että juridisten käsitteiden logiikka vastaa tavaraa tuottavan yhteiskunnan sosiaalisten suhteiden logiikkaa, joten nimenomaan noista suhteista eikä esimiehistön luvanannosta on etsittävä yksityisoikeudellisen järjestelmän alkujuurta. Sen sijaan valta- ja alistumissuhteiden logiikka mahtuu vain osittain juridisten käsitteiden järjestelmään. Juridinen valtiokäsitys ei voi siis koskaan kehittyä teoriaksi, vaan tulee aina näyttämään tosiasioiden ideologiselta vääristelyltä.

Näin ollen kaikkialla, missä on olemassa alkuasteinen juridinen päällysrakenne, havaitsemme että ihmisten aineelliset tuotantosuhteet synnyttävät välittömästi oikeussuhteen. Siitä seuraa, että oikeussuhteen yksinkertaisimman muodon analysoimiseksi on tarpeetonta lähteä normi-käsitteestä ulkopuolisen arvovallan käskynä. Riittää kun ottaa pohjaksi sellaisen oikeussuhteen, jonka sisältö on varsinaisen taloussuhteen antama¹⁶, ja tutkii tuota oikeussuhteen »laillista» muotoa kuin yksityistapausta.

Reaalisen historian näkökulmasta tarkasteltuna kysymys, onko normia pidettävä oikeussuhteen edellytyksenä, on asettanut eteemme juridisen ja poliittisen päällysrakenteen keskinäissuhteen ongelman. Logiikan ja systematiikan kannalta katsottuna se esiintyy objektiivisen ja subjektiivisen oikeuden keskinäissuhteen ongelmana.

Perustuslaillista oikeutta käsittelevässä oppikirjassaan Duguit kiinnittää huomiota siihen, että »samalla sanalla 'oikeus' tarkoitetaan kahta 'asiaa', jotka epäilemättä läpikunkevat toisensa, mutta eroavat suuresti toisistaan'. Hän tarkoittaa oikeutta objektiivisessä ja subjektiivisessä mielessä. Todellakin siinä lähestymme yleisen oikeusteorian hämärimpiä ja kiistanalaisimpia kohtia. Havaitsemme käsitteen kummallisen kaksinaisuuden; vaikka käsitteen kaksi puolta kuuluvatkin eri alueisiin, ovat ne epäilemättä riippuvaisia toisistaan. Toisaalta oikeus on ulkopuolisen autoritaarisen säännöstelyn muoto ja toisaalta yksityisen subjektiivisen autonomian muoto. Toisessa tapauksessa tärkeimpänä ja olennaisimpana on ehdottoman välttämättömyyden ja ulkopuolisen pakollisuuden tunnusmerkki ja toisessa tiettyyn määrärajaan asti turvattu ja tunnustettu vapauden tunnusmerkki. Oikeus esiintyy milloin sosiaalisen organi-

saation alkuna, milloin yksilön keinona »eristäytyä pysyen yhteiskunnassa». Toisessa tapauksessa oikeus sulautuu ikään kuin kokonaan ulkopuoliseen arvovaltaan, toisessa taas se asetuu myös kokonaan vastapainoksi kaikkinaiselle sitä tunnustamattomalle ulkopuoliselle arvovallalle. Oikeus virallisen valtiollisuuden synonyymina ja oikeus vallankumoustaistelun tunnuksena — siinä loputtomien kontroversien ja mitä mahdottomimman sekaannuksen kenttä.

Asiassa piilevän syvän ristiriidan tajuaminen on kannustanut lukuisiin yrityksiin puheena olevan käsitteen ikävän pirstoutuneisuuden poistamiseksi. Siinä tarkoituksessa on pyritty moneen otteeseen uhraamaan toinen merkityksistä toisen hyväksi. Niinpä samainen Duguit julistaa oppikirjassaan nuo ilmaukset — so. objektiivisen ja subjektiivisen oikeuden — »onnistuneiksi, selkeiksi ja täsmällisiksi», sen sijaan toisessa teoksessa hän todistelee nokkelasti subjektiivisen oikeuden olevan pelkkä väärinkäsitys, järjestyskäsite, »metafyysinen käsite, jota ei voida kannattaa sellaisella realismin ja positivismin aikakaudella kuin meidän»¹⁷.

Vastakkainen virtaus, jota edustavat Saksassa Bierling ja meillä Petražitskin johtamat psykologitit, on taipuvainen ilmoittamaan päinvastoin objektiivisen oikeuden »fantasmiksi», reaalista merkitystä vailla olevaksi »emotionaaliseksi projektioksi», sisäisten, ts. psykologisten, prosessien objektiivoinnin tuotteeksi jne.¹⁸

Jättäkäämme toistaiseksi sivuun psykologinen koulukunta ja sille sukua olevat virtaukset ja tarkastelkaamme käsitystä, jonka mukaan oikeus on ymmärrettävä yksinomaan objektiiviseksi normiksi.

Tuosta käsityksestä lähtien voimme toisaalta erottaa täytyntyksen arvovaltaisen määräyksen eli normin ja toisaalta sitä vastaavan ja sen synnyttämän subjektiivisen velvollisuuden.

Kaksinaisuus vaikuttaa kertakaikkisesti poistetulta, mikä kuitenkin on vain näennäistä. Heti kun olemme käytännössä ryhtyneet soveltamaan tuota kaavaa, alamme pyrkiä kiertoteitse kaikkien niiden vivahteiden mukaan saamiseen, joita tarvitaan subjektiivisen oikeuden käsitteen muodostamiseksi. Päädymme jälleen samoihin kahteen puoleen, joskin sillä erolla, että toinen, nimittäin subjektiivinen oikeus, on teennäisin keinoin kuvattu eräänlaiseksi varjoksi, koska mikään imperatiivien ja velvollisuuksien yhdistelmä ei anna meille subjektiivista oikeutta sel-

laisena itsenäisen ja täysin reaalisen merkityksen omaavana, jollaisena porvarillisen yhteiskunnan käskynhaltijat ilmentävät sitä. Vakuuttuakseen siitä riittää kun ottaa esimerkiksi vaikkapa omistuksen. Kun yritys rajoittaa omistusoikeus kolmansiin henkilöihin kohdistettujen kieltojen piiriin on pelkkä looginen väkinäisyys, nurinkurinen rakenNELMA, niin porvarillisen omistusoikeuden kuvaaminen sosiaalisesti velvollisuudeksi on sen lisäksi vielä ulkokultaisuutta.¹⁹

Jokainen omistaja samoin kuin hänen ympäristönsäkin käsittää erinomaisesti, että *hänelle* omistajana *kuuluvan oikeuden* ja velvollisuuden välillä on yhteistä vain se, että ne ovat täysin vastakkaisia toisilleen. Subjektiivinen oikeus on ensisijainen, sillä se pohjautuu viime kädessä aineelliseen etuun, joka on olemassa riippumatta ulkonaisuudesta, ts. tietoisesta, yhteiskuntaelämän säännöstelystä.

Kaikkien mahdollisten vaatimusten edustajana ja vastaanottajana esiintyvä subjekti, keskinäisten vaatimusten yhdistämien subjektien ketju — sellainen on juridinen peruskudos, joka vastaa taloudellista kudosta, ts. työnjakoon ja vaihtoon perustuvan yhteiskunnan tuotantosuh- teita.

Pakotuskeinoja harjoittava sosiaalinen organisaatio on se konkreettinen kokonaisuus, jota siirrymme tarkastelemaan käsitettyämme ensin oikeussuhteen puhtaimmassa ja yksinkertaisimmassa muodossaan. Sitä vastaavasti velvollisuus tulee imperatiivin eli käskyn tuloksena olemaan konkretisoivana ja mutkistavana momenttina oikeusmuotoa käsiteltäessä. Abstraktimmassa ja yksinkertaisimmassa muodossaan esiintyvää oikeusvelvoitetta on tarkasteltava subjektiivisen oikeusvaatimuksen heijastumana ja korrelaattina. Oikeussuhdetta analysoitaessa huomaa selvästi, ettei oikeusmuodon looginen sisällys rajoitu velvollisuuteen. Velvollisuus ei ole edes oikeusmuodon itsenäinen ainesosa. Velvollisuus esiintyy aina varsinaisen oikeuden heijastumana tai korrelaattina. Toisen osapuolen velka on toisen saatavaa, tämän haltuun kiinnitettyä. Se mikä velkojan kannalta on oikeus, on velallisen velvoitus. Oikeuden kategoriasta tulee loogisesti viimeistelty vain siellä, missä se sulkee itsensä oikeuksien edustajan ja haltijan, jonka oikeudet eivät ole muuta kuin häneen sidottuja muiden velvollisuuksia. Petražitski korostaa erittäin sinnikkäästi tuota oikeuden kaksipuolisuutta laskien sen alle ad hoc luoman-

sa psykologisen teoriansa horjuvan perustuksen. On kuitenkin todettava, että muut oikeusoppineet ovat kaikkinaisesta psykologismista riippumatta muotoilleet selkeästi oikeuden ja velvollisuuden keskinäisen suhteen.²⁰

Näin ollen oikeussuhde tuo nähtäväksemme oikeuden sen reaalisessa kehityksessä ja paljastaa lisäksi loogisena kategoriana esiintyvän oikeuden luonteenomaisimmat erikoisuudet. Sen sijaan normi sellaisenaan, määrättyinä täytymyksenä on samassa määrin moraalinen, estetiikan ja tekniikan kuin oikeudenkin aines.

Tekniikan ero oikeudesta ei suinkaan ole niin kuin N. Aleksejev* luulee siinä, että edellinen edellyttää materiaaliinsa nähden ulkopuolista päämäärää, kun taas oikeusjärjestyksessä kukin osapuolista esittäytyy itsetarkoituksena.²¹ Näytän tuonnempana, että oikeusjärjestyksen »itsetarkoituksena» on yksinomaan tavaroiden kiertokulku. Mitä taas tulee kasvattajan tai kirurgin tekniikkaan, joista edellisen materiaalina on lapsen psyyke ja jälkimmäisen potilaan elimistö, niin tuskin kukaan ryhtyy kieltämään, että tuo materiaali sulkee päämäärän omaan itseensä.

Oikeusjärjestys eroaa kaikkinaisesta muusta sosiaalisesta järjestyksestä nimenomaan siinä, että se on tarkoitettu yksityisille toisistaan eristetyille subjekteille. Oikeusnormi saa oman differentia specifica'nsa, joka erottaa sen siveellisten, esteettisten, utilitaaristen ym. säännöstelysääntöjen joukosta nimenomaan siinä, että oikeusnormi edellyttää persoonaa, joka hallitsee oikeutta ja on tällöin aktiivisen vaateliias.²²

Pyrkimys tehdä ulkopuolisen säännöstelyn ideasta oikeuden looginen momentti johtaa oikeuden ja autoritaarisen yhteiskuntajärjestyksen samastamiseen. Tuonkaltainen juridinen ajattelu kuvastaa oikein sen aikakauden henkeä, jona manchesterilaisuuden ja vapaan kilpailun tilalle tulivat suurkapitalistiset monopolit ja imperialistinen politiikka.

Finanssipääoma arvostaa paljon korkeammalle lujan vallan ja kurin kuin »ihmisen ja kansalaisen ikuiset ja riistämättömät oikeudet». Tultuaan osinkojen ja pörssihinterojen saajaksi kapitalistinen omistaja suhtautuu jonkin verran kyynisesti »pyhään omistusoikeuteen». (Katso lhe-

* Aleksejev N. N., venäläinen oikeustieteilijä, edusti lakitieteessä psykologis-sosiologista suuntausta. On kirjoittanut useita tutkimuksia yleisen valtio- ja oikeusteorian alalta.

ringin huvittavia valituksia »agiotaasin ja spekuloinnin suosta», jossa tuhoutuu »terve oikeustaju»²³.)

On helppo näyttää, ettei ehdottomalla alistumisella ulkopuolisen normeja säättävän arvovallan alle ole mitään yhteistä oikeusmuodon kanssa. Riittää kun tarkastelemme tuollaisen struktuurin parhaiten ajateltavissa olevia ja näin ollen selkeimpiä esimerkkejä. Käsitelkäämme vaikkapa sotilaskolonaa, jossa suuri joukko ihmisiä noudattaa liikkeissään yhteistä järjestystä ja jossa ainoana aktiivisena ja itsenäisenä alkutekijänä on komentajan tahto. Tai toinen esimerkki: jesuiittojen yhdyskunta, jonka kaikki jäsenet totelevat sokeasti ja ehdottomasti johtajan tahtoa. Syventymällä yksistään näihin esimerkkeihin voi tehdä johtopäätöksen: mitä johdonmukaisemmin on viety läpi kaikkinaisen vihjauksenkin eristyneestä ja itsenäisestä tahdosta poissulkevan autoritaarisen säännöstelyn alku, sitä suppeampi on oikeuden kategorian käyttöala. Tämä tuntuu erittäin voimakkaasti niin sanotun julkisen oikeuden alalla. Juridinen teoria törmää siinä suurimpiin vaikeuksiin. Yleensä puhuen yksi ja sama ilmiö, jonka Marx luonnehti poliittisen valtion erkanemiseksi kansalaisyhteiskunnasta, heijastuu yleisessä oikeusteoriassa kahtena itsenäisenä ongelmana, joista kullakin on oma sijansa järjestelmässä ja jotka ratkaistaan riippumatta toisistaan. Edellinen on luonteeltaan puhtaasti abstraktinen ja ilmenee peruskäsitteen jakautumisena kahteen puoleen, jotka käsittelin ylempänä. Subjektiiivinen oikeus luonnehtii egoistista ihmistä, kansalaisyhteiskunnan jäsentä, joka on »omaa itseensä, yksityiseen etuunsa ja yksityiseen mielivaltaansa vetäytynyt ja yhteisöstä erottautunut yksilö»²⁴. Objektiiivinen oikeus ilmentää porvarillista valtiota kokonaisuutena, joka »tuntee itsensä *poliittiseksi valtioksi* ja saattaa oman *yleisyytensä* voimaan vain vastakohtana näille elementeille»²⁵.

Subjektiiivisen ja objektiiivisen oikeuden ongelma on porvari-ihmisen ja valtion, citoyen'in, jäsenenä olevan ihmisen ongelma, joka on asetettu yleisimpään filosofiseen muotoon. Sama ongelma syntyy kuitenkin uudestaan ja tällöin jo konkreettisempänä, julkisen ja yksityisoikeuden ongelmana. Siinä vaiheessa tapahtuu rajankäynti erinäisten reaalisesti olemassaolevien oikeudenalojen välillä ja historiallisesti muovautuneiden instituuttien aloittainen jakautuminen. On itsestään selvää, ettei muodollis-logista menetelmää käyttävä dogmaattinen lakitiede pysty ratkaisemaan kum-

paakaan ongelmaa eikä selvittämään niiden välistä yhteyttä.

Julkisen ja yksityisoikeuden erottaminen tuottaa erityisiä vaikeuksia jo senkin vuoksi, että kansalaisyhteiskunnan jäsenenä esiintyvän ihmisen itsekkään edun ja poliittisen kokonaisuuden abstraktisen yleisedun välille voidaan vetää vain käsitteellinen raja. Todellisuudessa nuo momentit läpitunkevat toisensa. Siinä syy, miksi on mahdotonta osoittaa ne konkreettiset oikeusinstituutit, joissa olennoituksi täydellisesti, puhtaassa muodossa tuo surullisen kuuluisa yksityisetu.

Toinen vaikeus on siinä, että onnistuttuaan jotakuinkin hyvin vetämään empiirisen rajan julkis- ja yksityisoikeudellisten instituutioiden välille lakimies törmää jälleen kullakin noista alueista samaan ongelmaan, jonka hän oli mielestään jo ratkaissut. Tuo ongelma nousee hänen eteensä toisenlaisessa, abstraktisessa muodossa: subjektiivisen ja objektiivisen oikeuden välisenä ristiriitana. Subjektiiviset julkiset oikeudet ovat samoja elpyneitä ja hieman muutuneita yksityisoikeuksia (ja täten myös yksityisetuja), jotka tunkeutuvat alueelle, jossa pitäisi hallita objektiivisen oikeuden normeissa kuvastuvan persoonattoman yleisedun. Mutta kun oikeuden alkuperäistä peruskerrosta käsittelevä siviilioikeus käyttää laajamittaisesti ja varmasti subjektiivisten oikeuksien käsitettä, niin tuon käsitteen käyttö julkisen oikeuden teoriassa aiheuttaa joka askelella väärinkäsityksiä ja ristiriitoja. Niinpä siviilioikeuden järjestelmä on yksinkertainen, selkeä ja viimeistely, kun taas valtio-oikeutta käsittelevät teoriat ovat täynnään väkinäisiä, keinotekoisia ja nurinkurisen yksipuolisia rakennelmia. Oikeusmuoto subjektiivisen oikeuskelpoisuuden näkökohtineen syntyy yhteiskunnassa, joka koostuu yksityisten, itsekkäiden etujen eristäytyneistä edustajista. Kun koko talouselämä rakentuu riippumattomien tahtojen sopimusperiaatteen pohjalle, niin silloin kaikkalainen sosiaalinen tehtävä saa tavalla tai toisella heijastuneena oikeudellisen luonteen, ts. siitä ei tule pelkästään sosiaalinen tehtävä, vaan tuota tehtävää suorittavan subjektin oikeus. Sen sijaan poliittisessa organisaatiossa, jonka varsinaisen olemuksen vuoksi yksityisedut eivät voi saada niin täydellistä kehitystä ja niin valtavaa merkitystä kuin porvarillisen yhteiskunnan talouselämässä, esiintyvät subjektiiviset julkiset oikeudetkin sen vuoksi jonain hetkellisenä, todel-

lisiä juuria vailla olevana ja alituisesti epäiltävänä asiana. Ja tämän lisäksi valtio ei ole juridinen päällysrakenne, se voidaan vain *käsittää* sellaiseksi.²⁶

Oikeusteoria ei voi samastaa »parlamentin oikeuksia», »toimeenpanovallan oikeuksia» jne. esimerkiksi velkojan oikeuteen periä saatavansa, koska tämä merkitsisi erillisen yksityisedun asettamista sinne, missä porvarillinen ideologia edellyttää valtion persoonattoman yleisedun heruutta. Samalla jokainen lakimies tajuaa kuitenkin, että hän ei voi antaa noille oikeuksille mitään muutakaan periaatteellista sisällystä ilman, ettei juridinen muoto luisakahtaisi yleensä hänen käsistään. Valtio-oikeus voi olla olemassa vain yksityisoikeudellisen muodon kuvastuksena poliittisen organisaation piirissä tai muuten se lakkaa yleensä olemasta oikeutta. Kaikkinainen yritys kuvata sosiaalinen tehtävä pelkästään sosiaalisesti tehtäväksi ja normi pelkästään organisatoriseksi säännöksi merkitsee oikeusmuodon kuolemaa. Oikeusmuodon ja oikeusideologian voittamisen reaalisena edellytyksenä on sellainen yhteiskunta, josta puuttuu yksityisen ja yhteiskunnallisen edun välinen ristiriita.

Porvarilliselle yhteiskunnalle taas on ominaista juuri se, että yhteiset edut irrotetaan yksityiseduista ja asetetaan näiden vastakohtaksi, mutta tuollaisessa vastakkainasettamisessa ne saavat pakostakin yksityisetujen muodon, ts. oikeusmuodon. Tällöin, kuten saattoi odottaakin, oikeudellisina momentteina valtio-organisaatiossa ovat etupäässä ne, jotka mahtuvat kokonaisuudessaan vastakkaisten, erillisten yksityisetujen kaavaan.²⁷

A. G. Goihbarg* kiistää julkisen ja yksityisoikeuden käsitteiden erottamistarpeen. Hän kirjoittaa: »Oikeuden jakaminen julkiseen ja yksityiseen, missä oikeusoppineet ovat aina epäonnistuneet, saa nykyään kannatusta vain takapajuisimpien, muun muassa meidänkin, juristien taholta.»²⁸ Tarpeettomuutta jakaa oikeus julkiseen ja yksityiseen A. G. Goihbarg tukee sillä, että valtion talousasioihin puuttumattomuuden manchesterilainen periaate ei ole enää 1900-luvun periaate, että rajoittamaton yksilöllinen mielivalta talouselämässä vahingoittaa kokonaisuuden etuja, että proletaarista vallankumousta kokemattomissakin mais-

* *Goihbarg A. G.* (1883—1963), neuvostoliittolainen lakimies, käsittelee tärkeimmissä julkaisuissaan taloudellisen lainsäädännön, siviilioikeuden ja -prosessin kysymyksiä.

sa on lukuisia sekamuodostumia julkisen ja yksityisoikeuden alalta ja vihdoin maassammekin, jossa valtaosa taloustoiminnasta on keskittynyt valtioelinten käsiin, on siviilioikeuden käsitteen erottaminen muista käsitteistä menettänyt merkityksensä. Minusta tuntuu, että tuon perustelun pohjana on kokonainen joukko erehdyksiä. Tämän tai tuon suunnan valinta käytännön politiikassa ei vielä ratkaise sitä, onko teoreettisesti aiheellista erottaa nämä tai nuo käsitteet toisistaan. Voimme olla varmoja esimerkiksi siitä, että taloussuhteiden rakentamisella markkinakaupan pohjalle on paljon vahingollisia seuraamuksia, mistä ei suinkaan seuraa, että käyttö- ja vaihtoarvon käsitteiden erottaminen olisi teoreettisesti kestäväntöntä. Toiseksi viittaus siihen, että julkisen ja yksityisoikeuden alat sulautuvat yhteen (yleensä ottaen se ei sisällä mitään uutta), olisi mieleltön, ellei noita kahta käsitettä osattaisi erottaa toisistaan. Miten voi sulautua yhteen se, mitä erillisenä ei ole olemassa? A. G. Goihbargin vastaväitteet perustuvat käsitykseen, että mainitut abstraktiot — julkinen ja yksityisoikeus — eivät ole historiallisen kehityksen tuote, vaan polkäästään lakimiesten keksintö. Mutta juuri tuo vastakohtaisuus onkin sellaisenaan otetun oikeusmuodon luonteenomaisin erikoisuus. Oikeuden jakautuminen julkiseen ja yksityisoikeuteen luonnehtii tuota muotoa sekä loogiselta että historialliselta kannalta. Julistamalla tuon vastakohtaisuuden yksinkertaisesti olemattomaksi emme vähääkään kohoa »lakapajuisia» käytännön lakimiehiä ylemmäksi, vaan joudummepa vielä käyttämään samoja muodollis-skolastisia määritelmiä, joita hekin käyttävät.

Julkisen oikeuden varsinainen käsite voi siis kehittyä vain tuollaisessa liikkeessä, jossa se ikään kuin ponnistautuu irti yksityisoikeudesta pyrkien muodostumaan jälkimmäisen vastakohtaksi, minkä jälkeen palaa jälleen takaisin kuin vetovoiman vaikutuksesta.

Yritys kulkea päinvastaista tietä, ts. etsiä yksityisoikeuden perusmääritelmiä, jotka eivät ole muuta kuin oikeuden määritelmiä yleensä, ja yritys ottaa lähtökohdaksi normin käsite ei johda muuhun kuin elottomiin muodollisiin rakennelmiin, joita lisäksi vaivaavat sisäiset ristiriidat. Oikeus lakkaa funktiona olemasta oikeus, ja oikeutus ilman sitä tukevaa yksityisetua muuttuu joksikin huomaamattomaksi ja abstraktiksi, joka vaihtuu helposti vastakohtakseen, ts. velvollisuudeksi (jokainen julkinen oikeus on sa-

malla velvollisuus). Siinä määrin kuin velkojan »oikeus» saatavansa perimiseen on yksinkertainen, ymmärrettävä ja »luonnollinen», on sanokaamme parlamentin »oikeus» äänestää budjettia horjuva, ongelmallinen ja selityksiä kaipaava. Kun siviilioikeudessa riitaa käydään näkökulmasta, jota Ihering sanoi juridiseksi symptomaattiseksi, niin tässä otetaan epäilyksen alaiseksi lakitieteen varsinainen perusta. Siitä ovat peräisin metodologiset etsinnät ja horjunta, jotka uhkaavat muuttaa lakitieteen joko sosiologiaksi tai psykologiaksi.

Joistakin arvostelijoistani, kuten tov. Razumovskista* (Вестн. Ком. акад., 1924, кн. 8) ja I. Iljinskista** (Молодая гвардия, 1924, № 6) tuntuu, osaksi kai yllä sanomani vuoksi, että olen asettanut tehtäväkseni »rakentaa puhtaan lakitieteen teoria». Tällöin I. Iljinski on tullut johtopäätökseen, että päämäärä on jäänyt saavuttamatta. Hän kirjoittaa: »Tekijä on itse asiassa antanut sosiologisen oikeusteorian, vaikka tarkoituksena oli rakentaa puhdas lakitiede.» Tov. Razumovski taas ei lausu selvää mielipidettä saavuttamastani tuloksesta, mutta on varma minun pyrkineen yllä mainittuun tavoitteeseen, jota hän minun myrkineen pelkoi: »— — hänen (ts. minun — J. P.) pelkonsa, että metodologiset etsinnät voivat muuttaa lakitieteen joko sosiologiaksi tai psykologiaksi, paljastavat vain hänen epätäydellisen käsityksensä marxilaisen analyysin luonteesta.» »Se on outoa semminkin», kummastelee arvostelijani, »kun tov. Pašukanis huomaa itsekkin eräänlaisen parallaksin sosiologisen ja juridisen totuuden välillä ja tietää juridisen käsityksen olevan yksipuolinen käsitys».

Se on todellakin outoa. Toisaalta pelkään lakitieteen muuttuvan sosiologiaksi ja toisaalta myönnän juridisen käsityksen olevan »yksipuolista käsitystä». Toisaalta tarkoitukseni on antaa puhtaan lakitieteen teoria ja toisaalta annankin sosiologisen oikeusteorian. Missä ratkaisu noihin ristiriitoihin? Se on varsin yksinkertainen. Marxilaisena en ole asettanut enkä ole voinutkaan asettaa itselleni »puh-

* *Razumovski I. P.*, neuvostoliittolainen oikeusfilosofi ja -teoreetikko. Perustutkimuksensa on omistanut historiallisen ja dialektisen materialismin ja yleisen oikeusteorian kysymyksille.

** *Iljinski I. D.*, neuvostoliittolainen lakimies, yleisen valtion ja oikeusteorian sekä ulkomaisen poliittis-oikeudellisen ideologian tuntija.

taan lakitieteen» teorian rakentamistehtävää. Olen alusta asti tajunnut selvästi sen päämäärän, jonka saavutin I. Iljinskin mielestä tiedottomasti, nimittäin suorittaa oikeusmuodon ja sitä ilmaisevien erikoiskategorioiden sosiologinen tulkinta. Juuri sen vuoksi olenkin varustanut kirjani alaotsikolla: Juridisten peruskäsitteiden arvosteluyritys. Ja olisihan tehtäväni täysin mieletön, jos kiistäisin tuon oikeusmuodon varsinaisen olemassaolon ja hylkäisin sitä ilmaisevat kategoriat kuin jonkin turhanpäiväisen sepustuksen.

On väärin ajatella minun varoittavan ryhtymästä lakitieteen sosiologiseen arvosteluun marxismiin näkökannalta sillä, kun luonneliessani julkisen oikeuden alalla esiintyvien juridisten rakennelmien epäluotettavuutta ja paikkansapitämättömyyttä puhun metodologisesta horjunnasta ja etsinnöistä, jotka uhkaavat muuttaa lakitieteen joko sosiologiaksi tai psykologiaksi. Tuollainen varoitushan olisi ennen muuta kohdistettu omaan itseeni. Ne rivit, jotka herättivät kummastusta тов. Razumovskissa ja jotka hän selitti johtuvan »epätäydellisestä käsityksestäni marxilaisen analyysin luonteesta» koskevat vain porvarillisen lakitieteen omia vastoinkäymisiä, sitä että tuo lakitiede menettää varmuutensa ja johdonmukaisuutensa heti kun se poistuu vaihtosuhteiden alalta sanan laajassa merkityksessä. Ehkä minun olisi pitänyt osoittaa esimerkiksi viitteellä, että fraasilla »lakitiedettä uhkaavasta vaarasta» olen viljannut erään porvarillisen oikeusfilosofin valituksiin — ei tietenkään marxilaisen arvostelun johdosta, joka silloin ei vielä askarruttanut »puhtaiden lakimiesten» mieliä, vaan porvarillisen lakitieteen omien yritystensä johdosta naamioida metodinsa rajoittuneisuus lainauksilla sosiologiasta ja psykologiasta. Olin kuitenkin liian kaukana ajatuksesta, että minua saatetaan luulla »mitä puhtaimmaksi lakimieheksi», joka on huolissaan lakitieteestä marxilaisen sosiologisen arvostelun uhatessa sitä, ryhtyäkseen tuollaisiin varotoimiin.

¹ *Петражицкий Л. И.* Введение в изучение права и правствености. 3-е изд. СПб., 1908, т. 1, с. 77.

² *Kelsen H.* Das Problem der Souveränität und die Theorie des Völkerrechts. Tübingen 1920, s. 125.

- ³ *Шершеневич Г. Ф.* * *Общая теория права.* М., 1910, с. 274—275.
- ⁴ »On otettava huomioon, että lait synnyttävät oikeuden vain sikäli, mikäli niitä toteutetaan, mikäli normit hylkäävät 'paperisen' olemassaolonsa ja esiintyvät voimana ihmiselämässä» (*Ferneck A.* *Die Rechtswidrigkeit.* Jena 1903, S. 11).
Kelsen H. *Der soziologische und der juristische Staatsbegriff.* Tübingen 1922, S. 96.
- ⁶ Venäjän kielessä muuten merkitään käsitteet »todellinen» ja »voimassaoleva» oikeus samasta kantavartalosta johdetuilla sanoilla. Saksan kielessä loogista erottamista helpottaa kahden aivan erilaisen verbin käyttö: *wirken*, joka tarkoittaa 'olla merkityksellinen', ts. olla loogisesti yhteydessä yleisempään normatiiviseen edellytykseen.
- ⁷ Todettakoon muuten, että yhteiskuntaa sääntelevä toiminta pärjää ilman ennalta vahvistettuja normeja. Siitä voimme vakuuttua tuomioistuinten toteuttaman oikeudenluomisen perusteella. Tuon toiminnan merkitys oli erittäin näkyvä niinä aikakausina, jolloin ei tunnettu centralisoitua lakitehtailua. Niinpä muinaissaksalaisille tuomioistuimille oli ulkopuolelta valmiina annellun normin käsite aivan vieras. Erilaiset sääntökokoelmat eivät olleet schöffeille (tuomioistuinten maallikkojäsenille), velvoittavia lakeja, vaan apukeino, jonka pohjalta he muodostivat oman mielipiteensä (*Stintzing R.* *Geschichte der Deutschen Rechtswissenschaft.* München, Leipzig 1880, Bd. 1, S. 39).
- ⁸ Koko feodaalinen oikeusjärjestelmä pohjautui tuonkaltaisiin sopimussuhteisiin, joita ei taannut minkäänlainen »kolmas voima». Nykyinen kansainvälinen oikeus ei niin ikään tunne ulkopuolista järjestäytyntä pakotusta. Tuontapaiset takaamattomat oikeussuhteet ovat tietenkin epävakaita, mikä ei kuitenkaan anna aihetta kiistää kokonaan niiden olemassaolo. Luonnossa ei yleensä ole olemassa absoluuttisen pysyvää oikeutta; toisaalta yksityisoikeudellisten suhteiden pysyvyys nykyisessä porvarillisessa »hyvinvoipaisessa» valtiossa ei ole pelkästään poliisilaitoksen ja tuomioistuinten varassa. Velat maksetaan takaisin, muttei yksinomaan sen vuoksi, että ne »kuitenkin peritään», vaan luotonsaantimahdollisuuden säilyttämiseksi tulevaisuudessa. Se käy selväksi vaikkapa siitä käytännöllisestä vaikutuksesta, joka on liikemaailmassa vekseliprotestilla.
- ⁹ *Marr—Engels.* Valitut teokset (6 osaa), 4. osa, s. 9.
- ¹⁰ Sama, 1. osa, s. 487—488.
- ¹¹ *Marr—Engels.* Werke, Bd. 4, S. 338.
Olisi tietenkin törkeä virhe päätellä noiden väitteiden perusteella, ettei poliittisella organisaatiolla ole yleensä mitään merkitystä, että mm. proletariaatin ei tule pyrkiä valtiovallan ottamiseen, kun se ei kuulemma ole »kaikkein tärkeintä». Tuollaisen virheen tekevät syndikalistit, jotka propagoivat »suoranaista toimintaa». Yhtä törkeää vääristelyä on reformistien oppi; päntättyään päähän

* *Sersenevits G. F.* (1863—1912), tunnettu venäläinen oikeustieteilijä, toimi Moskovan yliopiston professorina; edusti lakitieteessä positivistista suuntausta, poliittisilta katsomuksiltaan liberaali. On kirjoittanut tutkimuksia siviilioikeustieteen, yleisen oikeusteorian ja oikeusfilosofian historian alalta.

yhden tosiasian, että porvariston poliittinen herruus seuraa tuotantosuhteista, he tekevät tästä johtopäätöksen, että proletariaatin väkivaltainen poliittinen vallankumous on mahdollon ja tarkoitukseton, ts. he muuttavat marxismin fatalistiseksi ja itse asiassa vastavallankumoukselliseksi opiksi. Todellisuudessa tietenkin ne samat tuotantosuhteet, joista seuraa porvariston poliittinen herruus, luovat kehityksensä edellytykset proletariaatin poliittisen voiman kasvulle ja viime kädessä sen poliittiselle voitolle porvaristosta. Tuolta historian dialektiikalta voidaan sulkea silmät vain asettumalla tietoisesti tai tiedottomasti porvariston puolelle ja työväenluokkaa vastaan. Rajoitun näihin pinnallisiin huomautuksiin, sillä tässä tapauksessa tehtävänäme ei ole ryhtyä kumoamaan perustaa ja päällysrakennetta koskevasta Marxin opista tehtyjä vääriä johtopäätöksiä, semminkin kun vallankumouksellinen marxismi on suorittanut loistavasti tuon työn taistellessaan syudikalismia ja reformismia vastaan; tarkoituksenamme on saada tuosta historiallisesta teoriasta eräitä näkemyksiä, jotka ovat tärkeitä oikeusstruktuurin analyysin kannalta.

¹² Ks. *Gumpowicz L. Rechtsstaat und Sozialismus*. Innsbruck 1881.

¹³ Sama, § 36.

¹⁴ Tähän sellaisenaan otetun juridisen logiikan ja siviilijuristin logiikan syvään sisäiseen yhteyteen viittaa sekin historiallinen tosiasia, että oikeuden yleismääritelmiä kehiteltiin pitkän aikaa siviilioikeustieteen osana. Vain asioiden pintapuolisen tarkastelun tuloksena voidaan Kavelinin* tavoin luulla, että tuo seikka selittyy pelkästään virheestä ja väärinkäsityksestä (vrt. *Кавелин. К. Соб. соч., т. 4, СПб., 1901. Этнография и право, с. 838*).

¹⁵ Ks. *Gumpowicz L. Mt., § 32*.

¹⁶ Ks. *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 89.

¹⁷ *Duguit L. Les Transformations générales de droit privé depuis de Code Napoléon*. Paris 1912. p. 13.

¹⁸ Vrt. esimerkiksi Bierlingin lausuntoon: »Pyrkimys kuvitella oikeus ennen muuta joksikin objektiiviseksi, joka on olemassa itsekseen oikeudellisen kanssakäymisen jäsenten yläpuolella, on ominaista ihmishengelle yleensä. Tällä on tietenkin määrätynlainen käytännöllinen arvo; mutta sen takia ei kuitenkaan saa unohtaa, että objektiivinen oikeus, silloinkin kun se on saanut kirjoitetussa oikeudessa omaperäisen ulkomuodon, pysyy aina vain *kalsantokantamme* oikeudesta ja niin kuin sielunelämämme mikä tahansa muokin tuote se on tosiasiallisesti olemassa vain ennen muuta oikeusyh-teiskunnan jäsenten päässä» (*Bierling E. Juristische Prinzipienlehre*. Freiburg, Leipzig 1894, Bd. 1, S. 145).

¹⁹ Kommentaarissaan VSFNT:n siviililakikokoelmaan A. G. Goib-barg tähdentää, että edistysmieliset porvarilliset lakimiehet ovat jo luopumassa käsityksestä, että yksityisomistus on mielivaltainen subjektiivinen oikeus, ja näkevät siinä yksilölle myönnetyn hyvän,

* *Kavelin K. D.* (1818—1885), venäläinen historioitsija, liberaali yhteiskunnallinen toimihenkilö, yhteiskuntapoliittinen kirjailija. Edusti tieteessä »valtiollista koulukuntaa», historiografina porvarillis-liberaalista suuntausta, joka piti valtiota ja sen toimintaa historian-prosessin perusliikevoimana ja asetti vastakkain Venäjän ja Lännen historian.

joka liittyy positiivisiin velvollisuuksiin kokonaisuutta kohtaan. Gohibarg vetoaa mm. Duguit'in, joka väittää, että pääoman haltijan on puolustauduttava oikeudella vain sikäli ja siinä määrin missä hän suorittaa sosiaalisesti hyödyllisiä tehtäviä antaen oikean käytön pääomalleen.

Porvarillisten lakimiesten tuontapaiset lausunnot ovat tietenkin varsin kuvaavia, sillä ne ennakoivat kapitalistisen aikakauden päättymistä. Toisaalta porvaristo sallii pohdiskelut omistuksen sosiaalisista tehtävistä sen vuoksi, etteivät nuo pohdiskelut velvoita sitä vakavasti mihinkään. Eihän omistuksen todellisenä vastakohtana ole sosiaalisesti tehtäväksi *esitetty* omistus, vaan suunnitelmallinen sosialistinen talous, ts. omistuksen hävittäminen. Eihän yksityisomistuksen tarkoitus, sen subjektivismi ole siinä, että jokainen »syö omaa leipäpalaansa», ts. ei yksilöllisessä kulutuksessa eikä edes tuottavassa, vaan vaihdossa, hankkimisessa ja luovuttamisessa, tavaravaihdossa, jossa yhteiskuntataloudellinen päämäärä on vain yksityisten tavoitteiden ja yksityisten itseenäisten ratkaisujen sokea tulos.

Duguit'n väittäämä, että omistaja tulee suojatuksi vain siinä tapauksessa, että hän täyttää sosiaalista velvollisuutta, on tuollaisessa yleisluodossa micletön. Porvarilliseen valtioon nähden se on ulkokultaisuutta, ja proletaarisen valtion suhteen se merkitsee tosiasioiden hämäämistä. Onhan asia niin, että jos proletaarinen valtio voisi osoittaa välittömästi jokaiselle omistajalle hänen sosiaalisen tehtävänsä, se tekisi tämän eväämällä omistajalta oikeuden määrätä omaisuudesta. Mutta kun se ei voi *taloudellisesti* tehdä tätä, joutuu se suojelemaan yksityisetä sellaisenaan asettaen sille vain tietynlaiset määrälliset rajoitukset. Olisi harhaanjohtavaa väittää, että jokainen X, joka on koonnut neuvostotasavallan rajojen sisällä jonkin määrän rahaa, on lakiemme ja tuomioistuintemme suojeltavana vain sen vuoksi, että nimenomaan tuo X on antanut tai antaa kartuttamilleen rahoille sosiaalisesti hyödyllisen käytön. A. G. Gohibarg ikään kuin unohtaa täysin pääoman omistuksen tuossa abstraktimmassa, ts. rahamuodossa, ja puhuu niin, kuin pääoma olisi olemassa vain tuottavan pääoman konkreettisessa esineellisessä muodossa. Yksityisomistuksen yhteiskunnanvastaiset puolet voidaan lamaannuttaa vain de facto, ts. kehittämällä sosialistista suunnitelmataloutta markkinatalouden kustannuksella. Mikään, Lännen edistysmielisimmiltäkään lakimiehiltä otettu kaava ei kuitenkaan muuta kaikkia meidän Siviililakikokoulmamme perusteella tehtyjä kauppvoja sosiaalisesti hyödyllisiksi enempää kuin omistajiakaan yhteiskunnallisia tehtäviä täyttäviksi henkilöiksi. Tuollainen yksityistalouden ja yksityisoikeuden suusanallinen voittaminen saattaa vain hämätä niiden tosiasialisen voittamisen näköalan.

²⁰ Ks. esimerkiksi: *Merkel A. Juristische Encyclopädie*. Berlin, Leipzig 1885, § 146 ja seur.; *Коркунов Н. М.** Энциклопедия права. Киев, 1913.

* *Korkunov N. M.* (1853—1904), tunnettu venäläinen oikeustieteilijä, edusti positivistista suuntausta valtio- ja oikeustieteessä. Toimi Pietarin yliopiston professorina. Hänen tärkeimpiä teoksiaan ovat: *Luentoja yleisestä oikeusteoriasta, Venäjän valtio-oikeus, Asetus ja laki ja Oikeusfilosofian historia.*

- ²¹ Ks. *Alekseev H.* Введение в изучение права. М., 1918, с. 114.
- ²² »Oikeutta ei suoda ilmaiseksi sille, joka sitä kaipaa» (*Муромцев С. А.** Образование права по учениям немецкой юриспруденции. 2-е изд. М., 1886, с. 33).
- ²³ Ks. *Ihering R.* Der Kampf um's Recht, Wien 1906.
- ²⁴ *Marx—Engels.* Valitut teokset (6 osaa), 1. osa, s. 87.
- ²⁵ Sama, s. 75.
- ²⁶ »Juridisen tiedostuksen kannalta on tarpeen vastata yksinomaan kysymykseen, miten minun on käsitettävä juridisesti valtio» (*Jellinek G.* System der subjektiven öffentlichen Rechte. 2. Aufl. Tübingen 1919, S. 13).
- ²⁷ Vrt. esimerkiksi *S. A. Kotljarevskin*** lausuntoon vaalioikeudesta: »Edustuslaitoksessa valitsija suorittaa määrätehtävää, jonka perustuslaissa ilmaistu valtiojärjestys on antanut hänen toimekseen. Sen sijaan oikeusvaltion kannalta on mahdotonta pitää hänelle kuuluvana vain tehtävää ja jättää oikeus pois laskuista.» Lisään puolestani, että se on yhtä mahdotonta kuin muuttaa porvarillinen omistus pelkäksi yhteiskunnalliseksi tehtäväksi. *S. A. Kotljarevski* korostaa edelleen aivan oikein, että jos *Labandia* seuraten kiistetään valitsijan subjektiivisen oikeutuksen aines, »niin edustajien valinnallisuus menettää kaikkinaisen oikeussisällyksen ja jää tekniikan ja tarkoituksenmukaisuuden kysymykseksi». Tässä tapauksessa jälleen samaisen vastakohtaisuuden toisaalta teknisen tarkoituksenmukaisuuden, jonka pohjana on päämääräedun yhteisyys, ja toisaalta juridisen organisaation välillä, joka on rakentunut yksityisetujen erillistämisen ja vastakkain asettamisen pohjalle. Ja vihdoin edustuslaitos saa täydellisen juridisen definitionsa, kun saatetaan voimaan valitsijain oikeuksien oikeudellinen tai oikeudellis-hallinnollinen suoja. Oikeusprosessi ja asianosaisten taistelu esiintyvät tässäkin juridisen päällysrakenteen olennaisena elementtinä (ks. *Котляревский С. А.* Власть и право. Проблема правового государства. М., 1915, с. 25).
- Valtio-oikeus tulee yleensä juridisen kehittelyn kohteeksi niin kuin perustuslaillinen oikeus, mikä tapahtuu sellaisten keskenään taistelevien voimien ilmaannuttua, kuin kuningas ja parlamentti, ylä- ja alahuone, ministeristö ja kansanedustus. Sama koskee hallinto-oikeutta. Sen juridinen sisällitys rajoittuu toisaalta oikeusturvan takaamiseen virkakoneiston hierarkian edustajille ja toisaalta kansalle. Ilman tätä hallinto- eli poliisioikeus, kuten sitä on nimetty, olisi teknisten sääntöjen, poliittisten ohjeiden yms. kirjava sekoitus.
- ²⁸ *Гойлбарг А. Г.* Хозяйственное право РСФСР. Т. 1. Гражданский кодекс. 2-е изд. М., 1923, с. 5.

* *Muromtsev S. A.* (1850—1910), venäläinen lakimies, yhteiskuntapoliittinen kirjailija ja yhteiskunnallinen toimihenkilö, porvarillisen sosiologisen lakitieteen perustaja. Iheringin aatteilla oli melkoinen vaikutus häneen. Kannatti positivistista suuntausta tieteesä. Omisti perustutkimuksensa roomalaisen oikeuden historialle, siviilioikeudelle ja oikeusteorialle.

** *Kotljarevski S. A.*, venäläinen historioitsija ja oikeustieteilijä, Moskovan yliopiston professori. Omisti perustutkimuksensa Länsi-Euroopan historian ongelmille, yleiselle valtio- ja oikeusteorialle ja valtio-oikeudelle.

NELJÄS LUKU

Tavara ja subjekti

Kaikkalainen oikeussuhde on subjektien välistä suhdetta. Subjekti on juridisen teorian atomi, yksinkertainen, edelleen jakautumaton aineosanen. Aloittamekin sen analyysistä.

Tov. I. P. Razumovski on eri mieltä kanssani siitä, että oikeusmuotoa tarkasteltaessa on otettava lähtökohdaksi subjekti-käsitteen analyysi. Tuo kehittyneen porvarillisen yhteiskunnan kategoria tuntuu hänestä ensiksikin liian monimutkaiselta ja toiseksi se ei ole luonteenomainen aiemmille historiallisille aikakausille. Hänen mielestään lähtökohdaksi on otettava »luokkayhteiskunnalle kokonaisuudessaan ominaisen perussuhteen kehitys», ja tuollaisena suhteena on, kuten Marx on *Johdannossaan* osoittanut, »omistus, joka tosiasiallisesta omistamisesta kehittyy vastaisuudessa juridiseksi omistukseksi».¹ Tuota kehitystietä hahmotellessaan tov. I. P. Razumovski tulee itsekin johtopäätökseen, että yksityisomaisuus muovautuu sellaisekseen, tulee yksityisomaisuudeksi sanan nykyisessä merkityksessä vasta tavarasuhteiden kehityksen myötä, sitä mukaa kuin syntyy paitsi »mahdollisuus hallita sitä» myös »mahdollisuus luovuttaa se».² Mutta tämä juuri merkitseekin, että oikeusmuoto avarasti tulkittuna vastaa porvarillis-kapitalistisia yhteiskuntasuhteita. On selvää, etteivät sosiaalisten suhteiden erikoismuodot poista noita suhteita sinänsä enempää kuin niiden perustana olevia lakejakaan. Niinpä jonkin konkreettisen yhteiskuntamuodostuman sisällä ja sen voimin valmistetun tuotteen haltuunotto on tärkein tosiasia tai luvalla sanoen peruslaki. Tuo suhde saa yksityisomistuksen juridisen muodon kuitenkin vasta tuotantovoimien ja niihin liittyvän työnjaon määrätynlaisella kehitysasteella. Tov. Razumovski luulee, että ottamalla analyysin lähtökohdaksi subjektin käsitteen suljen siten tarkastelun ulkopuolelle herruus- ja alistumissuhteet, vaikka hallinta ja omistus liittyvät kiinteästi noihin suhteisiin. En tietenkään aio kiistää tuota yhteyttä, väitän ainoastaan, että omistuksesta tulee oikeusmuodon kehityksen perusta vasta vapautena määrätä markkinoilla, ja tuon vapauden yleisimpänä ilmauksena onkin juuri subjektin kategoria. Mitä merkitsee esimerkiksi maan juridinen omistus? Marx kirjoittaa: »Itse juridinen käsitys ei puolestaan merkitse

mitään muuta kuin että maanomistaja voi menetellä maan kanssa samoin kuin jokainen tavaranomistaja tavaransa kanssa.»³ Toisaalta kapitalismi muuttaa feodaalisen maanomistuksen nykyaikaiseksi nimenomaan siten. »että se yhtäältä irrottaa maanomistuksen kokonaan herruus- ja orjuussuhteista»⁴ (Herrschafts- und Knechtschaftsverhältnisse). Orja oli isäntänsä täydellisessä alistuksessa, ja nimenomaan sen vuoksi riistosuhde ei kaivannutkaan erityistä juridista hahmottelua. Palkkatyöläinen esiintyy markkinoilla työvoimansa vapaana kauppiana, minkä vuoksi kapitalistinen riistosuhde välittyy sopimuksen juridisessa muodossa. Nämä esimerkit riittävät siihen, että voitaisiin myöntää subjektin kategorian ratkaiseva merkitys oikeusmuodon analyysille.

Idealistiset oikeusteoriat kehittelevät subjektin käsitettä lähtien jostain yleisideasta, ts. puhtaasti spekulatiivista tietä. »Oikeuden peruskäsitteenä on vapaus. Abstraktinen vapaus-käsite merkitsee mahdollisuutta määrätä omasta itsestään jossakin suhteessa — —. Ihminen on oikeussubjekti sen ansiosta, että hänellä on itsemääräämismahdollisuus, että hänellä on tahto.»⁵ Vrt. myös Hegelin lausuntoon (*Oikeusfilosofia*, § 36): »Persoonaa edellyttää yleensä oikeuskelpoisuutta ja muodostaa abstraktisen ja siis *muodollisen* oikeuden käsitteen ja sen varsinaisen abstraktisen perustan. Oikeuden käskyt kuuluvat sen vuoksi näin: *ole yksilö ja kunnioita muita yksilöinä*» ja edelleen (§ 52): »Vapaasta hengestä välittömästi eroava on siihen nähden ja sinänsä *ulkopuolista* yleensä, muuan *esine*, joltain epävapaata, persoonatonta ja oikeudetonta.»⁶

Näemme tuonnempana, missä mielessä tuo subjekti ja esineen vastakkain asettaminen on avaimena oikeusmuodon ymmärtämiseen. Dogmaattinen lakitiede taas käyttää subjektin käsitettä ottaen huomioon sen muodollisen puolen. Sille subjekti ei ole muuta kuin »keino kvalifioida ilmiöt juridisesti sen mukaan, pystyvätkö ne vai eivät pysty osallistumaan oikeudelliseen kanssakäymiseen»⁷. Se ei siis aseta itselleen kysymystä, mikä on ollut syynä ihmisen kehittymiseen eläinyksilöstä oikeussubjektiksi, koska se pitää lähtökohtana juridista kanssakäymistä kuin valmista, ennalta annettua muotoa.

Marxilainen teoria taas pitää kaikkia yhteiskunnallisia muotoja historiallisina. Niinpä se asettaakin tehtäväkseen selvittää ne historialliset aineelliset edellytykset, jotka ovat

tehneet tästä tai tuosta kategoriasta reaalisen. Juridisen kanssakäymisen eli oikeussubjektien kanssakäymisen aineelliset edellytykset on selvittänyt Marx *Pääoman* I osassa. Hän on tehnyt tämän tosin vain ohimennen, mitä yleisimpien vihjeiden muodossa. Nuo vihjeet antavat kuitenkin enemmän ihmissuhteiden juridisen momentin ymmärtämiselle kuin yleistä oikeusteoriaa käsittelevät moniosaiset tutkielmat. Subjektin muodon analyysi seuraa Marxilla välittömästi tavaran muodon analyysistä.

Kapitalistinen yhteiskunta on ennen kaikkea tavaranomistajien yhteiskunta. Tämä merkitsee, että ihmisten yhteiskunnalliset suhteet saavat tuotannon prosessissa työn tuotteissa ilmenevän aineellisen muodon ja ovat suhteessa toisiinsa kuin arvot. Tavara on esine, jossa hyödyllisten ominaisuuksien konkreettinen moninaisuus muuttuu sen abstraktisen arvo-ominaisuuden tavalliseksi aineelliseksi kuoreksi, joka ilmenee kvkynä vaihtua muiksi tavaroiksi tietyssä määräsuhteessa. Tuo ominaisuus ilmenee jonain sellaisena, joka on ominaista esineille sinänsä luonnonlain vaikutuksesta; tämä laki vaikuttaa ihmisten selän takana, riippumatta heidän tahdostaan.

Kun tavara saa arvon riippumatta sen tuottaneen subjektin tahdosta, niin tuon arvon realisointi vaihdon prosessissa edellyttää tavaran omistajan tieteistä tahdollista tointa eli kuten Marx sanoo: »Tavarat eivät voi itse monnä markkinoille eivätkä itse vaihtaa itseänsä. Meidän täytyy siis kääntyä niiden vartijain, tavaranomistajien, puoleen. Tavarat ovat esineitä ja sen tähden voimattomia ihmisen edessä. Jolleivät ne taivu hänen tahtoonsa, hän voi käyttää väkivaltaa, toisin sanoen ottaa ne.»⁸

Näin ollen ihmisten yhteiskunnallinen yhteys tuotantoprosessissa, joka aineellistuu työn tuotteissa ja saa alkuvomaisen lainomaisuuden muodon, kaipaa toteutuakseen sellaisten tuotteista määräävien ihmisten erikoista suhdetta, »joiden tahto hallitsee esineissä».

»Se seikka, että taloudelliset hyödykkeet sisältävät työn, on niiden ominaisuus, joka riippuu ainoastaan niiden omistajien tahdosta ja edellyttää vain sitä, että niitä otetaan haltuunsa ja luovutetaan pois.»⁹

Samalla kun työn tuote saa tavaran ominaisuuden ja alkaa edustaa arvoa, ihminen saa oikeussubjektin ominaisuuden ja alkaa hallita oikeutta.¹⁰ »Henkilö jonka tahto on ilmoitettu ratkaisevaksi, on oikeussubjekti.»¹¹

Samalla yhteiskunnallinen elämä jakautuu toisaalta alkuvoimaisesti muovautuvien aineellisten suhteiden kokonaisuudeksi (sellaisia ovat kaikki taloudelliset suhteet: hintataso, lisäarvon suhdeluku, voiton suhdeluku jne.), ts. suhteisiin, joissa ihmiset ovat samassa arvossa esineiden kanssa, ja toisaalta sellaisiin suhteisiin, joissa ihminen asettautuu vastakohtaksi esineelle, ts. on subjekti, eli — oikeussuhteisiin. Nämä ovat kaksi perusmuotoa, jotka eroavat periaatteellisesti toisistaan, mutta ovat samalla mitä kiinteimmässä yhteydessä ja riippuvat toisistaan. Yhteiskuntatuotannollinen yhteys esiintyy samanaikaisesti kahdessa eriskummaisessa muodossa: tavaran arvona ja ihmisen kykynä olla oikeuksien subjekti.

Samoin kuin tuotteen hyötyominaisuuksien luonnollinen moninaisuus on tavarassa vain pelkkänä arvon vaippana ja ihmistyön konkreettiset lajit liukenevat arvon luojana esiintyvään abstraktiin ihmistyöhön, niin myös ihmisen moninaiset konkreettiset suhteet esineeseen esiintyvät omistajan abstraktina tahtona, ja kaikki konkreettiset erikoisuudet, jotka erottavat homo sapiens -lajin edustajat toisistaan, liukenevat oikeussubjektiksi käsitetyn ihmisen yleiskäsitteeseen.

Kun taloudellisesti esine hallitsee ihmistä, koska tavaran se aineellistaa itsessään yhteiskunnallisen suhteen, joka ei ole ihmisen vallassa, niin juridisesti ihminen hallitsee esinettä, koska esineen hallussapitäjänä ja omistajana hänestä tulee pelkkä abstraktin persoonattoman oikeussubjektin henkilöitymä, yhteiskuntasuhteiden puhdas tuote. Ilmaiskaamme tämä Marxin sanoja käyttäen: »Voidakseen asettaa nämä oliot keskinäiseen suhteeseen tavaroina, tavaranomistajien täytyy olla suhteissa keskenään henkilöinä, joiden tahdot asuvat noissa oloissa, niin että toinen ainoastaan toisen tahdosta, siis kumpikin vain molemmille yhteisen tahdontoiminnan kautta voi ottaa itselleen vieraan tavaran, samalla kun hän luovuttaa omansa. Heidän täytyy siis tunnustaa toinen toisensa yksityisomistajiksi.»¹²

On itsestään selvää, että omistuksen historiallinen kehitys oikeusinstituuttina erilaisine hankinta- ja suoje-lukeinoineen, kaikkine muunnoksineen eri kohteisiin nähden jne. ei ole sujunut läheskään yhtä säännöllisesti ja johdonmukaisesti kuin edellä esitetty looginen deduktio. Mutta vain tuo deduktio paljastaa meille historianprosessin yleisen sisällyksen.

Jouduttuaan orjamaiseen riippuvaisuuteen taloudellisista suhteista, jotka muovautuvat taloutta hoitavan subjektin selän takana arvolakien muotoon, tuo subjekti saa jo oikeussubjektin ominaisuudessa ikään kuin hyvitykseksi harvinaisen lahjan: juridisesti edellytetyn tahdon, joka tekee hänet ehdottoman vapaaksi ja yhdenvertaiseksi samanlaisten kuin hänkin tavaranomistajien joukossa. »Kaikkien pitää olla vapaita eikä yksikään saa loukata toisen vapautta — —. Jokainen ihminen hallitsee omaa ruumistaan kuin tahtonsa vapaata asetta.»¹³ Siinä aksiomi, jota luontaisoikeuden teoreetikot pitävät päätelmiensä lähtökohtana. Tuo ihmisyksilön cristyneisyyden ja itseensä sulkeutuneisuuden ajatus, tuo »luonnollinen tila», josta seuraa »Widerstreit der Freiheit ins Unendliche» (vapauden loputon kamppailu), vastaa täydellisesti tavarantuotantoon perustuvaa tuotantotapaa, jossa tuottajat ovat muodollisesti riippumattomia toisistaan, eikä heitä yhdistä toisiinsa mikään muu kuin keinotekoisesti aikaansaatu oikeusjärjestys. Tuo oikeustila sinänsä eli saman kirjoittajan sanoja käyttäkseni »monien vapaiden olentojen yhdyselämä, jossa kaikkien pitää olla vapaita ja toisen vapaus ei saa olla esteenä toisen vapaudelle», ei ole mitään muuta kuin ihanteellistetut, filosofisen abstraktion pilventakaisiin korkeuksiin nostetut ja karkeasta aistimellisuudestaan vapautetut markkinat, missä tapaavat toisensa riippumattomat tuottajat, sillä »kaupanteossa kumpikin osapuoli tekee mitä tahtoo, eikä kukaan tavoittele suurempaa vapautta kuin on itse antanut toisille»¹⁴, kuten meille opettaa toinen filosofi.

Kehittyvä työnjako, kanssakäymisen jatkuva helpottuminen ja siitä seuraava vaihdon kehitys tekevät arvosta taloudellisen kategorian, ts. yksilön yläpuolella olevien yhteiskunnallisten tuotantosuhteiden olennoituman. Siihen tarvitaan, että erinäiset satunnaiset vaihtotoimet kehittyisivät laajaksi ja säännölliseksi tavaroiden kiertokuluksi. Tällä kehitysasteella arvo irtautuu satunnaisista arvioista, menettää yksilöllisen psyyken ilmiönä sille kuuluneet ominaisuutensa ja saa objektiivisen taloudellisen merkityksen. Yhtä reaaliset edellytykset tarvitaan siihen, että ihminen muuttuisi eläinyksilöstä abstraktiksi ja persoonattomaksi oikeussubjektiksi, juridiseksi henkilöksi. Noita reaalisia edellytyksiä ovat yhteiskuntasuhteiden tiivistyminen ja sosiaalisen, ts. luokkaorganisaation, kasvava mahti; tuo

organisaatio saavuttaa huippukohtansa »hyvinvoipaisessa» porvarillisessa valtiossa. Siellä kyky olla oikeuksien subjekti irrottautuu lopullisesti konkreettisesta elävästä yksilöstä, lakkaa olemasta yksilön todellisen tietoisien tahdon funktiona ja muuttuu puhtaasti sosiaaliseksi ominaisuudeksi. Oikeustoinikelpoisuus abstrahoituu oikeuskelpoisuudesta. Oikeussubjekti saa itselleen kaksoisolennon edustajan muodossa ja itse saa sellaisen matemaattisen pisteen, keskiön merkityksen, johon on keskittynyt tietty määrä oikeuksia.

Sitä vastaavasti porvarillinen, kapitalistinen omistus lakkaa olemasta heikkoa, horjuvaa, puhtaasti faktista omistamista, joka voidaan hetkellä millä hyvänsä kiistää ja jota täytyy puolustaa ase kädessä. Se muuttuu ehdottomaksi, järkkymättömäksi oikeudeksi, joka seuraa esinettä kaikkialle, mihin kohtalo saattaa sen, ja joka on ollut lakien, poliisin ja tuomioistuinten suojeluksessa maan joka kolkassa aina siitä lähtien kun porvarillinen sivilisaatio pystytti herruutensa maapallolle.¹⁵

Niin sanottu subjektiivisten oikeuksien tahtoteoria alkaa tuolla kehitystasolla tuntua todellisuutta vastaamattomalta.¹⁶ Subjektiivisessa mielessä oikeus on katsottu paremmaksi määritellä »hyvyyksien summaksi, jonka yleinen tahto myöntää kuuluvan kyseiselle henkilölle». Tällöin jälkimmäiseltä ei vaadita kykyä tahtoa enempää kuin toimiakaan. Dernburgin määritelmä mahtuu tietenkin paremmin nykyajan lakimiehen päähän, kun hän joutuu tekemisiin idioottien, rintalasten, juridisten henkilöiden yms. oikeuskelpoisuuden kanssa. Tahtoteoria sen sijaan sulkee syvimmissä johtopäätöksissään pois oikeussubjektien joukosta edellä luetellut ryhmät.¹⁷ Dernburg on epäilemättä lähempänä totuutta tulkitessaan oikeussubjektin puhtaasti sosiaaliseksi ilmiöksi. Toisaalta kuitenkin ymmärrämme hyvin miksi tahtoaineksella on ollut niin suuri merkitys subjekti-käsitteen rakentamisessa. Osaltaan sen ymmärtää Dernburg itsekin, kun väittää: »oikeudet olivat subjektiivisessä mielessä olemassa jo kauan ennen sitä, kun muodostui olemassaolostaan tietoinen valtiojärjestys; ne pohjautuivat yksityisen henkilön persoonallisuuteen ja siihen kunnioitukseen itseään ja omaisuuttaan kohtaan, jonka hän oli onnistunut valloittamaan tai saamaan aikaan pakotuksella. Vähitellen, abstrahoinnin tietä muodostettiin olemassaolevien subjektiivisten oikeuksien käsityksestä oikeusjär-

jestyksen käsite. Näin ollen katsantokanta, että oikeudet subjektiivisessa mielessä ovat vain objektiivisen oikeuden seuraus, on epähistoriallinen ja kestämaton.» »Valloittaa ja saada aikaan pakotuksella» saattoi todennäköisesti vain se, jolla oli tahdon ohella myös melkoinen mahtivoima. Dernburg kuitenkin niin kuin valtaosaltaan muutkin lakimiehet on taipuvainen tulkitsemaan oikeussubjektin henkilöksi yleensä, ts. konkreettisten historiallisten olosuhteiden ulkopuolella olevaksi ikuiseksi kategoriaksi. Tältä kannalta katsottuna ihmiselle on elollisena ja järkevän tahdon omaavana olentona ominaista olla oikeussubjekti. Todellisuudessa oikeussubjektin kategoria abstrahoituu tietenkin markkinavaihdon tapahtumista. Nimenomaan niissä ihminen toteuttaa käytännössä muodollisen itsemääräämisvapauden. Markkinayhteys paljastaa subjektin ja objektin vastakkaisuuden erityisessä oikeudellisessa mielessä. Objektina on tavara ja subjektina tavaranomistaja, joka määrää tavarasta sen hankkimis- ja luovuttamistoimissa. Juuri vaihtokaupoissa subjekti ilmentää ensi kertaa täydellisesti kaikki ominaisuutensa. Muodollisesti täydellisempi, pelkästään oikeuskelpoisuuden omaavan subjektin käsite johdattaa meidät tuon oikeuskategorian elämänläheisestä, reaalisesta historiallisesta sisällyksestä. Siinä syy, miksi lakimiesten on niin vaikeaa luopua kokonaan aktiivisesta, tahdollisesta aineksesta subjektin ja subjektiivisen oikeuden käsitteissä.

Subjektiivisen oikeuden muodon saanut herruus on sosiaalinen ilmiö, joka katsotaan kuuluvan yksilölle samoin perustein kuin arvo, joka on myös sosiaalinen ilmiö, katsotaan kuuluvan esineelle, työn tuotteelle. Tavarafetisismiä täydennetään oikeusfetisismillä.

Näin ollen tietyllä kehitystasolla ihmissuhteet saavat tuotantoprosessissa entistä arvoituksellisemman muodon. Toisaalta ne esiintyvät esinetavaroiden suhteina ja toisaalta riippumattomien ja samanarvoisten yksikköjen — oikeussubjektien — tahdollisina suhteina. Mystisen arvoominaisuuden rinnalle ilmaantuu yhtä arvoituksellinen olio: oikeus. Samalla yhtenäinen eheä suhde saa kaksi abstraktista perusaspektia: taloudellisen ja juridisen.

Kyky suorittaa vaihtokauppoja on juridisten kategorioiden kehityksessä vain yksi oikeus- ja oikeustoimikelpoisuuden yleisominaisuuden konkreettisista ilmauksista. Mutta historiallisesti katsoen juuri vaihtokauppa antoi ajatuksen

subjektista kaikkien mahdollisten oikeusvaatimusten abstraktina edustajana. Vasta tavaratalouden oloissa syntyy abstrakti oikeusmuoto, ts. kyky hallita oikeutta yleensä erkaneen konkreettisista oikeusvaatimuksista. Vain oikeuksien alituinen, markkinoilla tapahtuva siirtyminen luo ajatuksen oikeuksien liikkumattomasta edustajasta. Markkinoilla velvoittaja velvoittautuu itsekin. Iän siirtyy vähän väliä vaativan puolen asemasta velvoitetun puolen asemaan. Näin ollen syntyy mahdollisuus abstrahoida oikeussubjektien konkreettisista eroavuuksista ja saattaa oikeussubjektit saman sukukäsitteen piiriin.¹⁹

Samoin kuin kehittyneen tavarantuotannon aikaisia vaihtokauppoja edelsivät satunnaiset vaihtotoimet ja sellaiset vaihtomuodot kuin esimerkiksi vastavuoroinen lahjojen anto, niin myös oikeudellisen herruuden ympäröimää oikeussubjektia edelsi muoto-opillisesti aseistautunut yksilö tai useimmiten ihmisryhmä, suku, orda, heimo, jotka pystyivät kiistassa ja taistelussa suojaamaan sen, mikä oli heidän toimeentuloehtonaan. Tuo kiinteä muoto-opillinen yhteys liittyy selvästi toisiinsa oikeudenkäynnin ja kaksintaistelun, asianosaiset prosessissa ja osapuolet aseellisessa taistelussa. Yhteiskuntaa sääntelevien voimien kehittyessä subjekti menettää aineellisen tuntuutensa. Hänen henkilökohtainen tarmonsä korvataan sosiaalisen, ts. luokkaorganisaation mahdollisella, ja tuon organisaation korkeimpana huippuna esiintyy valtio.²⁰ Siinä persoonatonta ja abstraktia subjektia vastaa kuin hänen kuvastuksensa persoonaton abstrakti valtiovalta, joka toimii ihanteellisen tasaisesti ja keskeytymättömästi ajassa ja avaruudessa.

Tuolla abstrahoidulla vallalla on täysin reaalin perusta virkakoneiston ja vakinaisen armeijan organisaatiossa, finansseissa, yhteysvälineissä yms., ja kaiken luetellun edellytyksenä on tuotantovoimien asianmukainen kehitys.

Ennen valtiokoneiston palveluksiin turvautumistaan subjekti tukeutuu kuitenkin elimellisesti muovautuvaan suhteiden pysyvyyteen. Samoin kuin vaihtotoimien säännöllinen toistuminen asettaa arvon yleisen kategorian asemaan kohottaen sen subjektiivisten arvioiden ja vaihdon satunnaisten määräsuhteiden yläpuolelle, niin myös samojen suhteiden säännöllinen toistuminen — tapa — antaa uuden sisällyksen herruuden subjektiiviselle alucelle perustellen sen olemassaolon ulkopuolisella normilla.

Tapa eli perinne oikeusvaatimusten ylyksilöllisenä perusteena vastaa rajoittunutta ja kankeaa feodaalista elämäntapaa. Perinne eli tapa on itse asiassa jotain sellaista, joka on suljettu melko suppeaan maantieteelliseen piiriin. Oikeus käsitetään sen vuoksi vain konkreettisen subjektin tai subjektien suppean ryhmän omaisuudeksi. Feodaalisessa maailmassa »kaikki oikeus oli etuoikeutta» (Marx). Jokainen kaupunki, jokainen sääty ja jokainen ammattikunta eli oman oikeutensa mukaan, joka seurasi ihmisen mukana kaikkialle. Tuolla kaudella ei tunnettu lainkaan kaikille kansalaisille, kaikille ihmisille yhteistä muodollis-oikeudellista asemaa. Talousalalla tuota tilannetta vastasivat omavaraiset suljetut taloudet, tuonti- ja vientikielto yms.

»Henkilön sisällys ei ollut yksi ja sama. Säätyjako, varallisuusasema, ammatti, uskonto, ikä, sukupuoli ja ruumiillinen voima aiheuttivat jyrkkää eriarvoisuutta oikeuskelpoisuudessa.»²¹ Vain määräpiiriin suljetut suhteet edellyttivät subjektien yhdenvertaisuutta; niinpä samaan säätyyn kuuluvat olivat samanarvoisia säätyoikeuksissa, saman ammattikunnan jäsenet olivat yhdenvertaisia ammattikuntaoikeuksissa jne. Kaikkien mahdollisten oikeusvaatimusten yleisenä abstraktina edustajana oikeussubjekti esiintyy tässä vaiheessa vain konkreettisten erioikeuksien haltijana.

»Oikeustajunta näkee tuossa vaiheessa, että samoja tai samanlaisia oikeuksia annetaan erinäisille henkilöille tai yhteisöille, muttei se tee johtopäätöstä, että nuo henkilöt ja yhteisöt ovat näin ollen yhtä ja samaa tuossa ominaisuudessa omistaa oikeuksia.»²²

Kun keskiajalla ei tunnettu abstraktia oikeussubjektin käsitettä, niin epämääräiselle ja laajalle henkilöpiirille tarkoitetun objektiivisen normin käsitysikin sotkettiin säädettyihin konkreettisiin erioikeuksiin ja »vapauksiin». Mitään merkkejä jokseenkin selvästä objektiivisen oikeuden ja subjektiivisten oikeuksien ja oikeutuksien erottamisesta ei ole havaittavissa vielä 1200-luvullakaan. Noiden kahden käsitteen sekoittamista tapaa tuon tuostakin etuoikeus- ja lahjoituskirjoissa, joita keisarit ja ruhtinaat antoivat kaupungeille. Kaikkien yleissääntöjen tai normien voimaan saattamisen tavallisena muotona oli määrätynlaisten oikeudellisten ominaisuuksien myöntäminen tietyille alueelle tai väestölle kollektiivisessa merkityksessä. Senluontei-

nen oli myös kuuluisa kaava »Stadtluft macht frei». Samaa järjestystä noudatettiin oikeudellisia kaksintaisteluja peruutettaessa; rinnan näiden päätösten kanssa käsiteltiin ikään kuin täysin samanlaatuksina asioina kaupunkilaisten oikeuksia käyttäen esimerkiksi ruhtinaan tai keisarin metsiä.

Kaupunkilaisoikeudessa itsessäänkin oli ensi alkuun havaittavissa samanlaista objektiivisen ja subjektiivisen momentin sekaannusta. Kaupungin statuutit olivat osittain yleisluonteisia asetuksia ja osittain sellaisten erinäisten oikeuksien ja etuoikeuksien luetteloja, joita nauttivat jotkin kansalaisryhmät.

Vasta porvarillisten suhteiden täydellinen kehitys antaa oikeudelle abstraktin luonteen. Jokaisesta ihmisestä tulee ihminen yleensä, kaikki työ rajoittuu yhteiskunnallisesti hyödylliseksi työksi yleensä²³ ja jokaisesta subjektista tulee abstrakti oikeussubjekti. Samanaikaisesti normikin saa loogisesti täydellisen abstraktin yleislain muodon.

Oikeussubjekti on siis taivaisiin nostettu abstrakti tavaranomistaja. Juridisessa mielessä hänen tahdolla on reaalin perusta halussa luovuttaa hankkien ja hankkia luovuttaen. Jotta tuo halu toteutuisi, tarvitaan että muiden tavaranomistajien halu vaikuttaisi myötä asiassa. Juridisesti tuo suhde ilmenee sopimuksena eli riippumattomien tahtojen suostumuksena. Niinpä sopimus onkin oikeuden keskeisiä käsitteitä. Korkealentoisesti sanoen se tulee yhdysosana mukaan oikeuden ideaan. Oikeuskäsitteiden loogisessa järjestelmässä sopimus on pelkästään yksi kaupan laji yleensä, ts. yksi konkreettisten tahdonilmausten keinoista, jonka avulla subjekti vaikuttaa hänen ympärillään levittäytyvään oikeuspiiriin. Sen sijaan historiallisesti ja todellisuudessa kaupan käsite on kasvanut esiin sopimuksesta. Sopimuksen ulkopuolella subjektin ja tahdon käsitteet juridisessa mielessä ovat olemassa vain elottomina abstraktioina. Sopimuksessa nuo käsitteet saavat todellisen liikkeensä, ja samanaikaisesti juridinen muoto sen yksinkertaisimmassa ja puhtaimmassa lajissa saa aineellisen perustansa. Vaihdon tapahtuma siis keskittää itseensä kuin polttopisteeseen niin kansantaloustieteen kuin oikeudenkin olennaisimmat momentit. Marxin mukaan vaihdossa »taloudellinen suhde määrää oikeus- eli tahtojen suhteen sisällyksen»²⁴. Kerran synnyttyään sopimuksen idea pyrkii saamaan universaalin merkityksen. Ennen kuin tavaranomistajat »tunnustivat» toisensa omistajiksi he olivat tietten-

kin niitä, mutta toisenlaisessa, elimellisessä, epäjuridisessa mielessä. »Vastavuoroinen tunnustaminen» tarkoittaa vain yritystä tulkita sopimuksen abstraktin sanamuodon avulla ne työhön, anastukseen yms. perustuvat elimelliset haltuunotot, jotka tavarantuottajien yhteiskunta tapaa syntyessään valmiina. Sinänsä ihmisen suhde esineeseen on kokonaan vailla juridista merkitystä. Lakimiehet tajuavat lämän pyrkiessään käsittämään yksityisomistuksen instituution subjektien, ts. ihmisten, väliseksi suhteeksi. He konstruoivat sen ainoastaan muodollisesti ja lisäksi negatiivisesti tulkiten sen yleiseksi kielloksi, joka sulkee pois esineen käyttämisestä ja määräämisestä kaikki muut paitsi omistajaa.²⁵ Tuo näkemys kelpaa sovellettavaksi dogmaattisen lakitieteen käytännön tarkoituksiin, mutta se on aivan kelpaamaton teoreettiseen analyysiin. Kyseisissä abstrakteissa kielloissa omistuksen käsite menettää kokonaan todellisen merkityksensä ja luopuu esijuridisesta historiastaan.

Kun ihmisen elimellinen, »luonnollinen» suhde esineeseen, ts. osineen haltuunotto, oli geneettisesti kehityksen lähtökohta, niin tuon suhteen muuttuminen juridiseksi tapahtui niiden tarpeiden vaikutuksesta, jotka synnytti hyödykkeiden kiertokulku, ts. etupäässä osto ja myynti. Maurice Hauriou tekee sen huomion, että ensi aikoina merikauppa enempiä kuin karavaanikauppakaan eivät kovanneet takuita omaisuudesta. Vaihtoon ryhtyneitä henkilöitä erottaneet välimatkat olivat parhaana takeena siitä, ettei mitään vaatimuksia esitetty. Vakinaisten markkinoiden muodostuttua syntyy tarve säännöstellä kysymys määräämisoikeudesta tavaroihin nähden ja siis omistusoikeudesta.²⁶ Omistuksen oikeusperuste (titteli) muinaisroomalaisessa oikeudessa, *mancipatio per aes et libram*, osoittaa sen syntyneen samanaikaisesti sisäisen vaihdon kanssa. Samoin myös siirtyminen perintönä alettiin merkitä omistuksen oikeusperusteeksi vasta siitä lähtien, kun omaisuuden kierto oli osoittanut kiinnostusta tuota siirtoa kohtaan.²⁷

Kuten Marx on sanonut, vaihdossa voi tavaranomistajista toinen ottaa itselleen vieraan tavaran ainoastaan toisen tahdosta samalla kun hän luovuttaa omansa.²⁸ Luontaisoikeudellisen opin edustajat pyrkivätkin ilmaisemaan juuri tuon ajatuksen yrittäessään perustella omaisuutta jonkinlaisella alkuperäisellä sopimuksella. He ovat oikeassa, mutteivät tietenkään siinä, että tuollainen sopimus olisi histo-

riallisesti ollut joskus olemassa, vaan siinä, että luontaiset eli elimelliset haltuunoton muodot saavat juridisen »järjen» vastavuoroisissa hankinta- ja luovutustoimissa. Luovutus-toimessa omistusoikeus toteutuu abstraktion tavoin. Kaikki muu esineen käyttö liittyy sen konkreettiseen käyttötapaan kulutus- tai tuotantovälineenä. Kun esine toimii vaihtoarvona, tulee siitä persoonaton esine, puhdas oikeusobjekti, ja esineestä määräävästä subjektista tulee puhdas oikeussubjekti. Selitystä feodaalisen ja porvarillisen omaisuuden väliseen ristiriitaan on etsittävä niiden erilaisesta suhteesta kiertoön. Porvarimaailman mielestä feodaalisen omaisuuden pahimpana vikana ei ole sen alkuperä (anastus, väkivalta), vaan sen liikkumattomuus, se ettei tuosta omaisuudesta voi tulla vastavuoroisten takuiden kohde sen siirtyessä käsistä toisiin hankinta- ja luovutustoimissa. Feodaalinen eli säätyomaisuus loukkaa porvarillisen yhteiskunnan peruseriaatetta: »yhtäläistä eriarvoisuuden saavuttamismahdollisuutta». Teräväjärkisimpiin porvarillisiin lakimiehiin kuuluva Hauriou asettaa aiheellisesti etusijalle vastavuoroisuuden pitäen sitä tehokkaimpana omaisuuden takuuna, joka toteutuu jokseenkin ilman ulkonaista väkivaltaa. Markkinalakien aikaansaama vastavuoroisuus antaa omaisuudelle »ikuisen» instituution luonteen. Sitä vastoin puhtaasti poliittinen takuu, jonka antaa valtiollisen pakotuksen koneisto, rajoittuu omistajien kyseisen henkilököhtäisen kokoonpanon suojeluun, ts. momenttiin, jolla ei ole periaatteellista merkitystä. Luokkataistelu on historian kulussa johtanut useita kertoja omaisuuden uudelleen jakautumiseen, koronkiskurien ja latifundiumien omistajien pakkoluovutukseen.²⁹ Olivatpa nuo järkytykset kuinka epämieluisia tahansa niistä kärsineille luokille ja ryhmille, ne eivät horjuttaneet kuitenkaan yksityisomistuksen tärkeintä perustusta: talouksien taloudellista yhteyttä vaihdon välityksellä. Omaisuutta vastaan kapinaan nousseet ihmiset joutuivat jo seuraavana päivänä vakiinnuttamaan sen jälleen kohdatessaan toisensa markkinoilla riippumattomina tuottajina. Sellainen on ollut kaikkien ei-proletaaristen vallankumousten kehitystie. Sellainen looginen johtopäätös seuraa anarkistien ihanteesta, kun he hylättyään porvarillisen oikeuden ulkonaiset piirteet, so. valtiollisen pakotuksen ja lait, säilyttävät sen sisäisen olemuksen, so. riippumattomien tuottajien välisen vapaan sopimuksen.³⁰

Näin ollen vain markkinoiden kehitys tekee ensi kertaa

mahdolliseksi ja välttämättömäksi työllä (tai ryöstöllä) esineitä itselleen hankkivan ihmisen muuttumisen juridiseksi omistajaksi.

Noiden vaiheiden välillä ei ole ylipääsemätöntä kuilua. »Luontainen» muuttuu huomaamatta juridiseksi samoin kuin aseellinen ryöstö sulautuu mitä lähelsimmin kauppaan.

Toisenlaisen näkemyksen omaisuudesta esittää Karner. Ilänen määritelmänsä mukaan »omaisuus de jure ei ole muuta kuin henkilö A:n valtaa esine II:hon nähden, yksilön sellaista tavallista suhdetta luonnonesineeseen, joka ei kosketa mitään muuta yksilöä (kursiivi minun.— J. P.) eikä mitään muuta esinettä; esine on yksityinen esine; yksilö on yksityinen henkilö; oikeus on yksityisoikeus. Tällainen on todellinen asian laita yksinkertaisen tavaran tuotannon kaudella.³¹

Koko tuo lausunto on harhaanjohtava. Karner jäljentää tässä suosimaansa robinsonadia. Asian yhteydessä herää kysymys, mitä järkeä on toistensa olemassaolosta tietämättömien kahden Robinsonin kuvitella *juridisesti* suhdettaan esineisiin, kun tuon suhteen kattaa niinkin kokonaan *tosiasiallinen suhde*. Tuo eristetyin ihmisen oikeus ansaitsee asettamista sen kuuluisan arvon rinnalle, joka on »vesillä aavikossa». Sekä arvon että omistusoikeuden synnyttää yksi ja sama ilmiö: tavaroiksi muuttuneiden tuotteiden kiertokulku. Omaisuus ei ilmaantunut juridisessä mielessä sen vuoksi, että ihmisten päähän olisi pälkähtänyt suoda toisilleen tuo oikeudellinen ominaisuus, vaan siksi, että he saattoivat harjoittaa tavaranvaihtoa vain pukeuduttuaan omistajan vaippaan. »Rajaton valta esineeseen» on pelkkä tavaroiden rajattoman kiertokulun heijastuma.

Karner toteaa, että »omistajan päähän tulee ajatus kultivoida omaisuuden juridista toteutusta luovuttamisen tietä»³². Sen sijaan itsensä Karnerin mieleen ei juolahda, että »juridinen» alkaakin nimenomaan tuosta »kultivoinnista», jota ennen haltuunotto pysyy luonnollisen, elimellisen rajoissa.

Karner myöntää, että »osto, myynti, luotto ja laina ovat olleet ennenkin, joskin niiden objektiivinen ja subjektiivinen toimintapiiri on ollut minimaalinen»³³. Niin, noita taloudellisten hyödykkeiden juridisia kiertokulkumuotoja on ollut jo varhain: havaitsemme laina-, luotto- ja lainoitussuhteiden selkeitä määritelmiä jo ennen varsinaisen omaisuus-käsitteen muodostamista. Yksistään tämäkin jo

antaa avaimen omistuksen juridisen olemuksen oikeaan ymmärtämiseen.

Karnerista sen sijaan tuntuu, että ihmiset olivat omistajia jo ennen esineiden panttaamista, ostamista ja myymistä, että he olivat omistajia riippumatta noista toimista. Nuo suhteet tuntuvat hänestä vain »toisarvoisilta, lisäinstituutioilta, jotka olivat pikkuporvarillisen omaisuuden aukkojen täytteenä». Toisin sanoen hän ottaa lähtökohdaksi täysin eristäytyneet yksilöt, joille (ties missä tarkoituksessa) on pälkähtänyt päähän luoda »yleinen tahto» ja kieltää tuon tahdon nimissä jokaista anastamasta toiselle kuuluvaa esinettä. Älyttyään kohta, ettei omistajaa voida katsoa universaaliksi työvoimana enempää kuin kuluttajanakaan, nuo eristäytyneet Robinsonit päättivät täydentää omistuksen mm. oston ja myynnin, luoton ja lainan instituutioilla. Tuo puhtaasti järkeisperäinen kaava asettaa asioiden ja käsitteiden todellisen kehityksen päälle.

Karner yksinkertaisesti käyttää tässä tapauksessa panktioikeuden sellaista esittämismenetelmää, joka aloittaa ulkopuoliset esineet valtaansa alistavasta ihmisestä (esineoikeus), siirtyy sen jälkeen palvelusten vaihtoon (velvoiteoikeus) ja päättyy vihdoin normeihin, jotka sääntelevät ihmisen asemaa perheenjäsenenä ja hänen omaisuutensa kohtaloa hänen kuolemansa jälkeen (perhe- ja perimysoikeus).

Ihmisen yhteys esineeseen, jonka hän on itse valmistanut tai valloittanut tai joka (kuten ase tai koru) kuuluu ikään kuin osana hänen persoonallisuuteensa, on historiallisesti epäilemättä yksityisomistuksen instituution kehityksine. Se edustaa tuon instituution alkuperäistä, karkeaa ja rajoittunutta muotoa. Yksityisomistus saa viimeistellyn ja universaalisen muodon vasta siirryttäessä tavaratalouteen tai oikeammin kapitalistiseen tavaratalouteen. Siitä tulee välinpitämätön objektia kohtaan ja se katkaisee kaikkinaisen yhteyden elimelliseen ihmisyhtymään (sukuun, perheeseen, yhteisöön). Yleisimmässä merkityksessään yksityisomistus esiintyy »vapauden ulkopuolisena alueena» (Hegel), ts. abstraktion oikeussubjektina olemiskyvyn käytännöllisenä toteutuksena.

Tuossa puhtaasti juridisessä muodossa omistus ei juuri liity henkilökohtaisten ponnistusten tuloksena olevan tai henkilökohtaisen kulutuksen ja käytön ehtona esiintyvän yksityisen haltuunoton elimelliseen eli maalliseen periaat-

teeseen. Kun ihmisen yhteys työnsä luotteeseen tai esimerkiksi omakätisesti muokkaamaansa maapalstaan sisältää jotain elementaarista, primitiivisimmänkin ajattelun tavoitettavissa olevaa³⁴, niin omistajan suhde omaisuuteen on ollut abstraktista, muodollista, ehdollista ja järkipäristä aina siitä lähtien kun markkinat alkoivat vaikuttaa taloustoimintaan. Kun muoto-opillisesti nuo kaksi instituutiota — yksityinen haltuunotto esteettömän henkilökohtaisen käytön ehtona ja yksityinen haltuunotto vaihtotoimissa tapahtuvan myöhemmän luovutuksen ehtona — ovat välittömässä yhteydessä keskenään, niin loogisesti ne ovat kaksi erilaista kategorialla, ja kummankin kattava sana »omistus» tuo asiaan enemmän sekavuutta kuin selvyyttä. Kapitalistinen maanomistus ei edellytä mitään elimellistä yhteyttä maan ja sen omistajan välillä; päinvastoin, se on mahdollinen vain ehdolla, että maa siirtyy vapaasti käsistä käsiin, siis maankauppojen vapauden ehdolla.

Maanomistuksen varsinainen käsittekin ilmaantui luovutettavaksi tarkoitettuna yksityisen maaomaisuuden myötä. Yhteisömaa ei alunperin ollut minkäänlaisen juridisen henkilön omaisuutta - tuota käsitettä ei ollut olemassaakaan — vaan se oli yhteisön jäsenten kuin kollektiivisen henkilön käytössä.³⁵

Kapitalistinen omistus merkitsee itse asiassa vapautta muuttaa pääomaa muodosta toiseen ja siirtää sitä alalta toiselle mahdollisimman suuren työtä ansaitun tulon saamiseksi. Tuo vapaus määrätä kapitalistisesta omaisuudesta olisi mahdoton, ellei olisi omaisuutta vailla olevia yksilöitä, ts. proletaareja. Juridinen omistusmuoto ja omaisuuden pakkoluovutus melkoiselta määrältä kansalaisia eivät ole lainkaan ristiriidassa. Onhan kyky olla oikeussubjekti puhtaasti muodollinen ominaisuus. Se kvalifioi kaikki ihmiset yhtä lailla omaisuuden »arvoisiksi», muttei suinkaan tee heitä omistajiksi. Marx on erinomaisesti kuvannut *Pääomassa* kapitalistisen omistuksen dialektiikan niin siellä, missä se sujuu oikeuden »järkkymättömissä» muodoissa, kuin sielläkin, missä se murtaa ne suoranaisella väkivallalla (alkuperäisen kasautumisen kausi). Edellä mainitsemani Karnerin tutkimus antaa tässä mielessä hyvin vähän uutta *Pääoman* 1. osaan verrattuna. Siihen taas missä Karner yrittää olla itsenäinen, hän tuo vain sekavuutta. Olen jo sanonut tämän puhuessani hänen yrityksestään abstrahoida omaisuus momentista, joka toteaa sen juridisesti ts. vaih-

dosta. Tuo puhtaasti muodollinen käsitys johtaa toiseen virheeseen. Niinpä käsiteltyään siirtymistä pikkuporvarillisesta omistusmuodosta kapitalistiseen Karner sanoo: »Omistuksen instituutio on saanut laajan kehityksen ja kokenut täydellisen muutoksen muuttamatta kuitenkaan juridista olemustaan.» Samassa hän tekee johtopäätöksen: »Oikeusinstituutioiden sosiaalinen tehtävä muuttuu, mutta niiden juridinen olemus pysyy ennallaan.»³⁰ On aihetta kysyä: mitä instituutiota Karner tarkoittaa? Jos kyse on roomalaisen oikeuden abstraktista kaavasta, niin siinä ei tietenkään voinut muuttua mikään. Mutta tuo kaavahan säänteli pienomistusta vain kehittyneiden porvarillis-kapitalististen suhteiden aikakaudella. Kun taas tutkimme ammattikuntien aikaista käsityötä ja talonpoikien turpeeseen kiinnittämisen kautista taloutta, niin havaitsemme siellä kokonaisen joukon omistusoikeutta rajoittavia normeja. Tähän voidaan tietenkin sanoa, että kaikki nuo rajoitukset ovat luonteeltaan julkisoikeudellisia eivätkä ne kosketa omistuksen instituutiota sellaisenaan. Mutta siinä tapauksessahan koko väite tulee merkitsemään vain sitä, että jokin abstrakti kaava on yhtä kuin oma itsensä. Toisaalta feodaalinen ja ammattikuntien, ts. rajoitetut, omistusmuodot alkoivat jo paljastaa tehtäviään: maksamatta jätetyn työn imemistä. Yksinkertaiseen tavarantuotantoon perustuva omistus, jonka Karner asettaa vastapainoksi kapitalistiselle omistusmuodolle, on samanlainen pelkkä abstraktio kuin yksinkertainen tavarantuotantokin. Onhan asia niin, että jos osakin valmistetuista tuotteista muuttuu tavaraksi ja ilmaantuu raha, on se riittävänä edellytyksenä koronkiskuripääoman syntymiseen, ja tuo pääoma, kuten Marx on sanonut, »kuuluu kaksoisveljensä, kauppiaanpääoman, kanssa pääoman aataminaikuisiin muotoihin, jotka esiintyvät paljon ennen kapitalistista tuotantotapaa ja ovat löydettävissä mitä erilaisimmista taloudellisista yhteiskuntamuodostumista»³⁷. Voimme siis tehdä päinvastaisen kuin Karner johtopäätöksen, nimittäin: normit muuttuvat, mutta sosiaalinen tehtävä pysyy vakaana.

Kapitalistisen tuotantotavan kehityksen myötä omistaja vapautuu vähitellen teknillis-tuotannollisista tehtävistä menettäen samalla osittain juridisen herruutensa pääomaan nähden. Erillinen kapitalisti on osakeyhtiössä oikeutettu saamaan vain määräosan työttä ansaituista tuloista. Hänen taloudellinen ja juridinen aktiivisuutensa omista-

jana rajoittuu lähes poikkouksetta tuottamattoman kulu-
tuksen alaan. Pääoman perusosasta tulee täydessä määrin
persoonaton luokkavoima. Kun se osallistuu markkinoilla
tapahtuvaan kiertokulkuun, joka edellyttää sen eri osien
itsenäisyyttä, esiintyvät nuo osat juridisten henkilöiden
omaisuutena. Todellisuudessa taas määräämisvalta pää-
oman perusosaan nähden on pienellä ryhmällä suurkapita-
listeja, jotka sitä paitsi toimivat palkkaamiensa odustajien
tai valtuusmiesten välityksellä. Juridisesti selkeä yksityis-
omistuksen muoto ei enää kuvastakaan todellista asiain-
tilaa, sillä käyttämällä osallistumis- ja valvontamenetel-
miä tosiasiallinen herruus ylittää puhtaasti juridiset puit-
teet. Lähestymme tässä sitä momenttia, jolloin kapitalis-
tinen yhteiskunta on jo tarvittavan kypsä muuttuakseen
vastakohtakseen. Ehdottomana poliittisena edellytyksenä
siihen on proletariaatin luokkavallankumous.

Ennen kyseisen mullistuksen tapahtumista vapaan kil-
pataistelun periaatteeseen pohjautuva kapitalistisen tuot-
tantotavan kehitys johtaa kuitenkin tuon periaatteen muut-
tumiseen vastakohtakseen. Monopolipääoma luo edellytyk-
set aivan toisenlaiselle talousjärjestelmälle, jonka valli-
tessa yhteiskunnallinen tuotanto ja uusintaminen ei etene
itsenäisten talousyksiköiden tekemien erinäisten kauppojen,
vaan suunnitelmallisen, keskitetyn organisaation avulla.
Tuon organisaation luojina ovat trustit, konsernit ja muut
monopoliyhtymät, ja kyseisen kehityksen huippuna on so-
dan aikana havaittavissa ollut yksityiskapitalististen ja
valtiollisten järjestöjen yhteenkasvettuminen ja yhtenäisen
porvarillisen valtiokapitalismin mahtavan järjestelmän syn-
tyminen. Juridisen kudoksen moinen muuntuminen käytän-
nössä ei voinut olla vaikuttamatta myös teoriaan. Kehityk-
sensä alkuvaiheessa teollisuuskapitalismi ympäröi oikeus-
subjektiivisuuden periaatteen eräänlaisella sädekehällä ylis-
tellen sitä ihmispersoonan ehdottomana ominaisuutena.
Nyt sitä aletaan pitää pelkkänä teknisenä määritteenä,
joka tekee mukavammaksi »riskien ja vastuiden rajoittami-
sen, tai julistetaan se yksinkertaisesti järkeisperäiseksi olet-
tamukseksi, jolla ei ole mitään reaalista perustaa. Kun ky-
seinen virtaus on kohdistanut iskunsa oikeudelliseen indi-
vidualismiin, niin se on herättänyt sympatiaa eräissä mar-
xilaisissamme, jotka ovat näkevinään siinä proletariaatin
etuja vastaavan uuden »sosiaalisen» oikeusteorian aineksia.
Tuollainen asenne todistaa selvästi muodollista suhtautu-

mista asiaan. Kyseiset teoriat eivät auta mitenkään porvarillisen oikeuden individualististen kategorioiden todella sosiologista ymmärtämistä, ne kyllä arvostelevat tuota individualismia, mutteivät proletaarisen sosialismi-käsityksen, vaan finanssipääoman diktatuurin kannalta. Puheena olevien oppien sosiaalisena tarkoituksena on puolustaa nykyajan imperialistista valtiota ja sen etenkin viime sodan aikana käyttämiä menetelmiä. Niinpä siinä ei ole mitään ihmettelemistä, että nimenomaan maailmansodan — tuon uusimman ajan taantumuksellisuuden ryöstösodan — opetusten pohjalta eräs amerikkalainen lakimies on tullut seuraaviin »sosiologisesti» kaikuviin johtopäätöksiin: »Individuaalisilla oikeuksilla elämään, vapauteen ja omaisuuteen ei ole minkäänlaista ehdotonta tai abstraktia olemassaoloa; ne ovat oikeuksia, jotka legaaliselta kannalta katsottuna ovat olemassa vain sen ansiosta, että valtio suhtautuu niihin suojelevasti ja jotka sen tähden ovat rajoituksetta valtion määräysvallassa.»³⁸

Proletariaatin toteuttama poliittisen vallan valtaaminen on sosialismin perusedellytys. Kuten kokemus on osoittanut, suunnitelman mukaisesti järjestetty tuotanto ja jakaminen ei kuitenkaan pysty heti vallankumouksen seuraavana päivänä korvaamaan markkinavaihtoa enempää kuin eri talouksien markkinayhteyttä. Jos se olisi mahdollista, olisi juridinen omistusmuoto siinä samassa amennettu historiallisesti loppuun. Se päättäisi oman kehitysjaksonsa palaten alkupisteeseensä, välittömästi yksilöllisessä käytössä oleviin esineisiin, ts. muuttuisi jälleen arkielämän yksinkertaiseksi suhteeksi. Sen mukana tulisi tuomituksi kuolemaan myös oikeusmuoto yleensä.³⁹ Mutta niin kauan kuin puuttuu eheää suunnitelmallista taloutta ja pysyy voimassa eri laitosten ja laitosryhmien markkinayhteys, säilyy myös oikeusmuoto. Talonpoikien ja käsityöläisten pientalouksiin kuuluvien tuotantovälineiden ja -kaluston suhteen säilyy siirtymäkaudella yksityisomistuksen muoto lähes muuttumattomana. Myös kansallistettuun suurteollisuuteen sovellettuna niin sanottu itsekkannattavuuden periaate merkitsee kuitenkin sellaisten itsenäisten yksikköjen muodostumista, joiden yhteys muihin talousyksikköihin tapahtuu markkinoiden välityksellä.

Koska valtionlaitokset ovat kauppavaihdon alaisia, toteutuu niiden välinen yhteys kauppojen eikä teknisen alisteisuuden muodossa. Sitä vastaavasti käy mahdolliseksi

ja välttämättömäksi suhteiden säännöstely juridista, ts. oikeudenkäyntitietä, mutta rinnan sen kanssa säilyy ja tulee ajan oloon ehdottomasti tehostumaan välitön, ts. hallinnollis-tekninen johto, joka edellyttää alistumista yhteiseen taloussuunnitelmaan. Siis toisaalta voimme seurata luontaisten kategorioiden muodossa sujuvaa talouselämää ja tuotantoyksikköjen yhteiskunnallista kanssakäymistä, joka esiintyy harkitussa naamioimattomassa (ei tavaravaihdon) muodossa; tuossa talouselämässä ja kanssakäymisessä noudatettava menettelytapa pohjautuu välittömiin, ts. teknisesti sisällyksekkäihin tuotanto- ja jakamisohjelmien ja -suunnitelmien muodossa annettuihin konkreettisiin ohjeisiin, jotka muuttuvat jatkuvasti olosuhteiden muuttumisen myötä. Ja toisaalta havaitsemme talousyksikköjen välisen kanssakäymisen, joka ilmenee kierrossa olevien tavaroiden arvomuodossa ja tapahtuu siis kauppojen solmimisen juridisessa muodossa, mikä vuorostaan kaipaa jotakuinkin lujien ja pysyvien muodollisten rajojen ja sääntöjen luomista (siviililaki- ja mahdollisesti myös kauppalakikokoelmaa) itsenäisten subjektien noudatettavaksi juridisessa kanssakäymisessään sekä elimiä, jotka järjestäisivät käylännössä tuon kanssakäymisen ratkaisemalla riidat (tuomioistuimia, välityslautakuntia jne.). On itsestään selvää, ettei edellinen kehityssuunta tarjoa mitään mahdollisuuksia juridisen ammatin kukoistukselle.^{11*} Sitä mukaa kuin tuo kehityssuunta alkaa asteittain vallata itselleen alaa, alkaa muoto asteittain kuoleutua. Voidaan tietenkin väittää sanokaamme tuotanto-ohjelman olevan myös julkisoikeudellinen normi, koska se on lähtöisin valtiovallan taholta, koska sillä on pakottava voima ja se luo oikeuksia ja velvollisuuksia jne. Tietenkin niin kauan kuin uusi yhteiskunta tulee rakentumaan vanhan aineksista, ts. ihmisistä, jotka käsittävät yhteiskunnalliset yhteydet vain »yksityisten päämääriensä saavuttamiskeinoksi», saavat yksinkertaisetkin, teknisesti järkevät ohjeet ihmisestä vieraantuneen ja hänen yllään olevan voiman muodon. Poliittinen ihminen tulee yhäkin olemaan abstrakti teennäinen ihminen, kuten Marx on sanonut. Mitä perinpohjaisemmin tullaan tuotannon alalta juurimaan pois porvarilliset suhteet ja mielialat, sitä pikemmin koittaa lopullisen vapautumisen hetki, josta Marx puhuu artikkelissaan »Juutalaiskysymyksestä»: »Vasta kun todellinen yksilöllinen ihminen ottaa abstraktisen valtion kansalaisen takaisin» itseensä ja

on tullut yksilöllisenä ihmisenä empiirisessä elämässään, yksilöllisessä työssään, yksilöllisissä olosuhteissaan *lajin-olennoksi*, vasta kun ihminen on ymmärtänyt 'omat voimansa' *yhteiskunnallisiksi* voimiksi, on organisoinut ne eikä näin ollen erota enää yhteiskunnallista voimaa itsestään *poliittisen* voiman hahmossa, vasta silloin on inhimillinen vapautus saatettu loppuun.»⁴⁰

Sellaiset ovat äärettömän tulevaisuuden näkymät. Mitä taas tulee meidän siirtymäkauteemme, niin siitä on todettava seuraavaa. Kun persoonattoman finanssipääoman herruuskaudella säilyy erillisten kapitalistiryhmien (jotka määräävät omasta ja vieraasta pääomasta) etujen reaalinen vastakkaisuus, niin proletariaatin diktatuurin vallitessa huolimatta markkinavaihdon säilymisestä etujen reaalinen vastakkaisuus häviää kansallistetun teollisuuden piiristä ja erillisten talouselimistöjen eristyneisyys eli itsenäisyys (yksityistaloudellisen kaltainen) säilyy vain menetelmänä.⁴¹ Näin ollen ne näennäisesti yksityistaloudelliset suhteet, jotka muodostuvat valtioteollisuuden ja pientalouksien välille sekä eri laitosten ja laitosyhtymien välille itsensä valtioteollisuuden sisällä, on saatettu ehdottomiin rajoihin, jotka kullakin konkreettisella hetkellä määräytyvät suunnitelmanmukaisen rakennustyön alalla saavutetuista menestyksistä. Sen vuoksi siirtymäkaudellamme oikeusmuoto sellaisenaan ei kätke itseensä sentapaisia rajattomia mahdollisuuksia kuin se avasi porvarillis-kapitalistiselle yhteiskunnalle sen kehityksen alkuvaiheessa. Oikeusmuoto päinvastoin sulkee meidät väliaikaisesti ahtaisiin rajoihin. Se on olemassa vain tehdäkseen loppuun tehtävänsä.

Marxilaisen teorian tehtävänä on tarkistaa tämä yleinen johtopäätös ja todentaa se konkreettisen historiallisen aineiston avulla. Kehitys ei voi sujua yhtäläisesti yhteiskuntaelämän eri alueilla. Sen vuoksi tarvitaan huolellista havainnointityötä, vertailua ja analyysia. Mutta vasta sen jälkeen, kun olemme tutkineet talouselämässä esiintyvien arvosuhteiden poistamisvauhdin ja -muodot sekä yksityis-oikeudellisten momenttien kuoleutumisen juridisessa päällysrakenteessa ja vihdoin näiden perusprosessien ansiosta tapahtuvan juridisen päällysrakenteen vähittäisen häviämisen yleensä, vasta silloin voimme sanoa, että olemme selvittäneet itsellemme ainakin yhden luokkien ulkopuolella olevan tulevaisuudenkulttuurin luomisprosessin puolista.

- ¹ *Разумовский Н. П.* Проблемы марксистской теории права. М., 1925, с. 18.
- ² Sama, s. 114.
- ³ *Karl Marx.* Pääosa, 3. osa, s. 607.
- ⁴ Sama, s. 608.
- ⁵ *Puchta G.* Kursus der Institutionen. 5. Aufl. Leipzig 1856, Bd. 1, S. 4—9.
- ⁶ *Hegel G. W. F.* Grundlinien der Philosophie des Rechts. Hrsg. von G. Lasson. Leipzig 1911.
- ⁷ *Рождественский А. А.** Теория субъективных публичных прав. М., 1913, с. 6.
- ⁸ *Karl Marx.* Pääosa, 1. osa, s. 89.
- ⁹ Marx-Studien. Bd. 1, Wien 1904, S. 54.
- ¹⁰ Ihmistavara, ts. orja, esiintyessään esinetavaroiden määrääjän ominaisuudessa ja tullessaan osalliseksi kiertoon saa heti subjektin heijasteisen merkityksen (roomalaisessa oikeudessa sallituista orjien oikeuksista tehdä kauppoja ks. *Покровский И. А.*** Источники римского права. 2-е изд. Пр., 1915, с. 294). Sen sijaan nyky-yhteiskunnassa vapaa ihminen, ts. proletaari, joka sellaisenaan etsii työvoimalleen myyntimarkkinoita, tulkitaan objektiksi, ja hän joutuu siirtolaislaeissa samanlaisten kieltojen, kiintiöinnin yms. kohteeksi kuin muutkin valtionrajan yli kuljetettavat tavarat.
- ¹¹ *Windscheid B.* Lehrbuch des Pandektenrechts. 3. Aufl. Düsseldorf 1870, Bd. 1, § 49.
- ¹² *Karl Marx.* Pääosa, 1. osa, s. 89.
- ¹³ *Fichte J. G.* Rechtslehre vom 1812. Leipzig, S. 10.
- ¹⁴ *Spencer H.* Social Statics. London 1851, p. 146.
- ¹⁵ Niin sanotun sodankäyntioikeuden kehitys ei ole muuta kuin porvarillisen omaisuuden koskemattomuusperiaatteen asteittaista vahvistamista. Ennen Ranskan vallankumousta sekä omat että vihollisotilaat ryöstivät väestöä esteettömästi. Benjamin Franklin julisti ensimmäisenä (1785) poliittiseksi periaatteeksi sen, että tulevis- sa sodissa »talonpoikien, käsityöläisten ja kauppiaiden on jatkettava rauhanomaisesti töitään kummankin sotivan puolen suojeluk- sen alaisina». Rousseau esitti *Yhteiskuntasopimuksestaan* säännön, että sotaa käydään valtioiden eikä kansalaisten kesken. Konventin lainsäädäntö rankaisi ankarasti sotilaiden rosvouksen niin omassa kuin vihollismaassakin. Ranskan vallankumouksen periaatteet korotettiin kansainvälisen oikeuden arvoluokkaan vasta vuonna 1899 Haagissa. Oikeudenmukaisuuden nimessä on muuten mainit- tava, että kun Napoleon julistaessaan mantereenlaajuisen saarron koki jonkinlaista hämmennystä ja katsoi tarpeelliseksi vetoomuk- sessaan senaatille puolustaa tuota toimenpidettä, jossa »hallit- sijain riidan takia tulee loukattua yksityishenkilöiden etuja» ja joka »muistuttaa kaukaisten vuosisatojen barbaarisuutta», niin

* *Rozdestvenski A. A.*, vallankumouksen edellä toiminut venäläinen lakimies, tutki yleistä oikeusteoriaa ja valtio-oikeutta.

** *Pokrovski I. A.* (1868—1920), venäläinen lakimies, kirjoittanut tutkimuksia siviilioikeuden alalta ja roomalaisen oikeuden histo- riasta.

- maailmansodassa (1914--1918.— *Toim.*) porvarilliset hallitukset rikkoivat häikäilemättä vastapuolen alamaisten omistusoikeutta.
- ¹⁶ Vrt. *Дернбург Г. Пандекты, М., 1906, т. 1, с. 39.*
- ¹⁷ *Brinz A. Lehrbuch der Pandekten. 2. Aufl. Erlangen 1879, Bd. 2, S. 984.*
- ¹⁸ *Dernburg. Mt.*
- ¹⁹ Saksassa se tapahtui vasta roomalaisen oikeuden omaksumiskaudella, mitä todistaa muun muassa se, että saksasta puuttuu »henkilön» (persoonan) ja »oikeussubjektin» käsitteitä ilmaisevia sanoja (ks. *Gierke O. Geschichte des deutschen Körperschaftsbegriffs. Berlin 1873, S. 30.*)
- ²⁰ Tuosta helkestä lähtien oikeussubjektin hahmo alkaa näyttää muulta kuin mitä se on todellisuudessa, ts. ei ihmisten tahdosta riippumatta kehittyvien suhteiden heijastumalta, vaan ihmisjärjen keinotekoiselta keksinnöltä. Itse nuo suhteet taas tulevat niin tavanomaisiksi, että alkavat tuntua kaikkinaisen yhteiselämän välttämättömiltä ehdoilta. Ajatus että oikeussubjekti on pelkkä keinotekoinen rakennelma, on samanlainen askel kohti tieteellistä oikeusteoriaa kuin oli talousalalla ajatus rahan keinotekoisuudesta.
- ²¹ *Gierke O. Mts. 35.*
- ²² Sama, s. 34.
- ²³ »Tavarantuottajien yhteiskunnalle, jossa yhteiskunnallisena tuotantosuhteena on tuottajien suhtautuminen tuotteisiinsa tavaroina, siis arvoina, ja heidän yksityistöidensä asettaminen tässä esineellisesti muodossa keskinäisiin suhteisiin yhtäläisenä ihmistyönä, tälle yhteiskunnalle soveliaim uskonnonmuoto on kristinusko abstraktisen ihmisen palveluksineen ja etenkin sen porvarilliset muunnokset: protestanttisuus, deismi jne.» (*Karl Marx. Pääoma, 1. osa, s. 84—85.*)
- ²⁴ Sama, s. 89.
- ²⁵ Niinpä esimerkiksi Windscheid (Mt. § 38) lähtien siitä, että oikeus voi olla olemassa vain kahden henkilön, muttei henkilön ja esineen välillä, tulee johtopäätökseen, että »esineoikeus tuntee vain kielteivät normit, sen sisällys on siis negatiivinen. Se velvoittaa kaikki pidättymään vaikuttamasta vieraaseen esineeseen ja olemaan häiritsemättä tuollaista vaikutusta oikeutetun taholta». Loogisen johtopäätöksen tuosta katsomuksesta tekee Schlossmann (*Schlossmann S. Der Vertrag. Leipzig 1876*), joka pitää esineoikeuden varsinaista käsitettäkin vain terminologisena apukeinona. Sen sijaan Dernburg (Mt., § 22, viite n:o 5) kumoo tuon näkökannan, jonka mukaan »jopa omistus, tuo positiivisin oikeus, osoittautuu omaavan vain negatiivisen merkityksen».
- ²⁶ Vrt. *Hauriou M. Principes de droit public. Paris 1910, p. 286.*
- ²⁷ Sama, s. 287.
- ²⁸ Ks. *Karl Marx. Pääoma, 1. osa, s. 89.*
- ²⁹ Engels toteaa asiasta seuraavaa: »Niinpä on totta, että puolenkolmatta tuhatta vuotta kestäneenä ajanjaksona yksityisomaisuus on voitu säilyttää vain loukkaamalla omistusoikeutta» (*Marx—Engels. Valitut teokset (6 osaa), 6. osa, s. 330.*)
- ³⁰ Niinpä Proudhon esimerkiksi ilmoittaa: »Tahdon sopimusta enkä lakeja. Jotta voisin olla vapaa, on koko yhteiskuntarakennus pystytettävä uudelleen keskinäisen sopimuksen pohjalle» (*Proudhon P. J. Idées générales de la Révolution au XIX siècle. Paris 1851, p. 138.*) Tuohon hän joutuu kuitenkin lisäämään: »Normi

jonka mukaan sopimus on toteutettava, ei tule perustumaan pelkästään oikeudenmukaisuuteen, vaan myös yhteiselämässä mukana olevien ihmisten yleiseen tahtoon, joka pakottaa vaikka voimalla täyttämään sopimuksen» (sama, s. 293).

³¹ *Karner J. Die soziale Funktion der Rechtsinstitute. Marx-Studien, Bd. 1, Wien 1904, S. 114.*

³² Sama.

³³ Sama.

³⁴ Juuri sen vuoksi yksityisomistuksen puoltajat vetoavat niin mielellään tuohon yksinkertaiseen suhteeseen tietäen sen ideologisen voiman ylittävän moninkertaisesti sen taloudellisen merkityksen nyky-yhteiskunnalle.

³⁵ Vrt. *Gierke O. Mts. 146.*

³⁶ *Karner J. Mts. 167.*

³⁷ *Karl Marx. Pääoma, 3. osa, s. 586.*

³⁸ *Harriman E. A. Enemy Property in America. — The American Journal of International Law, New York 1924, vol. 18, N 1.*

³⁹ Oikeusmuodon poisjuurimisen prosessi johtaisi edelleen vähittäiseen siirtymiseen vastikkeellisesta jakamistavasta (tietystä työmäärästä tietty määrä yhteiskunnallista tuotetta) laajasuuntaisen kommunismin kaavan toteuttamiseen: »jokaiselta voimiansa mukaan, jokaiselle tarpeittensa mukaan». ^{10*}

⁴⁰ *Marx—Engels. Valitut teokset (6 osaa), 1. osa, s. 92.*

⁴¹ Olen poistanut alkuperäisestä sanamuodosta harkitsemattoman ja virheellisen määritelmän, jossa luonnehdin neuvostotalousmuodon kokonaisuudessaan »proletaariseksi valtionkapitalismiksi». Vuonna 1923, kun työskentelin ensimmäisen painoksen parissa, tuo kömmähdyks saattoi vielä mennä läpi sekä tekijän että lukijoiden huomaamatta. Mutta 14. edustajakokouksessa käytyjen keskustelujen jälkeen sen täytyi aiheuttaa ja se aiheuttikin oikeutettuja moitteita arvostelun taholta.

Perusajatus on korjauksesta tullut vain selvemmäksi, sillä käyttäessäni tuossa tapauksessa aivan väärää termiä »valtionkapitalismi» tarkoitin yksinomaan asian yhtä puolta: markkinavaihdon ja arvomuodon säilymistä (selitys 3. painokseen).

VIIDES LUKU

Oikeus ja valtio

Oikeudellinen kanssakäyminen ei »luonnostaan» edellytä rauhantilaa; samoin kauppakin piti ensi alkuun mahdollisena aseellista ryöstöä kulkien käsi kädessä sen kanssa. Oikeus ja omankädenoikeus — vastakkaisilta tuntuvat käsitteet — liittyvät todellisuudessa mitä kiinteimmin toisiinsa. Se pitää paikkansa paitsi roomalaisen oikeuden muinaiskausiin myös paljon myöhempiin aikakausiin nähden. Nykyiseen kansainväliseen oikeuteen sisältyy aino annos omankädenoikeutta (retorsiot, repressaalit, sodat jne.). Jopa »hyvinvoipaisessa» porvarillisessa valtiossakin jokai-

nen kansalainen toteuttaa oikeutta omalla vastuullaan, kuten on todennut sellainen teräväjärkinen lakimies kuin Hauriou. Marx on lausunut vieläkin jyrkemmät sanat: »Nyrkkioikeuskin on oikeutta.»¹ Eikä siinä ole mitään paradoksaalista, sillä oikeus samoin kuin vaihtokin on erillisten sosiaalisten ainesten kanssakäymiskeino. Erillisyytaste voi historiallisesti olla suurempi tai pienempi, muttei se koskaan supistu nolnaan. Niinpä neuvostovaltiolle kuuluvat tuotantolaitokset täyttävät itse asiassa yhteistä tehtävää, mutta työskennellen markkinamenetelmin^{12*} kaikki ne ajavat omaa erillistä etuaan ollen vastakohtana toisilleen ostajina ja myyjinä, toimien omalla vastuullaan ja joutuen sen vuoksi pakostakin olemaan *juridisessa kanssakäymisessä*. Suunnitelmatalouden lopullinen voitto asettaa ne yksinomaan teknisesti tarkoituksenmukaisiin suhteisiin keskenään ja hävittää niiden »juridisen henkilön». Siis kuvattaessa oikeudellinen kanssakäyminen järjesteelliseksi kanssakäymiseksi ja samastettaessa täten oikeus ja oikeusjärjestys jätetään huomion ulkopuolelle se seikka, että järjestys on vasta tendenssi ja perimmäinen tulos (ei läheskään täydellinen), muttei koskaan oikeudellisen kanssakäymisen lähtökohta tai edellytys. Varsinainen rauhan-tila, jonka abstrakti juridinen ajattelu kuvittelee yhtenäiseksi ja keskeytymättömäksi, ei ollut läheskään sellainen oikeuskehityksen alkuvaiheilla. Muinaissaksalainen oikeus tunsii erilaisia rauhanasteita: rauha oman katon alla, rauha aidan sisäpuolella, rauha asutuksen rajoissa jne. Suurempi tai pienempi rauhanaste ilmeni ankarampana tai lievempanä rangaistuksena rauhan rikkomisesta.

Rauhantila tulee välttämättömyydeksi siellä, missä vaihto on kehittynyt säännölliseksi ilmiöksi. Silloin kun sovun säilyttämiseen oli liian vähän edellytyksiä, vaihtosuhteissa olevat puolet katsoivat parhaaksi tarkastella tavaroita yksikseen, toisen puolen poissaollessa. Kauppa vaatii kuitenkin yleensä paitsi tavaroiden myös ihmisten kohtaamista. Sukuyhteiskunnan kaudella muukalaisia pidettiin vihollisina ja nämä olivat yhtä turvattomia kuin villieläimet. Vain tavanomainen vieraanvaraisuus mahdollisti kanssakäymisen vieraiden heimojen kanssa. Kirkko yritti feodaalisessa Euroopassa rajoittaa alituisia paikallisia sotia julistamalla määräajaksi niin sanotun jumalanrauhan.² Erityisiä etuoikeuksia alkoivat tällöin nauttia markkinat ja kauppapaikat. Markkinoille matkalla olevat kaup-

piaat saivat erityiset sauf-conduits, ja heidän omaisuutensa oli turvattu mielivaltaiselta anastukselta; erikoistuomarit takasivat samalla sopimuksen täyttämisen. Siten luotiin erikoinen jus mercatorum eli jus fori, joka muodostui myöhemmin kaupunkilaisoikeuden perustaksi.

Ensialkuun kauppatorit ja markkinat kuuluivat osana feodaaliseen omistukseen ja muodostivat pelkästään edullisen tulocrän. Markkinarauhan antaminen jollekin paikakunnalle tähtäsi jonkun feodaaliherran rahaston täydentämiseen ja ajoi siis jälkimmäisen yksityisetuja. Esiintyessään vaihtokaupan tarvitseman rauhan takaajana feodaalinen valta alkoi tuon tehtävän ansiosta saada uutta, sille epätavallista *julkisuuden* vivahdetta. Feodaalis- tai patriarkaalisyypinen valta ei tunne rajaa yksityisen ja julkisen välillä. Feodaaliherran julkiset oikeudet talonpoikiin nähden olivat samalla hänen oikeuksiaan yksityisomistajana. Hänen yksityisoikeutensa puolestaan voitiin asian vaatiessa tulkita poliittiseksi, ts. julkiseksi, oikeuksiksi. Niinpä monet, kuten esimerkiksi Gumplowicz, tulkitsevat muinaisen Rooman jus civilen julkiseksi oikeudeksi, koska sen perustana ja lähteenä oli kuuluvuus sukuorganisaatioon. Todellisuudessa kyse on tuossa tapauksessa oikeusmuodon alkuidusta, joka ei ole kehittänyt vielä sisällään vastakkaisia ja verrattavissa olevia määritelmiä yksityinen ja julkinen; sen vuoksi valtaa, jossa on havaittavissa patriarkaalisten ja feodaalisten suhteiden jälkiä, luonnehtii samalla teologisen aineksen valta-asema juridiseen verrattuna. Vallan ilmiön juridinen, ts. rationalistinen, tulkinta käy mahdolliseksi vasta kaupan ja rahatalouden kehityksen myötä. Nuo talousmuodot tuovat mukanaan julkisen ja yksityiselämän vastakohtaisuuden, joka ajan oloon mielletään joksikin ikuiseksi ja luonnolliseksi ja joka muodostuu perustaksi kaikkinaiselle opille vallasta.

Porvarillisessa mielessä »nykyaikainen» valtio syntyy sillä hetkellä, kun vallan ryhmä- tai luokkaorganisaatio sulkee piiriinsä tarvittavan laajan kanssakäymisen markkinoilla.³ Niinpä Roomassa kaupankäynti ulkomaalaisten, muukalaisten ym. kanssa kaipasi sukuliittoon kuulumattomien henkilöiden oikeuskelpoisuuden tunnustamista. Se edellytti jo julkisen ja yksityisoikeuden erillistymistä.

Rajankäynti alueellisen johdon julkisoikeudellisen periaatteen ja maan yksityisomistuksen välillä tapahtui keskiajan Euroopassa ensimmäiseksi kaupungissa. Siellä esi-

neelliset ja henkilökohtaiset velvoitukset sekä maahan liittyvät rasitukset jakautuivat aiemmin kuin muualla veroihin ja rasituksiin kaupunkiyhdyskunnan hyväksi sekä vuokramaksuun, jonka perusteena oli oikeus yksityisomaisuuteen.⁴

Tosiasiallinen hallinta sai julkisuuden selkeän juridisen luonteen, kun sen rinnalle ja siitä riippumatta ilmaantuivat vaihtotoimiin liittyvät suhteet, ts. yksityissuhteet par excellence. Esiintyessään noiden suhteiden takaajana valta muuttui yhteiskunnalliseksi vallaksi, joka ajoi järjestyksen persoonatonta etua.⁵

Luokkaherruuden ja ulkopuolisen sodankäynnin organisaationa valtio ei kaipaa oikeudellista tulkintaa eikä itse asiassa sallikaan sitä. Se kuuluu alueisiin, joilla vallitsee niin sanottu *raison d'état*, ts. paljaan tarkoituksenmukaisuuden periaate.^{13*} Sen sijaan valta markkinavaihdon takaajana voidaan ilmaista oikeustermein, minkä lisäksi se itsekin esittäytyy oikeutena ja vain oikeutena, ts. sulautuu kokonaan abstraktiin objektiiviseen normiin.⁶ Sen vuoksi kaikkalainen juridinen valtioteoria, joka tahtoo käsitellä valtion kaikki tehtävät, on pakostakin kestävä. Se ei voi kuvastaa todenperäisesti valtioelämän kaikkia tosiasioita, vaan antaa pelkän ideologisen, väärennetyn, kuvan todellisuudesta.^{14*}

Luokkaherruus sekä järjestäytyneessä että järjestäytymättömässä muodossa on paljon laajempi sitä aluetta, jota voidaan nimittää valtiovallan viralliseksi herruudeksi. Porvariston herruus ilmenee sekä hallituksen riippuvaisuutena pankeista ja kapitalistisista ryhmittymistä että jokaisen erillisen työläisen riippuvaisuutena työnantajastaan samoin kuin siinäkin, että valtiokoneiston kokoonpano on henkilöllisesti yhteydessä hallitsevaan luokkaan. Yhdelläkään näistä tosiasioista - - joiden luettelemista voisi jatkaa loputtomiin - ei ole minkäänlaista virallista, juridista ilmausta, mutta merkitykseltään ne käyvät erinomaisesti yhteen niiden tosiasioiden kanssa, jotka ovat saaneet juridisen virallisen ilmauksensa ja esiintyvät samaisten työläisten alistamisena porvarillisen valtion lakeihin, sen elinten käskyihin ja määräyksiin, sen tuomioistuinten langettamiin tuomioihin jne. Suoran ja välittömän luokkaherruuden rinnalle kasvaa näin ollen heijasteinen herruus yhteiskunnasta eriytyneenä erikoisena mahtina esiintyvän virallisen valtiovallan muodossa. Samalla syntyy valtion ongel-

ma, joka on ainakin yhtä vaikea analysoitavaksi kuin tavaran ongelma.

Engels (*Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä*) näkee valtiossa sen seikan ilmentymän, että yhteiskunta on auttamattomasti sotkeutunut luokkaristiriitoihin. »Jotta nämä vastakohtat, taloudellisilta eduiltaan vastakkaiset luokat, eivät kuluttaisi tuloksettomassa taistelussa loppuun itseänsä ja yhteiskuntaa, käy tarpeelliseksi mahti, joka olisi näennäisesti yhteiskunnan yläpuolella, lieventäisi yhteentörmäystä ja pitäisi sen 'järjestyksen' rajoissa. Ja tänä yhteiskunnasta alkunsa saaneena, mutta sen yläpuolelle asettuvana ja siitä yhä enemmän vieraantuvana mahdina on valtio»⁷, Engels kirjoittaa. Tuossa selityksessä on eräs hieman epäselvä kohta, joka paljastuu myöhemmin Engelsin puhuessa siitä, että valtiovalta joutuu luonnollisesti voimakkaimmalle luokalle, josta tulee valtion avulla poliittisesti hallitseva luokka. Tämä lausunto antaa aihetta ajatella, että valtiovalta ei synny luokkavoimana, vaan jonain luokkien yläpuolella olevana ja rappion ehkäisevänä voimana ja että vasta syntymisensä jälkeen valtiovallasta tulee vallananastuksen kohde. Tuollainen käsitys olisi tietenkin ristiriidassa historiallisten tosiasioiden kanssa; tiedämmehän että valtakoneisto on tullut kaikkialla luoduksi hallitsevan luokan voimin ollen sen käten työtä. Luullakseni Engels itsekin olisi tuollaista tulkintaa vastaan. Niin tahi näin, hänen antamansa sanamuoto jää kuitenkin epäselväksi.^{16*} Valtio syntyy sen vuoksi, että vastakkaisessa tapauksessa luokat hävittäisivät toisensa ankarassa taistelussa ja tuhoaisivat siten yhteiskunnan. Siis valtio syntyy silloin, kun yksikään taistelevista luokista ei pysty saavuttamaan ratkaisevaa voittoa. Siinä tapauksessa on kaksi vaihtoehtoa: joko valtio vahvistaa tuon voimasuhteen — silloin se on luokkien yläpuolella oleva voima, mitä me emme voi tunnustaa - tai se on tulos jonkin luokan voitosta, mutta siinä tapauksessa yhteiskunta lakkaa tarvitsemasta valtiota, koska luokan ratkaiseva voitto palauttaa tasapainon ja pelastaa yhteiskunnan. Kaikkien näiden väitteiden takana piilee yksi peruskysymys: miksi luokkaherruus ei jää sellaisekseen, ts. väestönsä tosiasialliseksi alistamiseksi toisen väestönsä valtaan, vaan saa virallisen valtiollisen hallinnan muodon tai, mikä on samaa, miksi hallitseva pakotuskoneisto ei esiinny hallitsevan luokan yksityiskoneistona, vaan saa persoonattoman, yhteiskunnasta ir-

rallaan olevan julkisen valtakoneiston muodon?⁸ Tässä ei riitä viittaus siihen, että hallitsevalle luokalle *on edullista* heittää ideologista sumua yleisön silmiin ja kätkeä luokkaherruutensa valtion verhon taakse. Vaikka viittaus onkin täysin kiistaton, se ei anna selitystä, miksi tuo ideologia on päässyt kehittymään ja miksi hallitseva luokka voi siihen turvautua. Ideologisten rakennelmien tietoinen käyttö ei merkitse samaa kuin niiden syntyminen, joka tavallisesti on riippumaton ihmistahdosta. Jos taas aiomme selvittää jonkin ideologian juuret, niin meidän on löydettävä tuon ideologian ilmentämät todelliset suhteet; tässä huomaamme muuten valtiovallan teologisen ja juridisen tulkinnan perinpohjaisen eroavuuden. Kun edellisessä tapauksessa — vallan jumalallistamisessa — olemme tekemisissä puhtaan fetisismin kanssa emmekä siis asianomaisista näkemyksistä ja käsitteistä löydä muuta kuin todellisuuden ideologisen kertautumisen, ts. samat tosiasialliset herruus- ja alistussuhteet, niin juridinen käsitys on vain yksipuolista käsitystä ja sen abstraktiot ilmaisevat tosioloisen subjektin, so. tavaraatuottavan yhteiskunnan, toisen puolen.

Tov. Razumovski (ks. hänen *Marxilaisen oikeusteorian ongelmia*) moittii minua siitä, että minä siirrän muka aiheettomasti vallan ja alistumisen kysymykset epämääräiseen »todellisuuden kertautumisen» piiriin enkä anna niille asian vaatimaa sijaa oikeuskategorioita analysoidessani. Siitä että uskonnollinen eli teologinen ajattelu on »todellisuuden kertautumista» ei luullakseni kannata väitellä Feuerbachin ja Marxin jälkeen. En näe siinä mitään epämääräistä. Päinvastoin, asia on aivan selvä ja yksinkertainen: talonpoikien tottelevaisuus feodaaliherralle seurasi suoraan ja välittömästi siitä, että feodaaliherra oli suurmaanomistaja ja hänen määräysvallassaan oli asevoima; tuo suoranainen riippuvaisuus ja tosiasiallinen herruussuhde saivat ideologisen ulkokuoren, sillä feodaaliherran valta johdettiin yli-inhimillisestä jumalallisesta arvovallasta, kun »kaikki valta on jumalalta». Palkkatyöläisen tottelevaisuus ja riippuvaisuus kapitalistista on myös suoranaista: eloton kasautunut työ hallitsee siinäkin elävää työtä. Saman työläisen tottelevaisuus kapitalistiselle valtiolle ei sen sijaan ole samaa kuin hänen ideologisesti kertautunut riippuvaisuutensa erillisestä kapitalistista. Syy on ensinnäkin siinä, että on olemassa erityinen, hallitsevan luokan edustajista erotettu koneisto, joka on jokaisen erillisen kapitalistin

yläpuolella ja esiintyy persoonattomana voimana. Toiseksi tuo persoonaton voima ei ole välikätenä jokaisessa erillisessä riistosuhteessa, sillä palkkatyöläistä ei pakoteta poliittisesti enempää kuin juridisestikaan tekemään työtä *kyseisen* yksityisyrittäjän *hyväksi*, vaan hän luovuttaa tälle työvoimansa muodollisesti, vapaan sopimuksen perusteella. Kun riistosuhde toteutuu tässä muodollisesti kahden sellaisen »riippumattoman» ja »yhdenvertaisen» tavaranomistajan suhteena, joista toinen, proletaari, myy työvoimaa ja toinen, kapitalisti, ostaa sitä, niin luokan poliittinen valta voi saada julkisen vallan muodon.

Porvarillis-kapitalistisessa maailmassa vallitseva kilpataistelu, kuten jo totesin, ei anna mahdollisuutta yhdistää poliittista valtaa erilliseen yritykseen (niin kuin feodalismissa, jossa tuo valta oli yhteydessä suurmaanomistukseen). »Kilpataistelun vapaus, yksityisomistuksen vapaus, 'yhdenvertaisuus' markkinoilla ja mahdollisuus tulla toimeen vain luokkana luovat valtiovallan uuden muodon, demokratian, joka asettaa valtaan luokan yhteisönä.»⁹ Se on aivan oikein, että »yhdenvertaisuus» markkinoilla luo vallan erikoismuodon, mutta kyseisten ilmiöiden yhteys ei ole ihan siinä, missä sen näkee тов. Podvolotski. Ensinnäkin valta voi olla liittymättäkin erilliseen yritykseen, mutta pysyä sittenkin kapitalistisen organisaation yksityisasiana. Teollisuusmiesten liitot taistelukassoineen, mustine listoineen, boikotteineen ja lakonrikkojaryhmineen ovat ehdottomia vallanelimiä, jotka toimivat rinnan julkisen, ts. valtiovallan kanssa. Toiseksi yrityksen sisäinen valta on kunkin erillisen kapitalistin yksityisasia. Järjestyssääntöjen määrääminen on yksityistä lainsäädäntää, ts. todellinen kappale feodalismaa, yrittivätpä porvarilliset lakimiehet kuinka tahansa nykyaikaistaa sitä rakentamalla ajatusteelmiä niin sanotusta sitoutumissopimuksesta (contrat d'adhésion) tai erikoisesta valtuudesta, jonka kapitalistinen omistaja on muka saanut julkisen vallan elimiltä huolehtiakseen siitä, että »yhteiskunnalliselta näkökannalta välttämättömät ja tarkoituksenmukaiset yrityksen tehtävät tulisivat menestyksellisesti täytetyiksi».¹⁰

Kyseisten suhteiden vertaus feodaalisiin suhteisiin ei tässä tapauksessa ole ehdottoman tarkka, sillä, kuten Marx on osoittanut, »se arvovalta, minkä kapitalisti saa pääoman henkilöitymänä välittömässä tuotantoprosessissa, se yhteiskunnallinen tehtävä, jonka hän tuotannon johtajana ja hal-

litsijana läyttää, on olennaisesti erilainen kuin se auktoriteetti, jonka perustana on orjien, maaorjien jne. avulla tapahtuva tuotanto.

Samaan aikaan kun kapitalistisen tuotantotavan pohjalla välittömien tuottajien massa asettuu tuotantonsa yhteiskunnallista luonnetta vastaan tiukasti sääntävän auktoriteetin ja työprosessin täydelliseksi hierarkiaksi jäsenetyn yhteiskunnallisen koneiston muodossa — kyseinen auktoriteetti tulee sen edustajien osalle ainoastaan työn ehtojen henkilöitymänä vastakohtana itse työlle, ei poliittisina tai teokraattisina valtiaina, kuten aikaisempien tuotantotapojen kohdalla.»¹¹

Näin ollen kapitalistisen tuotantotavan vallitessa alistus- ja herruussuhteet voivat olla olemassa vieraantumatta siitä konkreettisesta muodosta, jossa ne esiintyvät tuotannon ehtojen herruutena tuottajiin nähden. Nimenomaan sen vuoksi, etteivät ne esiinny naamioidussa muodossa kuten orjuuden ja maaorjuuden kaudella¹², ne jäävät huomaamatta lakimieheltä.

Valtiokoneisto toteuttaa tosiasiaissa itseään kuin persoonaton »yleinen tahto», kuin »oikeusvalta» jne., sillä yhteiskunta itse edustaa markkinoita. Markkinoilla jokainen luovuttava ja hankkiva henkilö on, kuten näimme, oikeussubjekti par excellence. Siellä missä näyttämölle tulee arvon ja vaihtoarvon kategoria, edellytyksenä on vaihtoon ryhtyvien henkilöiden itsenäinen tahto. Vaihtoarvo lakkaa olemasta vaihtoarvoa ja tavara lakkaa olemasta tavaraa, jos vaihdon määräsuhteen säätää luontaisten markkinalakien ulkopuolella oleva arvovalta. Toisen ihmisen toiseen kohdistamana ja voimakeinoin vahvistettuna käskynä esiintyvä pakotus on ristiriidassa tavaranomistajien kanssakäymisen perusedellytyksen kanssa. Tavaranomistajien yhteiskunnassa ja vaihtotapahtuman puitteissa ilmenevä pakotus ei voi esiintyä sosiaalisena funktiona olematta abstrakti ja persoonaton. Alistuminen konkreettisena yksilönä otetun ihmisen valtaan merkitsee tavaratuottavan yhteiskunnan kannalta alistumista mielivaltaan, koska se käsittää tämän toisen tavaranomistajan alistumiseksi toisen valtaan. Niinpä pakotukseen ei voi esiintyä siinä peittelemättömässä muodossaan, tavallisen tarkoituksenmukaisuuden toimenä. Sen on esiinnyttävä joltain abstraktilta yleishenkilöltä lähtevänä pakotuksena, jota ei toteuteta sen yksilön etuja silmällä pitäen, jolta tuo pakotus on lähtöisin -- koska jokai-

nen tavarayhteiskunnan ihminen on itsekäs ihminen — vaan oikeudellisen kanssakäymisen kaikkien osanottajien edut huomioiden. Ihmisen valta toiseen ihmiseen nähden toteutuu varsinaisen oikeuden valtana, ts. objektiivisen, puolueettoman normin valtana.

Porvarillinen ajattelu, joka pitää tavarantuotannon puitteita kaikkinaisen yhteiskunnan ikuisina ja luonnollisina puitteina, julistaa sen vuoksi abstraktin valtiovallan kaikkinaisen yhteiskunnan omaisuudeksi.

Tämän ilmaisivat naiivimmin luontaisoikeuden teoreetikot, jotka ottivat valtaa käsittelevien oppiensa pohjaksi riippumattomien ja yhdenvertaisten yksilöiden kanssakäymisen idean ja olettivat lähtevänsä varsinaisen inhimillisen kanssakäymisen periaatteista. Tosiasiassa he kehittivät vain eri tavoin ajatusta vallasta, joka yhdistää toisiinsa riippumattomat tavaranomistajat. Siitä selittyvät tuon opin peruspiirteet, jotka esiintyvät täysin selvinä jo Grotiuksella. Markkinoiden ensisijaisina tekijöinä ovat vaihtoon osallistuvat tavaranomistajat. Valta on joltain toisista, johdannaista, tavaranomistajien ulkopuolinen lisäke. Luontaisoikeuden teoreetikot eivät sen vuoksi tarkastele valtaa historiallisesti syntyneenä ja siis kyseisessä yhteiskunnassa vaikuttaviin voimiin yhteydessä olevana ilmiönä, vaan käsittelevät sitä abstraktisti ja rationalistisesti. Arvovallan taholta lähtevän pakotuksen tarve syntyy tavaranomistajien kanssakäymisessä silloin, kun rikkoutuu sopu tai kun ei noudateta vapaaehtoisesti sopimusta; niinpä luontaisoikeudellinen oppi rajoittaa vallan tehtävät rauhan ylläpitämiseen ja julistaa valtion yksinomaiseksi tarkoitukseksi oikeuden välineenä olemisen. Vihdoin markkinoilla henkilö on tavaranomistaja toisen tahdosta, ja kaikki he ovat sellaisia yhteisestä tahdostaan. Luontaisoikeudellinen oppi johtaa sen vuoksi valtion yksityisten erillisten yksilöiden sopimuksesta. Sellaisen rungon varaan on rakennettu tuo oppi, joka sallii mitä erilaisimmat konkreettiset muunnelmat riippuen historiallisesta tilanteesta, poliittisista sympatioista ja tämän tai tuon kirjoittajan dialektisista kyvyistä. Tuo oppi sallii tasavaltaiset ja monarkistiset poikkeamat ja annoksen demokraattisuutta ja vallankumouksellisuutta.

Puheena oleva oppi oli kuitenkin sinä vallankumouslipuna, jonka alla porvaristo kävi vallankumouksellisia taistelujaan feodaalista yhteiskuntaa vastaan. Tämä vaikutti

määrävästi myös opin kohtaloon. Tultuaan hallitsevaksi luokaksi porvaristo alkaa olla huolissaan luontaisoikeuden vallankumouksellisesta menneisyydestä, ja vallitsevat teorit kiirehtivät toimittamaan tuon oikeuden museoon. Luontaisoikeudellinen teoria ei todella kestä vähäisintäkään historiallista enempää kuin sosiologistakaan arvostelua, sillä se tarjoaa täysin paikkansapitämättömän kuvan todellisuudesta. Hassunkurisinta on kuitenkin se, että tuon teorian tilalle tullut juridinen valtioteoria, joka hylkäsi opin ihmisen ja kansalaisen synnynnäisistä ja riistämättömistä oikeuksista ja otti sen vuoksi itselleen positiivisen oikeuden nimen, vääristelee ainakin yhtä suuresti reaalista todellisuutta.¹³ Sen on pakko tehdä niin, koska kaikkinaisen *juridisen* valtioteorian on ehdottomasti lähdettävä valtiosta kuin yhteiskunnasta erilleen saatetusta itsenäisestä voimasta. Juuri siinä onkin teorian *juridisuus*.

Vaikka valtio-organisaation toiminta tapahtuukin itse asiassa erinäisiltä henkilöiltä lähtevien käskyjen ja määräysten muodossa, juridinen teoria presumoi ensinnäkin, etteivät käskijöinä ole henkilöt, vaan valtio, ja toiseksi, että heidän käskynsä noudattavat lain sallimia yleisnormeja, jotka taaskin ilmaisevat valtion tahtoa.¹⁴

Luontaisoikeudelliset opit eivät tässä ole sen epäreaalisempia kuin positiivisimmatkaan juridisista valtioteorioista. Tärkeintä luontaisoikeudellisessa opissa oli se, että ihmisten moninaisten keskinäisten riippuvaisuuksien (joista tuo oppi abstrahoi) rinnalle se rakensi vielä yhden riippuvaisuuden valtion persoonattomasta yleistahdosta.

Nimenomaan tuo rakennelma muodostaakin perustan juridiselle teorialle valtiosta oikeushenkilönä. Juridisissa valtioteorioissa luontaisoikeudellinen aines on kätkeytynyt paljon syvemmälle kuin luulivat luontaisoikeudellisen opin arvostelijat. Se piilee varsinaisessa käsitteessä *julkinen* valta, ts. valta, joka ei kuulu yksityisesti kenellekään, on *kaikkien* yläpuolella ja kohdistuu *kaikkiin*. Tuon käsitteen mukaan suunnistautuva juridinen teoria menettää pakostakin yhteyden reaaliseseen todellisuuteen. Luontaisoikeudellisen opin ero uusimmasta juridisesta positivisminä on vain siinä, että edellinen vaistosi paljon selvemmin abstraktin valtiovallan ja abstraktin subjektin välisen loogisen yhteyden. Se käsitteli noita tavaraatuottavan yhteiskunnan mystifioituja suhteita niiden välttämättömissä yhteyksissä ja onnistui tämän ansiosta tarjoamaan näytteen raken-

nelmien klassisesta selkeydestä. Niin sanottu juridinen positivismi ei sen sijaan pääse selville edes omista loogisista premissistään.

Oikeusvaltio on kangastus, joskin perin mukava porvaristolle, sillä se korvaa väljähtyneen uskonnollisen ideologian ja peittää joukoilta porvariston herruuden tosiasian. Oikeusvaltion ideologia on uskonnollista ideologiaa mukavampi senkin vuoksi, että se kuvastamatta tyhjentyvästi objektiivista todellisuutta nojautuu kuitenkin siihen. Valta »yleistahtona» ja »oikeusvaltana» toteutuu porvarillisessa yhteiskunnassa sikäli kuin jälkimmäinen edustaa markkinoita.¹⁵ Tältä kannalta katsoen poliisinkin ohjesääntö voi olennoida Kantin ajatusta vapaudesta, jota rajoittaa toisen vapaus.

Markkinoilla toisensa tapaavat vapaat ja yhdenvertaiset tavaranomistajat ovat sellaisia vain abstraktissa hankkimisen ja luovuttamisen suhteessa. Todellisuudessa he ovat moninaisissa riippuvaisuussuhteissa keskenään. Sellaisissa suhteissa ovat puodinpitäjä ja mahtava tukkukauppias, talonpoika ja tilanherra, vararikoon joutunut velallinen ja hänen velkojansa, proletaari ja kapitalisti. Kaikki nuo luke-mattomat tosiasiallisen riippuvaisuuden suhteet muodostavat valtio-organisaation todellisen perustan. Sen sijaan juridisen valtioteorian kannalta niitä ei ikään kuin ole olemassakaan. Edelleen valtion elämä koostuu erilaisten poliittisten voimien, so. luokkien, puolueiden ja kaikenlais-ten ryhmittymien, taistelusta; siinä piilevät valtiokoneiston todelliset liikevoimat, joihin juridinen teoria ei myöskään yletä. Lakimies voi tietenkin osoittaa jonkinlaista jous-tavuutta ja mukautuvuutta tosiasioihin ottamalla esimerkiksi huomioon kirjoitetun lain lisäksi valtiollisessa käytän-nössä vakiintuneet kirjoittamattomat säännöt, mikä ei kui-tenkaan muuta hänen periaatteellista asennoitumistaan to-dellisuuteen. Juridisen totuuden ja historiallisen sekä sosio-logisen tutkimuksen päämääränä olevan totuuden välillä on väistämättä eroavuutta. Kysymys ei ole yksistään siitä, että yhteiskuntaelämän dynamiikka kumooa kangistuneet juridiset muodot, joten lakimies analyyseineen on tuomittu olemaan jonkin verran myöhässä; vaikka lakimies pysytte-lisikin väitteissään tosiasioiden tasalla, välittää hän ne toisin kuin sosiologi, sillä lakimies pysyessään lakimie-henä lähtee itsenäiseksi voimaksi ymmärretyn valtion kä-sitteestä, valtion joka on vastakohtana kaikille muille yksi-

löllisille ja yhteiskunnallisille voimille. Historialliselta ja poliittiselta kannalta katsoen vaikutusvaltaisen luokkai- tai puoluejärjestön päätöksillä on yhtä suuri ja välistä suurempikin merkitys kuin parlamentin tai jonkin muun valtionviraston päätöksillä. Juridiselta kannalta edellisen kaltaiset tosiasiat ovat ikään kuin olemattomia. Jätettäessä syrjään juridinen näkökanta voidaan mikä parlamentin päätös tahansa todistaa ei valtion toimeksi, vaan sellaisen henkilöryhmän tai ryhmäkunnan päätökseksi, jota kannustavat samat itsekkäät yksilölliset näkökohdat tai luokkamotiivit kuin mitä muutakin kollektiivia tahansa. Äärimmäisyyskannalla oleva normativisti Kelsen tekee tuosta johtopäätöksen, että valtio on yleensä olemassa vain ajatuksellisena oliona, normien tai läytymysten sulkeutuneena järjestelmänä. Valtio-oikeutta käsittelevän tieteen tutkimuskohteen tuollainen aineettomuus saattaa tietenkin karkottaa luotaan käytännön lakimiehet. He tajuvat ellei järjellään niin ainakin vaistollaan käsitteidensä ehdottoman käytännöllisen merkittävyyden nimenomaan tämänpuoleisessa syntisessä maailmassa eikä ainoastaan puhtaasti logiikan valtakunnassa. Lakimiesten »valtio» »ideologisuudestaan» huolimatta on verrattavissa jonkinlaiseen objektiiviseen realiteettiin samoin kuin fantastisinkin uni nojautuu kuitenkin todellisuuteen.

Tuona realiteettina on ennen kaikkea valtiokoneisto esineellisine ja inhimillisine aineksineen.

Ennen viimeistelyjen teorioiden luomista porvaristo joutui rakentamaan valtionsa käytännössä. Länsi-Euroopassa tuo työ alkoi kaupunkikunnissa.¹⁶ Kun feodaalinen maailma ei vielä tuntenut eroa feodaaliherran yksilöllisten varojen ja poliittisen liiton varojen välillä, niin kaupunkiin jo ilmaantuu yhteiskunnallinen kaupunginkassa, ensin satunnaisena ja myöhemmin jo vakinaisena laitoksena¹⁷; »valtiolisuuden henki» saa niin sanoakseni aineellisen olemuksen.

Valtionvarojen ilmaantuminen mahdollisti noilla varoilla toimeentulevien ihmisten, viranomaisten ja virkamiesten, ilmaantumisen. Feodaalikaudella hallinto- ja oikeustehtäviä toimittivat feodaaliherran palvelijat. Kaupunkiin ilmaantui ensi kertaa yhteiskunnallisia toimia; vallan julkisuus sai aineellisen olennoituman. Valtuutus yksityisoikeudellisessa mielessä, oikeutuksena tekemään kauppvoja, erottui toimesta. Absoluuttisen monarkian tehtäväksi jäi vain omaksua tuo kaupungeissa vakiintunut jul-

kinen vallanmuoto ja toteuttaa se laajemmalla alueella. Porvarillisen valtiollisuuden myöhempi kehitys tapahtui sekä vallankumouksellisten räjähdysten tietä että mukautumalla rauhanomaisesti monarkistis-feodaalisiin tosiasioihin. Koko tuon kehityksen voi ilmaista yhdellä periaatteella, joka kuuluu seuraavasti: kumpikaan markkinoilla vaihtokauppaa käyvistä kahdesta henkilöstä ei voi esiintyä vaihtosuhteen määrävänä säännöstelijänä, vaan siihen tarvitaan jotakuta kolmatta, joka olennoi sitä vastavuoroista lakuuta, jonka tavaranomistajat antavat toisilleen omistajina ja joka on siis tavaranomistajien kanssakäymissäännon ruumiillistuma.

Porvaristo asetti tuon juridisen valtio-käsitteen teorioidensa pohjaksi ja yritti toteuttaa sen käytännössä. Jälkimmäistä se suoritti tietenkin pitäen ohjeenaan tunnettua periaatetta »sikäli mikäli».¹⁸

Syy on siinä, että teoriansa puhtauden säilyttämisen nimessä porvaristo on aina pitänyt mielessä asian toisen puolen, nimittäin sen, että luokkayhteiskunta ei merkitse pelkkiä markkinoita, jossa kohtaavat riippumattomat tavaranomistajat, vaan myös ankan luokkasodan näyttämöä, ja valtiokoneisto on tuon sodan mahtavimpia aseita. Tuolla näyttämöllä suhteet eivät kehity läheskään Kantin oikeusmäärittelmän hengessä, jonka mukaan oikeus on yksilön vapauden rajoittamista niissä minimirajoissa, joita yhteiselämä kaipaa. Gumpłowicz on ehdottoman oikeassa sanoessaan, että »sentapaista oikeutta ei ole koskaan ollut olemassa, sillä vapauden määrä riippuu ainoastaan toisen puolen herruuden määrästä eikä yhteiselämän normia sanele yhteiselämän mahdollisuuskäsitteitä, vaan herruuden mahdollisuuden näkökohta». Valtio voimatekijänä sekä sisä- että ulkopoliitikassa, sellainen on se oikaisu, jota porvaristo on yrittänyt tehdä »oikeusvaltion» teoriaansa ja käytäntöön. Mitä horjummaksi kävi porvariston herruus, sitä enemmän kompromettoiviksi kävivät nuo oikaisut, sitä nopeammin »oikeusvaltio» muuttui aineettomaksi varjoksi, kunnes vihdoin luokkataistelun äärimmäinen kärjistyminen pakotti porvariston heittämään kokonaan syrjään oikeusvaltion naamion ja paljastamaan vallan olemuksen toisen luokan järjestäytyneenä väkivaltana toista luokkaa kohtaan.

- ¹ *Marx—Engels*. Valitut teokset (6 osaa), 4. osa, s. 204.
- ² On kuvaavaa, että julistaen määräpäiviksi »jumalanrauhan» kirkko laillisti tavallaan paikallissodan muina aikoina. 1000-luvulla tehtiin esitys noiden sotien kieltämisestä yleensä, mikä kohtasi kiihvasta vastarintaa Cambrain piispan Gerardin taholta, koska vakituiseen »jumalanrauhan» vaatimus oli hänen mielestään »ristiriidassa ihmisluonnon kanssa» (vrt. *Котляревский С. А. Власть и право: Проблема правового государства*. М., 1915, с. 189).
- ³ Vrt. *Hauriou M. Principes de droit public*. Paris 1910, p. 272.
- ⁴ Vrt. *Gierke O. Geschichte des deutschen Körperschaftsbegriffs*. Berlin 1873, S. 648.
- ⁵ Tosiasiassa tuota korkean tehtävänsä tietoisuutta puuttui sekä länsimaisilta feodaaliherroilta että venäläisiltä ruhtinailta, jotka pitivät järjestyksen turvaamistehtäviään pelkkänä tulolähteenä. Myöhempien aikojen porvarilliset historioitsijat ovat kuitenkin muistaneet panna heidän nimiinsä olemattomia motiiveja, sillä porvarilliset suhteet ja niistä seuraava vallan julkisuus tuntuvat noista historioitsijoista ikuiselta ja järkkymättömältä normilta.
- ⁶ Tällöin varsinainen objektiivinen normi tuntuu sitä noudattamaan pakotettujen henkilöiden yleiseltä vakaumukselta: »Oikeus on juridisessa kanssakäymisessä olevien henkilöiden yleinen vakaumus. Oikeustilanteen ilmaantuminen merkitsee sen vuoksi sellaisen yleisen vakaumuksen ilmaantumista, jolla on velvoittava voima ja jota on noudatettava» (*Пушка Г. Курс римского гражданского права*. М., 1874, т. I, с. 29). Näennäisestä yleisyydestään huolimatta kyseinen kaava kuvastaa vain ideaalisesti markkinoilla tapahtuvan kanssakäymisen ehtoja: tuon kanssakäymisen ulkopuolella sillä ei ole mitään merkitystä. Todellakin tuskin kukaan rohkence väittää, että esimerkiksi Spartan heloottien oikeusasema oli heidän (heloottien) »yleinen vakaumuksensa, joka oli saanut velvoittavan voiman» (vrt. *Gumplowicz L. Rechtsstaat und Sozialismus*. Innsbruck 1884).
- ⁷ *Marx—Engels*. Valitut teokset (6 osaa), 6. osa, s. 386.
- ⁸ Kärjistyneen vallankumouksellisen taistelun aikakaudellamme voimme seurata kuinka porvarillisen valtiollisuuden virallinen koneisto siirtyy taka-alalle verrattuna fasistien »vapaisiin partioihin», Orgeschiin yms. Tämä todistaa uudemman kerran, että kun tasapaino yhteiskunnassa järkkyy, niin yhteiskunta ei etsi pelastusta luokkien yläpuolella olevan vallan luomisesta, vaan taistelevien luokkien voimien jännittämisestä äärimmilleen.
- ⁹ *Подволоцкий Н. Марксистская теория права*. М., 1923, с. 33.
- ¹⁰ Vrt. *Таль Л.* Юридическая природа организации или внутреннего порядка предприятия*.—Юрид. вестн., 1915, № IX (I), с. 178.
- ¹¹ *Karl Marx*. Pääoma, 3. osa, s. 865.
- ¹² Ks. sama, s. 818.
- ¹³ Pääsen tuon väitteen seikkaperäisestä todistelusta viittaamalla mm. Lubandin ja Jellinekin juridisten teorioiden arvosteluun, jonka on suorittanut Gumplowicz (ks. *Gumplowicz L. Rechtsstaat und Sozialismus*; Sama, *Geschichte der Staatstheorien*. Innsbruck 1926),

* *Tal L. S.*, vallankumouksen edellä toiminut venäläinen lakimies, kirjoittanut tutkimuksia siviili-, talous- ja työoikeuden alalta.

ks. myös tov. V. V. Adoratskin erinomaista tutkinusta Valtio (Государство. М., 1923).

- ¹⁴ Tässä kohdin on pantava merkille pieni ristiriita. Kun kerran toimijoina eivät ole ihmiset, vaan itse valtio, niin miksi pitää erikseen osoittaa alistuminen tuon samaisen valtion normien alaiseksi? Sehän merkitsee itse asiassa saman toistamista. Elinten teoria yleensä on juridisen teorian pahimpia kompastuskiviä. Kun lakimies on jo suoriutumisillaan onnellisesti valtio-käsitteen määritelmästä ja valmistautuu seilaamaan huolettomasti eteenpäin, häntä kohtaakin toinen salakari: elimen käsite. Niinpä Jellinekin mukaan valtiolla ei ole tahtoa, vaan on elinten tahto. Lienee aiheellista kysyä: miten sitten ovat syntyneet elimet? Ilman elimiä ei ole valtiota. Yritys ratkaista pulma valtion oikeussuhdeksi tulkitsevan valtio-käsityksen avulla asettaa yleisesti otetun ongelman tilalle joukon yksityistapauksia, joihin tuo ongelma jakautuu. Jokainen konkreettinen julkisoikeudellinen suhde sisältää samaa mystifiointia, jonka havaitsemme henkilöksi käsitetyn valtion yleiskäsitteessä.^{16*}
- ¹⁵ Lorenz Stein kuten tunnetaan asetti yhteiskunnan niellemän valtion, ts. meidän terminologian mukaan luokkavaltion, vastapainoksi yhteiskunnan yläpuolella olevan ihanteellisen valtion. Edellisiin hän luki feodaalis-absolutistisen valtion, joka suojeli suurmaanomistuksen etuoikeuksia, sekä kapitalistisen valtion, joka suojelee porvariston etuoikeuksia. Näitä historiallisia realiteetteja lukuun ottamatta jäljelle jää vain valtio preussilaisen virkamiehen mielikuvituksen tai arvostaan tapahtuvan vaihdon ehtojoin abstraktina takuuna. Sen sijaan historiallisessa totuudessa »oikeusvaltio», ts. yhteiskunnan yläpuolella oleva valtio, toteutuu vain omana vastakohtanaan, ts. toimikuntana, »joka hoitaa koko porvarisluokan yhteisiä asioita» (*Marx—Engels. Valitut teokset (6 osaa), 2. osa, s. 338*).
- ¹⁶ Vrt. *Котляревский С. А. Власть и право: Проблема правового государства. М., 1915, с. 193.*
- ¹⁷ Muinaisgermaaninen yhteisö markki ei suinkaan ollut omaisuutta hallitseva juridinen henkilö. Yhteisömaiden yhteiskunnallinen luonne ilmeni siinä, että ne olivat markin kaikkien jäsenten käytössä. Yhteiskunnallisten tarpeiden vaatimia keräyksiä toimitettiin vain aika ajoin ja tiukasti tarpeen vaatimissa määrin. Ylijäämän muodostuessa se käytettiin yhteiseen kestilykseen. Tämä tapa osoittaa käsityksen pysyvistä yhteiskunnallisista varoista olleen täysin tuntematon.
- ¹⁸ Englannin porvaristo, joka oli ennen muita päässyt herruuteen maailmanmarkkinoilla ja joka tunsii olevansa saavuttamattomissa saarivaltiossaan, pystyi menemään muita pidemmälle »oikeusvaltion» käytännössä. Juridisen periaatteen johdonmukaisimpana soveltamisena vallan ja erinäisen subjektin keskinäisiin suhteisiin ja tehokkaimpana takuuna siitä, että vallan edustajat pysyvät roolissaan, so. objektiivisen normin henkilöityminä, on valtionelinten alistuminen riippumattoman (ei tietenkään porvaristosta) oikeuden lainkäyttövaltaan. Anglosaksinen järjestelmä on tavallaan porvarillisen demokratian apoteoosi. Muunlaisissa historiallisissa oloissa niin sanoakseni pahimmassa tapauksessa porvaristo sopeutuu myös sellaiseen järjestelmään, jota voisi sanoa »omaisuuden valtiosta irrottamisen» eli caesarismin järjestelmäksi. Siinä

tapanknessa hallitseva ryhmäkunta harjoittaen rajoittamatonta mielivaltaa (jolla on kaksi suuntaa: sisäinen, proletariaattia vastaan, ja ulkopuolinen, imperialistisena politiikkana ilmenevä) ikään kuin luo pohjan »yksilön vapaata itsemääräämistä» varten omaisuuden kierrossa. Niinpä S. A. Kolljarevskin mukaan »yksityisoikeudellinen individualismi sopeutuu yleensä poliittiseen mielivaltaan: Code civil syntyi aikakaudella, jota luonnehtii paitsi poliittisen vapauden puuttuminen Ranskan valtiojärjestyksestä myös eräänlainen mielenkiinnon menetys tuota vapautta kohtaan, mikä tuli niin havainnollisesti esille jo brumairekuun 18:ntena. Tuollainen yksityisoikeudellinen vapaus pance sopeutumaan valtiontoiminnan moniin puoliin; sitä paitsi se antaa valliontoiminnalle tietynlaisen oikeudellisen leiman» (*Котляревский С. А. Мтс. 171*). Marx on luonnehtinut loistavasti Napoleon I:n suhtautumista kansalaisyhteiskuntaan (ks. *Marx — Engels. Valitut teokset* (6 osaa), 1. osa, s. 491).

KUODES LUKU

Oikeus ja moraal

Jotta ihmistyön tuotteet voisivat olla suhteessa toisiinsa kuin arvot, ihmisten täytyy suhtautua toisiinsa kuin riippumattomien ja yhdenvertaisten henkilöiden.

Jos toinen ihminen on toisen vallassa, ts. on orja, lakkaa hänen työnsä olemasta arvon luoja ja substanssina. Orjan työvoima samoin kuin kotieläinten työvoima vain siirtää tuotteseen määräosan oman itsensä tuotannon ja uusintamisen aiheuttamista kustannuksista.

Tugan-Baranovski* tekee sanotun perusteella johtopäätöksen, että kansantaloustiede voidaan ymmärtää vain pitäen lähtökohtana johtavaa eettistä käsitystä ihmisyksilöiden korkeimmasta arvosta ja siis samanarvoisuudesta.¹ Marx tunnetusti tekee päinvastaisen johtopäätöksen, hän nimittäin yhdistää eettisen käsityksen ihmisyksilöiden samanarvoisuudesta tavarantuotoon, ts. johtaa tuon käsityksen ihmistyön kaikkien lajien käytännöllisestä rinnastuksesta.

Todellakin, ihminen moraalisenä subjektina, ts. samanarvoisena henkilönä, ei ole muuta kuin arvolain mukaisen vaihdon ehto. Samanlaisena ehtona ihminen on myös oikeuk-

* *Tugan-Baranovski M. I.* (1865—1919), venäläinen taloustieteilijä ja historioitsija, ns. legaalisen marxismin etumaisia edustajia; 1900-luvulla alkoi avoimesti puolustaa kapitalismia arvostellen revisionismin kannalta marxismin perusajatuksia.

sien subjektina, ts. omistajana. Vihdoin kumpikin noista määritelmistä liittyy mitä kiinteimmin kolmanteen, jossa ihminen esiintyy egoistisena taloussubjektina.

Kaikki nämä kolme määritelmää, joista yksikään ei korvaa toista ja jotka tuntuvat jopa ristiriitaisilta, antavat kokonaiskuvan arvosuhteen toteutumisehdoista, ts. sellaisen suhteen toteutumisehdoista, jossa ihmisten yhteys työprosessissa esiintyy vaihdettavien tuotteiden aineellisenä ominaisuutena.

Jos kyseiset määritelmät irrotetaan niiden ilmaisemasta reaalisesta yhteiskunnallisesta suhteesta ja yritetään kehittää niitä itsenäisinä kategorioina, ts. pelkästään järkipäisesti, niin saadaan aikaan vyyhti ristiriitoja ja toisensa tyhjiksi tekeviä ajatuksia.² Sen sijaan tosioloisessa vaihtosuhteessa nuo ristiriidat liittyvät dialektisesti yhteen eräänlaiseksi kokonaisuudeksi.

Vaihtosuhteessa olevan täytyy olla egoisti, ts. toimia pelkkien talouslaskelmien mukaan, sillä vastakkaisessa tapauksessa arvosuhde ei voi ilmetä yhteiskunnallisesti välttämättömänä suhteena. Vaihtosuhteessa olevan täytyy edustaa oikeutta, ts. hänellä on oltava mahdollisuus itsenäiseen ratkaisuun, sillä *hänen tahtonsa* on »asuttava esineissä». Vihdoin vaihtosuhteessa oleva olennoi ihmisyksilön periaatteellista samanarvoisuutta, sillä vaihdossa kaikki työlajit rinnastuvat toisiinsa ja ilmenevät abstraktina ihmisyytenä.

Näin ollen kolme edellä mainittua momenttia eli kolme alkuperustetta, kuten aiemmin oli tapana sanoa, — egoismi, vapaus ja henkilön korkein arvo — liittyvät kiinteästi toisiinsa ja ovat yhdessä saman yhteiskunnallisen suhteen järkipäisenä ilmauksena. Egoistinen subjekti, oikeussubjekti ja moraalihenkilö ovat ne kolme tärkeintä naamiota, joita ihminen käyttää tavaraatuottavassa yhteiskunnassa. Arvosuhteiden taloustiede auttaa ymmärtämään oikeus- ja moraalistruktuurin sen varsinaisen muodon kannalta, muttei oikeusnormien eikä siveyssääntöjen konkreettisen sisällön kannalta. Ihmisyksilön periaatteellisen arvon ja samanarvoisuuden ajatuksella on takanaan pitkä historiansa: stoalaisen filosofian kautta se tuli roomalaisten lakimiesten käyttöön sekä kristillisen kirkon oppiin ja sen jälkeen luontaisoikeudelliseen oppiin. Muinaisessa Roomassa vallinnut orjuus ei haitannut Senecaa tulemasta vakaumukseen, että »kun ruumis voi olla epävapaa ja kuulua herralle, niin sielu pysyy

aina sui juris». Kant otti itse asiassa vain pienen askelen eteenpäin edelliseen kaavaan nähden, sillä hänellä henkilön periaatteellinen autonomia sopeutuu erinomaisesti maaorjuuden kannattajan käsityksiin herrojen ja palvelijoiden (Gesinde) välisistä suhteista. Verhoutuipa tuo ajatus millaisiin vaatteisiin tahansa, ilmaisee se ainoastaan yhden tosiasian, nimittäin että yhteiskunnallisesti hyödyllisen työn erilaiset konkreettiset lajit huipentuvat työhön yleensä, koska työn tuotteita aletaan vaihtaa tavaroina. Kaikissa muissa suhteissa ihmisten eriarvoisuus (sukupuolten, luokkien jne.) on kautta aikojen pistänyt silmään niin räikeänä, että joutuu pakostakin ihmettelemään ei niinkään niiden todisteiden runsautta, joita erilaiset, ihmisten luontaista yhdenvertaisuutta julistavan opin vastustajat ovat esittäneet tuota oppia vastaan, vaan sitä, ettei ketään ennen Marxia ja Marxin ohella ole kiinnostanut kysymys niistä historiallisista syistä, jotka ovat myötävaikuttaneet kyseisen luontaisoikeudellisen ennakkoluulon syntymiseen. Kun kerran ihmisajatus on vuosisatojen mittaan palannut jatkuvasti ja sinnikkäästi väitteeseen ihmisten yhdenvertaisuudesta ja kehiteltyt sitä kaikin tavoin, niin tuon väitteen takana täytyi ilman muuta piillä jonkin objektiivisen suhteen. Moraalisen tai samanarvoisen henkilön käsite on epäilemättä ideologinen muodostelma eikä sellaisenaan vastaa todellisuutta. Ainakin yhtä suurena reaalisena todellisuuden ideologisena vääristelynä on myös egoistinen taloussubjekti. Siitä huolimatta kumpikin noista määritteistä vastaa yhtä sosiaalista erikoissuhdetta, mutta ilmaisee sen abstraktisti ja siis yksipuolisesti. Yleensä puhuen olen edellä jo osoittanut, että käsite tai sana »ideologia» ei saa estää meitä vastaisesta analyysistä. Tyytyminen ajatukseen, että toisen ihmisen kanssa yhdenvertainen ihminen on ideologian tuote, merkitsee tehtävän liiallista helpottamista. »Alapuoli» ja »yläpuoli» ovat pelkästään meidän »maallista», ideologiaamme ilmaisevia käsitteitä. Niiden perustana on kylläkin maan vetovoiman epäilemätön tosiasia. Nimenomaan silloin kun ihminen sai selville todellisen syyn, joka panee hänet erottamaan ala- ja yläpuolen, ts. maapallon keskipistettä kohti suuntautuvan vetovoiman, hän tajusi noiden määritelmien rajoittuneisuuden ja niiden pätemättömyyden koko avaruustodellisuuden suhteen. Näin ollen ideologisuuden havaitseminen oli käsitteiden totuudellisuuden havaitsemisen toisena puolena.

Jos moraalihenkilö on pelkästään tavaraatuottavan yhteiskunnan subjekti, niin siveyslain pitää tulla esiin tavaranomistajien kanssakäymisen sääntönä. Se antaa ehdottomasti tuolle laille kaksinaisen luonteen. Toisaalta sen on oltava luonteeltaan sosiaalinen ja sellaisena erillisen henkilön yläpuolella oleva. Toisaalta tavaranomistaja on olemukseltaan vapauden (hankkimis- ja luovuttamisvapauden) haltija, minkä vuoksi tavaranomistajien kanssakäynnissäännon pitäisi olla heidän sielussaan, olla heidän sisäisenä lakinaan. Kantin kategorinen imperatiivi yhdistää nuo ristiriitaiset vaatimukset. Se on yli-individuaalinen, koska se ei ole missään tekemisissä minkäänlaisten luonnollisten vaikuttimien, kuten pelon, sympatian, säälin, solidaarisuuden tunteen tms. kanssa. Se ei Kantin sanonnan mukaan pelottele, ei vakuuttele eikä imartele. Se sijaitsee yleensä kaikkien empiiristen, ts. pelkästään inhimillisten, motiivien ulkopuolella. Samalla se esiintyy vapaana kaikesta ulkopuolisesta painostuksesta tämän sanan suoranaisessa ja karkeassa mielessä. Sen vaikutuksen lähteenä on yksinomaan tietoisuus sen yleispätevyydestä. Kantin etiikka on tavaraatuottavan yhteiskunnan tyyppillisintä etiikkaa, mutta samalla se edustaa yleensä etiikan puhtainta ja viimeistellyintä muotoa. Kant teki loogisesti eheäksi sen muodon, jota atomeiksi jakautunut porvarillinen yhteiskunta pyrki soveltamaan käytännössä vapauttamalla yksilön patriarkaalisen ja feodaalisen aikakauden elimellisistä yhteyksistä.³

Tärkeimmillä moraalikäsitteillä ei siis ole mitään mieltä, jos irrotamme ne tavaraatuottavasta yhteiskunnasta ja yritämme soveltaa niitä johonkin muuhun yhteiskuntarakenteeseen. Kategorinen imperatiivi ei suinkaan ole yhteiskuntavaisto, koska tuon imperatiivin päätarkoituksena on vaikuttaa siellä, missä kaikkinaisen luonnollisen elimellinen, yli-individuaalinen motivointi on mahdoton. Siellä missä yksilöiden välillä on läheinen, henkilökohtaisen »minän» rajat pois pyyhkivä emotionaalinen yhteys, siellä ei voi olla sijaa moraalisen velvollisuuden ilmiölle. Jälkimmäisen kategorian ymmärtämiseksi ei ole lähdettävä esimerkiksi naaraan ja sen poikasen tai suvun ja sen jokaisen jäsenen elimellisestä yhteydestä, vaan h a j a n a i s u u d e n tilasta. Moraalinen oleminen on juridisen olemisen välttämätön täydennys, sillä kumpikin on tavaroita tuottavien ihmisten kanssakäymistapa. Kantin kategorisen imperatiivin koko päätös pelkistyy siihen, että ihminen tekee »va-

paasta talidostaan», ts. sisäisen vakaumuksensa ansiosta sitä, mihin oikeuden alueella hän olisi pakotettu. Kuvaavia ovat Kantin ajatustensa havainnollistamiseksi esittämät esimerkit. Kaikki ne supistuvat porvarillisen säädyllisyyden ilmentymiin. Kantin kategorisessa imperatiivissa ei löydy sijaa sankaruudelle ja uroteolle. On tarpeetonta uhrata itseään, koska ei toiseltakaan vaadi sitä. Historiallisen kutsumuksen nimessä suoritettut itsekieltämyksen ja itseunhotuksen »mielettömät» teot, joissa ilmenee yhteiskuntavaiston korkein jännittyneisyys, ovat etiikan ulkopuolella tuon sanan tarkassa merkityksessä.⁴

Schopenhauer ja hänen perässään V. Solovjov* määrittelivät oikeuden eräänlaiseksi eettiseksi minimiksi. Yhtä hyvin etiikka voidaan määritellä eräänlaiseksi sosiaaliseksi minimiksi. Yhteiskuntatunteen korkeampi taso on etiikan ulkopuolella tuon sanan tarkassa merkityksessä, ja nykyinen ihmiskunta on perinyt sen aiemmilta orgaanisen, mm. sukuyhteiskunnan, elämän aikakausilta. Verratessaan muinaisgermaanien ja sivistyneiden roomalaisten luonnetta Engels totesi seuraavaa: »Heidän persoonallinen kuntonsa ja urhoollisuutensa, heidän vapaudenrakkautensa ja demokraattinen vaistonsa, jonka avulla he tajusivat kaikki julkiset asiat omiksi asioikseen... mitä muuta he olivat elleivät barbaarisuuden yläasteella olevan henkilön luonteen piirteitä, hänen sukulaitoksensa hedelmiä?»⁶.

Rationalistisen etiikan ainoana ominaisuutena, joka kohottaa sen mahtavien ja irratiionaalisten yhteiskuntavaistojen yläpuolelle, on sen yleisinhimillisuus. Tuo etiikka hylkää kaikki orgaaniset, pakostakin ahtaat puitteet (suku, heimo, kansakunta) ja pyrkii universaalisuuteen. Täten se kuvastaa ihmiskunnan tiettyjä aineellisia saavutuksia, nimitäin kaupan kehittymistä maailmankaupaksi. »Ei ole helteenejä enempää kuin juutalaisiakaan» — tämä lause kuvasti Rooman vallan alle yhdistettyjen kansojen historian täysin reaalista tosiasiaa.

Koska eettisen (ja niin ikään oikeudellisen) muodon universaalisuutta — kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia, kaikilla on samanlainen »sielu», kaikki voivat olla oikeussub-

* *Solovjov V. S.* (1853—1900), tunnettu venäläinen uskonnonfilosofi, runoilija ja yhteiskuntapoliittinen kirjailija; teki yrityksen yhdistää kristillisen platonismin, saksalaisen klassillisen idealismin ja tietellisen empirismin; politiikassa pitäytyi etupäässä maltillisreformistisiin katsomuksiin.

jekteja jne. — tyrkytti kauppakosketus vierasmaalaisiin, so. oudot tavat, kielen ja uskonnon omaaviin ihmisiin, niin tuskinpa tuohon universaalisuuteen suhtauduttiin ensi alkuun myönteisesti, semminkin kun se edellytti luopumista omista syvälle juurtuneista erikoistavoistaan, rakkaudesta omaansa kohtaan ja *vieraan* halveksinnasta. Niinpä Maine esimerkiksi toteaa, että varsinainen *jus gentium* oli sen halveksinnan tulos, jota roomalaiset osoittivat kaikkinaista vierasta oikeutta kohtaan ilmaisten haluttomuutensa myöntää muunmaalaisille näiden oman *jus civile*'nsä antamia etuoikeuksia. Mainen mukaan *jus gentium* oli yhtä tympäisevää muinaisroomalaiselle kuin muukalaisetkin, joiden hyväksi se oli tarkoitettu. Sana *aequitas* tarkoitti yhtäläistämistä, mutta tuolle ilmaisulle ei ensi alkuun kai annettu minkäänlaista eettistä vivahdusta, joten ei ole aihetta olettaa, että kyseisen sanan ilmaisema prosessi olisi herättänyt alkukantaisen roomalaisen mielessä muuta kuin vastenmielisyyttä.⁶

Myöhemmässä vaiheessa rationalistinen etiikka alkaa tavaaraatuottavasta yhteiskunnasta tuntua kuitenkin huipputasaavutukselta ja korkeimmalta kulttuurihyödykkeeltä, josta on tapa puhua vain intomielisesti. Riittänee palauttaa muistiin vaikkapa Kantin tunnetut sanat: »Kaksi asiaa tuovat sieluuni yhä uutta ihmetystä ja mielenlennystä, mitä useammin ja syvällisemmin mietin niitä: *tähtitaiivas pääni päällä ja minussa oleva siveyslaki.*»⁷

Sen sijaan heti kun tahdotaan siveellisen velvollisuuden »vapaaehtoisen» täyttämisen valaisemista esimerkein, vedetään näyttämölle yhä sama kerjäläiselle ojennettu armolahja eli luopuminen valheesta oloissa, jolloin voi valehdella rankaisemattomasti, yms. Toisaalta aivan oikeassa on Kautsky huomauttaessaan, että sääntö »pidä toista ihmistä tarkoituksena sinänsä» on mielekäs siellä, missä ihmisestä voidaan käytännöllisesti tehdä toisen ihmisen välikappale. Siveellinen paatos liittyy erottamattomasti yhteiskunnallisen käytännön siveettömyyteen ja saa siitä ravintonsa. Eettiset opit ovat pyrkinneet muuttamaan ja parantamaan maailmaa, mutta todellisuudessa ne vain heijastavat väärennettynä todellisen maailman yhtä puolta, nimittäin sitä, missä ihmissuhteet on saatettu arvolain alaisuuteen. On muistettava, että moraalinen henkilö on vain yksi kolmiyh-teisen subjektin olennoitumista; ihminen itsetarkoituksena on egoistisen taloussubjektin toinen puoli. Eettisen alku-

perusteen todellinen ja ainoana reaalisena olennoitumana oleva toimi sisältää itsessään tuon eettisen kieltämisen. Suurkapitalisti saattaa pienkapitalistin »tunnollisesti», bona fide, perikatoon puuttumatta hetkeksikään tämän persoonallisuuden ehdottomaan arvoon. Proletaarin ja kapitalistin persoonallisuudet ovat »periaatteellisesti yhdenvertaiset»; se ilmenee »vapaan» palkkaussopimuksen tosiasiassa. Mutta samaisesta »aineellistetusta vapaudesta» seuraa proletariaatille mahdollisuus kuolla kaikessa rauhassa nälkään.

Eettisen muodon kyseinen kaksimielisyyys ei ole mikään sattumanvarainen, kapitalismin erikoisvioista johtuva ulkonainen puutteellisuus. Se on sellaisenaan otetun eettisen muodon olennainen tunnusmerkki. Eettisen muodon kaksimielisyyden poistamiseksi on siirryttävä suunnitelmanmukaiseen yhteiskunnalliseen talouteen, mikä merkitsee sellaisen järjestelmän aikaansaamista, jossa ihmiset voivat rakentaa ja suunnitella suhteensa käyttämällä vahingon ja hyödyn yksinkertaisia ja selkeitä käsitteitä. Eettisen muodon kaksimielisyyden hävittäminen tärkeimmältä alueelta, ihmisten aineellisen olemassaolon piiristä, merkitsee tuon muodon hävittämistä yleensä.^{17*}

Yrittäessään hahduttaa eettistä oppia kietovaa metafyyksistä sumua puhdas hyötymoraali suhtautuu hyvän ja pahan käsitteisiin nimenomaan vahingon ja hyödyn kannalta. Täten se tietenkin vain tuhoaa etikkaa tai oikeamin pyrkii voittamaan ja tuhoamaan sen. Eettisten fetisien voittaminenhan voi itse asiassa tapahtua vain oikeudellisen ja tavarafetismin voittamisen myötä. Vahingon ja hyödyn selkeiden ja yksinkertaisten käsitteiden mukaan toimivat ihmiset eivät tule kaipaamaan yhteiskunnallisten suhteidensa arvonilmaisua enempää kuin juridista ilmaisuakaan. Niin kauan kuin ihmiskunta ei ole saavuttanut tuota historiallista kehitystasetta, ts. niin kauan kuin kapitalistisen aikakauden jäänteitä ei ole juurittu pois, teoreettinen ajattelu pystyy vain ennustamaan tuon tulevan vapautumisen, muttei toteuttamaan sitä käytännössä. Tässä on aihetta muistaa Marxin lausunto tavarafetisismista: »Se myöhään tapahtunut tieteellinen keksintö, että mikäli työn tuotteet ovat arvoja, ne ovat ainoastaan niiden tuottamiseen käytetyn ihmistyön esineellisiä ilmaisuja, muodostaa käännekolman ihmiskunnan kehityshistoriassa, mutta se ei suinkaan hävitä työn yhteiskunnallisen luonteen esinemäistä ulkonäköä.»⁸

Minua vastaan saatetaan väittää, että proletariaatin luokkamoraali on jo nyt vapautumassa kaikista fetisseistä. Moraalinen täytymys on luokkakannalta hyödyllistä. Tuossa muodossa moraali ei sisällä mitään ehdotonta, sillä se mikä on hyödyllistä tänään voi lakata olemasta hyödyllistä huomenna, eikä siinä ole mitään mystistä tai yliluonnollista, sillä hyötyperiaate on yksinkertainen ja järkevä.

Proletariaatin tai oikeammin sen etujoukon moraali menettää epäilemättä puhtaasti palvelullisen luonteen vapautumalla sanokaamme uskonnollisista aineksista. Uskonnollisista aineksista kokonaan vapautunut moraali pysyy kuitenkin moraalina, ts. yhteiskuntasuhteen sellaisena muotona, jossa ei vielä kaikkea liitetä ihmiseen itseensä. Jos elävä yhteys luokkaan on tosiasiasa niin voimakas, että »minän» rajat ikään kuin häipyvät pois ja luokan hyöty sulautuu yhteen yksilöllisen hyödyn kanssa, niin silloin on tarpeetonta puhua siveellisen velvollisuuden täyttämisestä, silloin moraali-ilmiötä ei yleensä ole olemassa. Siellä missä tuollainen yhteensulautuminen puuttuu, syntyy väistämättä siveellisen velvollisuuden abstrakti suhde kaikkine seurauksineen. Sääntö: menettele niin, että tuottaisit mahdollisimman suurta hyötyä luokalle, tulee kuulostamaan samanlaiselta kuin Kantin kaava: menettele niin, että käytöksesi maksiimi voisi olla yleisen lainsäädännön periaatteena. Koko ero on siinä, että edellisessä tapauksessa teemme konkreettisen rajoituksen, asetamme luokkarajat etiikan logiikalle.⁹ Noissakin puitteissa se pysyy täysivoimaisena. Etiikan luokkasisällisyys ei sinänsä hävitä sen muotoa. En tarkoita ainoastaan loogista muotoa, vaan myös tosiasiallista ilmenemismuotoa. Proletaarisen, ts. luokkayhteisön uumeissa havaitsemme muodollisesti samat moraalisen täytymyksen toteutumiskeinot, jotka koostuvat kahdesta vastakkaisesta momentista. Toisaalta yhteisö säilyttää erilaiset painostuskeinot, joilla se kannustaa jäseniään moraaliseen täytymykseen. Toisaalta sama yhteisö arvioi käyttäytymisen moraaliseksi vain silloin, kun tuo ulkopuolinen painostus myönnetään motiivina puuttuvaksi. Nimenomaan sen vuoksi moraali ja moraalinen käytös liittyvät yhteiskunnallisessa käytännössä niin läheisesti ulkokultaisuuteen. Tosin proletariaatin elinehdot edellyttävät yksilön ja yhteisön välisen suhteen uuden, korkeamman ja sopusointuisemman muodon kehitystä. Sitä osoittavat proletariaatin luokkasolidarisuutta ilmentävät tosiasiat. Rinnan uuden kanssa

jalkaa olemassaoloon myös vanha. Tulevaisuuden yhteiskuntaihmissä rinnalla, joka yhdistää oman »minänsä» yhteisöön löytäen tästä korkeimman tyydytyksensä ja elämäntarkoituksensa^{18*}, elää moraalinen ihminen, joka kantaa hartioillaan jokseenkin abstraktin velvollisuuden taakkaa. Edellisen muodon saavuttama voitto merkitsee täydellistä vapautumista yksityisomistuksellisten suhteiden kaikista jäänteistä ja ihmiskunnan lopullista uudelleenkasvatusta kommunismin hengessä. Tämä tehtävä ei tietenkään ole puhtaasti ideologinen tai kasvatusopillinen. Uudentyyppiset suhteet kaipaavat uuden aineellisen, taloudellisen perustan luomista ja lujittamista.

Näin ollen tulee muistaa, että moraalit, oikeus ja valtio ovat porvarillisen yhteiskunnan muotoja.

Proletariaatin on pakko turvautua niihin, mikä ei suinkaan merkitse, että noita muotoja voitaisiin kehittää edelleen täyttämällä ne sosialistisella sisällöksellä. Ne ovat ahtaat tuolle sisällykselle, joten sen toteutumisen myötä ne tulevat kuoleutumaan. Siitä huolimatta proletariaatin on nykyisellä siirtymäkaudella käytettävä luokkaetunsa ajamiseksi noita porvarilliselta yhteiskunnalta perittyjä muotoja ja siten ammennettava loppuun niiden mahdollisuudet. Proletariaatilla on oltava sitä varten täysin selvä, ideologisesta sumusta vapaa käsitys noiden muotojen historiallisesta alkuperästä. Proletariaatin on suhtauduttava kriittisen selväjärkisesti paitsi porvarilliseen valtioon ja porvarilliseen moraalisiin myös omaan valtioon ja omaan proletariseen moraalisiin, ts. on tiedostettava niiden olemassaolon samoin kuin niiden häviämisenkin historiallinen välttämättömyys.¹⁰

Marx arvostellessaan Proudhonia muun muassa osoittaa, ettei oikeudenmukaisuuden abstrakti käsite ole suinkaan ehdoton ja ikuinen kriteeri, jota käyttämällä voisimme rakentaa ihanteellisen, so. oikeudenmukaisen, vaihtosuhteen.^{19*} Se merkitsisi yritystä »muovata aineenvaihduntaa 'erikoismoninaisuuksien' ja 'sukulaisuuden' 'ikuisilla aatteilla' sen sijaan että tutkittaisiin aineenvaihdunnan todellisia lakeja.» Onhan varsinainen oikeudenmukaisuuden käsittekin ammennettu vaihtosuhteesta, jonka ulkopuolella se ei ilmaise mitään. Oikeudenmukaisuuden käsitteeseen ei itse asiassa sisälly mitään olennaisen uutta verrattuna ihmisten yhdenvertaisuuden käsitteeseen, jota analysoin edellä. On sen vuoksi hassua pitää oikeudenmukaisuuden käsitettä

jonkinlaisena itsenäisenä ja ehdottomana kriteerinä. Tosin taitavasti käytettynä se tarjoaa enemmän mahdollisuuksia tulkita eriarvoisuus yhdenvertaisuudeksi ja sopii sen ansios- ta erittäin hyvin eettisen muodon kaksimielisyyden hämä- miseen. Toisaalta oikeudenmukaisuus on se porras, jota myöten etiikka laskeutuu kohti oikeutta. Siveellisen käyttäy- tymisen on oltava »vapaata»; oikeudenmukaisuus voi olla pakotettua. Pakotus siveelliseen käyttäytymiseen pyrkii kiistämään olemassaolonsa; sen sijaan oikeudenmukaisuus »koituu» avoimesti ihmisille; se sallii ulkonaisen toteutumisen ja aktiivisen egoistisen intressin. Tuossa ilmenevät eet- tisen ja oikeudellisen muodon tärkeimmät kosketuskohdat ja eroavuudet.

Vaihto, ts. tavaroiden kiertokulku, edellyttää että vaih- toa harjoittavat tunnustaisivat toisensa omistajiksi. Si- säisen vakaumuksen tai kategorisen imperatiivin muodossa esiintyvä tunnustus edustaa sitä ajateltavissa olevaa mak- simia, johon tavarantuottajien yhteiskunta voi yltää. Mak- simin ohella on olemassa myös eräänlainen minimi, joka mahdollistaa vielä tavaroiden esteettömän kiertokulun. Tuon minimin toteutumiseksi riittää, että tavaranomistajat käyttäytyvät niin, *ikään kuin* he tunnustaisivat toisensa omistajiksi. Moraalinen käyttäytyminen asetetaan vastapai- noksi legaaliselle käyttäytymiselle sellaisenaan, sen motii- veista riippumatta. Juridiselta kannalta on aivan yhdente- kevää, maksetaanko velka sen vuoksi, että »yhtä kaikki pa- kotetaan maksamaan», vai sen vuoksi, että velallinen pitää itseään moraalisesti velvollisena tekemään sen. On ilmeistä, että ulkopuolisen pakotuksen idea eikä ainoastaan idea, vaan myös sen organisaatio ovat oikeusmuodon olennaisena puolena. Kun puhtaasti teoreettiselta kannalta oikeudel- linen kanssakäyminen voidaan käsittää vaihtosuhteen kään- töpuoleksi, niin tuon kanssakäymisen toteuttaminen käy- tännössä kaipaa jokseenkin vakaita yleiskaavoja, kehitty- nyttä kasuistiikkaa ja vihdoin erityistä organisaatiota, joka soveltaisi noita kaavoja erillisiin tapauksiin ja turvaisi päätösten pakollisen täyttämisen. Parhaiten nuo tarpeet pystyy tyydyttämään valtiolta, vaikka oikeudellinen kanssakäyminen tulee usein toimeen ilman sen myötävai- kutustakin nojaten tavanomaiseen oikeuteen, vapaachtoisiin sovinto-oikeuksiin, omankädenoikeuteen jne.

Siellä missä pakotustehtävä ei ole organisoitua, missä se ei ole asianosaisten yläpuolella olevan erityisen koneiston

hoidettavana, esiintyy se niin sanotun vastavuoroisuuden muodossa; voimien tasapainon vallitessa vastavuoroisuusperiaate on vielä nykyäänkin kansainvälisen oikeuden ainoa ja suoraan sanoen kovin horjuva perusta.

Toisaalta oikeusvaade erotukseksi moraalisesta ei tule esiin »sisäisenä äänenä», vaan sellaiselta konkreettiselta subjektilta lähtevänä ulkopuolisena vaatimuksena, joka tavallisesti edustaa samalla asianmukaista aineellista etua.¹¹ Sen vuoksi oikeudellisen velvollisuuden täyttäminen vieraantuu lopullisesti velvoitetun henkilön kaikista subjektiivisista aineksista ja saa vaatimuksen *tyydyttämisen* lähes aineellisen ulkomuodon. Oikeudellisen velvollisuuden varsinainen käsitekin tulee sen takia hyvin ongelmalliseksi. Ollaksemme johdonmukaisia täytyy yleensä sanoa kuten Binder¹², että oikeutta vastaavalla velvollisuudella ei ole mitään yhteistä »täytymyksen» (Pflicht) kanssa, se on olemassa juridisesti vain vastuuna (Haftung); »olla velvollinen» tarkoittaa pelkästään »vastata omaisuudellaan (ja rikosoikeudessa myös henkilöillisesti) oikeudenkäynnin ja tuomion pakollisen täytäntöönpanon järjestyksessä». Useimmista lakimiehistä paradoksaalisilta tuntuvat Binderin johtopäätökset, jotka voidaan ilmaista suppeasti lauseella »Das Recht verpflichtet rechtlich zu nichts» (oikeus ei juridisesti edellytä minkäänlaista täytymystä), merkitsevät tosiasiansa vain sitä johdonmukaista käsitteiden rajoittamista, jonka jo Kant oli toteuttanut. Nimenomaan tuo selkeys moraalisen ja juridisen alueen rajoittamisessa on porvarilliselle oikeusfilosofialle ratkaisemattomien ristiriitojen lähde. Jos kerran oikeudellisella täytymyksellä ei ole mitään yhteistä sisäisen moraalisen täytymyksen kanssa, niin alistumista oikeudelle ei voi mitenkään erottaa alistumisesta voimalle sellaisenaan. Jos toisaalta taas oletetaan oikeuden olennaiseksi tunnusmerkiksi vaikkapa hieman subjektiivisesti värittyneen täytymyksen momentti, niin oikeuden merkitys yhteiskunnallisesti välttämättömänä miniminä katoaa oitis. Porvarillinen oikeusfilosofia on menehtymäisillään tuohon perusristiriitaan, tuohon loputtomaan painiskeluun premissiensä kanssa.

Kuvaavaa on tällöin sekin, että itse asiassa sama ristiriita esiintyy kahdessa eri muodossa sen mukaan, onko kyse oikeuden ja moraalien suhteesta vai valtion ja oikeuden suhteesta. Edellisessä tapauksessa, kun väitetään oikeuden olevan itsenäinen moraaliiin nähden, oikeus sulautuu val-

tiioon, sillä tällöin korostetaan voimaperäisesti valtaan perustuvan ulkopuolisen pakotuksen momenttia. Jälkimmäisessä tapauksessa, kun oikeus asetetaan vastakohtaksi valtiolle, ts. tosiasialliselle herruudelle, ilmaantuu näyttämölle pakotakin täytymyksen momentti saksankielisen *sollen* (oikä *müssen*) merkityksessä, ja olemmekin jo tekemisissä niin sanoakseni yhtenäisen siveellis-oikeudellisen rintaman kanssa.

Professori L. I. Petražitski on epäonnistunut yrityksessään (ks. *Johdatusta oikeuden ja moraalin tutkimukseen*) löytää oikeudelle sellainen täytymys, joka ollessaan absoluuttinen, ts. eettinen, eroaisi samalla moraalisesta täytymyksestä. Professori Petražitski tunnetusti rakentaa oikeudellisen velvollisuuden kategorian ymmärtäen velvollisuuden johonkuhun sidotuksi velvoitukseksi, joka on suoritettava jonkun henkilön hyväksi ja jonka suorittamista tuo henkilö voi vaatia. Sen sijaan moraalinen velvollisuus hänen mielestään vain käskee meitä käyttäytymään määrätavalla, muttei oikeuta muita henkilöitä vaatimaan sitä, mikä heille kuuluu. Oikeudella on siis kaksinainen imperatiivis-attributiivinen luonne ja moraalilla yksipuolisesti sitova eli puhtaasti imperatiivinen luonne. Itsehavaintoon tukeutuen professori Petražitski uskottelee meille erottavansa helposti oikeudellisen täytymyksen, joka pakottaa häntä palauttamaan velkojalle tältä lainaksi ottamansa summan, moraalisesta täytymyksestä, joka pakottaa häntä antamaan almua kerjäläiselle. Osoittautuu kuitenkin, että tuo selkeys on yksinomaan professori Petražitskin avu, kun taas professori J. Trubetskoi esimerkiksi väittää, että velvollisuus antaa almua kerjäläiselle on sidottu tähän psykologisesti samoin kuin velvollisuus maksaa velka on sidoksissa velkojaan (tilanne, joka ei suinkaan ole pahitteeksi kerjäläiselle, muttei velkojalle).¹³ Toisaalta professori Reisnerin mielestä sidonnaisen velvollisuuden tunne kuuluu kokonaan vallan mentaliteettiin. Siis kun professori Trubetskoilla velkoja omine vaatimuksineen joutuu »psykologisesti» kerjäläisen tasalle, niin professori Reisnerillä hän osoittautuu peräti esimieheksi. Toisin sanoen loogisessa ja systemaattisessa muodossa hahmottelemamme käsitteiden ristiriita syntyy tässä uudesti itsehavainnon antamien tietojen ristiriitana. Sen sisältö pysyy kuitenkin samana. Oikeudellinen täytymys on kykenemätön löytämään omaa itsenäistä merkitystään ja horjuu alituisesti kahden äärirajan, ulkouaisen pakollisuuden ja »vapaa» moraalisen velvollisuuden, välillä.

Tässä niin kuin muissakin tapauksissa järjestelmän ristiriita kuvastaa todellisen elämän ristiriitaa, moraalien ja oikeuden muodot luoneen yhteiskunnan ristiriitaa. Yksilöllisen ja yhteiskunnallisen, yksityisen ja yhteisen välinen ristiriita, jota porvarillinen oikeusfilosofia ei pysty millään sovittamaan, muodostaa tavarantuottajien yhteiskuntana olevan porvarillisen yhteiskunnan elämän pohjan. Tuo ristiriita olennoituu reaalisisissa ihmissuhteissa, joissa ihmiset voivat kuvitella omakohtaiset ponnistuksensa yhteiskunnallisiksi ponnistuksiksi vain tavaroiden eriskummallisen ja mystifioidun arvomuodon kautta.

-
- ¹ Ks. *Туган-Барановский М. И. Основы политической экономии*. 4-е изд. Пг., 1917, с. 60.
- ² Noihin toisensa tyhjiksi tekeviin ristiriitoihin sotkeutuivat pikkuporvarilliset jakobiinivallankumoukselliset, jotka tahtoivat saattaa porvarillisen yhteiskunnan todellisen kehityksen muinaiselta Roomalta lainatun kansalaishyveen kaavojen alaiseksi. Marx on arvostellut asiaa seuraavasti: »Mikä suunnaton harha-ajatus: nykyinen porvarillinen yhteiskunta, teollisuuden, yleisen kilpataistelun, vapaasti tavoitteisiinsa pyrkivien yksityisintressien, anarkian, omasta itsestään vieraantuneen luonnollisen ja henkisen yksilöllisyyden yhteiskunta on tunnustettava ja vahvistettava — *ihmisoikeuksissa*, ja samalla halutaan tämän jälkeen mitätöidä tämän yhteiskunnan *elämän ilmaukset* itsekunkin yksilön osalta sekä muodostaa samanaikaisesti tämän yhteiskunnan *poliittinen pää antiikin tavallal*» (*Marx — Engels*. Valitut teokset (6 osaa), 1. osa, s. 489—490).
- ³ Kantin etiikka sopii oikein hyvin yhteen jumalauskon kanssa, jolle se on vieläpä viimeisenä tyyssijana, joskaan yleensä puhuen tuo yhteys ei loogisesti ole välttämätön. Sitä paitsi kategorisen imperatiivin varjoon kätkeytyneestä jumalasta tulee mitä hienoin abstraktio, joka tuskin kelpaa kansanjoukkojen pelotteluun. Niinpä feodaalis-papillinen taantumus pitää velvollisuutenaan väittää Kantin elotonta formalismia vastaan vetäen esille luotettavamman, niin sanoakseni »johtavan» jumalan ja korvaten abstraktin kategorisen imperatiivin »häpeän, säälin ja hartauden» elävillä tunteilla (V. Solovjov).
- ⁴ Ehdottoman oikeassa on siis prof. Magaziner*, joka tulkitsee etiikkaa juuri »kohtuullisuuden ja täsmällisyyden» hengessä ja asettaa vastakohtaksi sille *sankaruuden*, joka yllyttää ihmisiä täytymyksen ylittämiseen (ks. *Магазинер Н. М. Общее учение о государстве*. 2-е изд. Пг., 1922, с. 50).

* *Magaziner J. M.* (1882—1961), neuvostoliittolainen lakitieteilijä, professori; julkaissut tutkimuksia yleisen valtio- ja oikeusteorian, valtio- ja siviilioikeuden ongelmista sekä kansainvälisen oikeuden kysymyksistä.

^b *Marx—Engels*. Valitut teokset (6 osaa), 6. osa, s. 371—372.

⁶ Vrt. *Мэн Г. С.* Дрежнее право, его связь с историей общества и его отношение к новейшим идеям СПб., 1873, с. 40, 47.

⁷ *Kant I*. Kritik der praktischen Vernunft. Leipzig 1914, S. 196.

⁸ *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 80.

⁹ On sanomattakin selvää, että luokkien yläpuolella oleva etiikka on luokkataistelun raatelemassa yhteiskunnassa mahdollinen vain mielikuvituksessa, muttei suinkaan käytännössä. Työläinen joka on päättänyt osallistua lakkoon välittämättä hänelle henkilökohtaisesti siitä koituvasta puutteesta, voi muotoilla päätöksensä siveelliseksi velvollisuudekseen alistaa yksityisetunsa yhteiseduille. On ilman muuta ymmärrettävää, ettei tuohon yhteisetujen käsitteeseen voida sisällyttää kapitalistien etuja, koska häntä vastaan käydään taistelua.

¹⁰ Merkitsekö tämä, että »tulevassa yhteiskunnassa ei tule olemaan siveellisyyttä? Tietenkään ei merkitse, jos ymmärretään siveellisyys sanan laajassa merkityksessä inhimillisyyden korkeimpien muotojen kehitykseksi, ihmisen muuttumiseksi lajin olennoksi Marxin sanontaa käyttäkseni; sen sijaan käsiteltävässä tapauksessa kyse on muusta, nimittäin moraalisen tajunnan ja moraalisen käyttäytymisen erikoismuodoista, jotka historiallisen tehtävänsä täytettyään tulevat antamaan sijan yksilön ja yhteisön välisten suhteiden korkeammille muodoille (selitys 3. painokseen).

¹¹ Näin on asian laita yksityisoikeudessa, joka on oikeusmuodon prototyyppi yleensä. Julkisen vallan elimiltä lähtöisin olevat »oikeudelliset» vaatimukset, joiden takana ei ole minkäänlaista yksityistä intressiä, ovat pelkästään poliittisen elämän tosiasioiden juridista tyylyttelyä. Tyylyttelyn luonne on erilaista riippuen larkoituserästä; sen vuoksi juridinen valtio-käsitys vajoaa väistämättä pluralismiin. Silloin kun valtiovalta kuvataan subjekteina esiintyvien osapuolten yläpuolella olevan objektiivisen säännön olennoitumaksi, se ikään kuin sulautuu normin kanssa saavuttaen persoonattomuuden ja abstraktisuuden ylimmän asteen. Valtion vaatimus esiintyy puolueettomana ja etuihin sitoutumattomana lakina. Tuossa tapauksessa valtiota on miltei mahdotonta mieltää subjektiksi, sillä se on kerrassaan vailla substantiaalisuutta ja on muutettu todellisten tavaranomistajasubjektien abstraktiksi kanssakäymistakeeksi. Kelsenin johtama itävaltalainen normatiivinen koulukunta puolustaa juuri tätä käsitystä pitäen sitä puhtaimpana juridisena valtio-käsityksenä.

Sen sijaan kansainvälisissä suhteissa valtio ei suinkaan esiinny objektiivisen normin olennoitumana, vaan subjektiivisten oikeuksien edustajana kaikkine substantiaalisuuden ja itsekkäiden etupyrkimysten attribuutteineen. Sama rooli sillä on myös fiskuksena sen esiintyessä asianosaisena riidoissa yksityishenkilöiden kanssa. Noiden kahden käsitystavan välillä on lukuisia väli- ja risteytymämuotoja.

¹² *Binder J.* Rechtsnorm und Rechtspflicht. Leipzig 1912.

¹³ Кс. *Трубецкой Е. И.** Энциклопедия права. М., 1908, с. 28.

* *Trubetskoï J. M.* (1863—1920), venäläinen uskonnonfilosofi ja oikeustieteilijä, Moskovan yliopiston professori. Tärkeimpiä tutkimuksia oikeuden alalta ovat: *Esitelmiä oikeusensyklopediasta ja Esitelmiä oikeusfilosofian historiasta.*

SEITSEMÄS LUKU

Oikeus ja oikeudenloukkaus

Kievin Venäjän aikaisen historiamme muinaisimpaan lakitieteelliseen muistomerkkiin, *Russkaja Pravdaan*, kuulu-
neista 43 artiklasta (jotka sisältyivät niin sanottuun aka-
teemiseen luetteloon) vain kaksi eivät koskeneet kriminaali-
tai siviilirikkomuksia. Muut artikkelit joko määräsivät sank-
tion tai sisälsivät prosessisäännöt, joita noudatettiin oikeu-
denloukkauksen tapauksessa. Siis poikkeaminen normista
oli jo silloinkin edellytyksenä.¹ Samanlainen tilanne vallitsi
myös germaaniheimojen *Leges barbarorum*issa. Niinpä esi-
merkiksi Saalilaisessa laissa vain 65 artiklaa 408:sta eivät
olleet rankaisuluonteisia. Roomalaisen oikeuden muinai-
sin muistomerkki, kahdentoista taulun lait, alkaa säännös-
tä, joka määrää oikeuteen haastamisen järjestyksen: »Si
in jus vocat, ni it, antestamino. Igitur im capito» (Jos oikeu-
teen kutsutaan, muttei mene käsittelyyn, niin oitis hänet
kaapataan).²

Tunnettu oikeushistorioitsija Maine on sitä mieltä, että
mitä vanhempi lakikokoelma on, sitä seikkaperäisemmin
on siinä esitetty rikoslaki.³ Tottelemattomuus normia koh-
taan, sen rikkominen, normaalin kanssakäymisen lopetta-
minen ja siitä seuraava riita — siinä muinaisen lainsäädän-
nön lähtökohalta ja tärkein sisällys. Normaalia taas ei ensi
alkuun kirjattu sellaisenaan, se oli noin vain olemassa.
Tarve kirjata ja määrittää tarkasti keskinäisten oikeuksien ja
velvollisuuksien laajuus ja sisällys syntyy siellä, missä rau-
hallinen oleminen rikkoutuu. Tältä kannalta katsoen Ben-
tham on oikeassa sanoessaan, että laki luo oikeudet luo-
malla rikokset. Juridinen kanssakäyminen saa oman eri-
koislaatuisuutensa historiallisesti, ennen kaikkea lainrikko-
musten pohjalta. Varkauden käsite on määrittynyt aikai-
semmin kuin omaisuuden käsite. Lainauksen yhteydessä syn-
tyvät suhteet kirjataan sen varalta, että lainanottaja ei
haluaisikaan maksaa velkaa takaisin: »Jos joku perii saa-
tavaansa toiselta, mutta tämä kieltäytyy maksamasta...»
(*Russkaja Pravda*, Akateeminen luettelo, s. 14). Alkujaan
sana »pactum» ei lainkaan tarkoittanut sopimusta yleensä,
vaan rauhaa (*pax*), vihanpidon sovinnollista lopettamista:
»sovinnonteko» (Vertrag) tekee lopun »epäsovusta» (Unver-
träglichkeit).⁴

Näin ollen kun yksityisoikeus kuvastaa lähinnä varsinaisen oikeusmuodon yleisimpiä olemassaoloehtoja, niin rikosoikeus on alue, jolla juridinen kanssakäyminen on jännittynyt äärimmilleen. Siinä juridinen momentti irtautuu ensimmäisenä ja selkeimmin tavanomaisesta ja saa täydellisen itsenäisyyden. Oikeusprosessissa tulee erittäin selvästi näkyviin se, kuinka konkreettisen ihmisen toimet muuttuvat asianosaisen, ts. oikeussubjektin, toimiksi. Korostaakseen tavanomaisten arkisten toimien ja tahdonilmaisujen eroavuutta juridisista tahdonilmaisuksista muinaisoikeus käytti erityisiä juhlallisia sanamuotoja ja menoja. Oikeusprosessin draamallisuus loi havainnollisesti tosiasiallisen maailman rinnalle erityisen juridisen olemisen.

Kaikista oikeudenaloista nimenomaan rikosoikeudella on kyky kajota mitä välittömimmin ja karkeimmin erilliseen yksilöön. Sen vuoksi se on aina herättänyt mitä kiihkeintä ja lisäksi käytännöllistä mielenkiintoa. Laki ja rangaistus sen rikkomisesta assosioituvat yleensä läheisesti, joten rikosoikeus ikään kuin ottaa suoritettavakseen yleensä oikeuden edustajan tehtävän ollen kokonaisuuden korvaavana osana.

Rikosoikeuden synty yhdistetään historiallisesti verikostoon. Geneettisesti nuo ilmiöt ovat epäilemättä lähellä loisiaan. Kostosta tulee kuitenkin *tosi kosto* vasta kun sitä seuraa sakko ja rangaistus, ts. tässäkin kuten yleensä ihmiskunnan historiassa myöhemmät kehitysvaiheet antavat selityksen aikaisemmissa muodoissa esiintyviin enteisiin. Tutkiessamme samaa ilmiötä loisesta päästä havaitsemme sen pelkästään olemassaolotaisteluksi, ts. puhtaasti biologiseksi ilmiöksi. Myöhempää aikakautta käsittelevät rikosoikeuden teoreetikot samastavat verikoston jus talionis'iin, so. yhtäläisen koston periaatteeseen, joka poisti kostomahdollisuuden sen jälkeen, kun loukattu tai hänen sukunsa oli hyvittänyt loukkauksen. Verikoston muinaisluonne ei suinkaan ollut tuollainen, kuten M. Kovalevski* on aiheellisesti

* *Kovalevski M. M.* (1851—1916), huomattava venäläinen historioitsija, oikeusoppinut ja sosiologi; Pietarin tiedeakatemian akateemikko. Edusti sosiologiassa evolutionistista suuntausta. Omisti tärkeimmät tutkimuksensa yleisen valtioteorian, sosiologian, vertaillevan oikeustieteen ja poliittisten aatteiden historian ongelmille. Marxisin klassikot tutkivat M. M. Kovalevskin teoksia, joissa hän tarkasteli yhteisöä, sukuuhteita ja yhteiskuntakehityksen yleiskysymyksiä.

osoittanutkin. Sukujen välinen eripuraisuus jatkui polvesta toiseen. Kostotarkoituksessakin tehdystä loukkauksesta tuli uuden koston aihe. Loukatusta ja hänen sukulaisistaan tuli loukkaajia, ja näin jatkui sukupolvesta toiseen, välistä sotajalalla olevien sukujen täydelliseen hävittämiseen saakka.⁵

Tapa alkaa säännellä kosta ja muuttaa sen talio-sääntöä »silmä silmästä, hammas hampaasta» noudattavaksi kostoiksi vasta sitten, kun alkaa vakiintua rahalunastusjärjestelmä. Vastike-käsityksen, tuon ensimmäisen puhtaasti oikeudellisen käsityksen lähteenä on samainen tavaramuoto. Rikosta voidaan pitää sellaisen kierron omalaatuisena muunnoksena, jossa vaihto-, ts. sopimussuhde määräytyy post factum, toisen osapuolen omavaltaisen teon jälkeen. Rikoksen ja koston suhde on sama kuin vaihdossakin. Niinpä Aristoteles puhuessaan tasaamisesta vaihdossa käsittää sen oikeudenmukaisuuden lajiksi ja jakaa sen kahteen alalajiin, tasaamiseen vapaaehtoisissa ja epävapaaissa toimissa; vapaaehtoiisiin toimiin hän lukee sellaiset taloudelliset suhteet kuin oston ja myynnin, lainauksen jne., ja jälkimmäisiin kaikenlaiset rikokset, joita seuraa eräänlaisena vastikkeena oleva rangaistus. Ilänelle kuuluu myös rikoksen määrittely vastoin tahtoa solmituksi sopimukseksi. Rangaistus esiintyy asianomistajan kärsimän vahingon tasapainottavana vastikkeena. Hugo Grotius omaksui tunnetusti saman käsityksen. Niin naiiveilta kuin nuo rakennelmat ensi silmäykseltä näyttävätkin, ne kätkevät paljon enemmän oikeusmuodon tajua kuin nykyajan lainoppineiden eklektiset teoriat.

Koston ja rangaistuksen esimerkin pohjalta voimme nähdä erittäin selvästi, millaisin huomaamattomin yhdyksin orgaaninen ja biologinen ovat liittynenä juridiseen.^{20*} Tuota yhteenliityntää lujittaa se, että ihminen on kykenemätön luopumaan hänelle tavanomaisesta, ts. juridisesta (eli eettisestä), eläinten elämänilmiöiden tulkinnasta. Hän on tahtomattaan näkevinään eläinten toimissa saman tarkoituksen, jonka niihin on sisällyttänyt ihmisen myöhempi historiallinen kehitys.

Todellakin, itsepuolustus on eläinten luonnollisimpia elämänilmauksia. On samantekevää, onko kyseessä erillisen eläimen yksityinen reaktio vai yhdyskunnan totuttama itsepuolustus. Mehiläisten elämää seuranneet tiedemiehet ovat huomanneet, että jos jokin mehiläinen yrittää tunkeutua vieraaseen pönttöön hunajanryöstötarkoituksessa,

niin pöntön suuta vartioivat mehiläiset hyökkäävät sen kimppuun ja ryhtyvät pistelemään sitä; jos se pääsee pönttöön, tuhotaan se heti kuin keksitään sieltä. Yhtä usein tapahtuu eläinmaailmassa sellaistaakin, että reaktiota ja sen aiheuttanutta seikkaa erottaa aikaväli. Eläin ei vastaa heti hyökkäykseen, vaan siirtää sen sopivampaan ajankohtaan. Itsepuolustus on tässä tapauksessa kosta sanan varsinaisessa merkityksessä. Koska nykyihminen katsoo koston liittyvän kiinteästi yhtäläisen rangaistuksen käsitteeseen, niin ei ole ihme, että esimerkiksi Ferri on valmis väittämään eläimillä olevan »juridinen» vaisto.⁶

Todellisuudessa taas juridinen käsitys, ts. käsitys vastikkeesta, käy täysin selkeäksi ja toteutuu objektiivisesti vasta taloudellisen kehityksen sillä asteella, jolla tuo muoto tulee tavanomaiseksi ja esiintyy tasauksena vaihdossa, siis ei suinkaan eläinmaailmassa, vaan ihmisyyhteiskunnassa. Siihen ei lainkaan tarvita, että lunastus syrjäyttäisi kokonaan koston. Nimenomaan siinä tapauksessa, että lunastus hylätään häpeällisenä — tuollainen katsomus vallitsi pitkään alkukantaisten kansojen keskuudessa — ja henkilökohtainen kosto julistetaan pyhäksi velvollisuudeksi, saa varsinainen kostoteko uuden vivahduksen, joka puuttui siltä silloin, kun se ei ollut vielä vaihtoehtoista. Nimenomaan tuollainen kostoteko mielletään ainoaksi adekvaatiksi rankaisukeinoksi. Kieltäytymällä rahalunastuksesta tavallaan korostettiin, että vuodatettava veri on ainoa vastike aiemmin vuodatetusta verestä. Kosto muuttuu puhtaasti biologisesta ilmiöstä juridiseksi instituutioksi, koska se saatetaan jonkinlaiseen yhteyteen vastikkeellisen vaihdon, arvostaan tapahtuvan vaihdon kanssa.

Muinainen rikosoikeus tähdensi tuota yhteyttä erittäin havainnollisesti ja karkeasti, koska siinä varallisuudelle tuotettu vahinko rinnastettiin välittömästi henkilövahinkoon sillä naiivisuudella, josta myöhemmät aikakaudet ovat häveliäästi luopuneet. Muinaisroomalaisen oikeuden kannalta oli täysin luonnollista, että leväperäinen velallinen sai maksaa laiminlyöntinsä ruumiinsa osilla (in partes se care) ja jäsenten silpomiseen syyllistynyt vastasi omaisuudellaan. Vastikkeellisen kaupan idea esiintyy tässä koko alastomuudessaan, minkäänlaisten sivumomenttien mutkistamattomana ja hämärtämättömänä. Sitä vastaavasti myös rikosprosessi saa liiketoimen luonteen. »Meidän on kuviteltava mielessämme kaupantekoa, jossa toisaalta ky-

syttään liikaa ja toisaalta tingitään alennusta aina siihen saakka, kunnes kaupat saadaan hierotuksi», Ihering sanoo. »Asia ilmaistiin sanalla *pacere* ja varsinainen hintasopimus sanalla *pactum*.» »Siitä johtaa alkunsa muinaisskandinavia-laisessa oikeudessa esiintynyt kummankin puolen valitseman välimielen toimi, hän määritteli sopimussumman suuruuden» (arbiter sanan alkuperäisessä roomalaisessa merkityksessä).⁷

Mitä tulee niin sanottuihin julkisiin rangaistuksiin, niin niiden voimaan saattamisella pidettiin epäilemättä silmällä lähinnä fiskaalisia näkökohtia, vallanpitäjien rahaston täydentämistä. H. S. Maine esimerkiksi toteaa: »Valtio ei perinyt vastaajalta sakkokorkoa siitä pahasta, joka oletettiin koituneen valtiolle, vaan vaati itselleen pelkästään määrää osaa kantajalle kuuluvasta hyvityksestä oikeudenmukaiseksi korvaukseksi ajanhukasta ja vaivannäöstä.»⁸ Tiedämme Venäjän historiasta ruhtinaiden perineen tuota »oikeudenmukaista korvausta ajanhukasta» niin alikerasti, että »Venäjän maa oli kurjistunut sakoista ja pakkomyynneistä» erään kronikoitsijan sanoja käyttäkseni. Sama oikeusryöstön ilmiö oli muuten havaittavissa muinais-Venäjän ohella myös Kaarle Suuren valtakunnassa. Muinaisvenäläiset ruhtinaat eivät nähneet mitään eroa oikeudenkäyntitietä saatujen ja muiden tulojen välillä. Oikeustuloilla palkittiin palvelijoita, noita tuloja voitiin osittaa jne. Ruhtinaiden tuomiosta sai lunastaa itsensä vapaaksi tietyllä rahasummalla (*Russkaja Pravdan* ns. villi sakko).

Tulolähteenä olevan julkisen rangaistuksen rinnalle ilmaantui jo melko varhain kurinpitokeinona ja uhripappi- ja sotilasvallan auktoriteetin suojelutoimenpiteenä oleva rangaistus. Tiedetään että muinais-Roomassa useimmat törkeistä rikoksista olivat samalla jumalienvastaisia rikoksia.⁹ Niinpä esimerkiksi sellaista maanomistajan kannalta pahimpiin kuuluvaa lainrikkomusta kuin rajapyykkien tahallista siirtämistä pidettiin ikiajoista asti uskontorikoksena, joten syyllisen pää uhrattiin jumalille. Järjestyksen valvojana esiintyvä uhripappien kasti ei ajanut takaa puhtaasti aatteellista, vaan myös varsin olennaista aineellista etua, koska syyllisen omaisuus siirtyi sille. Toisaalta julkisluonteisia olivat myös ne rangaistukset, joilla uhripappien organisaatio kuritti tuloihinsa kajoamisesta, so. säädettyjen menojen ja uhritoimitusten karttamisesta, uusien uskonnollisten oppien voimaansaattamisryityksistä yms.

Uhrirappien organisaation, ts. kirkon, vaikutus rikos-oikeuteen ilmeni siinä, että jos kohta rangaistus säilytti-kin olemuksensa vastikkeena eli *hyvityksenä*, ei tuota hyvitystä enää liitetty välittömästi asianomistajan kärsimään vahinkoon eikä perusteltu hänen vaateellaan, vaan sille annettiin ylin abstrakti jumalan koston merkitys. Kirkko pyrki näin ollen liittämään vahingonkorvauksen aineelliseen momenttiin sovituksen ja puhdistumisen (expiatio) ideologisen motiivin¹⁰ ja tekemään läten yksityisen koston pohjalle rakentuneesta rikosoikeudesta yhteiskunnallisen kurin, ts. luokkaherruuden, tehokkaan ylläpitokeinon. Kuvaavia tässä suhteessa olivat Bysantin papiston vaatimukset kuolemanrangaistuksen voimaan saattamisesta Kievin Venäjällä. Myös sotapäällikön rankaisutoiminta oli kurinpidollista. Hän jakoi lakia ja oikeutta sekä alistettujen kansojen että tottelemattomien tai kapinaa hautovien sotamiestensä keskuudessa. Tunnettu kertomus Chlodwigista, joka oli omakätisesti hakannut pään niskoitlevalta sotamieheltä, osoittaa, kuinka primitiivistä oli rankaisu germaanisten barbaarivaltioiden muodostumiskaudella. Aikaisemmin sotilaskurin ylläpitotehtävä kuului kansankokoukselle; kuninkaiden vallan voimistuttua ja vakiinnuttua tuo tehtävä siirtyi luonnollisesti heille samastuen heidän etuoikeuksiensa suojelutehtävään. Mitä tulee yleisluonteisiin kriminaalirikoksiin, niin ne kiinnostivat germaaniheimojen kuninkaita (samoin kuin Kievin Venäjän ruhtinaitakin) vain fiskaaliselta kannalta.¹¹

Tilanne muuttui luokka- ja säätyrajojen kehittymisen ja lujittumisen myötä. Papillisen ja maallisen hierarkian ilmaantumisen asetti ensisijaiseksi tehtäväksi etuoikeuksien suojelun ja taistelun väestön sorrettuja alaluokkia vastaan. Luontoistaloudellisen järjestelmän hajoaminen ja sitä seurannut talonpoikien riiston kasvu, kaupan kehitys ja säätyjakoisen valtion perustaminen asettivat kriminaalisen lainkäytön eteen uudet tehtävät. Kriminaalinen oikeudenhoito ei ollut vallanpitäjille enää niinkään tulojen täydentämiskeino kuin mahdollisuus rangaista armottomasti ja ankarasti »häijyjä ihmisiä», siis lähinnä tilanomistajien ja tilanomistajavaltion harjoittamaa sietämätöntä riistoa paenneita talonpoikia, köyhäläisyydessä elävää väestöä, kulkureita, kerjäläisiä etc. Poliisi- ja etsintälaitos sai mitä tärkeimmän merkityksen. Rangaistuksesta tuli sekä fyysillisen tuhoamisen että pelottelun keino. Tuo oli kidutusten, ruu-

miellisten rangaistusten ja kuolemantuomion julmien täytäntöönpanokeinojen aikakautta.

Niin valmisteltiin vähitellen sitä monimutkaista koostumaa, jollaisena esiintyy nykyinen rikosoikeus. Erotamme siinä vaivatta ne historialliset kerrostumat, joista se on muodostunut. Itse asiassa, ts. puhtaasti sosiologiselta kannalta katsoen, porvarillinen yhteiskunta pönkittää rikosoikeusjärjestelmällään luokkaherruuttaan ja pitää kurissa riistettyjä luokkia. Sen tuomioistuimet ja sen yksityiset »vapaachtoiset» rikkurijärjestöt täyttävät niin ikään samaa tehtävää.

Kun asiaa tarkastellaan tältä kannalta, niin huomataan rikosoikeuden olevan poliisi- ja etsintäkoneiston pelkkä lisäke. Todellakin, jos Pariisin rikosoikeudet suljettaisiin joiksikin kuukaudeksi, niin siitä kärsisivät yksistään pidätetyt rikolliset. Mutta jos sen kuulut poliisiosastot keskeyttäisivät työnsä vaikkapa yhdeksi päiväksi, se merkitsisi suoranaista katastrofia.

Porvarillisen valtion rikosoikeudellinen tuomiovalta on organisoitua luokkaterroria, jonka ero kansalaissodan aikana käytettävistä niin sanotuista poikkeustoimenpiteistä on vain aste-eroa. Jo Spencer osoitti ulkopuolisen hyökkäyksen vastaisen puolustusreaktion (sota) ja sisäisen järjestyksen rikkojia vastaan suunnatun reaktion (oikeusturva) täydellisen yhdenmukaisuuden, jopa identtisyyden.¹² Se seikka, että edellisen kaltaisia, ts. rikosoikeudellisia, rankaisutoimenpiteitä käytetään *etupäässä* luokka-asemansa menettäneitä yhteiskunta-aineksia vastaan ja jälkimmäisen tapaisia toimenpiteitä *etupäässä* valtaan nousemassa olevan uuden luokan aktiivisia taistelijoita vastaan, ei muuta lainkaan asian periaatteellista olemusta enempää kuin noudatettavan menettelyn suurempi tai pienempi oikeellisuus ja monimutkaisuuskaan. Luokkavaltion rankaisutoiminnan todellinen tarkoitus voidaan ymmärtää vain ottamalla lähtökohdaksi tuon valtion antagonistinen olemus. Niin sanotut rikosoikeusteorialt johtavat rankaisupolitiikan periaatteet yhteiskuntakokonaisuuden eduista vääristellen tietoisesti tai tiedottomasti todellisuutta. Yhteiskuntakokonaisuus on olemassa vain noita teorioita edustavien lakimiesten päässä. Tosiasiassa olemme tekemisissä ristiriitaiset, vastakkaiset edut omaavien luokkien kanssa. Kaikkalainen historiallisesti konkreettinen rankaisupoliittinen järjestelmä kuvastaa sitä toteuttaneen luokan etuja. Feodaaliherra teloitti totte-

lemattomat talonpojat ja hänen valtaansa vastaan nousseet kaupunkilaiset. Liilloutuneet kaupungit hirttivät rosvoritareita ja hävittivät heidän linnojaan. Keskiajalla pidettiin lainrikkोजना sitä, joka tahtoi harjoittaa ammattia kuulumatta ammattikuntaan; ehdittyään tuskin syntyäkään kapitalistinen porvaristo julisti jo rikolliseksi työläisten liittoutumispyrkimyksen.

Näin ollen luokkaetu painaa historiallisen konkreettisuuden leiman rankaisupolitiikan kuhunkin järjestelmään. Rankaisupolitiikan varsinaisista keinoista kyseen ollen on tapana korostaa sitä suurta edistysaskelta, jonka porvarillinen yhteiskunta on ottanut rangaistusten inhimillistymisen suuntaan Beccarian ajoista Howardin aikoihin asti. Tuolla tarkoitetaan kidutusten, ruumiillisten ja häpäisevien rangaistusten, kuolemanrangaistuksen raakojen täyläntöönpanokeinojen yms. poistamista. Kaikki tuo merkitsee kiistattomasti suurta edistystä, mutta on huomioitava sekin, ettei ruumiillista rangaistusta ole poistettu vielä läheskään kaikkialta. Englannissa on sallittu alle 16-vuotiaiden raipparangaistus aina 25 iskuun saakka, ja aikuisille voidaan määrätä varastamisesta ja rosvoamisesta jopa 150 raippaa. Ruoskinta on Englannissa merimiesten rangaistustapana. Ranskassa ruumiillista rangaistusta käytetään kurinpitörangaistuksena vankiloissa.¹³ Amerikan kahdessa osavaltiossa on hyväksytty rikollisten runtelu kuohitsemalla. Tanska saattoi vuonna 1905 voimaan ruumiillisen rangaistuksen eräistä rikoksista. Picksäntään käytettiin keppiä ja tervaköyttä. Ja aivan hiljan neuvostotasavallan kukistumisen merkiksi Unkarissa otettiin käyttöön aikuisten ruumiillinen kuritus useista henkilöön kohdistuvista ja omaisuusrikoksista.¹⁴ Merkillepantavaa sitä paitsi on, että nimenomaan 1800- ja 1900-luvun viime vuosikymmenet ovat useissa porvarillisissa maissa aiheuttaneet voimakkaan pyrkimyksen palauttaa pelottavat, tuskalliset ja häpeälliset rangaistukset. Porvariston humanisuus luovuttaa paikkansa kehotuksille ankaruuteen ja kuolemanrangaistuksen entistä laajamittaisempaan käyttöön.

Kautsky selittää tämän sillä, että 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa, ennen yleisen asevelvollisuuden voimaan saattamista, porvaristo oli sovinnollisella ja humanisella kannalla, kun se ei palvelut armeijassa. Epäilen tämän olleen pääsyynä. Ensi sijalle on asetettava porvariston muuttuminen taantumukseksi luokaksi, sen kauhu kasvavan työ-

väenliikkeen johdosta ja vihdoin siirtomaapolitiikka, joka on aina ollut julmuuden kouluna.

Vasta luokkien täydellinen häviäminen mahdollistaa sellaisen rankaisupolitiikan, josta tulee kertakaikkisesti suljetuksi pois antagonismin aines. On kuitenkin vielä kyseenalaista, tarvitaanko noissa oloissa lainkaan rankaisujärjestelmää.

Kun vallanpitäjien toteuttama rankaisutoiminta on sisällykseltään ja luonteeltaan luokkaherruuden suojelekeino, niin muotonsa puolesta se esiintyy juridisen päällysrakenteen yhdysosana ja kuuluu oikeusjärjestelmään muodostaen sen erityisen alan. Tulimme edellä jo näkemään, että paljas olemassaolotaistelu saa juridisen muodon, mikäli siihen tulee mukaan vastikkeellisuusperiaate. Itsepuolustus toiminto lakkaa siis olemasta pelkästään itsepuolustusta ja tulee vaihtomuodoksi, omalaatuisen kierron muodoksi, ja tuolla kierrolla on oma paikkansa »normaalin» kaupallisen kierron rinnalla. Rikos ja rangaistus tulevat sellaisiksi, ts. saavat juridisen olemuksensa, lunastustoimen pohjalta. Sikäli kuin tuo muoto säilyy, toteutuu luokkataistelu tuomiovaltana. Ja päinvastoin, varsinainen «rikosoikeuden» termi menettää tyystin merkityksensä, mikäli siitä haihtuu pois tuo vastikkeellisen suhteen periaate.

Näin ollen rikosoikeus kuuluu yhdysosana juridiseen päällysrakenteeseen, sikäli kuin siinä olennoituu yksi sen perusmuodon muunnoksista, jolle on alistettu nyky-yhteiskunta; tuona perusmuotona on vastikkeellinen vaihto kaikine seurauksineen. Kyseisen suhteen toteutuminen rikosoikeudessa on yhtenä puolena sellaisen oikeusvaltion toteutumisessa, joka on markkinoilla vastatusten olevien riippumattomien ja yhdenvertaisten tavarantuottajien ideaalisena kanssakäymismuotona. Kun yhteiskunnalliset suhteet eivät kuitenkaan rajoitu abstraktien tavaranomistajien abstrakteihin suhteisiin, niin kriminaalinen lainkäyttö ei ole pelkästään abstraktin oikeusmuodon olennoituma, vaan myös varsinaisen luokkataistelun väline. Mitä kärjistyneemmäksi ja kiristyneemmäksi käy tuo taistelu, sitä vaikeampaa on toteuttaa luokkaherruutta oikeuden muodossa. Siinä tapauksessa »puolueettoman» oikeuden ja oikeusturvallisuuden tilalle tulevat välittömästi luokkaan kohdistuvat sortotoimet, jotka pitävät silmällä yksinomaan poliittisen tarkoituksenmukaisuuden näkökohtia.

Ottaen huomioon porvarillisen yhteiskunnan olemuksen

tavaranomistajien yhteiskuntana meidän olisi oletettava a priori, että sen rikosoikeus on eniten juridista ylempänä esitettyssä mielessä. Siinä törmäämme kuitenkin yhtä aikaa useisiin vaikeuksiin. Ensinnäkin nykyinen rikosoikeus ei pidä ensisijaisena lähtökohtana asianomistajan kärsimää vahinkoa, vaan valtion säätämän normin loukkaamista. Kun kerran asianomistaja vaateineen siirtyy taka-alalle, niin on aiheellista kysyä, mitä tekemistä tässä on vastike-muodolla. Kysymys on siitä, että vaikka asianomistaja siirtyykin taka-alalle, hän ei katoa jäljettömiin, vaan on edelleenkin vireille pannun rikosoikeudellisen toimituksen taustana. Loukatun julkisen edun abstraktio nojautuu täysin reaalisuuteen asianomistajan hahmoon, joka on mukana prosessissa joko henkilökohtaisesti tai asiamiehen välityksellä ja joka antaa tuolle prosessille tarkoituksenmukaisuutta.¹⁵ Siinäkin tapauksessa, että asianomistaja todella puuttuu ja ainoana huutavana äänenä on laki, saa tuo abstraktio reaalisen toteutumansa yleisen syyttäjän hahmossa. Tuollainen kahdentuminen, jossa yksi ja sama valtiovalta esiintyy sekä asianosaisena (prokuraattori) että tuomarina, osoittaa rikosprosessin olevan oikeusmuotona erottamaton »hyvitystä» vaativasta asianomistajasta ja näin ollen erottamaton liiketoimen yleisemmästä muodosta. Prokuraattori kuten »asianosainen» ainakin vaatii »korkeaa hintaa», ts. ankaraa rangaistusta, rikollinen pyytää »huojennusta», ja tuomioistuin päättää »kohtuudenmukaisesti». Koetakaapa heittää kokonaan syrjään tuo liiketoimen muoto, niin huomaatte riistäneenne rikosprosessilta sen »juridisen sielun». Kuvitelkaa hetkeksi, että tuomioistuin todellakin käsittelee yksistään sitä, millä tavoin olisi muutettava kyseisen henkilön elämänoloja, jotta häneen voitaisiin vaikuttaa ojentavasti tai suojata häneltä yhteiskuntaa, niin rangaistus-termin varsinainen merkitys haihtuu heti olemattomiin. Tämä ei merkitse, että koko rikosoikeudellinen ja rankaisumenettely olisi kerrassaan vailla yllä mainittuja yksinkertaisia ja selkeitä aineksia; olen tahtonut vain näyttää, että tuo menettely sisältää erikoisuuksia, joita eivät pysty kattamaan yhteiskunnallisen päämäärän selkeät ja yksinkertaiset näkökohdat, vaan jotka edustavat irrationaalista, mystifioitua ja eriskummaista momenttia, ja että nimenomaan tuo momentti onkin erityisesti oikeudellinen momentti.

Toinen vaikeus taitaa johtua seuraavasta. Muinaisajan rikosoikeus tunsikin vain vahingon käsitteen. Nykyisen rikos-

oikeuden kannalta niin tärkeät käsitteet kuin syy ja syyllisyys puuttuivat kokonaan tuolla kehitysasteella. Tahallista, tuottamuksellista ja vahingossa tehtyä tekoa arvioitiin yksinomaan niiden aiheuttamien seurausten perusteella. Tuossa suhteessa nykyiset osheet ovat tavoiltaan samalla kehitystasolla kuin saalilaiset frankit. Niinpä edellisillä ei tehdä mitään eroa puukoniskusta seuranneen kuoleman ja vieraan härän kosketuksesta rinteeltä alas vierineen kiven aiheuttaman kuoleman välillä.¹⁶

Tuosta ei suinkaan seuraa, että muinaiselle oikeudelle olisi ollut tuntematon edesvastuun käsite sellaisenaan. Se vain määritettiin nykyisestä eroavalla tavalla. Porvarillisen yhteiskunnan perimmäistä individualismia vastaavasti nykyisessä rikosoikeudessa on ehdottoman henkilökohtaisen vastuun käsite. Sen sijaan muinaisoikeus rakentui yhteisvastuun pohjalle: lapsia rangaistiin vanhempien synneistä ja suku oli vastuussa jokaisesta jäsenestään. Porvarillinen yhteiskunta poisti kaikki alkeelliset ja elimelliset yhteydet yksilöiden väliltä. Se julisti periaatteeksi »kukin vastatkoön itsestään» ja sovelsi sitä johdonmukaisesti kaikilla aloilla, mm. rikosoikeudessa. Sen jälkeen nykyinen rikosoikeus sisällytti psykologisen momentin vastuun käsitteeseen ja teki tästä siten entistä joustavamman. Rikosoikeus jakoi tuon vastuun asteisiin: vastuuseen edeltäpäin arvatusta seurauksesta (tahallisuus) ja vastuuseen seurauksesta, jota ei ollut aavistettu ennakolta, mutta jonka olisi voinut aavistaa (tuottamus). Vihdoin se rakensi syyntakeettomuuden, ts. vastuunalaisuuden täydellisen puuttumisen, käsitteen. Psykologisen momentin sisällyttäminen vastuu-käsitteeseen merkitsi tietenkin rikollisuudenvastaisen taistelun järkipäristämistä. Vain erottamalla toisistaan syyntakeisena ja syyntakeettomana suoritettut teot voitiin rakentaa yleisen ja yksityisen ehkäisytoiminnan teoria. Mutta kun rikoksentehtäjän ja rankaisuvallan välinen suhde oli oikeus-suhdetta ja tapahtui oikeusprosessin muodossa, niin kyseinen uusi momentti ei suinkaan poistanut vastikkeellisen korvauksen periaatetta, vaan vieläpä antoi sille uuden käyttöperusteen. Mitä muutakaan tarkoittaisi tuo jako, ellei vastaisten oikeudellisten kauppojen toteuttamisharjojen täsmäntämistä. Vastuun asteittaisuus on pohjana rangaistuksen asteittaisuuteen, se on uusi, luvalla sanoen aatteellinen eli psykologinen momentti, joka liittyy vahingon aineelliseen momenttiin ja teon objektiiviseen momenttiin antaakseen

yhdessä perusteen rangaistusmäärän päättämiseksi. Tahallisesti suoritetusta teosta on raskain vastuu ja siis muutoin samanlaisin ehdoin seuraa siitä ankarampi rangaistus; tuottamuksellisesta teosta on pienempi vastuu — *caeteris paribus*, siis rangaistus lievenee; vihdoin vastuu puuttuu (rikollinen on syyntakeeton), mistä seuraa rangaistuksen raukeaminen. Ottakaamme rangaistuksen tilalle *Behandlung* («vaikutustapa»), ts. juridisesti neutraali lääketieteellinen ja kasvatusopillinen käsite, niin tulemme aivan toisenlaisiin tuloksiin, koska tällöin ei ole tärkeintä toimenpiteiden *suh-teittaminen*, vaan ennen muuta noiden toimenpiteiden ja niille asetettujen tavoitteiden, kuten yhteiskunnan suojelemisen, rikolliseen vaikuttamisen yms., *saattaminen sopu-sointuun*. Tuolta kannalta katsoen suhde voi osoittautua juuri päinvastaiseksi, ts. pienempi vastuu saattaa kaivata mitä voimaperäisimpiä ja pitkäjänteisimpiä vaikutuskeinoja.

Vastuunalaisuuden idea on tarpeen, jos rangaistus on tilin-teon keinona. Rikollinen vastaa rikoksesta vapaudellaan, tekonsa törkeyden *mukaisella* kappaleella vapautta. Vastuunalaisuuden idea on täysin tarpeeton siellä, missä rangaistus on vapautettu vastikkeellisuudesta.^{21*} Mutta siellä missä tuo periaate on todella kadonnut jäljettämiin, rangaistus lakkaa olemasta rangaistusta sanan juridisessä mielessä.

Syyllisyyden juridinen käsite ei ole tieteellinen, sillä se johtaa suoraan indeterministisiin ristiriitoihin.^{22*} Jonkin tapahtuman aiheuttaneiden syiden toisiinsa kykeytymisen kannalta ei ole mitään aihetta antaa etusijaa jollekin yhdelle renkaalle. Psykkisesti epänormaalin (syyntakeetoman) ilmisen toimet ovat monien syiden, kuten perinnöllisyyden, elinolojen, ympäristön jne. aikaansaamia samoin kuin täysin normaalin (vastuuvelvollisen) ihmisen toimetkin. Huomattakoon että rangaistus kasvatustoimenpiteenä (joka on juridisen vastike-käsitteen ulkopuolella) ei liity lainkaan käsityksiin syyntakeisuudesta, valinnan vapaudesta tms. eikä kaipaa noita käsityksiä. Kasvatusopissa rangaistuksen tarkoituksenmukaisuus (puhun tässä tietenkin tarkoituksenmukaisuudesta yleismerkityksessä, riippumatta rangaistusmuodon valinnasta, rangaistuksen lievydestä tai ankaruudesta yms.) määräytyy yksinomaan sen mukaan, onko henkilöllä tarvittavan kehittynyt kyky tajuta tekonsa ja sen vastenmielisten seuraamusten välinen yhteys ja pitää mielessään tuo yhteys. Tässä mielessä syyntakeisia, so.

määräsuuntaiselle vaikutukselle alttiita, ovat sellaisetkin henkilöt, joita rikoslaki ei pidä vastuullisina teoistaan, ts. psyykkisesti epänormaalit lapset varhaisiästä alkaen.¹⁷

Syällisyyden mukainen rangaistus on periaatteessa samanlainen muoto kuin vahingon mukainen korvauskin. Leimaa-antavana asiassa on ennen kaikkea tuomion törkeyden numeerinen, matemaattinen ilmaiseminen: tietyn määrän päiviä, kuukausia jne. kestävä vapausrangaistus, määräsomma rahasakkoa, tiettyjen oikeuksien epääminen. Vapauden riistäminen oikeudenpääntönsä ennalta osoitetuksi määrääjäksi on sinä erikoismuotona, jossa nykyinen, so. porvarillis-kapitalistinen, rikosoikeus toteuttaa vastikkeellisen korvauksen periaatetta. Tuo tapa liittyy tiedottomasti, mutta syvällisesti käsitykseen abstraktista ihmisestä ja ajan perusteella mitattavasta abstraktista ihmistyöstä. Ei ole sattuma, että kyseinen rangaistusmuoto vakiintui alkaen tuntua luonnolliselta, itsestään selvältä nimenomaan 1800-luvulla, kun porvarillinen yhteiskunta oli kehittänyt huippuunsa ja lujittanut kaikki erikoisuutensa. Vankeiloita oli rinnan muiden ruumiillista väkivaltaa käyttävien laitosten kanssa olemassa tietenkin jo muinais- ja keskiajallakin. Mutta niissä ihmisiä pidettiin useimmiten joko heidän kuolemaansa tai lunastuksen suorittamiseen saakka.

Ennen kuin saattoi syntyä ajatus mahdollisuudesta sovitaa rikos ennalta määrättyllä kappaleella vapautta, tarvittiin yhteiskunnallisen rikkauden kaikkien konkreettisten muotojen pelkistämistä yksinkertaisimmaksi ja abstraktimmaksi muodoksi: ajalla mitattavaksi ihmistyöksi. Tässä havaitsemme epäilemättä vielä yhden seikan, joka vahvistaa kulttuurin eri puolten keskinäisen yhteyden. Teollisuuskapitalismi, ihmisoikeuksien julistus, Ricardon kansantaloustiede ja määräaikaisen vankeusrangaistuksen järjestelmä ovat yhden ja saman historiallisen aikakauden ilmiöitä.

Ruumiillisen vahingon tuottamisen tai rahakorvauksen perinnän karkeassa ja kouraantuntuvassa aineellisessa muodossa ilmenevä rangaistuksen vastikkeellisuus säilyttää nimenomaan tuon karkeuden ansiosta yksinkertaisen, jokaisen ymmärrettävissä olevan merkityksen, kun taas määräaikaisen vapausrangaistuksen abstraktissa muodossa rangaistuksen vastikkeellisuus menettää tuon merkityksen, vaikka puhumme yhä edelleenkin rikoksen törkeyden *mukaisesta* rangaistusmäärästä.

Niinpä on täysin luonnollista, että monet rikosoikeuden teoreetikot, etenkin itseään edistyksellisinä pitävät, pyrkivät poistamaan kokonaan vastikkeellisuuden momentin selvästi mielettömäksi käyneenä ja keskittämään huomionsa rangaistuksen järkeviin tarkoituksiin. Noiden edistysmielisten kriminalistien virhe on siinä, että arvostellessaan niin sanottuja absoluuttisia rangaistusteorioita he luulevat olevansa tekemisissä vain erheellisten katsomusten, ajatusharhojen kanssa, jotka voi haihduttaa pelkällä arvostelulla. Todellisuudessa taas vastikkeellisuuden mieletön muoto ei johdu yksityisten kriminalistien erehdyksestä, vaan tava-raatuottavan yhteiskunnan aineellisista suhteista, jotka ruokkivat sitä. Yhteiskunnan suojeluun tai rikollisen uudelleen kasvattamiseen tähtäävän järkevän päämäärän ja vastikkeellisen korvauksen periaatteen välinen ristiriita ei piile kirjoissa ja teorioissa, vaan itsessään elämässä, oikeuskäytännössä ja varsinaisessa yhteiskuntarakenteessa aivan samoin kuin ihmisten työyhteyden tosiasiaan ja tuon tosiasian ilmenemiseen tavarantarvon mielettömässä muodossa kätkeytyvä ristiriita ei piile teorioissa ja kirjoissa, vaan itsessään yhteiskunnallisessa käytännössä. Muutamien momenttien tarkastelu riittää todistamaan kyseisen asian. Jos yhteiskuntaelämässä todellakin katsottaisiin rangaistusta yksinomaan *tarkoituksen* näkökulmasta, niin voimakkainta mielenkiintoa herättäisi rangaistuksen varsinainen toteuttaminen ja etenkin sen tulos. Sen sijaan tuskinpa kukaan ryhtyy kiistämään, että valtaenemmistölle rikosprosessin painopisteenä on oikeussali ja tuomion julistamishetki.

Mielenkiinto rikolliseen kohdistuvia pitkäaikaisia vaikutuskeinoja kohtaan on aivan mitätön verrattuna mielenkiintoon, jota herättää tuomion lukemisen ja rangaistuksen ilmoittamisen hetki. Vankilareformin ongelmat kiinnostavat vain suppeaa asiantuntijapiiriä; laajojen piirien huomion keskipisteenä on rikoksen törkeyden ja tuomion vastaavuus. Jos yleinen mielipide katsoo tuomion oikeamieliseksi, niin asia päättyykin tavallaan siihen ja rikollisen tuleva kohtalo ei kiinnosta juuri ketään. Puheena olevan alan huomattaviin asiantuntijoihin kuuluva Krohne päivittelee: »Tuomion täytäntöönpanoa koskeva oppi on rikosoikeustieteen arkoja kohtia», se on tavallaan heitteillä, »ja vaikka käytössänne olisivat parhaat lait, parhaat tuomarit ja parhaat tuomiot, mutta jos noita tuomioita täytäntöönpanevat virkamiehet eivät kelpaa mihinkään, niin

voitte tyynesti heittää romukoppaan ja polttaa antamanne tuomiot.»¹⁸ Vastikkeellisen korvausperiaatteen herruus tulee näkyviin muussakin kuin julkisen huomion jakautumisessa. Yhtä kirkkaasti se ilmenee varsinaisessa oikeuskäytännössä. Todellakin mitä muutakaan perustetta vastaisivat tuomiot, joita Aschaffenburg esittää kirjassaan *Das Verbrechen und seine Bekämpfung* (Rikos ja taistelu sitä vastaan). Seuraavassa vain kaksi esimerkkiä pitkästä sarjasta. Rikoksenuusija joka on 22 kertaa ollut käsiteltävänä oikeudessa mm. petoksesta, varkaudesta ja huijauksesta, tuomitaan 23. kerralla 24 päivän vankilarangaistukseen virkamiehen kunnianloukkauksesta. Toinen rikollinen joka on viettänyt yhteensä 13 vuotta vankilassa ja kuritushuoneessa (Zucht-haus) ja ollut 16 kertaa käsiteltävänä oikeudessa varkaudesta, huijauksesta yms., tuomitaan 17. kerralla huijauksesta neljäksi kuukaudeksi vankilaan.¹⁹ Noissa tapauksissa on turhaa puhua mistään rangaistuksen suojelu- tai ojen-nustehtävästä. Niissä juhlii voittoaan vastikkeellisuuden muodollinen periaate: yhtäläisestä syystä yhtäläinen ran-gaistus.²⁰ Mitä muutakaan voisi tuomioistuimien tehdä? Se ei voi toivoa ojentavansa paatunutta rikoksenuusijaa kolmi-viikkoisella pidätyksellä, mutta se ei voi myöskään sulkea kyseistä subjektia elinkaudeksi vankilaan virkamiehen ta-vallisesta loukkaamisesta. Tuomioistuimelle ei jää muuta neuvoksi kuin antaa rikoksenteikijälle mahdollisuus maksaa pikkurahalla (niin ja niin monta viikkoa vapausrangaistusta) pienestä rikoksesta. Kaikessa muussa porvarillinen oikeus pitää visusti huolen, että rikollisen kanssa tehtävät kaupat tapahtuisivat kaikkien taiteen sääntöjen mukaan, so. että jokainen voisi päästä varmuuteen tilinteon määräämisen oikeudenmukaisuudesta (oikeudenkäynnin julkisuus), että rikoksenteikijä voisi vapaasti tinkiä (kummankin asianosai-sen oikeus puolustaa oikeuksiaan prosessin aikana), että hän saisi tällöin käyttää hyväkseen kokeneen oikeus-avustajan palveluksia (puolustuksen luvallisuus) jne. Sanalla sanoen valtio saattaa suhteensa rikoksenteikijän kanssa rehellisen kauppavaihdon puitteisiin, mikä juuri edellyttääkin niin sanottuja rikosprosessuaalisia takuita.

Rikollisen on tiedettävä ennalta, *mistä hän* on vastuussa ja mitä hänelle seuraa teostaan: nullum crimen, nulla poena sine lege. Mitä se merkitsee? Onko tarpeen jokaisen mahdol-lisen rikollisen tietää tarkalleen ne ojennuskeinot, joita

häntä kohtaan tullaan käyttämään? Ei, asianlaita on paljon yksinkertaisempi ja karkeampi: hänen on tiedettävä se määrä vapauttaan, jolla hän tulee maksamaan oikeuskauppojen toteuduttua. Hänen täytyy tietää ennalta ne ehdot, joiden toteutuessa hänet vaaditaan tilintekoon. Sellainen on rikoslakien ja rikosprosessilakikoelmien tarkoitus.

Olisi väärin kuvitella asia niin, että ensi alkuun rikosoikeudessa vallitsivat harhaan johtavat hyvitysteoriat ja myöhemmin pääsi voitolle sosiaalisen suojelun oikea katsantokanta. Olisi väärin luulla kehityksen tapahtuvan vain aatteiden alalla. Todellisuudessa sekä ennen sosiologisen ja antropologisen suuntauksen ilmaantumista kriminalistiikkaan että sen jälkeen rankaisupolitiikka sisälsi sosiaalisen suojelun tai oikeammin luokkasuojelun aineksen. Tuon lisäksi se sisälsi ja sisältää vieläkin sellaisia aineksia, jotka eivät seuraa puheena olevasta *teknisestä* tarkoituksesta eivätkä sen vuoksi anna varsinaiselle rankaisuproseduurille mahdollisuutta ilmetä *kokonaisuudessaan* sosiaalis-teknisten sääntöjen järkevässä ja mystifioimattomassa muodossa. Nuo ainekset, joiden alkuperää ei tule etsiä varsinaisesta rankaisupolitiikasta sellaisenaan, vaan paljon syvemmältä, antavat rikoksen ja rangaistuksen juridisille abstraktioille reaalisuuden ja turvaavat niille porvarillisen yhteiskunnan piirissä rajoittamattoman käytännöllisen merkityksen kaikista teoreettisen arvostelun ponnistuksista huolimatta.

Sosiologisen koulukunnan huomattava edustaja Gerard van Hamel sanoi Hampurissa 1905 pidetyssä kriminalistien kongressissa, että nykyajan kriminalistiikan pahimpia kompastuskiviä ovat kolme käsitettä: syy, rikos ja rangaistus; »kun vapaudumme niistä, järjestyy kaikki paremmaksi», hän lisäsi. Tuohon voidaan vastata, että pelkästään aatteellinen arvostelu ei poista porvarillisen tajunnan muotoja, koska nämä muodostavat eheän kokonaisuuden heijastamiensa aineellisten suhteiden kanssa. Noiden todellisuudeksi muuttuneiden kangastusten ainoana haihduttamiskeinona on mainittujen suhteiden käytännöllinen voittaminen, ts. proletariaatin vallankumouksellisen taistelun ja sosialismin toteuttamisen tietä.

On vähän julistaa syyn ja syyllisyyden käsitteet ennakkoluuloksi, jotta voitaisiin suoraan käytännössä siirtyä sellaiseen rankaisupolitiikkaan, joka tekisi nuo käsitteet todella tarpeettomiksi. Niin kauan kuin tavaramuoto ja

siitä seuraava oikeusmuoto tulevat painamaan leimansa yhteiskuntaan, säilyttää oikeuskäytännössä voimansa ja reaalisen merkityksensä olemukseltaan, so. juridiselta kannalta, mieletön ajatus, että jokaisen rikoksen törkeyden voisi muka punnita jonkinlaisella vaa'alla ja ilmaista van- kilarangaistuksen kuukausilla ja vuosilla.

Voidaan tietenkin välttää käyttämästä noin karkeaa sanamuotoa kyseisen ajatuksen ilmaisemiseen, mikä ei kuitenkaan poistaisi sen vaikutusta käytännössä. Terminologian muuttaminen ei muuta asian olemusta. VSFNT:n oikeuskansankomissariaatti julkaisi jo vuonna 1919 rikos-oikeutta koskevat perussäännöt, joissa hylkäsi syyllisyyspe- riaatteen rangaistusperusteena ja tulkitsi varsinaisen ran- gaistuksen yksinomaan suojelutoimenpiteeksi eikä kostoksi syyllisyydestä. Vuoden 1922 VSFNT:n rikoslaki tulee niin ikään toimeen ilman syy'n käsitettä. Vihdoin SNTL:n TpKK:n hyväksymät Liiton rikoslainsäädännön peruspe- riaatteet hylkäävät kertakaikkiaan termin »rangaistus» kor- vaten sen termillä »sosiaalisen suojelun oikeudenkäytölliset ojennuskeinot».

Terminologian muuttamisella on epäilemättä tietty dek- laratiivinen merkitys. Mutta pelkillä deklaratioilla ei rat- kaista asiaa. Rangaistuksen muuttaminen kostosta ja rikok- sen hyvityksestä yhteiskunnan tarkoituksenmukaiseksi suo- jelukeinoksi ja kyseisen sosiaalisesti vaarallisen henkilön ojennuskeinoksi merkitsee tärkeän organisatorisen tehtävän ratkaisemista. Tuo tehtävä on puhtaasti oikeudellisen toi- minnan ulkopuolella ja sitä paitsi sen menestyksellinen ratkaiseminen tekee tarpeettomiksi oikeusprosessit ja oikeu- den tuomiot^{23*}, sillä kun tuo tehtävä tulee ratkaistuksi täydellisesti, lakkaavat ojennustyöhön pohjautuvat vaiku- tuskeinot olemasta rikoksen tietyn tunnusmerkistön sisältä- vän tuomion tavallisena oikeusseuraamuksena ja muuttu- vat täysin itsenäiseksi yhteiskunnalliseksi lääketieteellis- kasvatukselliseksi tehtäväksi. Meillä kehitys sujuu ja tulee epäilemättä sujumaan edelleenkin tuohon suuntaan. Mutta niin kauan kuin meidän on sosiaalisen suojelun keinoista puheen ollen painotettava sanaa »oikeudelliset» ja niin kauan kuin säilyvät oikeusprosessin ja aineellisen rikoslain muodot, tulee terminologian muuttaminen melkoisessa mää- rin olemaan puhtaasti sanallisena uudistuksena. Tuo seikka ei tietenkään ole voinut jäädä huomaamatta Rikoslaitamme kirjoittavilta lakimiehiltä. Esitän muutamia lausuntoja.

N. N. Poljanski* on sitä mieltä, että Rikoslain erityisessä osassa »syyllisyyden kiistäminen on ilmennyt pelkästään ulkonaisesti» ja että »kysymys syyllisyydestä ja syyllisyyden määrästä on jokapäiväisenä kysymyksenä tuomioistuimemme nykykäytännössä». ²¹ M. M. Isajev** toteaa samoin, että syyn käsite on »tuttu vuoden 1922 Lakikokoelmalle, koska tämä erottaa tahallisuuden tuottamuksesta asettaen ne casuksen vastakohtaksi ja erottaa rangaistuksen sosiaalisen suojelun keinoista ahtaassa mielessä». ²² Kysymys on tietenkin siitä, että Rikoslaki sinänsä ja oikeudenkäyntimenettely, jota varten se on luotu, ovat vastikkeellista rikoksen hyvitystä edellyttävän juridisen periaatteen kylästävät. Todellakin, mitä muutakaan merkitsisi kaikkinaisen rikoslain (mm. meidänkin) yleinen osa avunannon, rikoskumppanuuden, rikoksenyrityksen, rikoksen valmistelun jne. käsitteineen, ellei syyllisyyden entistä tarkempaa punnitsemiskeinoa? Mitä muutakaan tarkoittaisi tahallisuuden ja tuottamuksen erottaminen, ellei syyllisyysasteiden erottamista? Mitä virkaa olisi syyntakeettomuuden käsitteellä ilman syyllisyyden käsitettä? Vihdoin mikä tarkoitus on Lakikokoelman erityisellä osalla kokonaisuudessaan, kun kerran kysymys on vain sosiaalisen (luokka-) suojelun keinoista?

Todellakin yhteiskunnan suojeluperiaatteen johdonmukainen soveltaminen ei kaipaa rikoksen erinäisten tunnusmerkistöjen fikseeraamista (mihin liittyy loogisesti lain tai tuomioistuimen antama rangaistus), vaan yhteiskunnalle vaarallista tilaa luonnehtivien *oireiden* täsmällistä kuvaamista ja niiden *metodien* kehittelyä, joita tulee käyttää jokaisessa konkreettisesti tapauksessa yhteiskunnan suojaamiseksi. Kysymys ei ole ainoastaan siitä, niin kuin eräät luulovat, että sosiaalisen suojelukeinon käyttö on yhteydessä subjektiivisiin momentteihin (yhteiskunnallisen vaarallisuuden muoto ja aste), kun taas rangaistus nojautuu objektiiviseen momenttiin, ts. rikoksen konkreettiseen tunnusmerkistöön, joka on määrätty Lakikokoelman erityisessä osas-

* *Poljanski N. N.* (1878—1961), tunnettu neuvostoliittolainen oikeustieteilijä, professori, mm. rikosoikeuden, rikosasiain oikeudenkäynnin ja kriminologian asiantuntija.

** *Isajev M. M.* (1880—1950), tunnettu neuvostoliittolainen lainoppinut, professori. Käsittelee päätutkimuksissaan rikosoikeutta ja -prosessia, ulkomaista rikosoikeutta ja penitentiäärijärjestelmää.

sa.²³ Kysymys on tuon yhteyden luonteesta. Rangaistuksen on vaikeaa irtautua objektiivisesta perustasta, koska se ei voi luoda yltään vastikkeellisuuden muotoa olematta vaarassa menettää olennaisinta tunnusmerkkiään. Toisaalta vain rikoksen konkreettinen tunnusmerkistö antaa jonkinlaisen mitattavissa olevan suureen ja siis jotain vastikkeen kaltaista. Ihminen voidaan pakottaa maksamaan tekonsa, mutta on mieletöntä pakottaa häntä maksamaan siitä, että yhteiskunta on julistanut hänet, so. kyseisen subjektin, vaaralliseksi. Sen vuoksi rangaistus edellyttää täsmällisesti fikseerattua rikoksen tunnusmerkistöä. Sosiaalinen suojelukeino ei sitä kaipaa. Pakotus tilintekoon on subjektiin kohdistuvaa juridista pakotusta, joka on ympäröity prosessin, tuomion ja sen täytäntöönpanon puitteilla. Pakotus suojelukeinona on pelkän tarkoituksenmukaisuuden toimenpide ja on sellaisenaan teknisten sääntöjen säänneltävissä. Nuo säännöt voivat olla enemmän tai vähemmän mutkikkaita sen mukaan, onko tavoitteena yhteiskunnalle vaarallisen jäsenen mekaaninen poistaminen vai ojentaminen; joka tapauksessa niissä on ilmaistu selvästi ja yksinkertaisesti yhteiskunnan itselleen asettama tavoite. Sen sijaan tietyistä rikoksista rangaistuksen määräävissä oikeusnormeissa tuo sosiaalinen tavoite esiintyy naamioituneena. Vaikutuskeinojen alaiseksi joutuva henkilö asetetaan velkaa maksavan velallisen asemaan. Ei ole sattuma, että venäjänkielinen sana «высказание» tarkoittaa yltä hyvin yksityisoikeudellisen sitoumuksen pakollista täyttämistä kuin kurinpidollista rangaistustakin. Samaa ilmaistaan myös sanoilla «suorittaa rangaistus». Rangaistuksen suorittanut rikoksentekijä palaa alkuasemaansa, ts. eristäytyneeseen olemassaoloon yhteiskunnassa, «vapauteen» sitoutua ja suorittaa rikkomuksia.

Rikosoikeus niin kuin oikeus yleensä on itsenäistä yksityisetuaan ajavien erillisten egoististen subjektien eli ideaalisten omistajien kanssakäymismuoto. Porvarillisista kriminalisteista varovaisimmat tajuavat hyvin tuon rikosoikeuden yhteyden oikeusmuotoon yleensä, ts. perusehtoihin, joiden ulkopuolella tavarantuottajien yhteiskunta olisi mahdoton. Niinpä sosiologisen ja antropologisen koulukuntien äärimmäisyyskannan edustajien kehotukset heittää romukoppaan rikoksen ja syyn käsitteet ja lopettaa yleensä rikosoikeuden juridinen kehittäminen herättävät noissa kriminalisteissa järkevän kysymyksen: mikä kohtalo odottaa tuossa tapauksessa kansalaisvapauden periaatetta, menette-

lyn lainmukaisuuden takeita, periaatetta »nullum crimen sine lege» jne.?

Tsubinski* asettuu nimenomaan tuollaiselle kannalle polemisoidessaan Ferriä, Doradoa ym. vastaan. Seuraavassa eräs hänen kuvaavista lausunnoistaan: »Annamme tunnustuksen hänen (Doradon) mainiolle uskollen tieteen rajattomaan mahtiin, mutta katsomme itse kuitenkin paremmaksi pysyä lujalla maaperällä, ts. ottaa huomioon historiallinen kokemus ja todellisuuden reaaliset tosiasiat; silloin meidän on myönnettävä toivottavaksi ei 'valistunut ja järkiperäinen' mielivalta (ja onko takeita, että se tulee olemaan juuri tuollaista?), vaan vankka juridinen järjestys, jonka säilyessä pysyy voimassa *juridisen* tutkimuksen tarve.»²⁴

Kuten ylempänä sanotusta selvisi, ovat rikoksen ja rangaistuksen käsitteet oikeusmuodon tuiki tärkeitä määrittäjiä, joista voidaan vapautua vasta sitten, kun alkaa yleensä juridisen päällysrakenteen kuoleutuminen. Kun ryhdymme todellisuudessa emmekä ainoastaan deklaratioissa juuriin pois noita käsitteitä ja kun alamme pärjätä ilman niitä, niin se tulee olemaan parhaimpana merkinä, että ahdas porvarillinen oikeuspiiri on vihdoinkin avartumassa.

¹ Tuskin kannattaa erityisesti selitellä sitä seikkaa, että tuossa varhaisessa kehitysvaiheessa niin sanottu valhe rikosasiassa ei eronnut valheesta riita-asiassa. Hallitsevana oli korvausta kaipaavan vahingon käsite; varkaus, ryöstö, murha ja kieltäytyminen velanmaksusta olivat asianomistajan kannalta yhtäläisiä perusteita kanteen nostamiseksi ja hyvityksen saamiseksi rahakorvauksen muodossa.

² Никольский Б. В. Система и текст XII таблиц. СПб., 1897, с. 1.

³ Мэн Г. С. Древнее право, его связь с древней историей общества и его отношение к новейшим идеям. СПб., 1873, с. 288.

⁴ Ihering R. Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung, Theil 1, Leipzig, S. 136—137.

⁵ Vrt. Ковалевский М. Современный обычай и древний закон. 2-е изд., М., 1886, с. 37—38.

⁶ Vrt. Ferri E. La Sociologie criminelle. Traduit de l'Italien. Paris 1905, p. 344.

⁷ Ihering R. Mts. 136.

⁸ Maine H. S. Mts. 269.

⁹ Koska vala, juramentum, oli juridisen kanssakäymisen välttämättömin yhdysosa (Iheringin mielestä roomalaiset pitivät pitkän

* Tsubinski M. P., ennen vallankumousta toiminut venäläinen lakimies, professori, siviilioikeuden ja riita-asiain oikeudenkäynnin asiantuntija.

aikaa samanmerkityksisinä ilmaisuja »sitoutua», »perustaa oikeutta» ja »vannoa»), niin kaikki juridinen kanssakäyminen oli saatettu uskonnon suojeluksen alaiseksi, sillä varsinainen valanteko oli uskonnollinen toimitus, ja väärän valan vannominen tai valan rikkominen katsottiin uskonnolliseksi rikokseksi (vrt. *Ihering R. Mts.* 302).

- ¹⁰ Ihering huomauttaa, että sana *supplicium* (kuolemanrangaistus) johtaa etymologisesti jumalien lauhduttamiseen (*supplicare* tark. lauhduttaa, saada armolliseksi) (ks. *Ihering R. Mts.* 277).
- ¹¹ Muinaisvenäläisessä oikeudessa ilmaisu »omankädenoikeus» merkitsi lähinnä oikeustulojen eväämistä ruhtinaalta; samoin kuningas Eerikin lakikirja kielsi ankarasti asianomistajan tai tämän sukulaisten yksityissopimukset rikoksentehtäjän kanssa, mikäli ne koituivat kuninkaalle kuuluvan osan menetykseksi. Sama lakikokoelma salli kuitenkin vain harvinaisena poikkeuksena syytteen nostamisen kuninkaan tai hänen amtmannin nimissä (vrt. *Wilda W. Strafrechts der Germanen*, 1842, S. 219).
- ¹² *Spencer H. The Principles of Sociology*, Vol. I—III, New York 1899—1904.
- ¹³ Vrt. *Фойницкий И. Я.* Учение о наказании в связи с тюремным ведением*. СПб., 1889, с. 15.
- ¹⁴ Ks. *Deutsche Strafrechtszeitung*, 1920, 11/12.
- ¹⁵ Asianomistajan hyvitystä pidetään nykyäänkin yhtenä rangaistuksen tarkoituksista (vrt. *Liszt F. Lehrbuch des deutschen Strafrechts*, Berlin 1905, § 15).
- ¹⁶ Jos jokin eläin lammaskattraasta, nautakarjasta tai hevoslaumasta, sanotaan osseettien tapojen kuvauksessa, sattuu vieräyttämään kiven rinteeltä ja tuo kivi vahingoittaa ohikulkijaa tai surmaa hänet, niin loukkaantuneen tai surmansa saaneen sukulaiset vainoavat eläimen isäntää verikostolla kuin harkitusta murhasta tai vaativat häneltä hyvitystä (vrt. *Kovalevski M. Mts.* 105).
- ¹⁷ Tunnettu psykiatri Kraepelin on sanonut, että kasvatustyö mielisairaiden keskuudessa sellaisena kuin sitä nykyään harjoitetaan tosiasiassa ja suurella menestyksellä, oli tietenkin mahdotonta, jos kaikki mielisairaajat, joille on taattu koskemattomuus rikoslain taholta, olisivat todellisuudessa vailla itsemääräämisyvapautta siinä mielessä kuin sen käsittää lainsäätäjät» (*Kraepelin A. Die Abschaffung des Strafmasses*. Stuttgart 1880, S. 13). On itsestään selvää, että kirjoittaja on samassa tehnyt varauksen, ettei hänen luultaisi ehdottavan mielisairaiden rikosoikeudellisen vastuun voimaansaattamista. Esitetyt käsitykset näyttävät kuitenkin tarpeellisen selvästi, ettei rikosoikeus käytä syynätakeisuuden käsitettä rangaistuksen ehtona vain siinä ainoassa selkeässä merkityksessä kuin sen käsittää tieteellinen psykologia ja pedagogiikka.
- ¹⁸ Siteerattu kirjasta: *Aschaffenburg G. Das Verbrechen und seine Bekämpfung*, Heidelberg 1903, S. 200.
- ¹⁹ Sama, s. 205—206.

* *Foinitski I. J.* (1847—1913), huomattava venäläinen kriminalisti, Pietarin yliopiston professori, senaatin jäsen; kirjoittanut tutkimuksia rikollisuuden, penitentiääripolitiikan ja rikosasiain oikeudenkäynnin ongelmista.

- ²⁰ Tämä tolkkottomuus on pelkästään oikeusaatteen voittokulkua, koska oikeus on samanlaisen mittasuhteen soveltamista, eikä sen enemprää.^{24*}
- ²¹ *Полянский Н. П.* Уголовный кодекс РСФСР и германский проект уголовного уложения. *Право и жизнь*, 1922, кн. 3.
- ²² *Исаев М. М.* Уголовный кодекс 1 июня 1922 г.— *Сов. право*, 1922, кн. 2; vrt. muov. *Трахтеров В. С.** Формула невменяемости в Уголовном кодексе РСФСР.— *Вест. сов. юстиции. Орган НКЮ УССР*, 1923, № 5.
- ²³ *Кс. Пионтковский А. А.*** Меры социальной защиты и Уголовный кодекс.— *Сов. право*, 1923, № 3 (6).
- ²⁴ *Чубинский М. П.* Курс уголовной политики. Ярославль, 1909, с. 20 ja seur.

* *Trahterov V. S.* (1884—1975), neuvostoliittolainen lainoppinut, professori; rikosoikeuden asiantuntija.

** *Piontkovski A. A.* (1898—1973), huomattava neuvostoliittolainen oikeusoppinut, Neuvostoliiton Tiedeakatemian kirjeenvaihtajajäsen; rikosoikeuden, yleisen oikeusteorian ja oikeusfilosofian asiantuntija.

MARXILAINEN OIKEUSTEORIA JA SOSIALISMIN RAKENTAMINEN

Yleisen oikeusteorian kysymysten marxilaisella kehittelystä ei ole suinkaan puhtaasti teoreettinen merkitys. Vallankumouksellinen aikakausi eroaa rauhallisen, elimellisen kehityksen vaiheista juuri siinä, että se pakottaa asettamaan kaikki kysymykset mahdollisimman yleisessä muodossa. Vallankumoustoiminnalle ovat riittämättömiä yksityiset käsityskannat ja oikea suunnistautuminen tällä tai tuolla erikoisalalla, siihen tarvitaan yleistä päämäärää ja oikeaa yleisasennetta, joka mahdollistaa ongelman ratkaisemisen kokonaisuudessaan.

Kun ensimmäisinä päivinä Lokakuun vallankumouksen jälkeen etemme nousi kysymys vanhan oikeuskoneiston murskaamisen pakosta, niin tuo puhtaasti käytännöllinen tehtävä vaati viipymättä lain ja oikeuden keskinäissuhteen yleisteeoreettisen ongelman ratkaisemista. Onhan itsostään selvää, ettei vallankumous voinut jättää entiselleen tsaarivallan vanhoja lakeja ja väliaikaisen hallituksen säätämiä lakeja kokonaisuudessaan enempää kuin korvata heti uusilla säännöksillä kaikki aikansa eläneet ja vallankumouksen mitätöimät normit. Syntyi kysymys, miten kyseiset tuomioistuimet tulevat harjoittamaan oikeudenkäyttöä ja mihin tuo oikeudenkäyttö tulee perustumaan. Epävarmuus asiasta aiheutti tietynlaista horjuntaa. Toteutettaessa oikeutta koskevaa asetusta n:o 1 kohdattiin тов. Стуцкан kertoman mukaan määrätynlaisia vaikeuksia.

Pulman ratkaisemiseksi ja vastauksen saamiseksi yllä esitettyyn kysymykseen tarvittiin jonkinlaista yleistä oikeuskäsitystä, joka kohta esitettiin; valitettavasti se ei ollut marxilainen oikeuskäsitys, vaan Petražitskilta lainattu psykologinen oppi intuitiivisesta oikeudesta.

Näin ollen syntyi paradoksaalinen tilanne, so. poliittisesti oikea ja vallankumouksellinen toimenpide jouduttiin perustelemaan teorialla, jota ei voida tunnustaa oikeaksi, saaticka marxilaiseksi. Tuo käytännön ja teorian vastaamattomuus ei tietenkään voinut jäädä huomaamatta. Käsityksestä jonka mukaan oikeus on »imperatiivis-attributiivisten elämysten» summa, ei tullut neuvostomaan virallista oppijärjestelmää. Professori M. A. Reisnerin myöhemmät yritykset syventää ja kehittää sitä tutkimuksissaan johtivat hyväksyttäväksi kelpaamattomiin johtopäätöksiin. Ei voida samanaikaisesti suhtautua vakavasti ajatukseen etenemisestä sosialismiin uuden talouspolitiikan raiteita ja väittää, että oikeusalalla »me myönnymme tiettyyn kompromissiin ja palautamme vihollisluokan eräät oikeusinstituutit oikeusjärjestyksen yhdysosana»¹. Ei voida samanaikaisesti kannattaa Leninin oppia proletariaatin diktatuurista ja lausua, että »sekä porvarillinen valtio että meidän neuvostovaltiomme sisällyttää samalla tavalla yleiseen oikeusjärjestykseensä niin proletaarisen ja talonpoikaisoikeuden kuin porvarillisenkin oikeuden»². Tuollaiset väitteet ovat loogisena johtopäätöksenä katsomuksesta, että oikeus ei ole reaalin suhteiden järjestelmä, joka on hallitsevan luokan poliittisesti muotoutuneen vaikutuksen alainen, vaan »ideologia, jonka tajuamme pohjautuvan lähinnä totuuden, oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden käsitteisiin»³, »ideologia, joka pyrkii todelliseen tai luuloteltuun kompromissiin», ideologia, joka ajan oloon »johtaa ristiriitojen hälvenemiseen ja lievenemiseen, koska se janoaa paitsi yhteistä rauhaa myös yhteistä oikeutta»⁴.

On selvää, että noista asenteista lähtien oikeuden merkitys neuvostotodellisuudellemme voidaan arvioida miten tahansa, muttei suinkaan sosialismin edistämisen kannalta, sillä tuohon tarkoitukseen se on kerrassaan kelpaamaton väline, sellaisena kuin Reisner sen käsittää.

Toisena ratkaisevana käännekohtana, jolloin tuli polttavana esille määrätynlaisen yleisen oikeuskäsityksen tarve, oli VSFNT:n siviililain laatiminen. Lainopin vanhojen asiantuntijoiden aktiivisiksi käyneet porvarilliset restauraatiopyrkimykset pakottivat etsimään sellaisia sanamuotoja, jotka olisivat turvanneet neuvostoliittolaisen siviilioikeuden porvarillis-individualistisen aineksen tunkeutumiselta siihen. Tuo restauraatioyritys saattoi jyrkimmin ja periaatteellisimmin ilmetä kysymyksessä subjektiivisesta oikeuskel-

poisuudesta. Välitön käytännöllinen uhka piili yrityksissä saada lakikokoelmasta pois kaikkalainen maininta proletarisen valtion käsissä olevista avainasemista sekä pyrki- myksessä avata ovet laajentavalle tulkinalle. Kahden jälkimmäisen vaaran torjumiseksi riitti asianmukaisten konkreettisten päätösten sisällyttäminen varsinaiseen laki- kokoelmaan ja johdantolakiin. Subjektiivisen oikeuskel- poisuuden kysymyksessä oli kuitenkin vietävä läpi jokin uusi ja lisäksi yleislunontainen ajatus. Tuo ajatus ilmaistiin Siviililain 1. ja 4. artiklassa. Poliittiselta kannalta täysin oikea ja kiistaton suuntaviiva tuli valitettavasti tälläkin kertaa kiedotuksi vääraän ja lisäksi porvarillisilta juristeilta lainattuun teoreettiseen kuoreen.

Noihin artikloihin sisältyvä negatiivinen momentti on kiistattomin: e m m e t u n n u s t a m i n k ä ä n l a i s - t a a b s o l u u t t i s t a o i k e u s k e l p o i s u u t t a e m m e k ä m i n k ä ä n l a i s i a k o s k e m a t t o - m i a s u b j e k t i i v i s i a y k s i t y i s o i k e u k - s i a . Tuo koskemattomuus merkitsisi kapitalistisen riiston koskemattomuutta, kun taas meidän Lokakuun vallanku- mouksemme katkaisi tuon riiston juuret (maan, pankkien, suurteollisuuden, liikennelaitoksen, ulkomaankaupan yms. kansallistaminen) ja jätti perinnöksi kapitalismin lopullisen poisuurimisen tehtävän. Tuollaisen tehtävän asettavan valtion laki ei voi tunnustaa absoluuttisia ja koskemattomia yksityisoikeuksia. Tämä on kaiken epäilyksen ulkopuo- lella.

Sangen epäilyttävä on kuitenkin se subjektiivisen oikeus- kelpoisuuden positiivinen tulkinta, joka esitetään Siviililain yllä mainituissa artikloissa ja varsinkin niiden kommentaa- reissa.

Me olemme evänneet ja epäämme kapitalisteilta heidän olennaisimmat yksityisoikeutensa, mutta seuraako siitä, että me, so. proletaarinen valtio, lahjoitamme nuo yksi- tyisoikeudet pientavarantuottajalle, lähinnä talonpojalle. Tällaisen väittäminen on melkein samaa kuin sen uskottelu, että proletaarinen valtio o n l u o n u t p i e n i ä t a l o n p o i - k a i s t a l o u s i a , j o i l l e o n o m i n a i s t a h a j a n a i s u u s j a m a h d o t t o - m u u s o l l a y h t e y d e s s ä u l k o m a a i l m a a n m u u t e n k u i n m a r k k i - n o i d e n j a m a r k k i n a k a u p a n v ä l i t y k s e l l ä .

Tärkeimpiin kuuluvan oikeuskäsitteen marxilaisen ar- vostelun ja tuon käsitteen taloudellisten juurten paljasta- misen asemesta päätysimme tuossa tapauksessa positiivis-

oikeudellisen dogmatiikan alueelle, joka muistuttaa tarkalleen luontaisoikeudellista dogmatiikkaa.

Laki suojelee siviilioikeuksia, sanotaan 1. artiklassa, paitsi silloin kun niiden toteuttaminen on ristiriidassa niiden »yhteiskuntataloudellisen tarkoituksen» kanssa. Mitä sitten on jonkin siviilioikeuden »yhteiskuntataloudellinen tarkoitus»? Vastausta tuohon kysymykseen etsitään 4. artiklasta, jossa kansalaisen oikeuskelpoisuuden myöntämistä motivoidaan tuotantovoimien kehitystavoitteilla. Kummankin sanamuodon pohjana oleva ajatus on selvä ja yksinkertainen. Proletaarinen valtio sallii yksityisomaisuuden ja yksityiskaupan, mutta yksinomaan tuotantovoimien kehitystä silmällä pitäen. Tuo ei ole muuta kuin yritys tulkita juridisten määritelmien kielellä se ajatus, joka on ollut uuden talouspolitiikan pohjana.

Tuolloin syntyi kaksi täysin odottamatonta väärinkäsitystä. Ensinnäkin siviilioikeuksien suojeluhehtona mainittua yhteiskuntataloudellista tarkoitusta koskeva varaus lähtää ilmeisesti tuotantovälineiden yksityisomistukseen (1. artiklaa tavallisesti selitetäänkin tuossa hengessä); silloin on täysin mahdollista pitää »yhteiskuntataloudellista tarkoitusta» juuri tuotantovoimien kehityksenä. On kuitenkin syytä kysyä, mitä yhteyttä tuotantovoimien kehitykseen on sanokaamme oikeudella saada vahingon- tai tapaturmakorvausta tai perheen työkyvyttömän jäsenen oikeudella saada elatusapua? Voiko tuotantovoimien kehitys olla kriteerinä sen määrittelyssä, kuuluuko kyseiselle oikeudelle lainsuoja vai ei kuulu?

Voidaan luetella koko joukko samankaltaisia oikeusvahteita, joiden tyydyttämistä (ja siis asianmukaisen oikeuden suojelua) ei voida tarkastella tuotantovoimien kehityksen näkökulmasta, mutta joita tuomioistuin käsittelee ja joita sen on täysin luonnollisesti käsiteltävä oikeudenmukaisuuden ja vastikkeellisuuden kannalta. Tästä seuraa johtopäätös, että myöntäessään siviilioikeudet ja suojellessaan niitä proletaarinen valtio ei läheskään kaikissa tapauksissa tähtää sillä tuotantovoimien kehityksen edistämiseen. Se joutuu toisinaan pakostakin turvautumaan siviilioikeuksien tuollaiseen suojelumenetelmään suunnitelmatalouden puutteellisen kehityksen syystä ja sen vuoksi, ettei sosiaalihuollon ja -vakuutuksen tehtäviä ole vielä ratkaistu loppuun saakka.

Sellainen on asian toinen puoli. Toisaalta taas tuotantovoimien kehityskriteeri jouduttuaan juristien käsiin sai

heti jonkinlaisen absoluuttisen luonteen. Siviililakimme utterat kommentoijat ovat kernaasti antaneet tuolle tuotantovoimien kehityksen käsitteelle poliittisessa ja luokkasuhteessa neutraalin luonteen. On tullut tavallaan muodiksi soveltaa neuvostoliittolaiseen siviilioikeutemme samanlaisia kapitalistisen järjestyksen sanallista kaunistelua kuin on havaittavissa ulkomaisessa lainsäädännössä. Tuolla halvalla yrityksellä muuttaa yksityisomistus »sosiaaliseksi tehtäväksi» ei ole mitään tekemistä meidän suuntauksemme kanssa, johon uuden talouspolitiikan voimaansattamisen hetkellä vaikutti kaksi seikkaa: pyrkimys auttaa talonpoikia heidän taloudellisissa tarpeissaan (vapaus määrätä ylijäämistään ynnä »osuustoimintasuunnitelma») ja valmius »maksaa opista» (konsessiot, maanvuokraus ja muut valtiokapitalismin muodot).

Vuodesta 1921 kuluneena aikana »etenemisemme sosialismiin uuden talouspolitiikan raiteita» on sentään ottanut melkoisen askelen eteenpäin, joten neuvostolakimiehen on jo korkea aika ottaa ylimmäksi kriteeriksi sekä dogmaattisessa että oikeuspoliittisessa kannanotossaan ei tuotantovoimien kehitys sinänsä, vaan taloutemme sosialististen ainesten kapitalistisista perimän voiton näkymä.

Olemme käsitelleet tässä vain kaksi momenttia. Voitaisiin kuitenkin esittää loputon määrä muita oikeudenaloja koskevia tapauksia, jolloin yleisluonteiset ongelmat nousivat yhtä kärkevinä esille ja jolloin oli tärkeää tajuta selvästi yhteiskunta- ja luokkatavoite sekä poliittinen tehtävä samoin kuin ymmärtää syvällisesti oikeusmuodon erikoisuudet. Toisen asian erottaminen toisesta käy yhä vaarallisemmaksi. Neuvostoliittolaisten hallintoelintemme käytäntö on sellaista, että konkreettisesta virastosta poliittisessa vastuussa olevat henkilöt käyttävät apunaan lainopillisia neuvonantajia, jotka toimivat omalatauisina »oikeuskomis-saareina» — 99 tapauksessa sadasta nämä ovat entisiä specialisteja —, mikä ei voi olla johtamatta melko ikäviin seurauksiin. Lainopilliselta neuvonantajalta tiedusteltava tavallinen kysymys, onko lämä tai tuo sallittavaa »juridiselta näkökannalta», lähtee siitä naiivista presumptiosta, että kaikki polkistyy asianmukaisen asetuksen tai asianmukaisen artiklan etsimiseen lakikokoelmasta. Tarvittava päätös ei putkahda tietenkään maailmaan kuin suklaalevy

automaatista. Tunnontarkan lainopillisen neuvonantajan on 75 tapauksessa sadasta asetettava vastakkainen kysymys: »Miten luulette, onko tämä tai tuo sallittavaa poliittisella näkökannalta?». Jokainen vähänkin tärkeä hallintokysymys ei liity oikeusmuotoon jollain ulkonaisella tavalla, vaan varsinaisella olemuksellaan. Henkilö joka ei ymmärrä asian poliittista ja taloudellista olemusta sosiaaliselta ja luokkakan-
nalta, on joko yleensä kykenemätön tarjoamaan mitään, paitsi asian köyhää ammattimaista kehittelyä juridiselta puolen tai yksinkertaisesti väärentää tuon olemuksen.

Oikeusmuodon ylimielinen halveksinta — sitä tapaa vielä monissa — kostaa meille mitä dialektisimmalla tavalla, kaavamaisuuden ja virkavaltaisuuden kukoistuksella. Niin kauan kuin juridista muodotusta tullaan pitämään jonain erityistoimena, jonka ei tarvitse kiinnostaa valtiollisen työn poliittiseen ja yhteiskuntataloudelliseen sisällykseen perehtyviä henkilöitä ja jonka voi luovuttaa »vieraisiin käsiin», niin kauan meillä tulee runsain mitoin olemaan tyhjää ja elotonta kaavamaisuutta.

Tehtävänä on siis oikeusmuodon tutkimisen ja sen käytännöllisen soveltamisen yhdistäminen itsensä tuon muodon, sen eri lajin ja vihdoin erillisten oikeusinstituuttien taloudellisiin sekä sosiaalsiin ja luokkaperusteisiin.

Porvarillisen oikeuden perusk a t e g o r i a t — oikeussubjekti, omistus, sopimus jne.— paljastavat selkeimmin aineellisen perustansa ennen kaikkea vaihdon ilmiössä. Työarvon kategoriaa vastaa oikeussubjektin kategoria. Tavaroiden persoonaton, yleinen, vain määrällisesti mitattava ominaisuus täydennetään yhtäläisyyden ja vapauden muodollisilla ominaisuuksilla, joita tavaranomistajat antavat toisilleen. Siinä abstraktien oikeuskategorioiden arvostelulähtökohta, jonka havaitsee itsellään Marxilla.

Olen yrittänyt johdonmukaisesti soveltaa tuota näkökantaa eri oikeudenaloihin ja eri oikeuskategorioiden tutkielmassani *Yleinen oikeusteoria ja marxismi*. Mielestäni olen saanut aikaan jotakuinkin johdonmukaisen oppirakennelman, joka vastaa muuten Marxin ohimennen lausumia ajatuksia oikeudesta sosialismiin siirtymisen kaudella.

Sosialistisen suunnitelmallisuuden ja vastikkeellisuuden periaatteen tai, mikä on samaa, teknisen ja yhteiskunnallisen työnjaon vastakkainasettaminen saa tuollaista lähestymistapaa käytettäessä ratkaisevan merkityksen oikeusteorian lukuisten yksityisten ongelmien selvittämiseksi. Esittä-

mäni näkökannan tuloksellisuutta todistaa mielestäni parhaiten se seikka, että lukuisat toverit ovat käyttäneet sitä menestyksellisesti sekä arvostelu- että konstruktivisiin tarkoituksiin ja mitä erilaisimmilla oikeudenaloilla.

Samalla on tietenkin tarpeen esitetyn hypoteesin jatkuva kriittinen tarkistus.

Asialliset huomautukset ovat itse asiassa aina hyödyksi asialle. Paha vain että niiden asemesta nostetaan perusteen melu taistelusta yleensä oikeusideologiaa vastaan, oikeudenvastaisesta propagandasta jne. Kommunistisen akademian oikeusjaoston ansioksi on luettava mm. se, että se on välttänyt astumasta tuolle houkuttelevalle polulle.

Artikkelissaan *Valtio ja oikeus sosialistisen rakennustyön kaudella*⁵ P. I. Stučka on muotoillut joukon ajatuksia, joissa esittämäni järjestelmä — sanokaamme sitä lyhyiden vuoksi tov. Stučkan tavoin »työteoriaksi» — kaipa tietynlaista täsmennystä ja oikaisua.

Ennen kaikkea myönnän kernaasti, että edellä mainittu lutkimukseni kaipa monessa suhteessa lisäkehittelyä ja ehkä uudelleenkehittelyä. Kokonainen joukko ongelmia ei voinut saada sijaa kirjassa kun ei yksinkertaisesti vielä kuulunut tekijän silloiseen näköpiiriin. Sellainen on esimerkiksi siirtymäkauden oikeuden eli neuvosto-oikeuden ongelma, jonka tov. Stučka on nostanut täyteen mittaan, mikä onkin hänen suursaavutuksiaan oikeusteorian alalla.

Minä en tietenkään kuvitellut oikeuden kuoleutumisprosessia »välittömäksi siirtymiseksi porvarillisesta oikeudesta ei-oikeuteen». Tuollainen vaikutelma on saattanut syntyä ehkä sen vuoksi, että olen päähuomioni kohdistanut Marxin *Gothan ohjelmaan* sisältyvän tunnetun »ahdasta porvarillista oikeuspiiriä»⁶ koskevan kohdan selittämiseen. »Porvarillinen oikeus ilman porvaristoa» (Marx tarkoittaa sitä kehitysastetta, jolloin luokat on jo hävitetty ja säilyy vain työn menekin mukaisen jakamisen periaate) on yhtä kaukana kuin taivas maasta lainausmerkittömästä porvarillisesta oikeudesta, joka on riiston välimomenttina. Tuon oikeuden funktionaalinen luokkaluonne, eikä ainoastaan tuon, vaan myös nykyisen neuvosto-oikeutemme, joka vastaa alempaa kehitysastetta kuin mitä Marx tarkoittaa *Gothan ohjelman arvostelussa*, on periaatteellisesti erilainen kuin todellisen porvarillisen oikeuden funktionaalinen luokkaluonne ja jopa vastakkainen tälle. Kuoleutua voi vain e i - t o d e l l i - n e n porvarillinen oikeus, so. »porvarillinen oikeus» lai-

nausmerkeissä. Sen sijaan porvarillisen valtion oikeus, jota puolustetaan tuon valtion voimin, voidaan hävittää vain proletariaatin vallankumouksella.

Toistan tov. Stučkan suurena ansiona olevan se, että hän korostaa jatkuvasti neuvosto-oikeuden erikoislaatuista olemusta, joka seuraa tuon oikeuden vallankumouksellisesta alkuperästä; hän korostaa sitä vastoin kaikkinaisia yrityksiä tulkita neuvosto-oikeutemme joidenkin porvarillisessa oikeusjärjestyksessä havaittujen »sosiaalisten» tendenssien täydellistymäksi.

Kiistatonta on niin ikään feodaalisen oikeuden olemassaolo, oikeuden jolla on ollut erikoinen funktionaalinen luokkamerkityksensä ja lukuisia, lähinnä riistomuodon erikoislaatusuudesta johtuvia ominaisuuksia. Kyse voi olla vain siitä, kytketäänkö feodaalisen oikeuden erikoisuudet ja tuon oikeuden erikoismuoto tavara- ja rahatalouden kehittymättömyyteen ja luontoistaloudellisten suhteiden valtasemaan. Luulen ettei tov. Stučka ryhdy kiistämään tuota yhteyttä. Päinvastoin hän on moneen otteeseen tähdentänyt tutkimuksissaan ajatusta, että esimerkiksi maanomistus menettää feodaalisen luonteen heti kun maa tulee tavaraksi rinnan muiden tavaroiden kanssa ja kun sen omistajasta tulee tavaranomistaja. Näin ollen siirtymistä feodaalisesta oikeudesta hallita maata (ja ihmisiä) yksityisen maanomistuksen porvarilliseen oikeuteen (josta on omaperäisenä erikoisvoimana erotettu poliittinen valta)⁷ voidaan tarkastella sekä oikeuden funktionaalisessa luokkaluonteessa tapahtuneen mullistuksen että oikeusmuodon kehityksen kannalta. Juuri sen vuoksi porvaristo asettaakin feodaalisen oikeuden tilalle oman uuden oikeutensa ja antaa lisäksi yhteiskuntaelämän ja ideologian juridiselle momentille niin laajan merkityksen.

On muistettava sekin seikka, että työnjako ja siihen liittyvä vaihto ovat feodaalista järjestelmää ennemmin syntyneitä ilmiöitä. Vaikka feodalismissa ovatkin myöhempiin kehitysvaiheisiin verrattuna vallitsevina luontoistaloudelliset suhteet, tapaamme näiden rinnalla myös ostoa ja myyntiä, tavaramuodon saaneita työn tuotteita ja yleisen vastikemuodon, ts. rahan.

Näin ollen jo tuolloin ovat olemassa perusedellytykset taloudellisten suhteiden muuttamiselle kauppasuhteiksi.

Niin ikään feodalismia ennen tapahtunut yksityisomistuksen synty seurasi työnjaosta. Yksityisomaisuus il-

maantui ensi kertaa irtaimen omaisuuden muodossa.⁶

Irtainta omaisuutta ja velvoiteoikeuden alkioimuotoja oli olemassa jo ennen sitä kuin suvun ja heimon maanomistuksen tilalle alkoi kehittyä hengellisen ja maallisen ylimystön suurmaanomistus, jonka pohjalta kasvoi esiin feodalismi. Tämä on pakko tunnustaa kun otetaan huomioon varhaisfeodalismiin uusimpiin historioitsijoihin kuuluvan Alfons Dopschin näkökanta; hän nimittäin kiistää germaaniheimojen tuhoisan vaikutuksen roomalaiseen kulttuuriin. Meidän tarkoituksiimme ovat kuitenkin täysin riittäviä ne kiistattomat tiedot kehittyneen arvomuodon olemassaolosta feodalismiin varhaiskaudella, joita sisältävät niin sanotut barbaarien lait. Huomattakoon että vapaan ihmisen murhasta määrätty hyvitysmaksu laskettiin rahayksiköissä.

Sanolusta seuraa muun muassa, että yhteiskunnalliseen työnjakoon ja vaihtoon perustuva yksityisomistus ei ollut ainoana yleispätevänä omistusmuotona tullut feodaalisen esineoikeuden tilalle, vaan oli ollut olemassa rinnan sen kanssa ja jopa ennen sitä.

Kaikki tuo antaa aihetta väittää, että tarkastellessamme feodaalisen yhteiskunnan oikeutta voimme samoin havaita yhteyden toisaalta sen sisällyksen ja funktionaalisen luokkatarkoituksen erikoisuuksien ja toisaalta muodon erikoisuuksien välillä. Sitä varten ei ole tarpeen kiistää feodaalisen oikeuden olemassaoloa enempää kuin muuttaa sitä porvarilliseksi oikeudeksi. Kymmenysveroa ja luontoisveroa ei tule sotkea kapitalistisen yhteiskunnan lisäarvon kanssa. Mutta vasta ymmärrettyämme täysin tuon jälkimmäisen kategorian käsitämme, kuten Marx jo osoitti, myös feodaalisten riistomuotojen merkityksen. Porvarillisen oikeuden abstraktimpien ja täydellisimpien määritteiden arvostelu vuorostaan voi olla apuna aiempien muotojen selvittelyssä, vaikka niillä onkin monia täysin vastakkaisia piirteitä.

Juridisten rakennelmien koko runsauden reaalisena pohjana oleva kahden tavaranomistajan suhde on sinänsä melko laiha abstraktio. Tavaranomistajien tahdon takana piilee hyvin paljon: sekä kapitalistin tahto, pientavarantuottajan tahto että ainoata tavaraansa, työvoimaansa, myyvän työläisen tahto. Juridisten kauppojen muodollinen selkeys ei sano vielä mitään taloudellisesta enempää kuin sosiaalisesta ja luokkasisällöstäkään.

Tov. Stučka viittaa asian tähän puoleen kehottaessaan täysin aiheellisesti »pysyttelemään tavallisten tavarantuot-

tajien abstraktissa yhteiskunnassa vain sen verran kuin on tarpeen, että voitaisiin paljastaa porvarillisen oikeuden abstraktioiden salaisuudet. Kun se on tehty, palattakoon takaisin todellisuuteen ja luokkayhteiskuntaan.»

Tuskinpa tuota kehotusta voitaisiin mitenkään vastustaa. Muodollisten oikeuskategorioiden sisällyksen tulkinta ei riistä niiltä muodollisuutta eikä siis poista marxilaisuuden suojaväreillä maalatun juridisen ideologian uusiutumisen vaaraa. Tov. Stučka on eittämättä oikeassa nostaen varoitavan äänensä tuota vastaan.

Täysin kiistaton on mm. P. I. Stučkan väite, että tavaranomistajan tahto yksinkertaisessa tavaraatuottavassa yhteiskunnassa ja kapitalistisen tavaranomistajan tahto ovat *laadullisesti* erilaisia tahtoja, vaikka osto- ja myyntikaupoissa heidän muodollinen olemuksensa onkin samanlainen. Toisessa tapauksessa tahdon suuntautuminen voidaan ilmaista taloudellisella kaavalla $T - R - T$ ja toisessa kaavalla $R - T - R + r$. Tuon eron koko tärkeys paljastui meille erittäin selvästi viimeisessä puolueensisäisessä keskustelussa, kun jouduimme kamppailemaan »yksityistalous»-termin epäkriittistä käyttöä vastaan ja todistelemaan, että on ehdottomasti tehtävä tarkka ero toisaalta yksityiskapitalistisen tuotannon ja toisaalta yksinkertaisen tavarantuotannon, so. talonpoikaistalouden, välillä.

Lopuksi muutama sana valtion ja oikeuden suhteesta. Tov. Stučka varoittaa sortumasta ekonomismiin ja näkee esittämässäni ajatuksissa eräänlaista epäselvyyttä ja keskenpäisyyttä kyseisessä asiassa. En voi suostua siihen, että tutkimuksessani olisi jonkinlaista keskeneräisyyttä, joka viittaisi myönnytyksen tekemiseen ekonomismille tai yhteiskuntakehitystä käsittelevän Marxin opin fatalistiselle vääristelylle. Kysymys on kahdesta asiasta. Ensimmäinen varoitin sekoittamasta valtiovallan todellisia mahdollisuuksia sekä sen todella saavuttamia tuloksia siihen, mitä sisältyy valtion julkaisemiin lakeihin. Noiden kahden asian erottaminen on erittäin tärkeää vallankumouskausiin. Maininta että on olemassa lakeja, jotka »julistavat» ja jotka »eivät julista» ei kuulu kenellekään muulle kuin itselleen tov. Stučkalle. Edelleen väitin, että yhteiskunnallinen työnjako ja siis taloussubjektien esiintyminen vaihdon osantottajina ovat tosiasioita, jotka eivät ole syntymisestä kiitoksen velassa valtiovallan käskyille. Väite vaikuttaa niin ikään kiistattomalta. Ja juuri nuo tosiasiat sisältävät

oikeussuhteen tärkeän ja periaatteellisen edellytyksen. Kulloisenkin oikeussuhteiden järjestelmän konkreettisenä välikätenä on tietenkin valtiovalta ja sen julkaisemat lait. Tuota olisi mieleöntä kiistää. Olisi silti vieläkin mielettömämpää analysoida historiallisena ilmiönä esiintyvää oikeudellista säännöstelyä pelkistää kaikki objektiiviseksi normiksi, säännöksi sellaisenaan, ja »mitätöntää» subjektiivinen oikeus vaivaamatta ajatusta niillä reaalisilla taloudellisilla tosiasioilla, jotka piilevät tuon kategorian takana. Niinpä hassunkurisilta vaikuttavat ne juristit, jotka pyssyessään kokonaan juridisen ideologian kahleissa (koska objektiivisen normin lähtökohtana oleva julkisen vallan käsite on läpeensä juridinen) luulevat ottavansa askelen eteenpäin ja johdattavansa meidät pois »individualistisista ja metafyyysisistä rakennelmista». Tosiasiassa he kiertävät edelleenkin esittämiensä määritteiden noidankehää ja paljastavat vain täydellisen epätietoisuutensa käsittelemistään asioista.

Olen tutkimuksessani pyrkinyt näyttämään, ettei marxilaisen ole lainkaan pakko seurata tuota esimerkkiä, ts. selittää oikeutta juridisoidun valtion kautta. Kehotan palamaan tuosta »positiivisesta» oikeusteoriasta Marxiin, joka on näyttänyt, miten »*poliittisen valtion konstituointi* ja kansalais-yhteiskunnan lajoaminen riippumattomiksi *yksilöiksi* — — tapahtuu *yhdessä ja samassa aktissa*»⁹.

Keskittäessään huomion valtion kaikkivoipaisuuteen oikeusmuodon luomisen ja ylläpitämisen alueella (yleisesti velvoittavat lait, oikeudenpäättöksen voima, tuomioiden järkkymätön täytäntöönpano jne.) positivistijuristit hämäävät joko tahallaan tai tahattomasti valtion paljon tärkeämmän, oikeuden ja lain ulkopuolella olevan voiman, joka on suunnattu luokkaherruuden suojeluun kaikin mahdollisin keinoin ja joka tapahtuu kaikkinaisten juridisten muotojen ulkopuolella.

Tov. Stučka on aivan oikeassa tähdentäessään valtiovaltan merkitystä toisesta tuotantotavasta toiseen siirtymisen jouduttajana. Minulla ei kyse ollut kuitenkaan siitä.

Tov. Stučkan nostama kysymys on paljon laajempi, eikä meillä ole siinä mitään erimielisyyksiä. Tehtäväni oli paljon vaatimattomampi: tahdoin näyttää tavaramuodossa ilmenevän yhteiskunnallisen työnjaon ja niiden peruskäsitteiden sisäisen yhteyden, jotka esiintyvät sekä niin sanotun yksityisoikeuden että niin sanotun julkisen oikeuden alalla.

Olen varma, että vain tällaista lähestymistapaa noudattaen marxilainen arvostelu pystyy voittamaan absolutisoidun juridisen dogmatiikan kaikkinaiset uusiutumiset, jotka koituvat väistämättä, kuten kokemus on näyttänyt, porvarillisen juridisen ideologian uusiutumiseksi.

¹ *Рейснер М.* Право. Наше право. Чужое право. Общее право. Л., М., 1925, с. 209.

² Sama, s. 198.

³ Sama, s. 24.

⁴ Sama, s. 119.

⁵ Революция права, 1927, № 2, с. 3—26.

⁶ *Marx—Engels.* Valitut teokset (6 osaa), 5. osa, s. 538.

⁷ »Yksityisomistuksen vapauduttua yhteisöllisestä muodosta valtio on saavuttanut itsenäisen olemassaolon kansalaisyhteiskunnan rinnalla ja ulkopuolella; se ei ole kuitenkaan muuta kuin sellainen järjestöllinen muoto, joka porvariston on sille annettava taatakseen keskinäisesti omaisuutensa ja etunsa niin ulospäin kuin myös sisään» (sama, 2. osa, s. 143).

⁸ »Yksityisomaisuus sanan varsinaisessa mielessä saa muinaisilla kuten nykyisilläkin kansoilla alkunsa vasta irtaimen omaisuuden myötä» (sama, s. 142).

⁹ Sama, 1. osa, s. 91.

HEGEL, VALTIO JA OIKEUS (OMISTETTU KUOLEMAN SATAVUOTISPÄIVÄLLE)

Hegelin filosofian merkittävyys on mitattavissa niiden maailmanhistoriallisten tapahtumien suuruuden perusteella, joiden taitteessa se esiintyi.

Juontaen juurensa reformaation ja Ranskan vallankumouksen syvyydestä Hegelin filosofia tuli vasemmistohegeliläisyyden kautta kehitetyksi edelleen. Marx, Engels ja Lenin muokkasivat Hegelin materialistisen dialektiikan ja loivat dialektisen materialismin filosofian, joka on proletariaatin vallankumouksellisen kommunistisen liikkeen tärkein ase.

Vain näistä mittasuhteista käsin voidaan arvioida Hegelin filosofian maailmanhistoriallinen merkitys. Tuo merkitys on niin valtava, ettei Hegelille omistettujen väitöskirjojen, yliopistokurssien ja akateemisten seurojen määräkään pysty kuvastamaan sitä. Hegelin filosofian merkityksen ja vaikutuksen ymmärtämiseksi ei riitä kansainvälisen tieteellisen *Minerva*-hakuteoksen tutkiminen, vaan on tutkittava maailmanhistorian varsinaista kehitystä, joka Hegelin idealistisia termejä käyttäksemme kattaa »hengen todellisuuden kokosen laajuudessa sekä sisäisessä ja ulkonaisessa ilmenemyksessä» (Die geistige Wirklichkeit in ihrem ganzen Umfange von Innerlichkeit und Äusserlichkeit).

Peräti koomilliseen asemaan saattoivat itsensä Hegelin kuoleman satavuotispäivälle omistetun Berliinin kongressin^{26*} järjestäjät. He hylkäsivät periaatteellisesti neuvostovaltuuskunnan esitelmät aiheesta »Marx, Lenin, Hegel» tai »Hegel ja nykyaika» ja kehottivat rajoittumaan »tiedotukseen Hegelin teorioiden tutkimuksen laajuudesta ja organisaatiosta Venäjän tieteellisissä laitoksissa».

Tosin siinä ei ole mitään ihmeteltävää, että äärimmäisen taantumukselliseen hegeliläisliittoon^{26*} yhdistyneet arvoisat uushegeliläiset ovat vähiten kiinnostuneita Hegelin maailmanhistoriallisesta merkityksestä. Syy on siinä, että tuolla areenalla rakentajademiurgina esiintyy proletariaatti. Porvarillinen tiede pyrkii sen vuoksi sulkemaan Hegelin filosofian akatemioiden ja yliopistojen seinien sisälle, työntämään ensi alalle sen heikoimmat ja taantumuksellisimmat puolet, tekemään siitä protestanttisten pappien ja hillittömien nationalistien monopolin ja saamaan sen palvelemaan kansainvälistä fasismia.

»Olisi järjetöntä etsiä marxismin materialistisesta hengetömyydestä Hegelin oppia puhtaasta hengestä», väittää Hegelin kongressin alkuunpanijoihin kuuluva G. Lasson. Maailmanhistoria on kuitenkin, niin kuin Hegel itse osoitti, vähiten taipuvainen noudattamaan niiden reseptejä, jotka ovat uskollisia »rauhalliselle, järjesteelliselle ja vallitsevan järjestelmän pyhittämälle asiainkululle».

Vain käsittämällä Hegelin filosofian »vallankumouksen algebraksi»^{27*} ja askeleksi kohti materialistista dialektiikkaa, vain tarkastelemalla sitä Marxin, Engelsin ja Leninin historiallisen luomistyön valossa erotamme Hegelin filosofiassa sen, mikä on ikuista: tajuamme »näennäisen ajallisuuden ja ohimenevyyden takana sen nykyisen voiman ja merkityksen». Hegelin itsensä filosofialle asettama tehtävä on ratkaistava hänen omiin luomuksiinsa nähden: »Näennäisen ajallisuuden ja ohimenevyyden takana on tajuttava substanssi, joka on immanentti, ja se ikuinen, joka on olemassa» (In dem Schein des Zeitlichen und Vorübergehenden die Substanz, die Immanent und das Ewige, das Gegenwärtig ist, zu begreifen).

Silloisen Saksan taloudellisten ja poliittisten suhteiden takapajuisuus painoi leimansa Hegelin filosofiaan niin kuin klassiseen saksalaiseen filosofiaan yleensä. Kantin ja Hegelin ajatuksen rohkea lento, joka näkyy erittäin kirkkaana heidän nykyaikaisten seuraajiensa ja jäljittelijöidensä vähäpätöisyyden taustaa vasten, yhtyy arkuuteen käytännöllisissä johtopäätöksissä, jotka koskevat itsevaltaista feodaalis-klerikaalista valtiota ja protestanttista uskoa, jonka kanssa he pyrkivät sovintoon. Siitä huolimatta Mehring on aivan oikeassa pitäen maailmanhistorian huvittavimpana ironiana sitä seikkaa, että Hegelin filosofia tuli julistetuksi Preussin valtiolliseksi filosofiaksi. Vaikka Hegel ponnisteli-

kin ennen kaikkea järjen herättämiseksi häntä ympäröivässä preussilaisen absolutismin todellisuudessa, oli hänen filosofiansa ja dialektiikkansa henki mitä voimakkaimpana räjähdysaineena.

Hegel puolustaa tunnetusti *Oikeusfilosofiassa* monarkiaa, säätyjärjestelmää ja virkavaltaista poliisivaltiota liberalismiin oppia vastaan, joka hänen mielestään hajottaa valtion erillisiksi atomeiksi ja tekee siitä voimattoman. Hän sotii teoksessaan parlamentarismia vastaan ja syyttää aivan Metternichin ja Karlsbadin päätösten tavoin lehdistöä, joka pyrkii muka »yleiseen rappioon». Hegel kuvastaa yhteiskuntafilosofiassaan porvariston vallankumouksellisten pyrintöjen ohella myös sen taantumuksellisia pyrkimyksiä, sen valmiutta mukautua puolifeodaalisiin poliittisiin laitoksiin, monarkiaan ja absolutismin poliisi- ja virkavaltakoneistoon saadakseen vain suojatuksi »järjestys» »roskaväen» hankkeilta. Hegelillä havaitsemamme puolinaisuuden ja taantumuksellisuuden lähteenä on proletariaatin pelko. Fasistit turvautuvat nykyään noihin Hegelin ajatuksiin, joita lausueessaan hän ei esiintynyt suurena tiedemiehenä, porvarilliset ihanteet rohkeimpaan loogiseen huippuunsa kehittäneenä filosofina, vaan Spießbürgerinä, porporvarina, joka oli kykenemätön nousemaan silloisen Saksan viheliäistä poliittista tasoa korkeammalle; hän ei esiintynyt porvarillisen vapauden apostolina, vaan hänen ylhäisyytensä, Preussin kuninkaan, uskollisena alamaisena.^{28*}

Nykyisen porvarillisen filosofian elpyvä mielenkiinto Hegeliä kohtaan on yleisluonteeltaan silmäänpistävä taantumuksellista. Nuorhegeliläiset etsivät Hegeliltä vähiten hänen dialektiikkansa rationaalista jyväästä. He hääriävät etupäässä tuon dialektiikan mystisen hilseen kimpussa ja ottavat Hegeliltä kaiken sen, mikä on lähinnä pappispiimitystä ja sopeutumista todellisuuteen. *Logokseen* sijoitettussa arvostelussa bulgarialaisen tiedemiehen Janeffin kirjasta *Hegel, hänen persoonallisuutensa ja hänen filosofiansa* luemme seuraavaa: »Nyt voidaan täydellä oikeudella puhua paluusta Hegeliin. Tuo paluu merkitsee nykyihmisen kääntymistä ikuisten elämäkysymysten puoleen; se merkitsee uusintuvaa uskoa ihmishengen asiaan, ihmishengen, jolla on suurin voima maan päällä.»¹

Porvaristo tarvitsee Hegeliä voidakseen uskoa porvarillisen kulttuurin ja porvarillisen yhteiskunnan pelastukseen, yhteiskunnan, joka kulkee vääjäämättä kohti tuhoaan.

Porvaristo etsii häneltä konkreettisten ristiriitojen sovitusta ja voittamista, tarttuu Hegelin filosofian metalyyssiseen ja idealistiseen ainekseen ja tulkitsee Hegeliä pappishengessä asettaen etualalle Hegelin opin heikommät kohdat: »jumalolennon, absoluutin, puhtaan idean»². Eräs »hegeliläisestä renessanssista» kirjoittanut professori piti tuon renessanssin ytimenä sitä, että »tämänpuoleisen, rauhattoman, katoavaisia hyvyyksiä tavoittelevan sivistyksen keskellä on heräämässä tietoisuus kaiken tuon kuumaisen toiminnan perusteettomuudesta ja tarpeettomuudesta, ja samalla on alettu etsiä jotain pysyvää, mielekästä ja katoamatonta arvoa sisältävää»³.

Hegeliä tulkitaan tuossa kvietismin papillisessa hengessä; hänen filosofiansa kuvataan syntisen maailman ristiriidoilta ja »luokkataistelun kauhuilta» suojaavaksi autuaallisen rauhan satamaksi.

Porvarillisten tiedemiesten kintereillä seuraavat sosiaalisistiset teoretikot. Hegelin kuoleman satavuotispäivälle omistamassaan esitelmässä tunnettu Siegfried Marck koettaessaan päästä dialektiikan ytimeen samastaa sen »historiallisen kokonaisuuden» käsitykseen. Hän näkee dialektiikan merkityksen siinä, että »vain kokonaisuutena otettujen historiallisten tapahtumien valossa voidaan ymmärtää ulkonaisesti mielettömät ristiriidat kehityksen liikevoimina». Sosiaalisistinen teoretikko onnistuu haihduttamaan dialektiikasta sen vallankumouksellisen olemuksen ja käyttämään dialektiikkaa passiivisuuden puolustuksena ja rauhoituskeinona elämän ristiriidoilta. Joukkojen suuttumuksen kapitalismin konkreettisten ristiriitojen johdosta, jotka vajottavat joukot työttömyyteen, kurjuuteen ja nälkään, Siegfried Marck yrittää johdattaa poroporvarillisen viisastelun turvalliseen uomaan järkeillen noiden ristiriitojen »korkeimmasta» tarkoituksesta, joka avautuu muka »historiallisen kokonaisuuden» näkökulmasta. Marxismin ja dialektiikan törkeämpää madaltamista on vaikea kuvitellakaan.

Samainen Siegfried Marck torjuu tietenkin »kommunististen teoreetikkojen yritykset käsittää marxismi yleistajuisen dialektisesti, elämän todellisia ristiriitoja käsitteleväksi empiriseksi tieteeksi».

Tuo ei kaipaa kommentaareja. Lisättäköön vain, että jopa sos. dem. lehdistön selostusten mukaan Siegfried Marckin esitelmä oli kielellisesti niin kuiva ja kankea, että valtaosa yleisöstä ei tajunnut sitä. Tällä tavoin sosiaalide-

mokraatit »tekevät tunnetuksi» tietellisen sosialismin teoriaa, näin he väärentävät ja madaltavat marxismia ja dialektiikkaa.

Hegelin filosofia taas on kaukana passiivisesta mietiskelystä.

Hegel kirjoittaa: »Teoreettisessa ideassa subjektiivinen käsite yleisenä, sinänsä ja itseään varten määrätömä on vastakohtainen objektiiviselle maailmalle, josta se ammentaa itselleen määräsällön ja totuuden. Käytännöllisessä ideassa taas se on todellisenä todellista vastassa; mutta itsevarmuus, mikä on ominaista subjektille määräolemisena sinänsä ja itseään varten, on varmuutta omasta todellisuudesta ja maailman epätodellisuudesta; subjektilta on häipynyt maailman toisnoleminen paitsi abstraktina yhteisyytenä myös yksityisenä ja yksityisen määrityksinä.»⁴

Tuohon *Logiikan tieteen* 3. osasta lainattuun kohtaan on sisällytetty syvä ajatus, joka saa viimeistellyn johdonmukaisen ilmauksensa dialektisessa materialismissa ja jonka Marx on ilmaissut tunnetuissa teeseissään Feuerbachista. Lenin muotoilee kommentaareissaan *Logiikan tieteseen* saman ajatuksen seuraavasti: »Teoreettisen tiedostuksen tulee antaa objekti sen välttämättömyydessä, sen kaikinpuolisissa suhteissa, sen ristiriitaisessa liikunnassa an und für sich (sinänsä ja itseään varten.— *Toim.*). Mutta inhimillinen käsite tavoittaa, saavuttaa ja omaksuu 'lopullisesti' tämän tiedostuksen objektiivisen totuuden vasta käsitteen muuttuessa 'itseään varten olemiseksi' käytännön mielessä. So. ihmisen ja ihmiskunnan käytäntö on tiedon objektiivisuuden koetin, kriteeri.»⁵

Sanoista »subjektin varmuus omasta todellisuudesta» ja maailman *epätodellisuudesta* paljastuu Hegelin dialektisen metodin vallankumouksellinen puoli. Lenin kirjoittaa muistiin tuon kohdan ja selittää sitä helppotajuisella ja selkeällä kielellään, »so. että maailma ei tyydytä ihmistä ja ihminen päättää toiminnollaan muuttaa sitä»⁶. Mutta kun korkein objektiivisuus saavutetaan käytännöllisen idean, sen inhimillisen käytännön alueella, joka »saa reaalisuutensa ulkoisen todellisuuden muodossa ottamalla ulko-maailman määritykset»⁷, niin toisaalta käytännöllinen idea »on tuomittu jäämään subjektiivisuuden valtakuntaan, sen kuulaan ajattelun puhtaille alueille, jonka vastakohtana on moninainen ulkoinen todellisuus sulkemattomana pi-

meiden valtakuntana», jos vain »lahto sanoutuu irti tiedostamisesta ja ulkoinen todellisuus menettää sen (lahdon) kannalta tosiolevan muodot»⁸.

Tosiolevan tunnustaminen subjektiivisista mielipiteistä riippumattomaksi olemassaolevaksi todellisuudeksi on Leninin toteamuksen mukaan »puhdasta materialismia!» »Tarkoitusten (inhimillisen toiminnan) täyttämättä jäämisen syynä (Grund) on se, että reaalisuutta pidetään olemattomana (nichtig), ettei tunnusteta sen (reaalisuuden) objektiivista todellisuutta» (V. I. Lenin. Teokset, 38. osa, s. 178). Ja päinvastoin »objektiivisen maailmankuvan itselleen luoneen ihmisen toiminta muuttanut ulkoista todellisuutta, kumoaa sen määreellisyuden (= muuttaa sen niitä tai näitä puolia, laatuominaisuuksia) ja siten riistää siltä näennäisyyden, ulkoisuuden ja mitättömyyden piirteitä, tekee sen sinänsä ja itseään varten olevaksi (= objektiiviseksi totuudeksi)» (sama).

Sellaiset ovat Leninin materialistiset kommentaarit noihin Hegelin *Logiikan* tärkeimpiin kohtiin.

On itsestään selvää, että sosiaalifasistit yrittävät ennen kaikkea katkaista dialektiikalta vallankumouksellisen kärjen, irrottaa teorian käytännöstä, ja muuttaa teorian ja käytännön ykseyden vaarattomaksi »postulaatiksi, jota julistamme yhä uudestaan, mutta joka voi rajoitettujen voimiemme takia tulla todistetuksi vain likipitaisesti» (Siegfried Marck).

Ollen hylkäävinään vain maailmanhengen ja sen absoluuttisen kehityksen hegeliläisen metafysiikan, sosiaalifasistit esiintyvät itse asiassa proletaarista vallankumousta vastaan. Samainen Siegfried Marck on osoittanut sen täysin havainnollisesti. Kaikki hänen pohdintansa »perimmäisen järkemme» rajoitetuista voimista on tarpeen hänelle vain saadakseen ilmoittaa, ettei »ehdotonta todistusta kapitalismin tuhosta» ole olemassa. Näin »pappispimityksen diplomilakeijat» täyttävät heille asetettua tehtävää.

Vain proletariaatti luokkana, jolle kuuluu tulevaisuus ja jonka kapitalistisen yhteiskunnan objektiivinen kehityskulku on asettanut tuon yhteiskunnan haudankaivajan asemaan, pystyy löytämään itsestään reaalisesta todellisuudesta ne edellytykset, jotka mahdollistavat sen aktiivisen vaikuttamisen tuohon todellisuuteen. Porvariston ideologi tajutessaan historiallisen maaperän luisuvan pois luokansa jalkojen alta katsoo paremmaksi harpata subjektiiv-

visuuden, puhtaan tahdon ja absoluuttisen aktualismin valtakuntaan. Niin menettelee italialaisen fasismin ideologi filosofi Gentile. Hän ottaa tehtäväkseen varustaa porvaristo ideologisesti viimeistä taistelua varten kapitalismin hajoamisen ja romahduksen kaudella ja herättää siinä reippautta ja uskoa voimiinsa. Hän luo sitä varten sekasotkun Fichten subjektiivisesta idealismista ja Hegelin filosofian aineksista ja tarjoaa tuon sekoituksen aktualisminimisenä porvarilliselle maailmalle omalaatuisiksi aatteelliseksi dopingiksi. Ikuista pyrkimystä eteenpäin, ikuista luomista tyhjästä, ikuista vapautensa, arvonsa ja voimansa vahvistamista — sellaisia ohjeita antaa hengenlähtöä tekeväälle kapitalismille Mussolinin uskollinen palvelija professori Gentile. Tuollainen filosofia pystyy kiihottamaan porvaristoa ja olemaan aatteellisena puolustuksena mitä raaimmille työväenluokanvastaisille sortotoimille ja mil laiselle imperialistiselle sodalle tahansa. Se ei kuitenkaan osoita minkäänlaista ulospääsyä todellisuuden ristiriidoista, sillä se ei tahdo tunnustaa todellisuutta.

Tuo muistuttaa hyvin vähän teorian ja käytännön ongelman dialektista asettelua Hegelillä, sillä hänellä taisteluun kannustava usko ihmisjärjen rajattomiin voimiin yhtyy objektiivisen todellisuuden rohkeaan ja tinkimättömään tunnustamiseen. Hegelillä ongelmanasettelu hipoo materialismia ja perustelee aktiivista suhtautumista maailmaan ja osallistumista historianprosessiin. Hegelin filosofiaa läpikunkee pyrkimys kattaa ja tajuta aikakauden sosiaaliset ja poliittiset tehtävät koko historiallisessa laajuudessaan ja syvässä objektiivisessä merkityksessään. Tuossa mielessä Hegel on verrattomasti korkeampana muita klassisen saksalaisen filosofian edustajia.

Vakuuttuakseen sanotusta riittää kun vertaa toisiinsa Kantin kategorisen imperatiivin opin laihaa formalismia ja sisällyksettömyyttä Hegelin objektiivisen hengen filosofian sisällökkyteen. Sama pistää silmään verrattaessa Hegeliä Feuerbachiin. Vaikka Feuerbach tunnetusti sanoutuikin irti Hegelin idealistisesta järjestelmästä, vaikka hän hylkäsikin absoluuttisen idean mystisen iäisen olemassaolon ja palautti ihmisen ainoaan todelliseen, ulkonaisten vaikutelmien hänelle avaamaan todellisuuteen, pysyi hän idealistina etiikassaan ja uskonnonfilosofiassaan ja kavensi tavattomasti ihmissuhteiden käsitystä rajoittaen ne yhteen puoleen, siveellisyyteen.

»Tässä suhteessa meitä hämmästyttää jälleen Feuerbachin ihmeteltävä köyhyys Hegeliin verrattuna», kirjoitti Engels. »Hegelin etiikka eli siveysoppi on oikeusfilosofiaa ja käsittää 1. abstraktisen oikeuden, 2. moraliteetin ja 3. siveellisyyden, joka käsittää vuorostaan perheen, kansalaisyhteiskunnan ja valtion. Sisältö on tässä yhtä realistinen kuin muoto on idealistinen. Siihen sisältyy moraalin ohella kokonaisuudessaan oikeus, talouselämä ja politiikka. Feuerbachilla asia on päinvastoin. Muodon puolesta hän on realisti: hän ottaa lähtökohdaksi ihmisen; mutta siitä maailmasta jossa tämä ihminen elää, ei ole edes puhetta, joten hän pysyy aina samana abstraktisena ihmisenä, joka esiintyi uskonnonfilosofiassa. Tämä ihminen ei ole syntynyt äidinkohdusta, hän on kuoriutunut esiin monoteististen uskontojen jumalasta.»⁹

Kaksi historiallista alkuvoimaa hallitsevat Hegelin filosofista ajattelua ja nostavat sen saavuttamattomaan korkeuteen. Nuo voimat ovat reformaatio ja Ranskan vallankumous. Hegelin historian filosofia ja valtion filosofia voidaan ymmärtää vain niiden suurten luokkataistelujen valossa, joita porvaristo kävi luodessaan uutta maailmaa tunnuksin: poliittinen vapaus, ajattelun vapaus ja omaisuuden vapaus.

Porvarillisen vallankumouksen taisteluhenki esiintyy Hegelillä verhotussa filosofisessa muodossa. Tuo piirre on yhteinen hänelle ja saksalaisen idealistisen filosofian muille edustajille. »Se minkä ranskalaiset tahtoivat toteuttaa käytännössä, on pysynyt saksalaisilla rauhallisena teoria-na», huomauttaa Hegel itse.

»Saksalainen filosofia on Saksan historian *aatteellista jatkoa*»¹⁰, kirjoitti Marx samasta asiasta.

Hegelin filosofian abstrakti muoto ei kuitenkaan voi hämätä tuon filosofian poliittista tarkoituksellisuutta. Hegel seisoo samassa rivissä feodalismia ja katolisen kirkon synkkää sortoa vastaan taistelevien kanssa. Hegel joka oli esittänyt teesin »*Kaikki, mikä on järjellistä, on todellista; ja kaikki, mikä on todellista, on järjellistä*», ei kuulunut sen ajatussuunnan edustajiin, joka Marxin sanojen mukaan »legitimoi tämän päivän halpamaisuuden eilispäivän halpamaisuudella, — — joka julistaa jokaisen maaorjan huudon solmuruoskaa vastaan kapinalliseksi sikäli kuin solmuruoska on ikääntynyt, perinnöllinen, historiallinen ruoska»¹¹.

Jopa *Oikeusfilosofiassakin*, jossa sopeutuminen poliittiseen todellisuuteen on ilmennyt voimakkaimmin, havaitsemme melko jyrkän polemisovan asenteen äärimmäistä taantumusmiestä Ifalleria, historiallista koulukuntaa ja niitä vastaan, jotka ylistelivät feodaalista maaorjuuden järjestelmää ja saarnasivat paluuta keskiaikaan.

Hegel syyttää katolista kirkkoa siitä, että se oli polttanut roviolla Giordano Brunon ja pakottanut Galilein anomaan polvillaan armoa ja luopumaan Copernicuksen teoriasta. Historian filosofiassa Hegel puhuu siitä, että »katolinen kirkko on luonut muurin itsensä ja kukoistavan tieteen, filosofian ja humanistisen kirjallisuuden väliin»¹². *Oikeusfilosofian* 270. pykälän selityksessä Hegel siteeraa sitä kohtaa Laplacesta, jossa kerrotaan paavin inkvisition häpeällisestä väkivallasta seitsenkymmenvuotiaista vanhusta vastaan, joka pakotettiin luopumaan vakaumuksistaan ja ilmoittamaan tieteellinen totuus harhaopiksi.

Nykyiselle porvarilliselle filosofialle, joka sonnustautuu mielellään hegeliläisiin vaatteisiin ja esiintyy uushegeliläisin tunnuksin, on perin vieras tuo Hegelin täysin selvä asenne tieteen ja kirkon väittelyssä. Hegel tajusi Giordano Brunon ja Galilein kohtalot täynnä ajankohtaista sisältöä oleviksi historiallisiksi tosiasioiksi. Hän ei voinut kiertää niitä vaitiololla, vaan esiintyi kuin asianosainen, kuin syyttäjä ollen itse sen vastustushengen olennoituma, jota herätti keskiaikainen inkvisitio ja luonnon tutkimusta kahlitsemaan pyrkinyt katolinen kirkko. Kuinka kaukana tuosta ovatkaan nykyiset Hegelin seuraajat, jotka ovat valmiita millaiseen lehmäkauppaan tahansa kirkon dogmatiikan kanssa, valmiita solmimaan liiton keskiajan kaikkien voimien ja jäänteiden kanssa; kuinka suuresti eroavatkaan opettajastaan ne Gentilen tapaiset »uushegeliläiset», jotka ovat heittäneet tunnuksen »Enemmän kuria ja kuuliaisuutta ja vähemmän järkeilyä!».

Hegel tajusi syvästi reformaation vallankumouksellisen merkityksen. Reformaatio hävitti luostarit, kumosi piispan ja paavin maallisen vallan, horjutti kirkon ulkonaista arvovaltaa uskonasioissa, maallisti kirkollisen omaisuuden ja vapautti porvarin lihallisine pyrkimyksineen, yritteliäisyyksineen ja pääoman sijoittamishimoineen keskiaikaisen askeettisen moraalin kahleista. Hegelin sanonnan mukaan se »teki siveelliseksi kaupan ja teollisuuden», avasi tien vapaalle tieteelliselle tutkimukselle ja vapautti valtion

kirkon holhouksesta. Protestantismi julisti uskonnon perustaksi sisäisen vakaumuksen. Nimenomaan tuon ansiosta Hegel näki protestantismissa järjen ja uskonnon välisen sovinnon mahdollisuuden. Hän toivoi turvaavansa järjen johtoaseman sillä, että jumalallisti varsinaisen loogisen prosessin. »Absoluuttisen idean» epäjumalan hienostunut palvonta oli tekevä tarpeettomaksi suoranaisen ja karkean epäjumalien palvonnan.

Vain Marxin ja Leninin dialektinen materialismi valankumouksellisen proletariaatin ainoana johdonmukaisena filosofiana, vain proletariaatin kapitalismista saavuttama voitto vapauttaa täydellisesti ihmistajunnan itsensä ihmisen luomien ylikuonnollisten voimien vallasta.

Hegel piti reformaatiota »viimeisenä lippuna, jonka alle kerääntyvät kansat, v a p a a n h e n g e n lippuna, — — — joka on totuudessa ja vain siinä oma itsensä»¹³. Marx paljasti tuollaisen emansipoinnin puolinaisuuden: »*Luther* on — — — voittanut *hartauden* alamaisuuden, koska hän on asettanut sen tilalle *vakaumuksen* alamaisuuden. Hän on murttanut uskon auktoriteettiin, koska hän on palauttanut uskon auktoriteetin. Hän on muuttanut papit maallikoiksi, koska hän on muuttanut maallikot papeiksi. Hän on vapauttanut ihmisen ulkoisesta uskonnollisuudesta, koska hän on tehnyt uskonnollisuudesta ihmisen sisäisen maailman. Hän on vapauttanut ruumiin kahleista, koska hän on kahlehtinut sydämen.»¹⁴

Julistaessaan sodan kaikkinaista uskonnollista huumaus-ta vastaan vallankumouksellinen marxismi-leninismi esiintyy erittäin kärjekkäästi protestantismista ja sen eri muunnoksista alkunsa saaneen uskonnollisen ideologian hienostuneimpia, »henkisimpiä» ja täten erittäin vaarallisia muotoja vastaan. Palautan mieleen sen, mitä Lenin kirjoitti Gorkille: »Juuri siksi, että jokainen uskonnollinen idea, jokainen ajatus millaisesta tahansa jumalasta, kaikenlainen keimailukin jumala-ajatuksella on sanoin kuvaamatonta siivottomuutta, johon *demokraattinen* porvaristo suhtautuu erittäin suvaitsevaisesti (usein jopa suosiollisestikin), juuri siksi se on vaarallisinta siivottomuutta ja likaisinta 'saastaa'. Miljoonat *fyysiset* synnit, konnuudet, väkivaltaisuuDET ja tartunnat ovat helpommin joukon havaittavissa ja sen vuoksi vähemmän vaarallisia kuin *hieno*, henkinen, mitä koreimpiin 'aatteellisiin' hepeneisiin puettu jumala-ajatus. Tyttöjä turmeleva katolinen pappi (josta juuri sattumoisin

luin eräästä saksalaisesta lehdestä) on *paljon vähemmän* vaarallinen nimenomaan 'demokratialle' kuin pappi ilman kaapua, pappi ilman karkeaa uskontoa, aatteellinen ja demokraattinen pappi, joka saarnaa jumalan luomista ja rakentamista. Sillä ensin mainittu voidaan *helposti* paljastaa, tuomita ja karkottaa,— mutta jälkimmäistä *ei voida* niin vain ajaa tiehensä, hänet on 1000 kertaa vaikeampi paljastaa, eikä yksikään 'hauras ja hempeämielisen huojuva' poroporvari suostu häntä 'tuomitsemaan'.»¹⁵

Marxin, Engelsin ja Leninin dialektinen materialismi kohottaa uudelle, korkeimmalle tasolle 1700-luvun ranskalaisen materialistien rohkean ateismin.

Toisaalta nykyisessä porvarillisessa filosofiassa havaitsemme yrityksen hegeliläisyyden elvyttämisen varjolla tappaa ja kangistaa Hegelin filosofinen oppi, ikuistaa se, mikä tuossa opissa on heikkoa ja ohimenevää, so. sen keksityt kaavat, sen skolastiikka ja sen hämärä metafysiikka ja heittää dialektiikka yli laidan. Hegelin filosofia on voitettu ja »poistettu», ts. hävitetty ja säilytetty vallankumouksellisessa marxismi-leninismissä. Sitä muumioidaan, väärennellään ja komprometoidaan taantumuksellisissa yrityksissä yhdistää Hegel Bergsoniin, »elämänfilosofiaan», itämaiseen mystiikkaan ja kaikenlaiseen nykyiseen valistusvihamielisyyteen.

Hegelin yhteiskuntafilosofia tunnetaan laajoissa piireissä lähinnä sen perusteella, että siinä ilmenee voimakkaana valtion jumalallistamisen motiivi. Ensimmäisen maailmansodan aikana jokainen Saksan kanssa sotineen valtion keskitason poroporvari oli tietoinen siitä, että Hegelin filosofia vaatii yksilön uhraamista valtiolle ja että määritellen valtion »siveellisen idean todellisuudeksi» ja »järjen olennoitumaksi» Hegel puolusti Preussin militarismia sekä veren ja raudan politiikkaa. Tendenssimäisen sanomalehtikirjallisuuden ohella myös vakavissa historiallis-filosofisissa teoksissa tehtiin selvä ero porvarillisen individualismin ja manchesterilaisuuden^{29*} ja Hegelin valtiollisuuden apoteoosin välillä. Todellakin, toisaalta valtio on omaisuutta suojeleva yövahti ja toisaalta valtio on »perimmäinen tavoite, jolle kuuluvat kaikki oikeudet yksilöihin nähden, kun taas jälkimmäisten korkeimpana velvollisuutena on olla valtion jäseniä»¹⁶. Voidaanko kuvitella sen suurempaa vastakohtaa? Ei ole sattuma, että viime vuosina, kun kapitalistisen järjestelmän yleiskriisi tulee yhä räikeäm-

min näkyviin, on havaittavissa yrityksiä luoda restauroidun Hegelin palasista jonkinlainen uusi, epäporvarillinen, anti-individualistinen ja antiparlamentaarinen valtio-oppi. Kysymys on kuitenkin siitä, että Hegeliltä löydämme muutakin kuin valtion jumalallistamista. Oikeusfilosofiassa on sen lisäksi annettu niin syvällinen ja rikassisältöinen kuva porvarillisesta kansalaisyhteiskunnasta, että sellaista on vaikea kuvitellakaan, kun otetaan huomioon porvarillisten yhteiskuntasuhteiden äärimmäinen kehittymättömyys silloisessa Saksassa. Taloudellisten voimien sokeana leikkikäluna olevan kansalaisyhteiskunnan olemuksen ymmärtämisessä Hegel oli kalta päätä pitempi verrattuna sellaisiin klassisen kansantaloustieteen latteihin jäljittelijöihin kuin Sayhin tai sellaisiin harmonian apostoleihin kuin Bastiat'an. Hegel seisoo yhteiskuntafilosofiassaan vankasti porvarillisen yhteiskunnan maaperällä. Hän ottaa niin sanotun abstraktin oikeuden perustaksi omistuksen, joka on pelkkä »vapauden ulkopiiri». Hän ylistää porvarillista muodollista yhdenvertaisuutta. »On väärin, että oikeudenmukaisuus vaatisi muka, että jokaisen omaisuus olisi yhtä suuri; oikeudenmukaisuus vaatii vain, että jokaisen on oltava omistaja... se taas mitä omistan ja kuinka paljon, on oikeudellinen sattumanvaraisuus.»¹⁷ Hegel esiintyy porvarillisen yksilöllisen omaisuuden tai, Marxin sanontaa käyttäkseni, »puhtaan yksityisomaisuuden» periaatteellisena puoltajana. »Kun omistuksessa käy objektiiviseksi erillisen henkilön tahto, niin omistus on itse asiassa yksityisomistusta.»¹⁸ Hegel arvostelee sen vuoksi Platonia, joka sallii valtiossaan vääryyden yksilön suhteen jättämällä tämän vaille yksityisomaisuutta. Omistusperiaate liittyy Hegelillä erottamattomasti yksilöperiaatteeeseen. »Ole yksilö ja kunnioita toisia yksilöinä», sellainen on Hegelin mielestä oikeuden korkein periaate. Hegel kuvaa opissaan »abstraktisesta oikeudesta» porvarillisen yhteiskunnan suhteita mitä ihanteellisimmassa muodossa esittäen ne vapauden ja järjen olennoitumiksi. Hegel vastustaa feodaalis-kristillisen romantiikan edustajia, jotka järkeilevät siihen suuntaan, että jokaisella yksilöllä, mm. maaorjallakin, on tietysti vapaa ja »kuolematon» sielu, mutta tämä ei suinkaan päde syntyseen ruumiiseen nähden. »Yksistään jo sen vuoksi, että minä vapaana olentona elän omassa ruumiissani, ei saa väärinkäyttää tuota elävää olentoa alentamalla se kuormajuhdan tasolle. Koska minä elän, sieluni (käsite ja vie-

läpä vapaa) ei voi tulla erotetuksi ruumiista; jälkimmäinen on vapauden olemista ja minä tunnen sen kautta. Vain ideoita vailla oleva sofistinen järki voi luulla, että olio sinänsä, sielu on koskematon ja että se on väkivallan saavuttamattomissa, kun taas ruumista kiusataan ja yksilön olemassaolo on alistettu toisen henkilön väkivaltaan.»¹⁹

Arvokkaimpia ja merkittävimpiä ovat kuitenkin Hegelin pohdinnat kansalaisyhteiskunnasta. Kansalaisyhteiskunta ei ole ainoastaan työn ja tarpeiden maailma yleensä, vaan sitä paitsi ja erikoisesti porvarillinen yhteiskunta, joka on rakennettu mielivallan ja anarkian varaan ja alistettu kokonaisuudessaan luonnonlaeille. »Konkreettinen yksilö, joka on tavoite erityisyytenä, tarpeiden kokonaisuutena sekä luonnollisen välttämättömyyden ja mielivallan sekoituksena», on yksi kansalaisyhteiskunnan periaatteista. Tämän lisäksi Hegel osoittaa toisenkin periaatteen, nimittäin sen, että »jokainen erillinen yksilö tyydyttää ja vahvistaa itseään vain suhteessa toiseen yksilöön, vain toisen yksilön kautta, siis yleisyysmuodon kautta».

Ulkonainen välttämättömyys ilmenee muodollisesti sopimuksena, »koska minun tahtoni sisältyy esineeseen, niin tämä voi siirtyä toiselle vain minun suostumuksellani; se luo kahden tahdon keskinäisen suhteen, joka muodostaakin vapauden todellisen maaperän ja sopimuksen alueen».

Vastapainoksi Hegelin näille ajatuksille on asetettava ne tunnetut kohdat *Pääoman* ensimmäisestä osasta, joissa Marx toteaa tavaravaihdon olevan yhteydessä porvarillisen yksityisomistuksen ja sopimuksen eräisiin luonteenomaisiin oikeudellisiin muotoihin.

Hegelin idealistinen teoria tulee käännettyksi pääläeltaan jaloille. Juridiset muodot selitetään niiden pohjana olevien taloudellisten suhteiden kautta.

Hegel ei ainoastaan kuvaa kansalaisyhteiskuntaa, vaan yrittää myös perustella siihen sisältyvien periaatteiden positiivista arvoa. »Subjektin oikeus omassa erityisyydessään saa tyydytyksensä eli — mikä on samaa — subjektiivisen vapauden oikeus on keskeisenä käännekohtana, joka erottaa muinaisuuden nykykaudesta.»²⁰ Hegel, kuten totesin edellä, arvostelee Platonia siitä, että vaikka tämä »esittikin substantionaalisen siveellisyyden ihanteellisessa kauneudessaan ja totuudessaan, joutui hän ristiriitaan idean äärettömän oikeuden kanssa myöntää vapaus erityiselle,

koska oli karkottanut valtiostaan yksityisomistuksen ja perheen».

Hegel ei tarjoa mitään toiveunelmia niiden ristiriitojen suhteen, joihin erityisyyden ja subjektiivisen mielivallan periaate johtaa silloin, kun ihmiset ovat kaikinpuolisessa riippuvaisuudessa tarpeitaan tyydyttäessään: »Noiden ristiriitojen vallassa oleva kansalaisyhteiskunta tarjoaa samalla kertaa nähtäväksi liiallisuudet ja kurjuuden ja näille kummallekin yhteisen siveellisen ja ruumiillisen turmion.»²¹ Hegel puhuu väistämättömästi tapojen turmeluksesta niissä patriarkaalisuuden ja uskonnollisuuden periaatteen pohjalle rakentuneissa yhteiskunnissa, joissa on alkanut kehittyä yksityisomistus.

»Kansalaisyhteiskunnassa kukin on itsetarkoitus, kun taas toinen on tyhjää ilmaa. Mutta ilman suhdetta toiseen ei voida saavuttaa tarkoituksiaan täydellisesti: nuo toiset ovat siis tarkoituksena erityiselle. Mutta erityinen tarkoitus antaa toisiin ylläpidettävän suhteen ansiosta itselleen yleisyyden muodon ja tyydyttää itseään tyydyttämällä samanaikaisesti toisen tarpeita.»²² Hegel tunnetusti vertaa tuota yksilöiden satunnaisista mielivaltaisista ja omanvoitonpyynteisistä toimista seuraavien luonnonlakien hallitsemaa yhteiskuntaa kiertotähdistöön, jossa silmä havaitsee vain järjestyksettömät liikkeet. Liitteessä edellä siteerattuun 185. pykälään Hegel antaa kuvan täynnä synkkää traagisuutta olevasta kapitalistisesta yhteiskunnasta. »Eriytyisyys itseään varten tarkoittaa liiallisuuksia ja määrättömyyttä, ja noiden liiallisuuksien muodot ovat itsekkin määrättömät. Käsitystensä ja reflektionsa vuoksi ihminen laajentaa intohimojaan, jotka eivät muodosta umpikehää kuten eläinten vaistot, sekä johdattaa ne turmiolliseen äärettömyyteen. Toisaalta samaten puute ja köyhyys ovat määrättömät, ja tuollaisen tilanteen sotkuisuus voi saavuttaa sopusuhtaisuutensa vain valtion väkivallan ansiosta.»

Tuossa valtio esittäytyy Hegelillä hieman toisenlaisessa, reaalisemmassa valossa kuin *Oikeusfilosofian* muissa kohdissa. Valtiovalta on yhdistetty tässä omistavien ja omistamattomien väliseen kuiluun. Valtiovalta on velvollinen väkivallan avulla saattamaan sopusuhtaisuuteen hurvitellen ja kurjuuden. Jokaisella ennakkoluulottomalla lukijalla syntyy näitä rivejä lukiessaan pakostakin ajatus valtion luokkateorian läheisyydestä. Jopa varsinainen ilmaisu »tilanteen sotkuisuus» muistuttaa suoranaisesti Engelsing anta-

maa määritelmää, jossa valtio on sen tosiasian tunnustamista, että yhteiskunta on sotkeutunut pääsemättömiin ristiriitoihin jne.

Tässä lähestymme taaskin Hegelin opin sellaista kohtaa, josta seuraavan askelen ottaminen on mahdollinen vain Marxin ja Leninin suuntaan. Hegel itse tosin väistää materialistisia johtopäätöksiä valtion suhteen. Kääntäen selkensä todellisuudelle hän puhkeaa kiihkeään idealistiseen Valtion ylistykseen. Hänen päätöksensä kohoaa korkeimmilleen 258. pykälään liittyvässä tunnetussa selityksessä, jossa luemme, että »valtio on jumalan kulkua maan päällä, sen perustana on tahtona toteutuneen järjen voima» jne.

Saattaakseen ajatuksensa sopusointuun Hegel ryhtyy moneen otteeseen mitä erilaisimmissa teoksissaan — sekä *Logiikan tieteessä* että *Historian filosofiassa* ja *Oikeusfilosofiassa* — todistelemaan, että on osattava erottaa valtion mielekkyys »sinänsä ja itseään varten» niistä muodoista, joissa se on syntynyt ja saatettu voimaan. Niinpä polemisoidessaan taantumuksellista Halleria vastaan Hegel yrittää kaikin keinoin todistaa, että on väärin »tarkastella ilmiöiden ulkopuolta, puutteen sattumanvaraisuutta, suojelun tarvetta ja rikkauden voimaa ei historiallisen kehityksen momentteina, vaan valtion substanssina». Nuo pohdinnat kuulostavat kuitenkin perin vakuuttamattomilta. Onhan kansalaisyhteiskunta realiteetti, jonka piirteet on otettu välittömästi elämästä, ja aivan samanlaisena realiteettina on kansalaisyhteiskuntaa vastaava »ulkonainen valtio» eli »puutteen ja järjen valtio». Näin ollen Hegelin oikeusfilosofia sisältää toisaalta materialistisen luokkakantaisen valtio-opin ituja, mutta toisaalta se on mitä taantumuksellisimman ideologian lähteenä, ideologian, joka jumalallistaa riistovaltion luokkien yläpuolella ja kaikkien yksityisten erikoisetujen yläpuolella olevana voimana, yleisyyden periaatteena ja siveellisyysidean toteutuksena.

Kun maailmansodan aattokaudella porvarillinen filosofia suuntautui etupäässä Kantiin, niin nyt se on kääntymässä Hegeliin päin. Kant on liian liberaalinen, ja hän saarnaa yleisinhimillistä etiikkaa ja humanista kansainvälisyyttä. Tuo kelpaa vain harhakuvitelmien kylvämiseen työtätekevien keskuudessa. Niinpä uskantilaisuus luovutettiin sosiaalidemokraateille, jotka esiintyvät porvariston vasemmistosiiven ominaisuudessa. Fasistien edustama oikeis-

tosiiپی taas orientoituu Hegelin mukaan, jolta se etsii puolustusta äärimmäiselle nationalismille ja kansalliskiihkolle sekä imperialistiselle väkivalta- ja valloituspolitiikalle.^{30*} Hegel kuvasti kansallisvaltion ideologiassaan kapitalismin kehityksen alkukautta, jonka Lenin sanoi olevan »feodalismien ja absolutismin luhistumisen kausi, porvarillisdemokraattisen yhteiskunnan ja valtion muodostumisen kausi, jolloin kansallisuusliikkeet kehittyvät ensi kerran joukkoliikkeiksi, vetävät tavalla tai toisella väestön kaikki luokat mukaan politiikkaan lehdistön välityksellä, edustuslaitoksiin osallistumisen kautta jne.»²³.

Preussi koki kansallisuusliikkeen nousun Napoleonin sotien kaudella, jolloin maa oli vaarassa menettää riippumattomuutensa. Hegel kuvasti nimenomaan tuota kautta kirjoittaessaan, että »kunkin kansan substantiaalisena tarkoituksena on tulla valtioksi ja säilyä sellaisenaan».

Kansallisen riippumattomuuden puolesta käydyn taistelun näkökulmasta on tarkasteltava Hegelin julistamaa valtion absoluuttisen suvereniteetin periaatetta. Hegelin mukaan valtio ei tunne minkäänlaista yläpuolellaan olevaa tuomaria; Hegel hylkää Kantin ajatuksen valtioiden liiton kautta saavuteltavasta ikuisesta rauhasta, koska liitto edellyttää päätöksen yksimielisyyttä, joka vuorostaan perustuu erillisten valtioiden itsenäiseen tahtoon. Niinpä valtioiden välisen riidan voi sovinnon puuttuessa ratkaista Hegelin mielestä vain sota, ja velvollisuutta uhrata henkensä ja omaisuutensa valtion hyväksi Hegel pitää »sodan siveellisenä momenttina». Fasismien ideologit omaksuvat nuo aatteet ja käyttävät niitä hyväkseen imperialistisen ryöstö- ja väkivalta-politiikan puolustuksessa.

Se onkin helppoa heille, koska porvarillisen nationalismien olemus on jo alkukaudella kaksinainen. Vapaus »o m a » kansakuntaansa varten yhtyy sarron ja väkivalan harjoittamiseen »v i e r a s t a » kansakuntaa kohtaan. Puolustaessaan kansallisen riippumattomuuden periaatetta Hegel puolustaa samalla siirtomaiden valloitusta ja väkivaltaisuuksia niissä.^{31*} Siinä syy, miksi imperialismin ideologit voivat paitsi tukeutua suoranaisesti Hegeliin myös käyttää hänen filosofiaansa laajojen kansankerrosten petkuttamiseen ja politiikkansa karkean imperialistisen olemuksen hämäämiseen.

Niinpä Saksassa fasistit ovat nykyään saaneet mukaansa osan pikkuporvaristosta ja talonpojistosta naamioitumalla

taistelijoiksi Saksan kansallisen riippumattomuuden puolesta.

Käsitellessään kansallisen ideologian hyväksikäyttöä Lenin kirjoitti:

»Tämän (feodalismiin ja absolutismiin romahduksen.— J. P.) kauden luoma kansallinen ideologia jätti syvät jälkensä pikkuporvariston joukkoihin ja osaan proletariaatista. Tätä seikkaa käyttävät hyväkseen nyt, aivan toisenlaisella, imperialismiin kaudella, porvariston sofistit ja heidän perässään laahustavat sosialismin petturit aiheuttaakseen työläisten keskuudessa hajaannuksen ja kääntääkseen näiden huomion pois luokkatehtävistään ja porvaristonvastaisesta vallankumoustaistelusta.»²⁴

Kuten olen jo osoittanut, Hegelin oikeusfilosofiaan sisältyy myös kansantaloustiedettä. Löydämme Hegeliltä syvällisen ajatuksen talouden alkuvoimaisista lainomaisuuksista. Kuvaavaa on se Hegelin tyyni varmuus, jolla hän toteaa välttämättömyyden syntyvän sattumien yhteen-törmäyksestä, näennäisestä ehdonvaltaisuudesta. Tuo tyyneys vastaa täysin sitä varmuutta tulevaisuudesta ja luotamusta omiin voimiinsa, joka oli luonteenomaista porvarilliselle yhteiskunnalle 1800-luvun ensimmäisellä kolmannoksella. Porvaristo ei tuntenut vielä kauhua ja huolestusta yhä voimistuvien ristiriitojen johdosta, minkä Hegel on kuvastanut kansantaloustieteellisissä pohdinnoissaan. »On olemassa tiettyjä yhteisiä tarpeita, kuten syöminen, juominen, vaatetus jne., ja se miten ne tulevat tyydytetyiksi, riippuu satunnaisista seikoista; maan hedelmällisyys on eri paikoissa erilaista, sato vaihtelee vuosi vuodelta, toinen henkilö on ahkera, toinen laiska, mutta tuo ehdonvaltaisuu- den kaaos synnyttää yleismääritteet, ja kaikki tuo ulkonaisesti hajanainen ja mieletön on itsestään kelikeytyvän välttämättömyyden läpitunkemaa. Välttämättömyyden löytäminen onkin kansantaloustieteen tehtävänä, tieteen, joka tekee kunniaa ajattelulle, koska löytää lait sattumien paljoudesta.»²⁵

Hegel huomaa kyllä uhkaavan perusristiriidan, joka samalla muodostaa porvarillisen yhteiskunnan perustan, so. yhä enempien työtätekevien muuttumisen proletaareiksi. Tuolle ongelmalle on omistettu *Oikeusfilosofian* tunnettu 243. pykälä. Siinä luemme: »Jatkuvassa toiminnassa oleva kansalaisyhteiskunta kehittää sisällään väestön ja teollisuuden. Koska ihmisten yhteys käy yhä yleisemmäksi

heidän tarpeidensa ja niiden tyydyttämisvälineiden hankinta- ja valmistuskeinojen ansiosta, niin toiselle puolen kasautuu jatkuvasti rikkaus, sillä tuosta kaksinkertaisesta yleisyydestä saadaan suurin hyöty, ja toisella puolen lisääntyy erillisten töiden eristyneisyys ja rajoittuneisuus ja tämän myötä myös tuohon työhön kytketyn luokan riippuvaisuus ja puutteenalaisuus, mikä vuorostaan aiheuttaa kyvyttömyyden tuntea ja nauttia vastaisesta vapaudesta ja etenkin kansalaisyhteiskunnan henkisistä eduista.»

Seuraavassa pykälässä Hegel kehittää samaa aihetta. Hän osoittaa kansalaisyhteiskunnassa olevan melkoinen määrä ihmisiä, joille on häidin tuskin turvattu välttämätön toimeentulo. Hegel sanoo heitä halveksivasti »alhaisoksi». Hänen poroporvarillinen taantumuksellinen henkensä ilmenee tuossa tapauksessa erittäin voimakkaana. Hegeliä huolestuttaa eniten kurjuuden synnyttämä mieliala, joka ilmenee »sisäisenä suuttumuksena rikkaisiin, yhteiskuntaan ja hallitukseen». Hegel päättää kyseisen pykälän synkällä muistutuksella, »että tärkein nyky-yhteiskuntaa kiihottava ja kiusaava kysymys on se, miten olisi selviydyttävä kurjuudesta».

Porvarillisille uushegeliläisille ei olisi haitaksi palauttaa tuo Hegel-vanhuksen toteamus mieliin nykyhetkellä, kun kapitalismi on tuominnut nälkään ja kurjuuteen kymmenet miljoonat ihmiset. Hegel osoitti, että »ylen rikas kansalaisyhteiskunta ei ole tarvittavan rikas estääkseen kurjuuden». Hän etsi pelastusta ristiriidoilta säätyjakoisesta korporatiivisesta järjestelmästä ja siirtomaiden valloituksesta. Nuo Hegelin sata vuotta sitten antamat ohjeet ovat yhtä mielettömät kuin porvarillisen tieteen suurmiesten nykyään esittämät ohjeetkin. Siirtomaiden ryöstö enempää kuin »organisoidun» kapitalismin ihmeet tai fasistinen korporatiivinen valtio eivät ole pystyneet ehkäisemään kriisiä.

Hegel kehotti tutkimaan kansalaisyhteiskunnan ristiriitoja Englannin esimerkin pohjalta. Nykyään hän olisi voinut osoittaa koko maailman paitsi yhtä maata, joka on ryhtynyt ratkaisemaan kapitalismin ristiriitoja vallankumouksen tietä, Marxin ja Leninin viitoittamaa tietä. Marx ja Lenin omaksuivat dialektiikan vallankumouksellisen olemuksen heittäen pois sen mystisen ja idealistisen kuona-aineksen. He ottivat Hegeliltä sen, mikä oli kohottanut hänet aikakautensa yläpuolelle, ja hylkäsivät sen, mikä ilmensi hänen historiallista rajoittuneisuuttaan.

Hegel piti ihmiskunnan historiaa maailmanhengen liikkeenä. Maailmanhengen »absoluuttisessa yleisyydessä saavat totuudensa ja määräytyneisyytensä erinäiset kansat, jotka esiintyvät maailmanhistorian näyttämöllä», Hegel kirjoitti. Jokainen kansa tulkitsee ja toteuttaa jotain yhtä maailmanhengen liikkeen momenttia, yhtä vaihetta. Tuo läpeensä idealistinen historiankäsitys on otettu perustaksi nationalismin ideologialle ja kansakuntien jakamiselle historiallisiin eli valittuihin kansakuntiin ja epähistoriallisiin kansakuntiin, joiden kohtalona on esittää passiivista osaa ihmiskunnan kehityksessä. Taantumuksellisesta aineksesta huolimatta Hegelin historian filosofia merkitsee suuremoista yritystä määritellä historianprosessin yleiset lainomaisuudet ja käyttää hyväkseen mahdollisimman laajasti ja kaikinpuolisesti kehityspeeriaatetta.

Vallankumouksellinen marxismi on muokannut materialistisesti ja kehittänyt tuota Hegelin historian filosofian positiivista puolta ja luonut todellisen yhteiskuntatieteen.

»Koska tätä tiedettä», kirjoitti Lenin, »rakensivat ensin näkin taloustieteilijäklassikot saaden selville arvolain sekä yhteiskunnan perusjaon luokkiin, koska tätä tiedettä rikastuttivat edelleen, ollen yhteydessä heihin, 1700-luvun valistusmiehet taistelullaan feodalismia ja pappispimitystä vastaan, koska tätä tiedettä veivät eteenpäin taantumuksellisista katsomuksistaan huolimatta 1800-luvun alun historioitsijat ja filosofit, selittäen yhä edelleen kysymystä luokkataistelusta, kehittäen dialektista metodia ja soveltaen tai alkaen soveltaa sitä yhteiskunnalliseen elämään,—niin marxilaisuus, joka on ottanut useita valtavia askeleita eteenpäin juuri tätä tietä, on koko Euroopan historia-, talous- ja filosofiatieteen korkein kehitysaste.»²⁶

Maailmanhistoria on Hegelin mukaan uuden luomista toiminnalla, joka hylkää kaiken vakiintuneen, vanhan ja tavanomaisen kapinoiden sitä vastaan. Historia on vallankumouksellinen prosessi, joka toteutuu rautaisella välttämättömyydellä. Tuon välttämättömyyden edustajina, vallankumouksellisen taistelun liikevoimana eivät kuitenkaan ole kansat, kuten Hegel luuli, vaan luokat. Ne ovat tämän tai tuon aikakauden ilmentäjiä.

Hegelin historian filosofia on yleistävän maailmanhistoriallisen käsityksen korkein huippu, jonka porvaristo on pystynyt saavuttamaan. Hegelin jälkeen porvarillinen historian filosofia ei ole kyennyt enää kohoamaan tuollaisiin

korkeuksiin. Seuraavana askelena saattoi olla ja olikin vain *Kommunistinen manifesti*.

Hegelin filosofia on 1800-luvun ihmisajattelun suurimpia saavutuksia, sillä se tarjosi aikaisekseen täydellisimmän, monipuolisimman ja syvällisimmän käsityksen kehityksestä. Vain menševistisellä kannalla olevat idealistit, kuten esimerkiksi Deborin* ja hänen koulukuntansa edustajat^{32*}, voivat ajatella, että Hegelin dialektiikka on filosofisen ajattelun viimeinen sana ja että Marxin ja Leninin ei tarvinnut muuta kuin heittää syrjään Hegelin idealistinen järjestelmä ja ottaa hänen metodinsa. Siten vääristellään perinjuurin marxismi-leninisin suhdetta Hegelin filosofiaan ja raivataan tietä idealismin restauraatiolle. Taistelutunnuksenamme, jolla otamme vastaan klassisen saksalaisen filosofian suurimman edustajan kuoleman satavuotispäivän, ei ole Hegel sinänsä, vaan Marxin ja Leninin suorittama Hegelin filosofian materialistinen muokkaus, materialistinen dialektiikka aseena vallankumouksellisessa taistelussa kapitalismin kukistamisen ja proletariaatin diktatuurin pystyttämisen puolesta sekä tuon ainoan johdonmukaisesti materialistisen filosofian katkeamaton yhteys aikakautemme tehtäviin, puolueemme taisteluun, sosialismin voitokkaaseen rakentamiseen Neuvostoliitossa ja kypsyvään proletaariseen maailmanvallankumoukseen.

¹ Logos, 1929, Bd. XVIII, Heft 2, S. 293.

² V. I. Lenin. Teokset, 38. osa, s. 84.

³ Levy H. Die Hegel-Renaissance in der deutschen Philosophie mit besonderer Berücksichtigung des Neukantianismus. Scharlottenburg 1927.

⁴ Hegel G. W. F. Wissenschaft der Logik. Hrsg. von G. Lasson, Bd. II, Berlin 1971, S. 477—478.

⁵ V. I. Lenin. Mts. 172.

⁶ Sama, s. 174;

⁷ Hegel G. W. F. Mts. 478.

⁸ Sama, s. 480—481.

⁹ Marz—Engels. Valitut teokset (6 osaa), 6. osa, s. 421—422.

¹⁰ Sama, 1. osa, s. 107.

* Deborin (Ioffe) A. M. (1881—1963), neuvostofilosofi, akateemikko. Vuosina 1907—1917 menševikki. Taisteli machilaisuutta vastaan, 1920-luvun filosofisissa tutkimuksissa tapaa virheitä (Marxin ja Hegelin filosofian lähentämistä yms.). Omisti tärkeimmät teoksensa dialektiselle materialismille, filosofian historialle ja yhteiskunta-politiittisen ajattelun historialle.

- ¹¹ Sama, s. 103.
- ¹² *Hegel G. W. F.* Vorlesungen über die Philosophie der Weltgeschichte. Hrsg. von G. Lasson. Leipzig 1917, S. 522.
- ¹³ Sama, s. 519.
- ¹⁴ *Marx—Engels.* Mt., 1. osa, s. 110.
- ¹⁵ *V. I. Lenin.* Teokset, 35. osa, s. 94.
- ¹⁶ *Hegel G. W. F.* Grundlinien der Philosophie des Rechts. Hrsg. von G. Lasson. Leipzig 1921, § 258, S. 195.
- ¹⁷ Sama, § 49.
- ¹⁸ Sama, § 46.
- ¹⁹ Sama, § 48.
- ²⁰ Sama, § 124.
- ²¹ Sama, § 185.
- ²² Sama, § 182.
- ²³ *V. I. Lenin.* Valitut teokset (10 osaa), 5. osa, s. 152.
- ²⁴ *V. I. Lenin.* Teokset, 21. osa, s. 146—147.
- ²⁵ *Hegel G. W. F.* Grundlinien der Philosophie des Rechts, § 189, S. 336.
- ²⁶ *V. I. Lenin.* Valitut teokset (10 osaa), 5. osa, s. 106.

KATSAUS VALTIO-OIKEUTTA KÄSITTELEVÄN RANSKALAISEN KIRJALLISUUDEN PÄÄSUUNTIIN

- Duguit L.* Traité de droit constitutionnel. 2me éd., t. I—IV. Paris 1921—1923;
Berthélemy H. Traité élémentaire de droit administratif. 10me éd. Paris 1923;
Hauriou M. Précis de droit constitutionnel. Paris 1923.

Valtio- ja hallinto-oikeutta käsittelevä ranskalainen porvarillinen kirjallisuus jakautuu metodologisten suuntaustensa kannalta kolmeen pääleiriin. Niistä mainittakoon ensinnäkin valtiotieteen niin sanotun juridisen metodin edustajat; tuohon suuntaukseen eri tahoilta kohdistetusta jatkuvasta arvostelusta huolimatta se pysyy vallitsevana, yleisesti tunnustettuna ja niin sanoakseni klassisena suuntauksena. Synnyttyään Saksassa (Gerber, Laband, Jellinek) se on jo ajat sitten tullut kansainväliseksi. Ranskassa tuota virtausta edustavat Esmein, Larnod, Moreau ja Michoud. Saman suunnan edustajiin kuuluu myös tunnettu hallinto-oikeutta tutkiva A. Berthélemy.

Puheena olevan koulukunnan edustajilla on vivahtuseroista huolimatta yksi yhteinen piirre, so. kaikille yhteinen metodi. Se perustuu Haurioun mukaan siihen, että »erilaiset sosiaaliset elementit, joita oikeus käsittelee, johdetaan juridisiin henkilöihin, noiden henkilöiden tahdonilmaisuihin, niiden välisiin oikeussuhteisiin ja noiden oikeussuhteiden tuloksena oleviin subjektiivisiin oikeuksiin». Tuon yhteisen, valtio-oikeudellisten ongelmien juridisen tulkinnan olemuksena olevan dogmaattisen tehtävän ratkaisussa ovat mahdollisia varsin suuret eroavuudet, joita todellisuudessa havaitaankin. Kaikki riippuu siitä, miten ymmärretään valtio subjektina ja missä määrin tuon rakennelman muodolliset normatiiviset ainekset työntävät taka-alalle

sosiologisen ja historiallisen näkökohdan. Niinpä saksalaisessa oikeustieteessä erotamme toisaalta orgaanisen koulukunnan (Gierke ja hänen seuraajansa), joka tajuaa valtion reaalisesti eläväksi organismiksi, jolla on oma tahtonsa samassa mielessä kuin yksilölläkin. Tuossa tapauksessa voimakas pyrkimys korostaa valtio-organisaation miltei biologista reaalisuutta johti, kuten saattoi odottaakin, eräänlaiseen sosiaaliseen mytologiaan. Vastakkaista kantaa edustavat Kelsenin johtamat uusimmat normativistit; Kelsenin mielestä valtio on vain looginen kategoria, normatiivisluonteinen looginen ykseys.

Ranskalaisessa juridisessa kirjallisuudessa emme tapaa tuonkaltaisia äärimmäisyyksiä. Esmeiniä esimerkiksi ei voida lukea kuuluvaksi orgaaniseen koulukuntaan, vaikka hän onkin juridisen metodin edustajista eniten taipuvainen tarkastelemaan valtiota kehittyvänä, reaalisena historiallisena tosiasiana. Toisaalta Larnod ja Michoud, joilla valittavana on muodollis-juridinen tarkastelutapa, ovat kaukana Kelsenin metodologisesta »puhtaudesta», koska tämä karkottaa oikeuskäsitteistä kaiken sosiologisen ja historiallisen aineksen irrottamalla valtio-oikeudelliset rakennel- mansa kokonaan sosiologisesta valtiosta. Irrottaen valtion sulkeutuneena, loogisesti ajateltavissa olevana normien kokonaisuutena syntisestä todellisuudesta itävaltalaisen uusliberalismin teoretikkomme ikään kuin korosti täten (sodan edellisissä oloissa), että reaaliset historialliset voimat ovat liian heikot turvaamaan Habsburgien imperiumin valtiollista yhtenäisyyttä. Nyt sodan jälkeen itävaltalainen tasavalta on täydessä määrin hänen pelkäksi loogiseksi rakennelmaksi käsittämänsä valtion olennoituma, sillä tuota tasavaltaa voidaan nimittää valtioksi vain ajatuk- sellisen olemuksensa kannalta, normatiivisen idean kan- nalta, koska todellisuudessa se edustaa Kansainliiton komissaarin hra Zimmermannin hallitsemää provinssia.

Ranskan porvaristo ei toistaiseksi kaipaa teoriaa, joka muuttaisi reaalisen valtiovallan ajatukselliseksi olioksi. Se tarvitsee juridista näkökantaa ja subjektina esiintyvän valtion käsitystä puhtaasti käytännöllisiin tarpeisiin, nimittäin »vastuiden ja riskien erinomaiseksi jakamiskei- noksi» (Hauriou) sille »juridisen kaupan» (commerce juri- dique) alalle, joka vallitsee yksityisten porvarien ja heidän yhteenliittymänsä, so. valtion, välillä. »Kysymys ei ole siitä, onko moraalihenkilön idea abstraktio (tietenkin se

on abstraktio, muttei sen enempää kuin muukaan juridinen idea), vaan siitä, vastaako tuo abstraktio ehkä paljon paremmin juridiikan teknisiä tarpeita kuin se, mitä ehdotetaan sen korvaukseksi.»¹

Toisaalta tuo katsantokanta säilyttää tarpeellisen paljon luokkaherruuden alastonta tosiasiaa verhoavaa ideologista salaperäisyyttä. »Oikeusteoria antaa mahdollisuuden ymmärtää oikein sen, ettei valtiolta ole pelkkä tosiasia ja tavallinen voiman ilmiö ja että fyysiset henkilöt toteuttavat sitä oikeuden nojalla ei omaan, vaan kollektiivin laskuun», ilmoittaa samainen Michoud.

Perinnäistä juridista valtiokäsitystä uudelleen tarkastamaan ryhtynyt Duguit kohdistaa arvostelunsa nimenomaan tuohon ajatukseen. Hän kiistää valtiovallan legitimointitarpeen ja -mahdollisuuden pitäen valtioltaa pelkkänä sosiologisena tosiasiana ja sen yhteiskunnallisen eriytymisen tuloksena, joka on johtanut »voimakkaiden herruuteen heikkoihin nähden». Tämän vuoksi hän kiistää täysin johdonmukaisesti sekä suvereenisuuden käsitteen että subjektina esiintyvän valtion käsityksen ja subjektiivisen oikeuden varsinaisen käsitteenkin. Hän palauttaa kuitenkin valtio-opista karkottamansa juridisen ideologian takaisin varsin hämäränä oppina objektiivisesta oikeudesta, jonka pohjana on sosiaalisen solidaarisuuden laki; ajatuksen tuosta laista Duguit on lainannut Durkheimilta. Porvariston herruus saa tarvitsemansa sanktion, muttei vanhentuneen, skolastisen suvereenisuus-käsitteen avulla, vaan sen mitä uusimman sosiologisen keksinnön avulla, jona on työnjaosta seuraavan yleisinhimillisen ja näin ollen myös kansainvälisen solidaarisuuden laki. Paljastettuaan valtion sarron koneistoksi Duguit antaa samassa valtiolle sosiaalisen solidaarisuuden toteuttamistehtävän. Kun marxistit puhuvat valtion kuoleutumisesta sen jälkeen, kun proletariaatti on ottanut vallan käsiinsä ja kun luokkien hävittäminen mahdollistaa siirtymisen »ihmisten hallinnasta esineiden hallintaan», niin Duguit ennustaa tuollaisen kehityksen tapahtuvan nykyisessä kapitalistisessa ja militaristisessa valtiossa. »Valtiosta tulee julkisen vallan asemesta julkisten palveluksien (service public) yhdistelmä.» »Valtio lakkaa olemasta määräävänä valtana tullakseen organisaatioksi, joka työskentelee.»² Näin ollen Duguit'n teoria voidaan luonnehtia mitä hienostuneimmaksi yritykseksi hämätä nykyisen porvarillisen valtion ristiriidat ja peittää sen

petomainen olemus soveliaan ideologisen naamion taakse.

Duguit'n oppi on saanut jo kansainvälisen merkityksen. Hänen teorioidensa omaperäisen anglosaksisen tulkinnan löydämme esimerkiksi nuorelta englantilaiselta valtio-oppi-
neelta Harold Laskilta³.

Kolmannen suunnan pääedustajana ranskalaisten porvarillisten valtio-oppineiden joukossa on Hauriou. Objektivisen, sosiologisen metodin hän pyrkii yhdistämään perinnäisen juridisen katsomuksen dogmaattisiin etuuksiin. Poliittiselta ja sosiaaliselta kannalta katsoen hän ilmentää varovaisempien porvarillisten kerrosten vastavaikutusta liian kiireistä ideologista uudelleenryhmitystä vastaan. Hauriou näkee syvän yhteyden »subjektiivisen oikeuden individualististen ja metafyyssisten oppien» ja porvariston elintärkeiden käytännöllisten etujen välillä ja on varma siitä, ettei porvarillisen maailmankatsomuksen ja kommunismin välillä ole tilaa vähänkään vakavalle ideologiselle kehitykselle. Tämä kirjoittaja vaistoa yleensä herkästi porvarillista yhteiskuntaa uhkaavat vallankumoukselliset vaarat. Hän ei sen vuoksi kannata porvarillisen individualismin koetellun ideologisen perinnön heittämistä yli laidan solidarismin epäilyttävien löytöjen tähden. Kuten näemme tuonnempana hän olisi päinvastoin valmis vahvistamaan porvarillisen yhteiskunnan perustusta joillain menneiden vuosisatojen perinteillä.

Hauriou aloitti tieteellisen uransa juridisen metodin kannattajana. 1890-luvun lopulla, melkein samanaikaisesti Duguit'n ensimmäisten esiintymisten kanssa hän ryhtyi kehrittelemään edelleen dualistista metodologiaa.

Kolmesta kirjasta, joiden nimet on esitetty ylempänä, kaksi ovat aikaisemmin julkaistujen tutkimusten laajennettuja ja uudistettuja painoksia. Haurioun *Perustuslaillisen oikeuden kurssi* on uusi, vuonna 1923 ensimmäisenä painoksena ilmestynyt kirja. Nykyisen, so. sodanjälkeisen, kauden leima on kuitenkin kaikissa kolmessa kirjassa. Se ilmence ennen muuta jokaisen tekijän terävänä huomiona poliittisia ongelmia ja poliittisia johtopäätöksiä kohtaan. Eritäin kuvaavia ovat ne esipuheet, joilla Duguit ja Berthélemy ovat varustaneet tutkimustensa uusintapainokset. Väittelyn aiheena eivät ole niinkään erinäiset yksityiskysymykset, jotka aiemmin olivat erimielisyyksien pohjana (kuten esimerkiksi valtionvirkamiesten oikeus liittyä syndikaatteihin). Tällä kertaa poliittisen tarkistuksen kohteeksi on

otettu tämän tai tuon kirjoittajan tärkeimmät metodologiset periaatteet. Metodologia menettää ehdottoman abstraktisuutensa ja lakkaa olemasta yksinomaan professorien harrastuksena. Se kytkeytyy politiikkaan etsien tältä puolestusta.

Kehkeytyneiden väittelyjen keskipisteenä on kuten saattoi odottaakin, Duguit'n oppi, koska hänen toimeenpanemansa oikeuskäsitteiden uudistukset herättävät melkoista huolestusta hänen porvarillisissa kollegoissaan. Duguit tuntee itsekin tarvetta tarkistaa teoreettiset rakennelmansa kuluneiden vuosien antaman kokemuksen pohjalta. Alkaen vuodesta 1901, jolloin ilmaantui hänen ensimmäinen tutkimuksensa *L'Etat, le droit objectif et la loi positive*, hän on jatkuvasti paljastanut ja kumonnut valtiollisen suverenisuuden »valheellista ja tuloksetonta» kuvitelmaa ja todistellut, ettei ole olemassa minkäänlaista »olemukseltaan alamaistensa tahdon yläpuolella olevaa» erityistä valtion tahtoa, että suvereeni valta on tosioloista pohjaa vailla oleva *hure jne.* Tuota paperilla suoritettua valtiollisen suverenisuuden hävittämistä joudutaan nyt vertailemaan reaaliin tosiasioihin, siihen suunnattomaan voimaan, jonka kehitti sodan aikana porvarillinen valtio. *Houre* osoittautuikin kykeneväksi nielemään miljoonia ihmisenhenkiä.

Hylättyään suvereenisen valtiovallan käsitteen Duguit joutuu antamaan teoreettisen tulkinnan valtiollisen suverenisuuden havainnollisimmalle ilmentymälle. Marxilaisen luokkakantaisen analyysin näkökulmasta tehtävä rajoituisi niiden yhteiskuntataloudellisten olosuhteiden selvittämiseen, jotka olivat tehneet noin tavattoman mahtavaksi valtiollisen sortokoneiston ja antaneet suverenisuuden juridiselle abstraktiolle noin kauhistuttavan reaalisuuden. Hra Duguit on kuitenkin huolissaan lähinnä siitä, miten olisi puolustettava imperialistista sotaa voidakseen samalla kiertää suvereenisen valtion käsite. Hän myöntää, että sodan aikana »valtio oli toimintatarmoinen ja voimakas» (totta kai!), mutta samalla toteaa, että »suuren sodan aikana arvovallan periaate osoittautui tarkoitusta, sisällystä ja todellisuutta vailla olevaksi». Siis »tahtona, joka toteutti maan puolustuksen, ei suinkaan ollut, kuten on väitetty, Ranskan valtion mahtava tahto, vaan pelkästään niiden pienten ja suurten, hallitsevien ja hallittavien ranskalaisten yksilöllinen tahto, jotka olivat yhteisen korkeimman jän-

nittyneisyyden yhdistämiä pyrkimyksessään periä voitto Saksalaisen ritarikunnan barbaarisuudesta».

Duguit on lisäksi siinä uskossa, että valtion korkeimman tahdon käsite on niin ikään tarpeeton ja tulokseton kyseen ollessa taistelusta sisäistä vihollista vastaan. Ottaen esimerkiksi toukokuussa 1920 puhjenneen ranskalaisten rautatieläisten lakon, joka epäonnistui ammattiyhdistysliiton johtajien petturuuden vuoksi, Duguit järkeilee: »Kun tämän vuoden toukokuussa useat tuhannet rikolliset ja harhautuneet henkilöt tahtoivat rautatielaksoon kannustamalla vajottaa maan nälkään ja perikatoon ja aiheuttaen kurjuutta ja kärsimyksiä toteuttaa jonkinmoisen holsevistisen valtakumouksen, niin tässäkin tapauksessa ei valtion korkein valta murskannut tuota liikettä, vaan ranskalaisten yksilöllisen tahdon päättäväinen yhteistoiminta.»

Toisin sanoen Duguit arvelee, että ilman mitään vaaraa porvarilliselle valtiolle voidaan luopua valtiollisen suverenisuuden vanhentuneesta, skolastisesta opista ja korvata se nykyaikaisemmalla puhtaasti sosiologisella käsitteellä. Riittää, että porvariston tahto on todella ratkaiseva. On tarpeetonta ryhtyä vahvistamaan sen juridista ylivaltaa.

Duguit'n oppia arvostellaan eri puolilta. Vähiten kiinnostavia ovat ne vastaväitteet, jotka näkevät Duguit'n teoriassa sen, mitä siinä ei tietenkään ole, so. väkivallan propagoinnin. Niinpä Esmein⁴ on ilmaissut pelkonsa, että luopuminen suverenisuuden käsitteestä merkitsee, että tunnustetaan kaikkinaisen hallituksen perustuvan vain väkivaltaan. Tähän hän lisää painokkaan moitteen saksalaisilta lainaamisesta. Duguit torjui helposti tuon hyökkäyksen: valtiollisen suverenisuuden oppi on myös saksalaisten kehrittelemä; sen sijaan kirja, jossa Duguit kehittelee ajatuksiaan, on kirjoitettu vastaukseksi ja vastapainoksi vuonna 1892 ilmestyneelle Jellinekin tutkimukselle *Subjektiiivisten julkisten oikeuksien järjestelmä*. Valtiollisen suverenisuuden oppi asettaa valtion oikeuden yläpuolelle ja hyväksyy täten vallanpitäjien mielivallan; samainen Esmein kiistää kansalaisilta oikeuden vastustaa vallanpitäjiä. Duguit'lla taas vallanpitäjien on noudatettava solidaarisuudesta seuraavaa objektiivista normia. Sanalla sanoen Duguit sai helposti todistettua, että tasapainoilussa käsitteillä »mahti» ja »oikeus» hän ei ole mitenkään huonompi muita lainopineita.

Aiheellisempaa on kaiketi moittia Duguit'a aivan päinvastaisesta »juridisen automatismin» synnistä, kuten tekee Michoud. Hänen mukaansa Duguit on unohtanut, että valtiolla on »oikeutta toteuttavana elimenä» myös »sivistävä tehtävä»⁶. Yksinkertaisemmin sanoen Michoud epäilee, että yksistään »solidaarisuuslait» olisivat riittäviä perustelemaan esimerkiksi jonkin porvarillisen valtion siirtomaapolitiikkaa.

Mielenkiintoisempia ja osuvampia vastaväitteitä esittää Hauriou. Hän kohdistaa ne Duguit'n yrityksiin tehdä tyhjäksi subjektiivisen oikeuden käsite ja korvata se samaisesta solidaarisuudesta seuraavan sosiaalisen velvollisuuden käsitteellä.

Hauriou epäilee, ettei solidaarisuus voi olla riittävänä motiivina porvarilliselle omistajalle taloustoiminnassa eikä edes poliittisessa elämässä. Subjektivistisen näkökannan poistaminen hävittää hänen mielestään »kaiken, mikä voi kiinnostaa kansalaista poliittisen koncession pelissä. Jos se (Duguit'n teoria) leviäisi joukkojen keskuuteen, johtaisi tämä yleiseen poissaoloon työpaikoiltaan»⁶. Hauriou kehottaa käsittelemään hellävaraisemmin individualistisia periaatteita. »Niiltä ajattelemattomilta ihmisiltä, jotka noudattaakseen muotia pitävät hyvien tapojen merkinä nousta varauksitta sotajalalle individualismia vastaan, sopisi kysyä, pitävätkö he sitten parempana vaihtaa tuo ehkäkin epätäydellinen individualistinen evankeliumi kollektivistiseen eli kommunistiseen»⁷, Hauriou kirjoittaa. Hän ei luota solidarismien periaatteisiin muissakaan asioissa. Hauriou epäilee noiden periaatteiden voivan padota porvarillisen yhteiskunnan olemassaoloa uhkaavien vallankumouksaatteiden leviämistä ja kehottaa täydentämään »oikeuksien julistuksen» — tuon individualismin ja vapauden evankeliumin — sillä velvollisuuksien julistuksella, joka sisältyy... kristinuskon katekismukseen. Hauriou varoitti jo *Julkisen oikeuden periaatteiden* ensimmäisessä painoksessa viehtymästä antiklerikalismiin, koska valtioviisaus edellyttää »valtion ottavan palvelukseensa vihamielisiä voimia vastaan näillä on riistetty vahingontekomahdollisuudet»⁸. Samassa Hauriou puolusti myös kristillistä asketismia pitäen sitä yhtenä ihailmansa tasapainon ylläpitämiskeinona. »Palkitseminen tulevassa elämässä vapauttaa välttämättömyydestä toteuttaa oikeudenmukaista jakamista maan päällä.» Tuo on tarpeeksi avomielen lausunto; Hauriou

ei muuten halua, että hänet ymmärrettäisiin vulgaaristi siinä mielessä, että »uskonto on tarpeen kansalle». Ei, oikaisee valtio-oppinut, »uskonto on tarpeen valtiolle». »Kysymys ei ole siitä, miellyttääkö kirkko vai ei, vaan siitä, pidättekö vai ette pidä arvossa individualistista valtiojärjestystä ja aiotteko vai ette aio kunnioittaa valtioelämän tasapainoa.» *Perustuslaillisen oikeuden kurssissaan* Hauriou syventää tuota klerikalismien kanssa tehtävän liiton propagointia. Hän ilmaisee tyytymättömyytensä sen johdosta, että julkista kasvatusta on tähän saakka »käytetty viheliäisiin poliittisiin tarkoituksiin, so. sen hävittämiseen, mitä on vielä jäljellä perinteistä». Hän kehottaa ranskalaisia jäljittelemään anglosaksista demokratiaa, joka ei ole tehnyt antiklerikalismien virhettä ja joka on yhdistänyt individualistiset periaatteet uskuntoon. Tuo yhdistäminen on Haurioun mielestä antanut individualismille vain lisää elinvoimaisuutta. Ranskalainen porvaristo ilmaisee Haurioun suulla myöhästyneen tyytymättömyytensä sen johdosta, että Ranskan suuri vallankumous oli harpannut pidemmälle edeltäjäänsä, 1600-luvun Englannin vallankumousta. Hauriou haaveilee taantuvasta kehityksestä: valistajista ja materialisteista kohti jumalisia puritaneja. Varman vaistonsa johdattamana hän osoittaa porvarilliselle yhteiskunnalle sen ideologisen voiman, joka voi olla paljon luotettavampana takuuna proletaarista vallankumousta vastaan kuin solidaristien sepustukset. Hauriou kehottaa aktiivisuuteen ideologisella rintamalla. »On järjestöntä luulla, että voidaan sallia kaiken puhuminen ja rajoittua poliisitoimenpiteisiin niitä vastaan, jotka ryhtyvät toimintaan. Sinä päivänä kun joukot siirtyvät toimintaan, ei tule riittämään santarmeja»⁹, väittää Hauriou. Hän puhuu peittelemättömästi taistelusta vääriä ajatuksia vastaan, vastapropagoinnista, »kansakunnan moraalisen terveyden» ylläpitämisestä, mikä saavutetaan samanlaisin »järkein toimenpitein» kuin fyysinenkin terveys.

Kiihvimman ja poliittisesti kärkevimmän arvostelun Duguit'n katsomukset ovat kaiketi saaneet Berthélemyn esipuheessa, jolla tämä on varustanut kirjansa 10. painoksen. Berthélemy on yleensä pessimistisellä kannalla. Hänen nuoruudessaan kaikki puhuivat »ranskalaisen hallinnon aiheuttavan kateutta rajan ulkopuolella». Nyt asian laita on paljon huonommin. »Varsinaisia perusteitakin jo epäillään ja horjutetaan rakennusta, kurittomuus on tulemassa

yleiseksi, hierarkian kunnioitus antaa sijaa moittimishengelle, joka ei sovi yhteen säännöllisen virantoimituksen kanssa.»¹⁰ Kokonainen joukko syitä on haihduttamassa olemattomiin ranskalaisen hallinnon hyvän maineen. Tärkein syy on Berthélemy'n mielestä poliittisuonteinen: se on »parlamentin toimimiesten häikäilemätön, moitittava puuttuminen toimeenpanovallan vähäpätöisimpiinkin tehtäviin. Saamme niin usein seurata, kuinka yhteiskunnallinen elu uhrataan vaalikampanjan tavoitteille, kuinka juonittelu perii voiton todellisista ansioista, kuinka tieto luovuttaa paikan mukautumiskyvylle ja kuinka vallanpitäjät kannustavat joukkojen huolettomuutta, että olemme alkaneet pitää noita tavallisina ilmiöinä.» On olemassa muitakin asianhaaroja, jotka Berthélemy'n mielestä rappeuttavat Ranskan hallintoa: valtio on ottanut hartioilleen liian suuren taakan. »Taipumus sekaantua kaikkeen ('interventionnisme') on rajaton. Valtiosta — tuosta oikeuden ja turvallisuuden luonnollisesta toimittajasta — tulee lisäksi kaupitsija, pankkiiri, laivojen rakentaja ja omistaja, kirjastonhoitaja, kokoelmien kerääjä, kaivertaja, tilanhoitaja, koulunopettaja, näytäntöjen kustantaja, kivennäisvesien kauppias, lääkäri, filantrooppi, kirjaltaja, metsätieteilijä, kasvattaja, sikaritehtailija, tulitikkujen myyjä, vakuutusentottaja, lehtimies, bookmaker jne. Kun hallinto on itse osallistumaton, niin se valvoo ja säännöstelee yksityistä toimintaa. Se sekaantuu kaikkeen.» Tuloksena on yhä kasvava ärtyisyys haitallista säännöstelyä kohtaan ja porvarin purnausta kaikkialle ehtivää »herra Lebureautaa» vastaan.¹¹

Tämän jälkeen Berthélemy ryhtyy tarkastelemaan hallinnon uudistusehdotuksia. Niitä on kaikkiaan kolme, ja ne voi määritellä tunnuksin: aluejako, industrialismi ja syndikalismi. Ensimmäinen ehdotus edellyttää uutta hallinnollista jakoa nykyisiä departementteja laajempiin alueisiin byrokraattisen virastokankeuden hajauttamiseksi ja vähentämiseksi. Berthélemy arvostelee ankarasti regionalisteja; hänen mielestään heidän projektinsa johtavat pelkästään henkilökuntien lisäämiseen, virkavaltaisuuden paisumiseen ja kustannusten kasvuun. Hän hylkää myös industrialistien, so. niiden epätoivon valtaan joutuneiden porvari-ehdotukset, jotka meidän kielellämme sanottuna tahtovat koko ranskalaisen hallinnon muuttaa itsekannattavuuden pohjalla toimivaksi ja joiden ihanteena on »kaup-

pahuoneen tavoin hallittava Ranska». Kun nämä projektit tuntuvat Berthélemystä pelkästään epäkäytännöllisiltä, niin syndikalistien (joihin hän lukee myös Duguit'in) ehdotuksissa hän näkee uhkaavan poliittisen vaaran. Hänen silmiensä eteen nousee neuvostovallan aave, koska hän kuvittelee neuvostovallan nimenomaan ammattiyhdistysten kautta tapahtuvaksi hallinnoksi. Berthélemy kummastelee sitä, kuinka »Duguit on rohjennut hyväksyä opettaja Rodrigues'n seuraavan kyynisen lausuman: 'Virkamiesten syndikaatit samoin kuin työläisten syndikaatitkin ovat pelkästään korporatiivisia suojeluassosiaatioita, joista on määrä tulla ajan oloon hallitsevia elimiä. Ylhäältä käsin toimivan vieraan hallinnon tilalle tulee vähitellen alhaalla, omassa keskuudessaan muodostunut autonominen hallinto.' Onko tarpeen ryhtyä kumoamaan tuota? Voidaanko lujittaa laillista valtaa, jonka on kuuluttava valituille, ja voidaanko palauttaa tarpeellinen, kaikille ja etupäässä joukoille välttämätön kuri uskomalla itselleen joukoille niiden henkilöiden valinta, joille he antavat vallan? Tuonkaltaisella järjestelmällä on jo oma nimensä: se on anarkiaa. Sillä on myös käyttönsä: so. Neuvostot.»¹²

Selvitettyään läten kaiken epäilyksen ulkopuolella olevan yhteyden Duguit'n poliittisten aatteiden ja neuvostojärjestelmän välillä Berthélemy päättää pohdintansa seuraavalla synkällä varoituksella: »Virkamiesten syndikaatit ovat toistaiseksi ehtineet kompromettoida vakavasti Ranskan hallinnon hyvää mainetta. Sinä päivänä, kun Ranska unohtaa kovaonnisen suuren Venäjän antaman ankaran opetuksen ja houkuttautuu monille niin mieluiseseen kokeemukseen, jonka kauheat seuraamukset ovat väistämättömät, sinä päivänä se tuhoutuu.»¹³ On täysin uskottavaa, että virkamiesten syndikaatit herättävät huolestusta porvarillisen Ranskan puolustajissa. Mutta Duguit'in kohdistetut moitteet, että hänen teoriansa ovat miltei neuvostojärjestelmän pohjana, ovat tietenkin vain tavallista poleemista innostusta. Duguit tuntee sympatiaa syndikaatteja kohtaan nimenomaan siksi, että näkee niissä vallankumouksenvastaisen linnakkeen. »Syndikalistinen liike ei ole proletaarista liikettä, se ei ole proletariaatin sotaa porvariston musertamiseksi. Käyttäen Ranskassa nykyään laajalle levinnyttä termiä sanon, että syndikalismi ei ole bolševistista liikettä»¹⁴, Duguit sanoo. Duguit pitää syndikaatteja sellaisena juridisena luokkamuodostumana, joka lieventää luokkatais-

telua, koska tämä on muka sitä vähemmän kärjistynyt, »mitä heterogeenisempia ovat luokat ja mitä enemmän ne ovat juridisesti muotoiltuja». Duguit'n syndikalistiset sympatit ja hänen ehdotuksensa parlamentaarisen edustuksen täydentämisestä ammattiedustuksella, hänen haaveensa »sosiaalisesta integraatiosta» kuvastavat finanssipääoman aikakautta, jolloin kaikenlaiset kapitalistiset kooperaatiot astuvat avoimesti poliittiselle näyttämölle hyläten luokkien yläpuolella olevan suvereenisuuden vanhentuneen kuvitelman (muistettakoon, että Duguit katsoo syndikaateiksi sekä työläisten ammattiyhdistykset että yrittäjäorganisaatiot ja pikkuliikemiesten yhtymät). Nuo kapitalistiset organisaatiot ratkaisevat välittömästi tärkeimpiä valtiollisia kysymyksiä, jolloin niiden käytössä on ammattijärjestöjen opportunistinen huippukerros. Duguit'n aatteiden käytännöllisen soveltamisen todellisenä esimerkkinä ei tietenkään ole neuvostojärjestelmä, vaan sanokaamme sopimus, jonka Saksan ammattiyhdistykset solmivat yrittäjien kanssa marraskuun vallankumouksen jälkeen kapitalismin pelastamiseksi. Duguit'n aatteiden »vallankumouksellinen» olemus ei ole estänyt häntä jäämästä mitä suurimman vallankumouksen arvioinnissa porvarillisen rajoittuneisuuden kahleisiin. Hän on aina ilmaissut olevansa sosialismin vihollinen, mikä ei kuitenkaan ole ollut esteenä erälle akateemisen tieteemme edustajille hänen oppinsa julistamisessa »monistiseksi sosialismiksi»¹⁵. Duguit teki yrityksen korvata valtiollisen suvereenisuuden rappeutunut oppi jollain nykyaikaisemmalla opilla tarkoituksena lujittaa porvarillisen valtion ideologiaa asemia, mutta häntä alettiin epäillä aikeesta hajottaa tuo samainen valtio. Hän yritti tulkita omistusoikeuden sosiaalisesti funktioksi nostaakseen entistä korkeampaan maineeseen kapitalistisen omistuksen, mutta löytyi ihmisiä, jotka näkivät hänen teoriassaan pakkoluovuttajien pakkoluovutuksen oikeudellista perustelua; vihdoin hän haaveili nykyisen parlamentaarisen järjestelmän täydentämisestä ammatillis-korporatiivisella edustuksella, mutta häntä syytetään neuvostojärjestelmän propagoinnista.

Duguit'n kohtalo on varsin kuvaava. Se ei ole osoituksena hänen teorioidensa yksilöllisistä ominaisuuksista, jotka osoittautuvat aina väärin ymmärretyiksi, vaan siitä, että edistyksellisen kehityksen tiet ovat suljetut porvarilliselta oikeus- ja valtioteorialta. Niinpä kaikkalainen yritys ottaa askel eteenpäin tulkitaan oitis aikomukseksi astua porva-

rillisen yhteiskunnan rajojen ulkopuolelle, vaikka itse kirjoittaja olisi vilpittömästi halukas polkemaan ennemminkin paikallaan kuin liikkumaan eteenpäin.

Porvarilliselle teorialle ei jää muuta neuvoksi kuin saarnata joko avointa liittoa kaikenkarvaisen taantumuksen kanssa, sovittaa yhteen individualismia ja katekismusta jne. tai siirtyä »olevasta maailmasta täytymyksen maailmaan» ja antautua Kelsenin ja hänen seuraajiensa tavoin muodollis-loogisen vyyhden loputtomaan ja tuloksettomaan selvittämiseen.

¹ *Michoud L.* La théorie de la personnalité morale. 2me éd. Paris 1924, Part. 1, p. 47.

² *Duguit L.* Traité de droit constitutionnel, t. 1, Paris 1921, p. VII.

³ Кс. Вестн. Ком. акад., № 10.

⁴ *Esmelin A.* Éléments de droit constitutionnel. Paris 1903.

⁵ Vrt. *Michoud L.* Mt., 1. osa, s. 52.

⁶ *Hauriou M.* Précis de droit constitutionnel. Paris 1923, p. 7.

⁷ Sama, s. 40.

⁸ *Hauriou M.* Principes de droit public. Paris, Larose 1910.

⁹ *Hauriou M.* Précis de droit constitutionnel. Paris 1923, p. 38.

¹⁰ *Berthélemy H.* Traité élémentaire de droit administratif. Paris 1923, p. X.

¹¹ Sama, s. X,

¹² Sama, s. XIX—XX.

¹³ Sama, s. XX.

¹⁴ *Duguit L.* Mts. 507.

¹⁵ Кс. *Покровский С. П.** Методологические различия в направлении главнейших школ французского государственного права. Ярославль, 1913, с. 5.

* *Pokrovski S. P.*, venäläinen oikeustieteilijä. hallinto-oikeuden (mm. ranskalaisen) asiantuntija.

KATSAUS YLEISTÄ OIKEUS- JA VALTIOTEORIAA KÄSITTELEVÄÄN KIRJALLISUUTEEN

1. *Kelsen H.* Suvereniteetin ongelma ja kansainvälisen oikeuden teoria (Das Problem der Souveränität und die Theorie des Völkerrechts. Tübingen 1920).

2. *Kelsen H.* Sosiologinen ja juridinen valtio-käsite (Der sociologische und der juristische Staatsbegriff. Tübingen 1922).

Hans Kelsen, joka on oikeuden normatiivisen eli uusitä-
valtalaisen koulukunnan huomattavimpia edustajia, esit-
täytyi 1911 ensimmäisellä suurtutkimuksellaan Hauptproble-
me der Staatsrechtslehre (Valtio-oikeuden pääongelmat).
Yllä nimetyissä erikoistutkielmissään hän kehittää edelleen
ja syventää metodologisia rakennelmiaan pysyen uskollisena
alkuperäiselle katsantokannalleen ja paikoin vieläpä
terästäen sitä.

Tällöin, kuten usein sattuu, paljastuvat erittäin selvästi
kaikki heikot puolet Kelsenin yksipuolisessa, muodollis-
loogisessa asennoitumisessa tutkimuskohteeseen. Hänen esit-
tämänsä rakennelmat ovat niin keinotekoisia, paradoksaal-
isia ja, mikä pahinta, niin elottomia, että tuskinpa niillä
on käyttöä edes juridisen dogmatiikan suppealla alueella;
Kelsenin metodi johtaa aivan päinvastaiseen suuntaan
todella tieteellisestä oikeus- ja valtiokäsityksestä.

Olisi silti väärin ajatella, että Kelsenin oppi on erillään
porvarillisen filosofisen ajattelun muista virtauksista. Päin-
vastoin, tuota oppia on tarkasteltava sen yleisen suuntauk-
sen ilmentymänä erikoisalueella, jota voisi luonnehtia vain
irtisanoutumiseksi todellisuudesta tutkimuskohteen loogi-
sen puhtauden saavuttamiseksi. Kelsenin »puhdas oikeusop-
pi» on epäilemättä sukua Husserlin »eideettiselle tarkastelu-
tavalle», minkä myöntää muuten itse Kelsenkin.¹ Epäile-
mätöntä on toisaalta sekin, että Kelsenin oppi on yritys

viedä loogiseen päätökseen niin sanotun juridisen positivismin edustajien esittämät perusajatukset. Mutta mikä kohtalon tai oikeammin ihmisjärjen dialektiikan iva! Kun juridinen positivismi kehittyi taistelussa luontaisoikeutta vastaan ja piti tärkeimpänä tehtävänä luontaisoikeudellisen opin viimeistenkin jäänteiden hävittämistä, niin tämän, oikeuden positivismin puolesta käytävän taistelun jatkajana ja loppuunviejänä itseään pitävä Kelsen luisuu perimmäisissä johtopäätöksissään takaisin tuohon sadat kerrat tomuksi survottuun luontaisoikeuteen. Täyskierroksen tehtyään porvarillinen juridinen ajattelu palaa Kelsenin mukana lähtökohtaansa metodologisesti viisastuneena, mutta poliittisesti täysin vaarattomana. Kun Kaarle I yritti vainota Hugo Grotiusta merien vapauden julistamisesta^{39*}, niin Kelseniä, joka kehottaa palaamaan jus naturale gentium'iin, ei tuollainen vaara uhkaa miltään puolen.

Kelsenin metodologiset rakennelmat ovat itse asiassa jo Labandilla ja Jellinekillä tapaamiemme ajatusten edelleen kehittämistä. Niinpä jälkimmäiseltä² löydämme melkein kaikki ne peruskäsitykset, joista lähtee Kelsen. Kelsenin ansiona on vain poikkeuksellinen johdonmukaisuus ja tarmo kerran hyväksymänsä periaatteen noudattamisessa: hän ei pysähdy paradoksaalisimpienkaan johtopäätösten edessä. Lähtökohtana on toisaalta juristin normatiivisen ajattelun ja toisaalta sosiologin, historioitsijan ja luonnontieteilijän eksplisoiavan, selittävän ajattelun vastakkainasettelu. Jälkimmäiset ovat tekemisissä luonnollisen välttämättömyyden, syysuhteen pakosta tapahtuvien ilmiöiden kanssa, juristi taas käsittelee vain erityislaatuista täytymyksiä. Tukeutuen Windelbandiin ja osaksi Simmeliin Kelsen raivaa syvän loogisen kuilun olemisen ja täytymyksen välille ja sulkee juristilta pääsyn normien maailmasta todellisuuden maailmaan. Analysoidessaan huolellisesti tärkeimpiä oikeuskäsitteitä hän poistaa niistä ahkerasti kaikki psykologiset ja sosiologiset ainekset, faktisuuden pienimmänkin häivän. Niinpä tarkastellessaan esimerkiksi tahdon käsitettä, jolla on niin merkittävä rooli oikeusteoriassa, Kelsen tulee johtopäätökseen, ettei kyse ole lainkaan mistään todellisista sielullisista elämyksistä, jotka ovat epäolennaisia, irrelevantteja, vaan juridinen tahto on olemassa erityisenä velvoitusrakennelmana, ts. taaskin normien yhdistelmänä, joka osoittaa, missä tapauksissa tämä tai tuo toimi täytyy lukea tämän tai tuon henkilön velvollisuudeksi.

Varsinaisella »henkilön» käsitteellä ei Kelsenin mielestä myöskään ole mitään yhteistä biologisen enempää kuin psykologisenkaan yksilö-käsitteen kanssa. Juridisesti »henkilö» on pelkästään sille kuuluvien normien personoituma. Kehitellessään loogisella johdonmukaisuudella edelleen lähitököhdakseen ottamia perusajatuksia Kelsen päätyy valtion ja kokonaisuutena otetun normatiivisen järjestyksen täydelliseen samastamiseen. Häntä vastaan on mahdotonta esittää sitä vastaväitettä, että asian laita ei todellisuudessa ole noin, sillä hän ei »puhtaana» juristina tahdo olla missään tekemisissä todellisuuden kanssa. Normatiivisen alueella taas valtio »on käsitettävissä» vain oikeuden vallaksi. Kelsen menee vieläkin pitemmälle: kun Jellinek pitää mahdollisena muodostaa juridisen rinnalle myös sosiologinen valtio-käsite, niin Kelsen väittää, että sosiologialle valtio on normatiivisena käsitteenä olematon. Jonkin konkreettisen yhteisön kannalta korkeimman vallan varsinaisen käsite voidaan tulkita vain normatiivisesti. Todellisessa ilmiösarjassa on yhtä mahdotonta havaita korkeinta valtaa kuin alkusyytäkään. Puolustaessaan valtion puhtaasti ajatuksellista, niin sanoakseni pilventakaista esineellisyttä Kelsen eristyytään niistäkin katsomuksista, jotka samastavat vallion psykologiseksi ilmiöksi käsitetyn valtiollisen ideologian kanssa. Syyperäisyyden lain alaiset ihmisten elämykset on Kelsenin mielestä erotettu loogisella kullulla normatiivisesta järjestyksestä, jolla on omat sisäiset lainomaisuutensa.

On sanomattakin selvää, kuinka suuresti Kelsen surkuttelee niitä »lapsellisia ja lyhytnäköisiä» ihmisiä, jotka Lassallen tavoin valtiota ajatellessaan pitävät mielessään sellaisia aineellisia realiteetteja kuin tykkeitä, linnoituksia, tuotantovälineitä yms. Nehän ovat pelkkiä elottomia, indifferenttejä esineitä, järkeilee professori; ne saavat yhteiskunnallisen merkityksen vain ihmistoimien yhteydessä, ja ihmistoimia voidaan tarkastella »juridisesti» valtion toimina vain silloin, kun ne ovat yhtäpitäviä ideaalisen, ajateltavissa olevan, normatiivisen järjestyksen kanssa. Siis valtiovalta on oikeuden valtaa. Siinä näyte todella kaukonäköisestä, professorimaisesta ajattelusta.

Mihin sitten perustuu tuon normatiivisen, ts. oikeudellisen järjestyksen surullisen kuuluisa sisäinen lainomaisuus? Siihen, vastaa Kelsen, että jokainen yksityinen oikeusnormi johdetaan yleisemmästä, joka vuorostaan johdetaan vieläkin

yleisemmästä normista ja niin edelleen, kunnes saavutetaan perusnormi eli, kuten Kelsen itse sanoo, alkunormi eli juridinen hypoteesi (Ursprungshypothese). Tuo perusnormi määrää kyseiselle yhteiskunnalle korkeimman normeja säättävän arvovallan. Kelsen kiirehtii tekemään varauksen, että tuohon normiin sisältyvä täytymys on kaikkinaisen juridisen täytymyksen tavoin suhteellinen ja ehdollinen luonteeltaan, mistä huolimatta juristi ei voi mennä tuota normia edemmäs, koska vain siitä alkaa oikeuden alue. Edempänä ovat todennäköisesti ne »oikeudelliset tyhjiydet» (Rechtsleerer Raum), joista puhui jo Bergbohm.

Mitä sitten olisi pidettävä ohjeena valittaessa tuota alkuperäistä hypoteesia, joka Kelsenin mukaan päättää ja samalla ikään kuin kantaa harteillaan koko normatiivisen järjestyksen? Siihen kirjoittaja vastaa täysin perustellusti: »Juridiselta kannalta sen perusedellytyksen valinta, josta dedusoidaan koko positiivinen oikeusjärjestys, tuntuu ehdonvaltaiselta.»³ Samassa tutkimuksessaan tekijä selittää edelleen, että oikeusperustein ei voida todistaa mielettömäksi nykyisessä Ranskassa vallitsevien suhteiden sellaista oikeudellista arviointia, jossa ancien régime oletettaisiin tavallaan »toimivaksi» oikeusjärjestykseksi. Kuten näemme, puhtaasti juridinen metodi kelpaisi täysin hullujenhuoneen asukkaille.

Toisessa, vuonna 1922 ilmestyneessä erikoistutkielmassa Kelsen muuten palaa jälleen samaan kysymykseen ja ottaen nyt esimerkiksi Venäjän vallankumouksen yrittää tällä kertaa sovittaa keskenään »juridisen merkityksen» ja tavalisen terveen järjen. Nimenomaan tässä yhteydessä hänen on huomautettava, että »ideaalisessa valtio- ja oikeusjärjestelmässä vallitsevaan erityislaatuiseen normatiiviseen lainomaisuuteen täytyy *jollain tavoin* (kursiivi minun. — *J. P.*) liittää (zugeordnet) palanen todellista elämää, syyperäisen välttämättömyyden edellyttämää ihmisten tosiasiallista käyttäytymistä»⁴. Hänen mielestään normien ja tosiasioiden välinen jännitys »ei saa mennä yli tietyn maksimin.»⁵

Kunnianarvoinen juristi on rojhennut laskeutua alas pilventakaisen normativisminsa korkeuksista. Sekin on tavallaan Venäjän vallankumouksen saavutus.

Oikeuden muodollista olemusta painottava juridinen positivismi kävi tunnetusti sitkeää taistelua ihmisen »luontaisia ja myötäsnytyisiä» oikeuksia vastaan, jotka porvaristo

oli julistanut luokkahistoriansa vallankumouksellisessa vaiheessa.

Kelsen noudattaa kyseistä lähestymistapaa erittäin päätäväisesti ja johdonmukaisesti. Hän huomauttaa opettavaisesti, että subjektiivisten oikeuksien varsinainen käsittekin aiheuttaa aivan tarpeetonta dualismia; ainoana ja täysin riittävänä oikeusjärjestelmän edellytyksenä on juridisen täytymyksen vahvistava normi. Samalla tavoin kuin valtio »antaa henkilölle» laadun säätämällä oikeudet ja velvollisuudet, se voi myös evätä sen: »Orjuuden voimaansaattaminen oikeudellisena instituutiona on kokonaisuudessaan oikeusjärjestyksen tai valtion mahdollisuuksien rajoissa.»⁶ Tuo väite on ainakin rohkea. Kelsen menee kuitenkin pitemmälle. Hänen muodollinen oikeus-käsitteensä on tarpeellisen laaja kattaakseen orjuuden lisäksi myös despotian äärimmäiset muodot. Kun kerran oikeusnormille on olen-naista vain sen yhteys korkeimpaan alkunormiin, josta se on johdettu, ja sisällys on sinänsä yhdentekevä, niin äärimmäisin despotismikin on »juridisesti» kiistatonta oikeusjärjestystä, koska mieltääksemme monarkin käskyt juridisesti meidän on niin ikään johdettava ne korkeimmasta normista: »Kaikkien on meneteltävä niin kuin sitä tahtoo monarkki.»⁷

Tuonkaltaiset tyhjänpäiväiset tautologiat esitetään mitä syvimmiksi metodologisiksi löydöiksi. Kelsen on tällöin valmis myöntämään suvaitsevaisesti, että »alkunormin kautta välittyvän muodollisen sidonnaisuuden momentti väistyy psykologisesti taka-alalle verrattuna aineelliseen mielivaltaan». Tällaiset pohdiskelut ovat mielenkiintoisia vain omalaatuisena hassunkurisuutena. Ne osoittavat kuitenkin havainnollisesti, millaiseen skolastiikan autiomaahan voi viedä johdonmukaisesti normatiivinen oikeuskäsitys. Siinä paljastuu selvästi normatiivisen metodin kelpaamattomuus edes dogmaattisen juridiikan suppeisiin tarkoituksiin. Jos juridiikan kaikki loogiset operaatiot rajoittuisivat todellakin palautumiseen normista sen alkulähteelle, niin siitä ei muodostuisi minkäänlaista oikeusjärjestelmää. Yksityisistä normeista niiden alkulähteille vedetyt loogiset langat sellaisinaan eivät pysty antamaan sitä normien yhdistelmää, joista eri oikeusinstituutit ovat muodostuneet. Dogmaattinen juridiikka on kehittynyt järjestelmäksi vain sen ansiosta, että se otti käsitteidensä pohjaksi tavarantuottajina vastakkain olevien ihmisten abstrahoidut tosiasialliset suhteet. Omaisuudelta säännöstelevät normit ovat järjesty-

neet omistuksen instituutiksi siksi, että niiden perustana on yksityisomistus taloudellisena tosiasiana. Sopimusta käsittelevä oppi on eheä looginen kokonaisuus sen ansiosta, että sen pohjana on vaihdon taloudellinen tosiasia jne.^{31*}

Välttämättöminä kategorioina, joiden avulla juridiikka havaitsee nuo suhteet, ovat subjektin eli henkilön käsite, tahdon käsite juridisessa mielessä, subjektiivisen oikeuden käsite, so. käsitteet, jotka kaikki ovat johdannaisia eli ilmaisevat yhden ja saman reaalisin substraatin, yksityistaloudellisen subjektin, eri puolia.

Vapauttamalla dogmaattisen juridiikan noista »substantiaalisista» käsitteistä ja muuttamalla se juridisen täytymyksen logiikaksi Kelsen riisti siltä elämäntarkoituksen ja muutti sen omalaatuiseksi skolastiikaksi, joka muistuttaa suuresti keskiaikaista teologiaa. Tämän hän joutui myöntämään itsekin kirjansa *Sosiologinen ja juridinen valtiokäsite* viimeisessä luvussa, jossa hän tarkastelee paralleelia valtio ja oikeus — jumala ja luonto.

Juridisen logiikan immanentit lait näyttivät muuten täydessä määrin vaikutuksensa heti Kelsenin siirrettyä kansainvälisen oikeuden käsittelyyn. Siinä hän joutui vaikean pulman eteen: hänen oli joko hyväksyttävä väitelämä, että »jumala kuten oikeuskin on aina voimakkaimpien pataljoonien mukana», tai lähdettävä kulkemaan luontaisoikeudellisen koulukunnan jälkiä löytääkseen kansainvälisen oikeusjärjestyksen alkunormin. Lähinnä oma metodologinen suuntaus esti Kelseniä asettumasta jonnekin oikeuden ja faktumin välimaille. Niinpä sanoutuen päättäväisesti irti niistä saksalaisista tiedemiehistä, jotka olivat alttiita vuosien 70—71 saavutusten^{35*} perin yksipuoliselle vaikutukselle ja julistivat »voitokkaan sodan normiksi, joka ratkaisee, kenen puolella on oikeus», Kelsen heittää onnellisesti ankkurin luontaisoikeudellisen opin rauhallisiin vesiin. Hänen Wolffilta lainaamansa tärkein ja ylin kaava on seuraava: »oikeudellinen kanssakäyminen, jossa subjektien (valtioiden) vapautta rajoittaa niiden periaatteellinen yhdenvertaisuus». Kelsen siirtyy yhdellä hyppäyksellä oikeuden muodollisesta ja virallisesta, valtiollisesta käsityksestä luontaisoikeudelliseen käsitykseen. Hänen niin utterasti hävittämiensä subjektien (ja vieläpä »vapaiden ja yhdenvertaisten») »substantiaalinen» käsite ilmaantuu täysin odottamatta peruskaavaan. Kelsenin toimeenpanema metodologinen puhdistus osoittautui kokonaisuudessaan turhaksi.

Kyllä vanhus Grotius ymmärsi sittenkin paljon selvemmin asian, kun hän luetellessaan valtion sisäisen kauppavaihdon kehitysehtoja (ne hän ymmärrettävästi samasti valtion olemassaoloehtoihin yleensä) joihin hän luki vakavaraisuuden ja vapauden hallita omaisuutta, liikennevälineiden käytön yhtäläisin perustein ja kauppavapauden, kysyi syntymässä olevalta porvarilliselta yhteiskunnalta, miten noiden ehtojen ulkopuolella on mahdollista turvata kauppa kansainvälisessä mitassa.

Grotius osoitti tällä havainnollisesti, että niin sanottu oikeuden idea on pelkästään porvarillisen yhteiskunnan yhden suhteen yksipuolinen ja abstrakti ilmaisu; tuona suhteena on riippumattomien ja yhdenvertaisten omistajien suhde, joka on vaihtotapahtuman »luonnollinen» edellytys.

¹ Ks. *Kelsen II*. Der soziologische und der juristische Staatsbegriff, S. 81.

² Ks. *Jellinek G*. System der Subjektiven öffentlichen Rechte. 2 Aufl. Tübingen 1919, Kap. 111.

³ *Kelsen II*. Das Problem der Souveränität..., S. 97.

⁴ *Kelsen II*. Der soziologische und der juristische Staatsbegriff, S. 96.

⁵ Sama.

⁶ *Kelsen II*. Das Problem der Souveränität..., S. 45.

⁷ Sama, s. 25.

JEVGENI PASUKANISIN ELÄMÄNTAIVAL¹

Jevgeni Bronislavovitš Pašukanis (1891—1937) syntyi Tverin kuvernementin Staritsa-nimisessä kaupungissa perheeseen, jossa jo vanhastaan kunnioitettiin vallankumouksellisia perinteitä. Hänen isänsä Bronislav Frantsevitš toimi lääkärinä. Jevgenin äiti Sofja Pavlovna² kuului VSDTP(b):hen vuodesta 1903. Vuonna 1906 Pašukanisin perhe muutti Pietariin, missä Jevgeni vietti paljon aikaa enonsa, bolševikki M. N. Ljadovin³ perheessä. Hän jatkoi opintojaan Lentovskajan kymnaasissa, jota pidettiin ns. poliittisena kymnaasina, koska sinne olivat kerääntyneet Pietarin muista oppilaitoksista poliittisista syistä erotetut opiskelijat. Valmistuttuaan kymnaasista 1909 Pašukanis meni opiskelemaan Pietarin yliopiston lainopilliseen tiedekuntaan.

Pašukanis tuli jo nuoruusvuosinaan aktiivisesti mukaan vallankumoustoimintaan, hän piti esitelmiä, harjoitti propagandaa opiskelevan ja työläisnuorison kerhoissa, kirjoitti vetoomuksia ja puhui joukkokokouksissa. Vuonna 1907 hänet valittiin VSDTP:n Pietarin komitean yhteydessä toimivan Sosiaalidemokraattisen työläis- ja opiskelevan nuorison Keskuskomiteaan. Vuonna 1909 Pašukanis joutui ohranan silmälläpidon alaiseksi. Poliisidepartementille 13. maaliskuuta 1910 osoittamassaan kirjelmässä Pietarin ohranan päällikkö mainitsi opiskelijajärjestön Keskuskomitean pääjohtajista ensimmäiseksi ylioppilas Jevgeni Bronislavovitš Pašukanisin nimen.⁴

Keväällä 1910 suoritetun kotitarkastuksen ja vangitsemisen jälkeen Pašukanisia odotti karkotus, joka omaisten pyynnöstä vaihdettiin maanpakoon.

Vuonna 1910 Pašukanis aloitti opiskelun Münchenin yliopistossa, jossa hän professori Hans Maierin seminaarissa

opiskellessaan valmisti tohtorinväitöskirjan aiheesta Työsuojelulakien rikkomistilasto.

Ensimmäisen maailmansodan vuodet Pašukanis asui Venäjällä ja jo vuonna 1914 osallistui duuman bolševikkiryhmän sodanvastaisen julistuksen laatimiseen.⁵

Lokakuun Suuri sosialistinen vallankumous tavoitti Pašukanisin Moskovassa. Hän tuli aktiivisesti mukaan Suštševsko-Marjinskin⁶ sotilaallisen vallankumousskomitean toimintaan. Kohta hänet valittiin Yleisvenäläisen toimeenpanevan keskuskomitean Kassaatiotribunaalin jäseneksi. Vuonna 1918 Pašukanis liittyi VKP(b):hen. Hän osallistui tarmokkaasti puoluetööhön ja kamppaili koko elämänsä ajan marxilais-leniniläisen opin puhtaudesta puolesta.

Elokuussa 1918 Pašukanis valittiin Sosialistisen (myöhemmin Kommunistisen) akatemian harrastajajäseneksi. Hän ei kuitenkaan jättänyt käytännön toimintaa, vaan työskenteli vuosina 1920—1923 Ulkoasiain kansankomisariaatissa ensin talousoikeudellisen osaston varapäällikönä⁷ ja myöhemmin (1921—1922) täysivaltaisen edustuksen neuvonantajana Berliinissä, missä hän osallistui Rapallon sopimusedotuksen laatimiseen; tuo sopimus solmittiin 16. huhtikuuta 1922⁸.

Vuonna 1922 Pašukanis ja Stučka perustivat Sosialistisen akatemiaan Yleisen oikeus- ja valtioteorian jaoston, josta tuli marxilaisen oikeusajattelun tieteellinen keskus. Pašukanis kuului jaoston toimistoon osallistuen tuloksekkaasti sen työhön. Pašukanis yhdessä Stučkan ja Adoratskin kanssa osallistui vuosina 1925—1927 valtiota ja oikeutta käsittelevän 3-osaisen tietosanakirjan laatimiseen. Tämä maailman ensimmäinen kyseisen alan marxilainen tietosanakirja oli aikansa tärkeä tapahtuma ja sillä oli huomattava merkitys neuvostoliittolaisen lakitieteen kehitykselle. Huomattavaa on sekin, että teos saatiin valmiiksi hyvin lyhyessä ajassa, so. kolmessa vuodessa.

Vuonna 1927 Pašukanis valittiin Kommunistisen akatemian varsinaiseksi jäseneksi sekä sen puhemiehistön jäseneksi ja myöhemmin varapresidentiksi. Vuonna 1931 hänestä tuli Kommunistisen akatemian neuvostorakennustyön ja oikeuden instituutin johtaja. Pašukanis toimi 1925—1936 toimituskunnan jäsenenä aikakauslehdissä Oikeuden vallankumous, Neuvosto-oikeus, Kommunistisen akatemian aikakauskirja, Maailmantalous ja maailmanpolitiikka; tämän jälkeen hän toimitti aikakauslehteä Neuvostovaltio ja

oikeuden vallankumous, joka sai vuonna 1932 nimekseen Neuvostovaltio.

Pašukanis nimitettiin 1937 Neuvostoliiton oikeuskansankomissaarin sijaiseksi. Moskovan ja Leningradin tiedemiespiirit ja oikeutta tutkivat tieteelliset instituutit asettivat hänet samoihin aikoihin jäsenehdokkaaksi Neuvostoliiton tiedeakatemiaan.

Pašukanis nautti suurta arvovaltaa myös tiedemiesten kansainvälisissä kongresseissa. Heinäkuussa 1928 hän osallistui Berliinissä vietettyyn Venäläisten historioitsijain viikkoon, jonka aikana hän piti esitelmän *Cromwellin sotilasneuvostot*. Vuonna 1929 Pašukanis valittiin aloitekomiteaan, jonka tehtävänä oli myötävaikuttaa edistysmielisten lakimiesten kansainvälisen juridisen konferenssin koollekutsumiseen. Tuossa konferenssissa, joka pidettiin Berliinissä joulukuussa 1929, Pašukanis esitelmöi kapitalististen maiden poikkeuslainsäädännöstä. Samassa konferenssissa hänet valittiin edistysmielisten lakimiesten kansainvälisen yhdistyksen johtavaan komiteaan, jonka nimissä hän teki suurta työtä kapitalististen maiden vankiloihin suljettujen poliittisten vankien auttamiseksi. Kööpenhaminassa 1935 pidetyssä 6. kansainvälisessä konferenssissa Pašukanis piti esitelmän taistelusta terrorismia vastaan. Esitelmä sai laajaa vastakaikua, semminkin kun fasistinen diktatuuri valtasi itselleen siihen aikaan yhä uutta alaa Euroopassa. Menestyksekkäät esiintymiset kansainvälisissä konferensseissa myötävaikuttivat siihen, että Pašukanis alkoi saada Euroopan ja Amerikan yliopistoilta lukuisia kutsuja saapua esitelmöimään neuvosto-oikeudesta.

Vuonna 1930 tapaamme Pašukanisin niiden tiedemiesten keskuudesta, jotka hankkivat Marxilaisten valtiotieteilijäin seuran perustamista Neuvostoliittoon. Vuonna 1935 hän teki aloitteen Kansainvälisen oikeuden liiton muodostamisesta Neuvostoliittoon ja toimi tarmokkaasti aloitensa toteuttamiseksi.

Pašukanis osallistui välittömästi valtio- ja oikeusteorian asiantuntijoiden kouluttamiseen, toimi oppituolin johtajana Punaisten professorien instituutissa, Venäjän yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitosten assosiaatiossa ja neuvosto-oikeuden tiedekunnassa Moskovan ensimmäisessä valtionyliopistossa. Hän sai lukuisia oppilaita, joista monet johtivat myöhemmin oppituoletta Neuvostoliiton useissa juridisissa korkeakouluissa.

Pašukanis suhtautui erittäin myötämieleisesti ja huolehtivaisesti nuorisoon. Hän jätti jälkeensä erinomaisen kirjallisen perinnön tieteellisen jälkipolven kasvattamiseksi. Hänen vakituisena pyrkimyksenään oli saada mitä enemmän nuorisoa mukaan tieteelliseen tutkimustyöhön. Hän kasvatti nuoria työntekijöitä itsekritiikin hengessä, kannusti heitä keskusteluun ja otti aina huomioon heidän mielihiteensä. Tuollainen asenne antoi mahdollisuuden kehittää nuorissa tiedemiehissä sellaisia arvokkaita ja tarpeellisia ominaisuuksia kuin luovaa rohkeutta ja johdonmukaisuutta marxismi-leninismin asenteiden puolustamisessa.

Pašukanisin tunnetuin teos on *Yleinen oikeusteoria ja marxismi*. Sillä oli huomattava merkitys neuvostolakitieteen muovautumiselle. Tämä Pašukanisin teos sekä Stučkan kirja *Oikeuden ja valtion vallankumouksellinen rooli* olivat pohjana valtiota ja oikeutta käsittelevän marxilais-leniniläisen tietosanakirjan⁹ laatimiselle vuonna 1925.

Pašukanis toimitti apukirjan *Oppi valtiosta ja oikeudesta*¹⁰ sekä kirjoitti siihen ensimmäisen (tärkeimmän) jakson ja useat luvut. Kirjaan sisältyy arvokkaita ajatuksia valtio- ja oikeusteorian perusongelmista.

Yleisen oikeusteorian alalla suorittamansa tieteellisen toiminnan lisäksi Pašukanis kehitteli kansainvälisen oikeuden marxilais-leniniläistä oppia. Hän kirjoitti: »Pyrittäessä voittamaan kansainvälistä oikeutta käsittelevän porvarillisen opin teoreettiset perusteet on samalla tarkistettava kriittisesti kansainvälisen oikeuden erinäiset väitelmät ja instituutit sen uuden aikakauden näkökulmasta, jonka on pannut alulle työtätekevien ensimmäisen valtion ilmaantuminen maailmannäyttämölle.»¹¹ Hän omisti näille tehtäville kirjansa *Esseitä kansainvälisestä oikeudesta*¹², jossa esitteli sen uuden panoksen, jolla Neuvostoliitto on rikastuttanut kansainvälistä oikeutta ja arvosteli kansainvälisen oikeuden taantumuksellisia, etenkin fasistisia teorioita. Pašukanis paljasti tutkimuksessaan kansainvälisen oikeuden eri muotojen ja instituuttien yhteiskuntahistoriallisen olemuksen ja todellisen merkityksen kapitalismin yleiskriisin sekä kahden järjestelmän taistelun ja rinnakkaiselon aikakaudella.

Artikkelissaan *Porvarillinen valtio ja suvereenisuuden ongelma*¹³ Pašukanis arvostelee Harold Laskia tämän taantumuksellisesta yrityksestä mitätöidä suvereenisuuden käsite.

Pašukanisin kynästä ovat lähteneet lukuisat Valtion ja oikeuden tietosanakirjaan sekä Neuvostoliiton isoon tietosanakirjaan sisällytetyt, 1920-luvulta peräisin olevat artikkelit.

Vuonna 1928 ilmestyi kirja *Imperialismi ja siirtomaapolitiikka*¹⁴, jossa Pašukanis taistellesaan revisionisteja vastaan puolustaa Leninin teoriaa imperialismista ja analysoi mm. Rosa Luxemburgin virheellisiä väitelmää.

Pašukanis on antanut merkittävän sijan tutkimuksissaan siirtomaaongelmalle. Artikkelissaan *Siirtomaapolitiikka ja sen uusimmat puoltajat*¹⁵ hän paljastaa reformistien pyrkimykset hämätä imperialistivaltojen väliset ristiriidat ja tuomitsee siirtomaissa harjoitettavan väkivallan ja sorron järjestelmän. Hän korostaa artikkelissaan, että »siirtomaaongelma tulee olemaan imperialistisen kauden tulevien suurten luokkataistelujen keskipisteessä».

Mielenkiintoisia ovat myös ne Pašukanisin tutkimukset, joissa hän kehittää valtio- ja oikeushistorian ongelmia. Mainittakoon ensinnäkin hänen laaja artikkelinsa *Englannin valtio- ja oikeushistorian vallankumouksellisista momenteista*¹⁶, jonka pohjalta hän valmisti Berliinissä 1928 vietetyn Venäläisten historioitsijain viikon aikana pitämänsä esitelmän.

Huomattava sija Pašukanisin kirjallisessa jäämistössä kuuluu fasisminvastaiselle taistelulle. Niinpä artikkelissaan *Fasistisen diktatuurin luonnehdintaa*¹⁷ hän näyttää fasistien poliittisen ideologian alkulähteet ja paljastaa sen rikkinäisyyden, ristiriitaisuuden ja primitiivisyyden.

Tieteellisessä organisaatio- ja tutkimustyössä sekä yhteiskuntapoliittisessa toiminnassa tiiviisti mukana ollut Pašukanis löysi kuitenkin aikaa myös juridisiin kirjallisuuskatsauksiin. Hän piti tuota työtä tärkeänä marxilaisen oikeusopin tunnetuksi tekemisen kannalta; sitä paitsi se tarjosi mahdollisuuden analysoida oikeustieteen tilaa niin Neuvostoliitossa kuin muuallakin. Ulkomaista oikeustiedettä analysoidessaan hän paljasti siinä konservatiivisuutta ja taantumuksellisuutta osoittavia ilmiöitä ja tuki uusia, edistyskellisiä ja demokraattisia pyrkimyksiä. Hän teki selviksi juridiikan ajankohtaisia kysymyksiä, asetti periaatteellisia ongelmia, osoitti niiden ratkaisemistiet ja -menetelmät ja puolusti neuvosto-oikeusteorian syvällisen kehittelyn tarpeellisuutta.

Pašukanisin töiden joukossa on myös selvästi käytän-

nöllisluonteisia tutkimuksia. Niinpä 1929 hän julkaisi kirjasen taistelusta virkavaltaisuutta vastaan¹⁸; vuonna 1935 hän palasi jälleen tähän aiheeseen¹⁹. Hän tutki laajan tosiasia-aineiston ja lausui tutkimuslaitoksen istunnossa pitämässään esitelmässä joukon mielenkiintoisia johtopäätöksiä ja ehdotuksia valtiokoneiston täydellistämiseksi ja työtätekevien joukkojen saamiseksi mukaan valtiokoneiston työhön. Vuonna 1931 Pašukanis osallistui edustajaryhmien esimiehistöjen toiminnan sosiologiseen tutkimukseen eräissä Moskovan tuotantolaitoksissa, minkä jälkeen hänen johtamansa instituutti teki esityksen työläisten harjoittamasta valtiokoneiston avustamistoiminnasta.

Pašukanisin oikeusopin sisältämät hedelmälliset, ajan todentamat aatteet palvelevat edelleenkin marxilais-leniniläistä oikeustiedettä. Niitä tutkivat ja käyttävät hyväkseen sekä neuvostoliittolaiset oikeustieteilijät että muiden sosialististen maiden tiedemiehet. Pašukanisin argumentoinnin ottaa asevarastoonsa mm. sellainen tunnettu oikeustieteen teoreetikko kuin Hermann Klenner (DDR) perustellessaan väitelmää, että marxilais-leniniläinen teoria tarkastelee oikeutta yhtenäisen objektiivisen maailman suhteellisen itsenäisenä elementtinä ja luokkayhteiskunnan reaalisena ilmiönä, joka kehittyi noudattaen sekä konkreettisen yhteiskuntataloudellisen muodostuman yleistä kehityslainomaisuutta että omia erikoislainomaisuuksiaan. Jatkaen ajatustaan Hermann Klenner väittää taloudellisten lakien vaikuttavan voimakkaammin, jos niille on annettu juridisten lakien ja valtion säädösten muoto; tämän lisäksi on olemassa sellaisiakin yhteiskunnallisia lainomaisuuksia, jotka voivat vaikuttaa vain juridisten normien välityksellä: »Oikeus on luokkayhteiskunnan erottamaton lainomainen tuote»²⁰.

Pašukanisin mielestä juuri objektiivisista yhteiskuntasuhteista ovat löydettävissä ne momentit, jotka määräävät noiden suhteiden erikoismuotona esiintyvän oikeuden tunnusomaiset piirteet. Tämä Pašukanisin ajatus kuvastuu romanialaisen tutkijan Anita Naschitzin käsityksessä oikeudenmuodostuksen tekijöistä. Hänen mielestään yhtenä marxilais-leniniläisen oikeusteorian tärkeimmistä kysymyksistä, »joka kaipaa oikeudenmuodostukseen vaikuttavien tekijöiden selittämistä materialismin kannalta, on kysymys siitä, piilevätkö ehkä varsinaisissa yhteiskuntasuhteissa ne lähteet, joihin perustuvat positiivisen oikeuden normien vah-

vistamat ja suojelemat subjektiiviset oikeudet ja niitä vastaavat velvollisuudet».²¹

Tarkoittaen sitä, että marxilais-leniniläinen oikeustiede tutkii oikeutta eri puolilta analysoidakseen sen kaikinpuolisesti ja löytääkseen oikeuden maailmasta »moninaiset tekijät, niiden arvoasteikon, niiden yhteyden, kehityksen ja keskinäiset vaihdokset» akateemikko Imre Szabó (Unkarin Kansantasavalta) kirjoittaa: »Marxilainen oikeusteoria ei voi rajoittua tarkastelemaan jotain yhtä oikeuden puolta tai oikeudellista tekijää olivatpa ne kuinka olennaisia tahansa. Pašukanis on aivan oikein huomauttanut, että 'sellaista monimutkaista käsitettä kuin oikeutta ei voida selittää tyhjentävästi koulukieliopin sääntöjen tapaan per genus et differentia specifica'»²².

Jevgeni Bronislavovitš Pašukanis kuuluu huomattavimpiin neuvostoliittolaisiin lainoppineisiin. Hän oli monipuolisesti sivistynyt ja laajatietoinen mies ja kuului sen lajin tiedemiehiin, jotka käsitelivät menestyksellisesti laajaa ongelmapiiriä. Hänen tutkimuksensa eivät koske ainoastaan valtio- ja oikeusteoriaa, vaan myös oikeustieteen sellaisia aloja kuin kansainvälistä oikeutta, valtio- ja siviilioikeutta sekä kansainvälistä politiikkaa. Pašukanisin kaikille tutkimuksille on ominaista kysymysten asettelun täsmällisyys ja syvällisyys, esityksen selkeys ja tiiviys sekä puoluekantaisuus, jonka hän käsitti korkeaksi aktiivisuudeksi, tietoisuudeksi ja uskollisuudeksi sosialismin rakentamisasialle²³, teoreettisen työn mitä kiinteimmäksi yhteydeksi luokkataisteluun, proletariaatin ja sen puolueen poliittisiin tehtäviin²⁴.

Lev Ratner

- ¹ Arvokasta apua Jevgeni Pašukanisin elämäkerrallisten tietojen keruussa on antanut hänen leskensä S. A. Pašukanis.
- ² S. P. Pašukanis kuoli 6. heinäkuuta 1918.
- ³ M. N. Ljadov oli tunnettu sosiaalidemokraattisen liikkeen historioitsija ja vallankumouksellisen liikkeen vanhimpia osanottajia. Hän kuului VSDTP:hen vuodesta 1893, oli Enemmistökomitean byroon jäsen, VSDTP:n 2. edustajakokouksen valtuutettu sekä puolueen 4., 5., 7., 8., 14. ja 15. edustajakokousten valtuutettu, osallistui aktiivisesti vuosien 1905—1907 vallankumoukseen sekä Pietarissa että Moskovassa. Lokakuun vallankumouksen jälkeen Ljadov oli vastuunalaisessa puoluetöyssä, vuosina 1923—1929 toimi Sverdloville nimetyn kommunistisen yliopiston rehtorina ja tieteellisen päähallinnon, Glavnaukan, puheenjohtajana.
- ⁴ Кс. Революционное юношество 1905—1917 гг. Л., 1924, сб. 1, с. 62.
- ⁵ Кс. *Мунц Н. Н.* История Великого Октября. М., 1967, т. 1, с. 217.
- ⁶ Suštševsko-Marjinskin piiri oli työläisten asuttama Moskovan laitama.
- ⁷ Кс. *Новый мир*, 1967, № 7, с. 164.
- ⁸ Документы внешней политики СССР. М., 1961, т. 5, с. 188—190.
- ⁹ Кс. Энциклопедия государства и права. М., 1925, т. 1, с. II.
- ¹⁰ Кс. Учение о государстве и праве. Учебное пособие для комвузов. Под ред. Е. Б. Пашуканиса. М., 1932.
- ¹¹ *Пашуканис Е. Б.* К вопросу о задачах советской науки международного права. — *Международ. право*, 1928, № 1, с. 7—15.
- ¹² Кс. *Пашуканис Е. Б.* Очерки по международному праву. М., 1935.
- ¹³ Кс. *Вестн. Ком. акад.*, 1925, № 10, с. 300—312.
- ¹⁴ Кс. *Пашуканис Е. Б.* Империализм и колониальная политика. Курс. лекций. М., 1928, ч. 1.
- ¹⁵ Кс. *Вестн. Ком. акад.*, 1929, № 34, с. 7—18.
- ¹⁶ Кс. *Революция права*, 1927, № 1, с. 112—174.
- ¹⁷ *Вестн. Ком. акад.*, 1927, № 19, с. 62—91.
- ¹⁸ Кс. *Пашуканис Е. Б.* Советский государственный аппарат в борьбе с бюрократизмом. М., 1929.
- ¹⁹ *Реконструкция госаппарата и борьба с бюрократизмом.* М., 1935.
- ²⁰ *Hermann Klenner.* Rechtsphilosophie in der Krise. Berlin 1976, S. 129—130.
- ²¹ *Anita Naschitz.* Teorie și tehnică în procesul de creare a dreptului. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București 1969, p. 91.
- ²² *Imre Szabó.* A Jogelmélet Alapjai. Akadémiai Kiadó, Budapest 1971, S. 260.
- ²³ Кс. *Пашуканис Е. Б.* Пролетарское государство и построение бесклассового общества. М., 1932, с. 20.
- ²⁴ *Пашуканис Е. Б.* За марксо-ленинскую теорию государства и права. М., с. 37.

VIITTEITÄ JA SELITYKSIÄ

LEONID MAMUT

»YLEINEN OIKEUSTEORIA JA MARXISMI»

Ensimmäinen painos Jevgeni Pašukanisin kirjasta *Yleinen oikeusteoria ja marxismi. Tärkeimpien oikeuskäsitteiden arvostelua* ilmestyi Kommunistisen akatemian kustannusliikkeen julkaisemana vuonna 1924, toinen painos 1926, kolmas julkaistiin 1927 ilman alaotsikkoa; 1929 loppupainos.

Kirjasta ovat antaneet arvostelun: I. Iljinski (Красная новь 1924, № 5; Молодая гвардия, 1924, № 6), N. Totski (Право и жизнь, 1925, № 6), I. Lurrol (Под знаменем марксизма, 1924, № 3), I. Razumovski (Вестник Коммунистической академии, 1924, № 8), V. Kolokolkin (Под знаменем марксизма, 1926, № 9), P. Sarožnikov (Правда, 6 мая 1926 г.), S. Rajevits (Летопись марксизма, 1927, № 3; Советское право, 1928, № 2).

Tekijä itse sanoi tutkimustaan »esitykseksi», joka on kirjoitettu »lähinnä ongelman itselleen selvittämisen tarkoituksessa». Vuonna 1927 kolmannen painoksen alkulauseessa hän luonnehti kirjansa »hahmotelmaksi», joka on myöhemmin korvattava yleisen oikeusteorian seikkaperäisellä ohjekirjalla. Yleisen oikeusteorian seikkaperäisenä ohjekirjana ei voida pitää Pašukanisin toimittamana ilmestynyttä tekijäryhmän kirjoittamaa apukirjaa (ks. Учение о государстве и праве. М., 1932). Valitettavasti aikomus kirjoittaa yleisen oikeusteorian seikkaperäinen ohjekirja jäi toteuttamatta. Ks. Пашуканис Е. Б. Общая теория права и марксизм. М., 1929, с. 3.

Kirjassaan *Yleinen oikeusteoria ja marxismi* Pašukanis on asettanut tehtäväksi tuoda esille oikeuden olemus. Hän pitää yleisen oikeusteorian aiheena mm. sellaisten tärkeimpien oikeuskäsitteiden kuin oikeussuhteen, normin, oikeussubjektin ja oikeudenloukkauksen kehittelyä. Hän korostaa, että nuo yleisimmät oikeuskäsitteet ovat tulos positiivisen oikeuden muokkauksesta eivätkä »oikeuden idean», »yleisen tahdon» tms. emanaatio. Pašukanis pitää marxilaisen yleisen oikeusteorian tehtävänä mainittujen käsitteiden materialistista selittämistä ja määrittämistä.

1* Pašukanisin pyrkimys lähentää toisiinsa oikeusmuodot ja tavaramuodot (ja rinnastaa sitten oikeuden tutkimus tavaran analyysiin) pohjautuu hänen käsitykseensä, että tavara ja oikeus ovat useilta olennaisilta kohdilta yhden ja saman objektiivisen tekijän, vaihdon, määräämiä. Pašukanis tulkitsee tällöin vaihdon liian suppeasti, pääasiallisesti *tavaranvaihdoksi*. Vaihto on käytännöllisesti pelkistetty tässä tavara- ja rahasuhteiden toteutukseen.

Tuollainen tulkinta ei kuvasta yhteiskunnassa tapahtuvan vaihdon monia muita puolia ja jättää vähälle vaihdon erilaiset muunnokset. Lisäksi se vaikeuttaa jokseenkin vaihdon ymmärtämistä koko yhteiskuntaelämän peruseräiteeksi, joka on lainomaisesti syntynyt yhteiskunnallisessa kanssakäymisessä olevien subjektien tarpeesta pitää keskinäisesti tiliä toimistaan.

Yhteiskuntakehityksen määrävaiheissa oikeus joutuu epäilemättä läheiseen yhteyteen tavaravaihdon kanssa. Tukeutumalla pelkästään tuohon yhteyteen ei kuitenkaan voida rakentaa *yleistä* oikeusteoriaa, joka pystyisi selittämään oikeuden monimutkaiseksi ja monipuoliseksi yhteiskunnalliseksi instituutioksi ja näyttämään oikeuden determinantit, rakenteen, historialliset ilmaisukeinot, sosiaalisen merkityksen, kehitysnäkymät jne.

Pašukanis ei myöskään tutki erityisesti vaihdon riippuvaisuutta yhteiskunnallisesta tuotannosta eikä näytä, millä konkreettisella tavalla varsinaisen tuotannon luonteenomaiset piirteet määräävät vaihtoalan erikoisuuden.

2* »Oikeussubjektiiivisuus» — nykykirjallisuudessa käytetään termiä »oikeussubjektisuus».

3* »Oikeusmuoto — — saavuttaa huippukohtansa porvarillisessa kapitalistisessa yhteiskunnassa.» Tämä ajatus on Pašukanisin teorian arimpia kohtia. Kyseisen ongelman tarkastelusta ja ratkaisusta marxilaisessa nykykirjallisuudessa ks. seuraavista lähteistä: Марксистско-ленинская общая теория государства и права. Основные институты и понятия. М., 1970, с. 324—393; Социалистическое право. М., 1973, с. 9—42; Общая теория права. Под ред. В. С. Петрова и Л. С. Явича. Л., 1974, с. 5—37; *Imre Szabó. A Jogelmélet Alapjai, Akadémiai Kiadó, Budapest 1971.*

4* Pašukanis liioittelee luonnehtiessaan itävaltalaisen professorin Ludwig Gumplowiczin katsomuksia »jotakuinkin materialistisiksi». Gumplowiczin oppi on idealistinen ja epätieteellinen, koska hän suurenteli väkivallan merkitystä historialle pitäen väkivaltaa luokkien, valtion ja poliittisen vallan syntyminen alkusyynä.

5* Kysymyksessä on polemiikkikeino, jonka avulla Pašukanis vie läpi ajatuksen, että marxilaiset kirjoittajat omistivat aiemmin riittämättömästi huomiota yleisen oikeusteorian erikoisongelmille ja käsittepiirille.

6* Teesi »tärkeimpien oikeuskäsitteiden dialektinen kehitys — — antaa kuvan reaalisesta historiallisesta kehitysprosessista, joka onkin porvarillisen yhteiskunnan kehitysprosessi» on tekijän perusväittämiä. Myöhemmin hän itse arvosteli jyrkästi tuota ajatusta. Ks. *Пашуканис Е. Б. Положение на теоретическом фронте.* — Сов. гос. и право, 1930, № 11/12.

6** Pašukanis korostaa aivan oikein abstraktisesta konkreettiseen etenemismetodin merkitystä juridisille tieteille. Hän ei kuitenkaan rajoitu abstraktisesta konkreettiseen etenemisen menettelyyn kehitellessään ja esittäessään ensimmäisenä marxilaisen yleisen oikeusteorian oppia itsenäisenä tiedonalana ja juridiikan johtavana haarana. Hän käyttää lisäksi filosofisen analyysin kategorioita ja keinoja, tarkastelee sosiologian näkökulmasta oikeudenmuodostus- ja oikeusvaikutuskoneistoa, tutkii oikeuden sisällyksen ja oikeuden-

käytön eettisiä ja psykologisia puolia jne. Lukija huomaa Pašukanisin esittämässä yleisen oikeusteorian opissa juridisten normien tarkkaa muodollis-logista käsittelyä sekä selkeän historiallisen vertailumenetelmän. Kaikki tämä on luonnollisesti painanut leimansa luonnehdittavana olevan teorian ongelmapiiriin ja asiasisällykseen.

Nykykieltä käyttäen voimme sanoa, että Pašukanisin tulkitsemana yleinen oikeusteoria esiintyy omaperäisenä kokonaisvaltaisena tiedonalana. Tuo teoria säilyttää tietenkin oman juridisen luonteensa, koska sen tärkeimpänä ja välittömänä kohteena on nimenomaan oikeus. Samalla se käyttää mitä laajimmin hyväkseen marxilaisen yhteiskuntaopin rinnakkaisalojen tarjoamia tietoja sekä asianmukaisia yleistieteellisiä metodeja ja yksityistieteiden metodiikkoja, jotka noudattavat materialistisen dialektiikan periaatteita. Nykyinen marxilais-leniniläinen juridinen tiede kehittää edelleen tuota lähestymistapaa yleisen oikeusteorian tulkinnassa.

7* Matemaattinen koulukunta kuuluu porvarillisen kansantaloustieteen vaikutusvaltaisimpiin suuntauksiin. Se syntyi 1800-luvun jälkipuoliskolla. Sen huomattavimmista edustajista mainittakoon Léon Walras, Vilfredo Pareto, William Stanley Jevons, Francis Edgeworth ja Irving Fisher. Koulukunnan edustajat antavat matematiikalle ratkaisevan merkityksen talousilmiöiden tutkimusmenetelmänä. Teoreettisissa kaavoissaan he yksinkertaistavat ja usein vääristelevät kapitalistisen talouden reaalisia toteutumisehtoja.

8* Pašukanisin väite »yleisten oikeuskäsitteiden kehityksen kahdesta huippukaudesta» voidaan hyväksyä vain tekemällä se periaatteellisen oikeaksi, että mainitut kaksi aikakautta eivät ole sellaisenaan otettujen »yleisten oikeuskäsitteiden», vaan ainoastaan sivistyshistorian esisosialistiselle kaudelle ominaisten yleisten oikeuskäsitteiden kehityksen huippukohtia.

9* Väite että »etujen erillisuus ja vastakkaisuus» on oikeudellisen säännöstelyn perusedellytys ja »juridisen päällysrakenteen reaalinen kehityssyy» on perimmältään oikea. Todellakin ilman suhteellisen erillistä, omat tarpeensa ja etunsa omaavaa subjektia olisi kyseiset tarpeet ja edut määrätävällä tyydyttävä oikeudellinen kanssakäymisen mahdollisuus. On vain muistettava, että sellaiset ilmiöt kuin »etujen erillisuus ja vastakkaisuus» ja oikeudellisessa kanssakäymisessä olevien henkilöiden autonomia ovat erilaisen konkreettisen historiallisen sisällyksen täyttämiä ja ilmenevät eri muodoissa. Niinpä itse Pašukanis korosti uuden talouspolitiikan vaikutuksen alaisena nimenomaan yksityisetujen vastakkaisuuden momenttia pitäen sitä oikeudellisen säännöstelyn edellytyksenä.

10* Karl Marx kirjoittaa *Gothan ohjelman arvostelusta*: »Kommunistisen yhteiskunnan korkeimmassa vaiheessa — — voidaan astua lopullisesti ahtaan porvarillisen oikeuspiiriin ulkopuolelle ja yhteiskunta voi kirjoittaa lippunsa: Jokainen kykynsä mukaan, jokaiselle tarpeittensa mukaan!» (*Marx—Engels*. Valitut teokset (6 osaa), 5. osa, s. 538).

11* Pašukanisin ennustus sosialistisen talouden puitteissa suhteita säännöstelevien sosialististen oikeusinstituuttien todennäköisestä kehityksestä osoittautui virheelliseksi. Nykyoloissa jolloin erittäin pakottavana asetetaan kysymys valtion suunnitelman edellyt-

tämien tehtävien täyttämisestä, sopimusehtojen noudattamisesta ja itsekannattavuusperiaatteen täydellistämisestä, valtionlaitosten keskinäisten suhteiden säännöstely ei tapahdu »välittömän, ts. hallinnollis-teknisen johdon», yksipuolisen tehostamisen tietä eikä tavallisen »teknisen alisteisuuden» kautta. Tuota säännöstelyä toteutetaan nimenomaan oikeudellisissa muodoissa, joita lujitetaan ja rikastutetaan jatkuvasti. Se kuinka tärkeää on kohottaa oikeuden merkitystä maan talouselämän kehitykselle ja miten välttämätöntä on poistaa haitalliset rajoitukset ja tuotantolaitosten ja järjestöjen aloitteellisuutta kahlitseva pikkumainen säännöstely, korostettiin 25. kesäkuuta 1975 hyväksytyssä NKP:n KK:n ja SNTL:n Ministerineuvoston päätöksessä Taloudellisen lainsäädännön täydellistämistoimenpiteistä (СП СССР, 1975, № 16, с. 98).

Reaalisen sosialismin historiallinen kokemus on kumoamattomasti todistanut, ettei oikeuden merkitys tärkeimpien yhteiskuntaprosessien säännöstelylle suinkaan vähene sitä mukaa kuin lujittuu socialististen suhteiden järjestelmä. Oikeus tulee yhä aktiivisemmin mukaan kommunistiseen rakennustyöhön. Tämä ilmenee havainnollisesti lainsäädäntäjärjestelmän kehityksessä: sen rakenteen ja tieteellisten perusteiden täydellistämässä, lakien kehittä-, käsittely- ja hyväksymismenettelyn demokratisoinnissa, socialistisen valtion julkaisemien lakien noudattamisvarmuuden takaamisessa jne.

Lainsäädäntötoiminta on Neuvostoliitossa erityisesti tehostunut maan uuden perustuslain hyväksymisen jälkeen 1977. NKP:n johdolla on suoritettu suuri työ lainsäädännön saattamiseksi sopusointuun Neuvostoliiton uuden perustuslain kanssa, niiden korkeiden vaatimusten kanssa, joita asettaa maan yhteiskuntataloudellisen, poliittisen, henkisen ja kulttuurikehityksen nykykausi. Vasta julkaistujen uusien lakien tarkoituksena on turvata yhteiskuntaelämän tärkeiden puolten asianomainen oikeudellinen säännöstely; niillä pyritään kohottamaan valtiokoneiston kaikkien renkaiden toiminnan organisaatiotasoa ja yhteiskunnallista tehokkuutta, laajentamaan ja syventämään neuvostoihmistien todella demokraattisia oikeuksia ja vapauksia ja lujittamaan entisestään yhteiskunnallista järjestystä ja kuria.

12* Puhuessaan siitä, että neuvostovaltion tuotantolaitokset työskentelevät markkinamenetelmin, Pašukanis tarkoitti valtionlaitosten konkreettista toimintaa uuden talouspolitiikan oloissa. Tuon toiminnan muodot, keinot ja tavoitteet oli määritelty selvästi VKP(b):n 11. yleisvenäläisen konferenssin päätöslauselmassa Puolueen lähimmät tehtävät talouden jälleenrakentamisen yhteydessä (joulukuun 1921). Päätöslauselmassa mm. sanottiin: »VKP:n nykyhetken päätehtävänä talouden alalla on johtaa neuvostovaltan taloudellista toimintaa siihen suuntaan, että markkinoiden olemassaolon ja lait huomioon ottaen se saisi markkinat hallintaansa ja suorittamalla järjestelmällisiä, tarkasti harkittuja ja markkinakaupan erikoisuudet varteentottavia taloudellisia toimenpiteitä ottaisi käsiinsä markkinoiden ja rahankierron säännöstelyn.

Koska suurteollisuuden jälleenrakentaminen ja tuotannon yhtäjaksoisuus on näissä oloissa mahdollista turvata vain teollisuuden suoranaishalla yhteydellä sisämaanmarkkinoihin, mistä sen on hankittava täydennystä valtion sille turvaamiin voimavaroihin, niin on välttämätöntä myöntää noille laitoksille ja niiden yhtymille oikeus realisoida markkinoilla osa tuotteistaan vahvistettuja liikesuunnitel-

mia ja valtion antamatta jättämiä voimavaroja vastaavasti. Kunkin tuotantolaitoksen (tai niiden yhtymien) käyttöön myönnetään liikerahasto sekä keskuselinten että tuotantolaitoksen omista varoista» (КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. М., 1970, т. 2, с. 301, 305).

13* Pašukanis määrittelee »paljaaksi tarkoituksenmukaisuudeksi» periaatteen, jonka mukaan valtio toimii luokkaherruuden organisaationa. Täten pannaan pääpaino hallitsevan luokan tavoitteisiin, tarpeisiin, etuihin ja tahtoon valtion toimintaa suuntaavina tekijöinä. On kuitenkin otettava huomioon sekin, että valtion toimintaan vaikuttavat olennaisesti myös yhteiskunnassa vallitsevat luokkien voimasuhteet, luokkataistelun tila, maan historialliset erikoisuudet ja poliittisen kulttuurin kehitystaso, kansalliset perinteet, kansainvälinen tilanne jne. Se tarkoituksenmukaisuus, jota vastaavasti valtio toimii kuin luokkaherruuden organisaatio, ei läheskään aina esiinny »paljaana».

14* Pašukanis käyttää tässä sanaa »ideologia» yhdessä niistä päämerkityksistä, jonka olivat antaneet tuolle termille marxismin klassikot. Marx ja Engels tunnetusti käyttivät tuota termiä ensinnäkin luonnehtiessaan virheellistä, väärää tajuamistapaa, jollaista on objektiivisen todellisuuden *idealistinen* käsittäminen (ks. esimerkiksi: *Marx—Engels. Werke, Bd. 3, S. 83*); toiseksi he käyttivät tuota termiä korostaakseen tajunnan eri muotojen yleistä riippuvaisuutta yhteiskunnan aineellisista oloista (ks. esimerkiksi: *Marx—Engels. Valitut teokset (6 osaa), 4. osa, s. 9*). Kuten huomaamme, Pašukanisin arvostelma todellisuuden »ideologisesta, ts. väärennetystä, kuvasta» pohjautuu edelliseen *ideologia*-sanan esitetystä merkityksistä.

15* Pašukanis on näkevinään esittämässään Engelsin ajatuksissa »erään hieman epäselvän kohdan» arvellen virheelliseksi (»ristiriidassa historiallisten tosiasioiden kanssa» olevaksi) käsityksen, jonka mukaan »vasta syntyemisensä jälkeen valtiovallasta tulee vallanastuksen kohde». Tuo väite on hänen mielestään virheellinen, koska »valtakoneisto on tullut kaikkialla luoduksi hallitsevan luokan voimin ollen sen käten työtä».

Pašukanis on ilmeisesti jonkin verran yksinkertaistanut valtiolaisuuden syntyamisongelmaa. Yleistämällä historiatieteen valmiiksi todentamat tosiasiat Engels teki niiden pohjalta seuraavan johtopäätöksen: »Ensiksikin kaikki poliittinen valta perustuu alun perin jollekin taloudelliselle, yhteiskunnalliselle toiminnolle ja kasvaa sitä mukaa kuin yhteiskunnan jäsenet muuttuvat alkuperäisen yhteisön hajoamisen johdosta yksityistuohtajiksi, siis vieraantuvat yhä pitemmälle yhteisten yhteiskunnallisten toimintojen hoitajista. Toiseksi sen jälkeen kun poliittinen valta on itsenäistynyt yhteiskuntaan nähden, muuttunut palvelijattaresta valtijattareksi, se voi vaikuttaa kahteen suuntaan» (*Marx—Engels. Valitut teokset (6 osaa), 5. osa, s. 371*).

Seitsemän vuoden kuluttua sen jälkeen kun oli julkaistu *Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä* Engels vahvisti uudestaan *Anti-Duhringissä* tekemänsä johtopäätöksen: »Huolehtien yhteisistä eduistaan yhteiskunta oli alkuaan luonut itselleen omat elimensä yksinkertaisen työnjaon avulla. Mutta nämä elimet, joista tärkein on valtiovalta, olivat omia erikoisetujaan palvellessaan muuttuneet

ajan oloon yhteiskunnan palvelijoista sen herroiksi» (*Marx—Engels. Valitut teokset* (6 osaa), 3. osa, s. 427). Sitä paitsi valtion syntymisprosessin yleiskuvauksissaan Engels on aivan selvästi osoittanut, ettei valtiovalan koneiston ilmaantuminen ole pelkästään (ja ainoastaan) hallitsevan luokan käntien työtä. »Valtio on — — tietyllä kehityasteella olevan yhteiskunnan tuote» (*Marx—Engels. Valitut teokset* (6 osaa), 3. osa, s. 386).

Väite että valtio on *koko luokkayhteiskunnan tuote*, tarkoittaa ensinnäkin, että valtiokoneisto ilmaantuu koko yhteiskunnan kattavan yhteiskunnallisen työnjaon myötä, joka johtaa työnjaon uuden alan ilmaantumiseen yhteiskunnassa; toiseksi hallituskoneisto suorittaa niitä yhteisiä tehtäviä, joita ilman (tai oikeammin joita toteuttamatta) yhteiskunta ei tule toimeen; kolmanneksi poliittisen vallan koneisto turvaa järjestyksen koko yhteiskunnassa (alistamalla riistetyt luokat ja pitämällä ne väkivaltaisesti vallitsevan tuotantotavan määräämissä oloissa).

Millään erillisellä luokalla ei ole valtaa päättää valtion olemassaolosta sellaisenaan, siitä onko se luotava vai ei. Valtion synty alkukantaisen yhteiskunnan uumenissa ei ole minkään ryhmän suunnittelema teko, vaan koko yhteiskunnan kattava hidias ja alkuvoimainen prosessi. Täysin selvää on sekin, että eri luokkien panos valtiorakennuksen pystyttämiseen on erilainen. Viimeinen ja ratkaiseva sana valtiorakenteen ja valtion virkakoneiston kokoonpanon määräämisessä sekä valtiokoneiston toimintasuuntien ja -muotojen valinnassa kuuluu hallitseville yhteiskuntaluokille ja -ryhmille (jotka hallitsevat samaisen valtiokoneiston avulla).

Edellä esitetyt Engelsin ajatukset ovat saaneet vahvistuksensa ja tulleet konkretisoiduiksi nykyajan marxilaisten historioitsijoiden erikoistutkimuksissa (ks. *Первобытное общество; Основные проблемы развития. М., 1974; Становление классов и государства. М., 1976*); niitä ovat tarkastelleet myös neuvostoliittolaiset oikeustieteilijät (ks. *Марксистско-ленинское учение о государстве и праве: История развития и современность. М., 1977*).

16* Pašukanis arvostelee osuvasti porvarillista juridista valtioteoriaa. Hänen arvosteleva tutkimuksensa olisi kuitenkin vain parantunut, jos hän olisi arvostelemansa teorian vastapainoksi esittänyt seikkaperäisesti marxilais-leniniläisen valtiokäsityksen: valtion riippuvaisuuden yhteiskuntataloudellisista ja luokkatekijöistä, sen tehtävät ja yhteydet oikeuteen ja laillisuuteen, sen kehitysvaiheet ja -näköymät sosialistisen vallankumouksen tapahduttua jne. (näiden ongelmien tulkintaa nykyhetken kannalta ks. tutkimuksesta: *Марксистско-ленинская общая теория государства и права. М., 1970—1973. Т. 1—4*).

17* Pašukanisin ilmeisen kielteistä asennetta moraalisiin ja moraaliperiaatteisiin, jotka hän käsittää tavarantuotantoon pohjautuvan kapitalistisen järjestelmän seuralaisiksi, on tarkasteltava 1920-luvun neuvostoyhteiskunnan monimutkaisen aatteellisen elämän valossa. Käytännön alalla ilmenneet ristiriitaiset tendenssit ja tietyt vaikeudet filosofis-aatteellisen teorian kehityksessä painoivat pakostakin leimansa ensimmäisiin vallankumouksen jälkeisiin tutkimuksiin, joissa yritettiin analysoida moraalista marxismia kannalta. Ne kuvastivat usein yksinkertaistettuja ja virheellisiä käsityksiä. Marxin ja Engelsin teesi luokkayhteiskunnan moraalista luokkakuonteesta tulkit-

tiin tuon tuostakin siveellisyuden kaikkinaisen yleisinhimillisen aineksen kiistämisessä. Pahimpia ja yleisimpiä virheitä olivat proletaarisen moraalin tulkinta yksinkertaisiksi, asian kannalta edullisiksi ja tarpeelliseksi organisatoris-tekno-logisiksi normeiksi sekä yritys hylätä valtaosa etiikan perinnäisestä problematiikasta tai jopa luopua kokonaan etiikan varsinaisesta käsitteestäkin. Tuollaisen ajattelutavan teoreettisia lähtökohtia on havaittavissa esimerkiksi A. Bogdanovin vallankumouksen edellisissä tutkimuksissa; hän käsitti moraalin palvonnalliseksi, kieroutuneeksi tajunnan muodoksi, joka on määrä »voittaa» sosialismissa. Olivatpa tuollaisia käsityksiä moraalista ja sen kohtalosta sosialistisessa yhteiskunnassa propagoi-vien kirjoittajien henkilökohtaiset motiivit millaisia tahansa, tuo moraalin primitiivinen pelkistäminen puhtaasti utilitaristisiin käyt-täytymissäntöihin ja monimutkaisten eettisten ongelmien halvek-sinta kuvasti viime kädessä kallistumista moraaliseen nihilismiin käytännössä ja oli vakavana esteenä työtätekevien laajojen joukkojen tosi kommunistiselle kasvatukselle.

18* Pašukanisin ajatus, että tulevaisuuden ihminen yhdistää oman minänsä yhteisöön »löytäen tästä korkeimman tyydytyksensä ja elämäntarkoituksensa», heijasti 1920-luvulla esiintyneitä käsityk-siä yksilön ja yhteiskunnan keskinäisestä suhteesta kommunismissa. Tällöin jäi huomion ulkopuolelle se seikka, että sosialismin oloissa tulee hävitetyksi yksilön ja yhteiskunnan välinen antagonismi ja turvatuksi laadullinen hyppäys yksilön yhteiskunnallisten yhteyksien ja suhteiden kehityksessä ja rikastuttamisessa. Tuohon suuntaan tapahtuva edistys johtaa vihdoin siihen, että kommunismissa »yksilön ja yhteiskunnan välillä tulevat voimaan sopusointuiset suhteet yhteis-kunnan ja yksilöjen etujen yhteisyyden pohjalla» (Tie kommunis-miin. Kokoelma NKP:n 22. edustajakokouksen aineistoa. Vieraskielisen kirjallisuuden kustannusliike, Moskova 1961, s. 521). Yksilön kehitys, hänen henkisen rikkautensa lisääntyminen ja lahjojensa kukoistus tekevät jokaisesta yksilöstä omaperäisen, muista eroavan persoonal-lisuuden, joka ei suinkaan sulaudu täysin kollektiiviin. Tuohon kehityssuuntaan on kätkeytynyt yksilön täydellistymisen lähde, ja se edellyttää lisäksi jokaisen henkilön sosiaalista vastuuta kollektiiv-in ja koko yhteiskunnan kohtalosta.

19* Kirjoittaja viittaa tässä *Pääoman* 1. osan ensimmäisessä osastossa olevaan toiseen lukuun (Vaihtoprosessi), jossa Marx arvostelee Proudhonin käsitystä »ikuisesta oikeudesta» (ks. *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 89).

20* Ihmiselämän luonnollisen (mm. biologisen) ja sosiaalisen aineksen keskinäissuhteen ongelma — joka on kokonaisvaltainen ja monin kohdin kiistanalainen — kuuluu edelleenkin ihmistä tutkivan tieteen keskeisiin ongelmiin. Seikkaperäisempiä tietoja siitä (mm. sen juridisten näkökohtien nykyisestä tulkinnasta) ks. Биологическое и социальное в развитии человека. М., 1977.

21* Pašukanis asettaa itse asiassa kyseenalaiseksi vastuunalai-suuden säilyttämistarpeen Neuvostoliiton rikosoikeudessa. Asia selity-ty siitä, että Pašukanis ymmärtää vastuunalaisuuden idean johtuvan rangaistuksen käsittämisestä yksinomaan tilinteon keinoksi. Koska Pašukanis hylkää päättäväisesti tuollaisen asennoitumisen rangaistuk-

seen, hylkää hän täten myös vastuunalaisuuden kategorian. Tuolta katsantokannalta puuttuu riittäviä perusteita.

Neuvostoliittolaisessa rikosoikeudessa rangaistuksen tavoitteena ei tietenkään ole tilinteko eli paljas kosto tehdystä rikoksesta. Siitä ei kuitenkaan seuraa, että rangaistukseen ei tuomittaisi tehdystä rikoksesta, vaan jostain muusta. Olematta tilintekoa ja paljasta kosta rikoksesta rangaistus on kuitenkin tietystä määrin rikollisen teon hyvitystä. Valtio säättää lailla rangaistuksen rikollisesta teosta, ja tuomioistuimien langettaa rikoksen raskautta vastaavan rangaistuksen. Rangaistuksen oikeudenmukaisuutta ja tehokkuutta ei saavuteta luopumalla vastuunalaisuuden instituutista, vaan käyttämällä oikein rangaistusta, jolloin otetaan huomioon kaikki rikokseen liittyvät asianhaarat ja rikoksentehtäjän persoonallisuus. Sitä paitsi rangaistuksella tavallaan korvataan rikoksen yhteiskunnalle tuottama moraalinen vahinko. Siinä mielessä rangaistus on yhteiskunnan sen eettisen vaatimuksen välttämättömänä hyvityksenä, joka edellyttää, ettei yhtäkään rikosta jätettäisi ilman ansaitsemaansa, rikoksen raskautta vastaavaa rangaistusta.

22* Pašukanis erehtyi arvellessaan syyllisyyden juridista käsitettä epätieteelliseksi sillä perusteella, että se johtaa muka indeterminismiin. On mahdotonta pohtia oikeutta sellaisenaan koskettelematta ihmissahdon vapauden ongelmaa. Dialektis-materialistinen oppi tahdon vapaudesta, jonka erottamattomana yhdysosana on syyllisyyden idea, ei todellisuudessa ole millään tavoin yhteydessä indeterminismiin enempää kuin fatalismiin kuin inhimillistä käyttäytymistä selittäessään (asiasta seikkaperäisemmin ks. *Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание: О месте психического во всеобщей взаимосвязи явлений материального мира. М., 1957*). Nykyisessä neuvostoliittolaisessa lakitieteellisessä kirjallisuudessa syyllisyyttä pidetään kaikkinaisen oikeudenloukkauksen subjektiivisen puolen ehdottomana osatekijänä sekä konkreettisen henkilön juridisen vastuunalaisuuden välttämättömänä perusteena.

23* Ajatus rangaistuksen muuttamisesta yhteiskunnan tarkoituksenmukaiseksi suojelukeinoksi ja sosiaalisesti vaarallisen henkilön ojennuskeinoksi sisältyi monien oikeusoppineiden tutkimuksiin 1920-luvulla. Sen on esittänyt myös Pašukanis. Aikomus luopua käsitteestä »rangaistus» ja korvata se ilmaisulla »sosiaalisen suojelun keinot» kuvasti lähinnä itsensä lainsäätäjän pyrkimystä korostaa pätevästi, että neuvostovaltiossa rikollisuudenvastaista taistelua käydään aivan toisenlaisin luokkaperiaattein ja yhteiskunnallisin tavoittein kuin tsaarim Venäjällä ja muissa kapitalistisissa maissa.

Käsitettä »sosiaalinen suojelu» kaavailtiin jo vuoden 1922 VSFNT:n rikoslainsa, jossa rangaistusta pidettiin eräänlaisena sosiaalisen suojelun lajina. SNTL:n ja liittotasavaltojen rikoslainsäädännön perusteissa (1924) rangaistus sai nimekseen sosiaalisen suojelun oikeudenkäytölliset ojennustoimenpiteet; rangaistus langetettiin syynta-keiselle henkilölle syyllistymisestä rikokseen ja se vastasi rikoksen törkeyttä ja henkilön vaarallisuutta.

Vuonna 1934 Neuvostoliiton rikoslainsäädäntö luopui termistä »sosiaalisen suojelun keinot». Siitä lähtien kaikki rikosoikeutta koskevat uudet lait sekä oikeuskäytäntö ja juridinen tiede ovat käyttäneet termiä »rangaistus».

24* Ilmoittaen että oikeus on samanlaisen mittasuhteen soveltamista ja että se ei sisällä mitään sen enempää, Pašukanis rajoittaa selvästi oikeuden roolia yhteiskunnassa. Nykyään neuvostoliittolaisessa lakitieteellisessä kirjallisuudessa oikeus käsitetään useita tehtäviä suorittavaksi monimutkaiseksi ja moniulotteiseksi sosiaalisiksi instituutioksi. Samanlaisen mittasuhteen soveltaminen oikeudellisen kanssakäymisen eri osanottajiin on vain yksi noista tehtävistä.

LEONID MAMUT
»MARXILAINEN OIKEUSTEORIA JA
SOCIALISMIN RAKENTAMINEN»

Artikkeli julkaistiin aikakauslehdessä Oikeuden vallankumous (Революция права, 1927, № 3). Syynä sen kirjoittamiseen olivat Pjotr Stučkan arvostelevat huomautukset Pašukanisin pääteokseen *Yleinen oikeusteoria ja marxismi* sisältyvistä useista perusajatuksista (ks. *Стучка П. И. Государство и право в период социалистического строительства.*— Революция права, 1927, № 2).

Pašukanisin po. artikkeli on crittään tärkeä hänen asenteensa ymmärtämiseksi sellaisissa perustavanlaatuisissa teoreettisissa kysymyksissä kuin oikeusmuodon näköalat sosialistisen rakennustyön edetessä Neuvostoliitossa, subjektiivisen ja objektiivisen oikeuden keskinäinen suhde, neuvosto-oikeuden olemus laadullisesti uutena historiallisena oikeustyyppinä jne.

Juuri tässä artikkelissa Pašukanis tunnustaa, ettei hänen tarkoituksenaan ollut valaista »siirtymäkauden oikeuden eli neuvosto-oikeuden ongelmaa» esseessä *Yleinen oikeusteoria ja marxismi*. Pašukanis korostaa, että tuon ongelman on ensimmäisenä »nostanut täyteen mittaan» Pjotr Stučka.

Pašukanis muotoilee artikkelissaan oikeuden kuoleutumisongelman. Hän täsmentää asiaa toteamalla, että tuo ongelma on ratkaistava pitäen mielessä Marxin lausunnot »ahtaasta porvarillisesta oikeuspiiristä» ja »porvarillisesta oikeudesta ilman porvaristoa». Ks. tämän julkaisun esipuhetta.

VLADIK NERSESJANTS
»HEGEL. VALTIO JA OIKEUS
(OMISTETTU KUOLEMAN SATAVUOTISPÄIVÄLLE)»

Artikkeli on kirjoitettu Hegelin (1770—1831) kuoleman 100-vuotispäivän yhteydessä; Hegelin muistoa vietettiin laajalti vuonna 1931. Ensi kertaa artikkeli julkaistiin aikakauslehdessä Neuvostovaltio ja oikeuden vallankumous (Советское государство и революция права, 1931, № 8, c. 16—32). Tähän kokoelmaan artikkeli on otettu lyhennettynä.

25* Uushegeliläisten Berliinin kongressi pidettiin 1931. Ks. Verhandlungen des zweiten Hegelkongresses. Berlin 1932.

26* Kansainvälinen hegeliläisliitto muodostettiin järjestöksi uushegeliläisten ensimmäisessä kongressissa, joka pidettiin huhtikuus-

sa 1930 Haagissa. Ks. Verhandlungen des ersten Hegelkongresses. Tübingen 1931.

27* Aleksandr Herzen luonnehti Hegelin filosofiaa »vallankumouksen algebraksi». Ks. Герцен А. И. Избранные философские произведения. М., 1948, т. 2, с. 185.

28* Hegel suhtautui aina arvostelevasti itsevaltaiseen feodaaliseen valtioon. Puhuttaessa hänen sovittilevasta suhtautumisestaan Preussiin on otettava huomioon, että jo 1810-luvulla Preussi siirtyi Steinin ja Hardenbergin reformien ansiosta porvarillisten uudistusten vaiheeseen. Hegelin Berliiniin muuttamisen ja hänen *Oikeusfilosofiansa* ilmestymisen ajankohtana (1820) Preussi oli pikemminkin puoleksi porvarillinen kuin feodaalinen maa. Restaurationiaika painoi leimansa Hegelin tuotantoon, joskin periaatteessa hän pysyi porvarillisena ideologina suhtautuen kielteisesti mm. taantumuksellisen Wienin kongressin toimintaan ja Metternichin restauraatiopolitiikkaan. Hegel oli muun muassa painovapauden vakaumuksellinen kannattaja, vaikkakin edusti sen maltillista tulkintaa. Ks. Hegel G. W. F. Grundlinien der Philosophie des Rechts.

Kuuluisan väitteen »Kaikki mikä on järjellistä, on todellista, ja mikä on todellista on järjellistä» Hegel on lausunut Oikeusfilosofiansa esipuheessa.

29* Manchesterilaisuus oli porvarillisen talouspolitiikan suuntauksia, joka kehittyi laajimmilleen Englannissa 1800-luvun alkupuoliskolla. Sen kannattajia oli erittäin runsaasti Manchesterin tehtailijoiden keskuudessa. Suunnan kannattajat vaativat lopettamaan valtion sekaantumisen maan talouselämään, kamppailivat suojelutullien poistamisen puolesta ja esittivät kauppavapauden tunnuksen.

30* Pašukanis on jokseenkin yksinkertaistanut kysymyksen fasistien suhteesta Hegeliin. Jotkut italialaisista ja saksalaisista uushegeliläisistä (Gentile, Binder, Larenz ym.) yrittivät todellakin tulkita Hegelin oikeusfilosofiaa fasismin ja natsilaisuuden hengessä. Uushegeliläisyys ei kuitenkaan tullut tunnustetuksi viralliseksi ideologiaksi Italiassa enempää kuin Saksassakaan. Johtavat natsilaiset ideologit (mm. A. Rosenberg, A. Boimler ja C. Schmitt) vieläpä hyökkäilivät Hegelin oppia vastaan. Seikkaaperäisempiä tietoja asiasta ks. Герсману В. С. Гегелевская философия права: История и современность. М., 1974, с. 198—218.

31* On täysin aiheetonta ja virheellistä syyttää Hegeliä »siirtomaiden valloituksen ja väkivaltaisuuksien» puolustelusta. Hegel vastusti periaatteellisesti siirtomaiden uusimpia organisaatiomuotoja, jotka edellyttivät paikallisväestön orjuuttamista, riippuvaisuutta emämaasta jne. Niinpä Hegel toteaa: »Siirtomaille ei ole myönnetty samanlaisia oikeuksia kuin emämaiden väestölle; sellainen tilanne on aiheuttanut sotia ja johtanut vihdoin siihen, että siirtomaat ovat saavuttaneet itsenäisyytensä, mistä osoituksena on englantilaisten ja espanjalaisten siirtomaiden historia. Siirtomaiden vapautuminen on koitunut mitä suurimmaksi hyväksi emämaille samoin kuin orjien vapautuminen koitui mitä suurimmaksi hyväksi heidän omistajilleen (Hegel G. W. F. Grundlinien der Philosophie des Rechts).

32* Tuo yksipuolinen ja itse asiassa väärä käsitys A. M. Deborinista oli levinnyt laajalle noina vuosina. Deborinin asennoitumisessa Hegelin filosofiaan oli epäkriittillisyyden ja kaavamaisuuden ohella myös positiivisia näkökohtia, jotka edistivät Hegel-tuntemuksen muovautumista ja kehitystä Neuvostoliitossa. Kyseisen ongelman pukyistä tulkintaa ks. *Боданов В. В. Из истории исследования идеи Гегеля в советской философской науке.*— Философские науки, 1971, № 1; *Нерсисян В. С. Гегелеведение в СССР. Политико-правовые аспекты.*— Сов. гос. и право, 1975, № 12; *Суворов Л. Н. Гегель и философские дискуссии 20-х годов.*— Философские науки, 1971, № 5.

LEONID MAMUT

»KATSAUS VALTIO-OIKEUTTA KÄSITTELEVÄN RANSKALAISEN KIRJALLISUUDEN PÄÄSUUNTIIN»

Artikkeli julkaistiin Kommunistisen akatemian aikakauskirjassa (*Вестник коммунистической академии*, кн., XIII, М., 1925). Pašukanis erittelee siinä kriittisesti johtavien ranskalaisten valtiooppi-neiden seuraavia teoksia: *Duguit L. Perustuslaillisen oikeuden kurssi*, 2. painos, 1921—1923, 1.—4. osat; *Berthélemy H. Hallinto-oikeuden oikeuskurssi*, 10. painos, 1923; *Hauriou M. Perustuslaillisen oikeuden oppikirja*, 1923. Artikkelin on otettu tähän kokoelmaan lyhennettynä.

VLADIK NERSESJANTS

»KATSAUS YLEISTÄ OIKEUS- JA VALTIOTEORIAA KÄSITTELEVÄÄN KIRJALLISUUTEEN»

Tässä kirjoituksessaan Pašukanis analysoi kriittisesti Hans Kelsenin normativistista oikeusteoriaa. Kirjoitus julkaistiin ensi kertaa Sosialistisen akatemian aikakauskirjassa (*Вестник Социалистической академии*, 1923, № 5, s. 227—233).

33* Hugo Grotiuksen (1583—1645) mainitut vainoamisyritykset johtuivat siitä, että hän julisti kirjoituksessaan *Vapaa meri eli hollantilaisille kuuluva oikeus käydä kauppaa Intian kanssa* merien vapauden periaatteen, joka oli suunnattu lähinnä espanjalaisten ja englantilaisten monopolistista merenherruutta vastaan.

34* Korostaessaan aiheellisesti Kelsenin oikeusteorian muodollis-loogista luonnetta Pašukanis tulkitsee samalla kovin yksipuolisesti (orientoituen pääasiassa tavaravaihtoon) historiallis-materialistisen väitteen oikeuden riippuvaisuudesta aineellisista taloussuhteista. Siitä mm. johtuu tässä kohdin ja edelleen »vaihdon taloudellisen tosiasian», »yksityistaloudellisen subjektin reaalisen substraatin» ja vaihtotapahtuman merkityksen yliarvioiminen oikeudenmuodostuksessa samoin kuin monien muiden oikeuden muovautumiseen ja voimassaoloon vaikuttavien aineellisten ja henkisten tekijöiden (kuten varsinaisten tuotantosuhteiden, valtion ja valtiollisen lainsäädännän, kulttuuritason, oikeudellisten perinteiden yms. roolin) aliarvioiminen.

35* Puhuttaessa »vuosien 70—71 saavutuksista» tarkoitetaan Ranskan ja Preussin 1870—1871 käymän sodan tuloksia: Saksa oli saanut baltuunsa Elsassin, Itä-Lothringenin ja viiden miljardin frangin sotaveron.

**JEVGENI PASUKANISIN
PÄÄTEOSTEN JULKAISULUETTELO**

1922

Moskovyan kansanoikeuden ensimmäiset olemassaolokuukaudet.—
Neuvosto-oikeuslaitoksen viikkojulkaisu, 1922, n:o 44/45,
s. 15—16.

1923

Kunov Marxin yhteiskunta- ja valtioteorian tulkitsijana.— Sosi-
alistisen akatemian aikakauskirja, 1923, n:o 6, s. 400—411.
Katsaus yleistä oikeusteoriaa käsittelevään kirjallisuuteen.— Sosial.
akat. aikakauskirja, 1923, n:o 5, s. 227—233.

1924

Yleinen oikeusteoria ja marxismi: Tärkeimpien oikeuskäsitteiden
arvostelua. Moskova, Sosial. akat., 1924, 160 s.
Ruhr ja sotakorvaukset (Katsaus vuoden 1923 tammi—syyskuun
diplomaattiseen kirjeenvaihtoon).— Kansainvälistä kronikkaa,
1924, n:o 1, s. 22—27.

1925

Porvarillinen valtio ja suvereniteetin ongelma.— Kommunistisen
akatemian aikakauskirja, 1925, n:o 10, s. 300—312.
Katsaus valtio-oikeutta käsittelevän ranskalaisen kirjallisuuden pää-
suuntiin.— Komm. akat. aikakauskirja, 1925, n:o 12, s. 353—
362.

1926

Yleinen oikeusteoria ja marxismi: Tärkeimpien oikeuskäsitteiden
arvostelua. 2. parannettu ja täydennetty painos, Moskova,
Komm. akat. kustannusliike, 1926, 128 s.
Valtiota ja oikeutta käsittelevä tietosanakirja. Moskova 1925—1926,
1. osa. Artikkelit: Valtion absoluuttiset oikeudet, s. 19—21;

Anneksio, s. 138—141; Rannikkovedet, s. 241—244; Saarto, s. 260—263; Vasallivaltio, s. 349—350; Suurvallat, s. 357—359; Viisumi, s. 419—420; Visitaatio, s. 420—421; Sota (sodankäyntioikeus), s. 461—471; Rikollisten luovutus, s. 520—525; Valtiolliset rajat, s. 737—740; Diplomaattiset asiakirjat, s. 937—938; Sotasaalis, s. 964—966; Kansainvälinen sopimus, s. 972—985; Duguit Leon, s. 1064—1968; Panttivangit, s. 1161—1163. Valtiota ja oikeutta käsittelevä tietosanakirja. Moskova 1925—1926, 2. osa. Artikkelit: Interventio, s. 223—232; Internationalisointi, s. 233—235; Sotakieltotavara, s. 525—531; Kontribuutio, s. 534—536; Kansainvälinen oikeus, s. 857—874; Vedenalaiset miinat, s. 999—1002; Rauhanaikainen saarto, s. 1002—1004; Avomeri, s. 1031—1033; Neutralisoitu valtio, s. 1348—1350; Neutraliteetti, s. 1350—1357.

1927

Leninin *Valtio ja vallankumous* -teoksen kymmenvuotispäivä.— Oikeuden vallankumous, 1927, n:o 4, s. 9—22.
 Kommunistinen akatemia (toiminta vuosina 1918—1927).— Lehdistö ja vallankumous, 1927, n:o 7, s. 250—256.
 SNTL:n Tpk:n Kommunistinen akatemia.— Tieteenharjoittaja, 1927, n:o 9, s. 15—20.
 Mihin valtiomme on menossa.— Pravda, 1927, 30. lokak.
 Fasistisen diktatuurin luonnehdintaa.— Komm. akat. aikakauskirja, 1927, n:o 19, s. 62—91.
 Marxilainen oikeusteoria ja sosialismin rakentaminen.— Oikeuden vallankumous, 1927, n:o 3, s. 3—12.
 Englannin valtion ja englantilaisen oikeuden historian vallankumouksellisista momenteista.— Oikeuden vallankumous, 1927, n:o 1, s. 112—174.
 Katsaus hallinto-oikeutta käsittelevään kirjallisuuteen.— Oikeuden vallankumous, 1927, n:o 3, s. 174—177.
 Yleinen oikeusteoria ja marxismi. 3. painos, Moskova, Komm. akat. kustannusliike, 1927, 128 s.
 Ostrogorski M. Demokratia ja poliittiset puolueet. J. B. Pašukanisin toimitus ja esipuhe. 1. osa, Englanti. Moskova, Komm. akat. kustannusliike, 1927, 280 s.
 Valtiota ja oikeutta käsittelevä tietosanakirja. Moskova 1925—1927, 3. osa. Artikkelit: Oikeusobjekti, s. 102—103; Sotavälineiden rajoittaminen, s. 121—124; Optio-oikeus, s. 134—136; Valtion vastuu, s. 165—183; Merirosvovus, s. 279—282; Vedenalainen sota, s. 292—294; Kansainvälinen politiikka, s. 328—334; Tunnustus (kansainvälisessä oikeudessa), s. 503—510; Protekto-raatti, s. 562—563; Alue (valtion), s. 1161—1166; Fasismi, s. 1407—1413.

1928

Galkovits M. G. Yhdysvallat ja Kaukoidän ongelmat. Esipuheen kirjoittaja Jevgeni Pašukanis. Moskova, Leningrad, kustannusliike Gosizdat, 1928, 208 s.

- Ivanov L. N.* Englannin ja Ranskan kilpailu 1919—1927. Esipuheen kirjoittaja Jevgeni Pašukanis. Moskova, Leningrad, kustannusliike Gosizdat, 1928, 164 s.
- Imperialismi ja siirtomaapolitiikka: Luentokurssi. Moskova, Komm. akat. kustannusliike, 1928, 1. osa, 119 s.
- Kansainvälistä oikeutta käsittelevän neuvostotieteen tehtävistä. Kansainvälinen oikeus, 1928, n:o 1, s. 7—15.
- Maailempolitiikka vuonna 1927.—Maailmantalous ja -politiikka, 1928, n:o 1, s. 3—11.
- Neuvostoliittolaisten historioitsijoiden viikko Berliinissä.—Komm. akat. aikakauskirja, 1928, n:o 30, s. 238—246.
- Washingtonin konferenssi.—Neuvostoliiton iso tietosanakirja, Moskova 1928, 9. osa, s. 109—112.
- Sota ja kansainvälinen oikeus.—Neuvostoliiton iso tietosanakirja, Moskova 1928, 12. osa, s. 644—650.
- Proletariaatin diktatuuri ja oppositio.—Oikeuden vallankumous, 1928, n:o 1, s. 5—14.

1929

- Haagin rauhankonferenssit 1899 ja 1900.—Neuvostoliiton iso tietosanakirja, Moskova 1929, 14. osa, s. 154—156.
- Dal Pane Louidge.* Marxilainen valtio-oppi. Käännös italiasta, esipuhe J. B. Pašukanisin, toimittaja J. B. Rubinin, Moskova, Komm. akat. kustannusliike, 1929, 103 s. Yläotsikkona: Komm. akatemia. Yleisen oikeus- ja valtioteorian jaosto.—Sama. 2. painos, Moskova 1930, 101 s.
- Siirtomaapolitiikka ja sen uusimmat puoltajat.—Komm. akat. aikakauskirja, 1929, n:o 34, s. 7—18.
- Karl Kautskyn uusimmat oivallukset. J. B. Pašukanisin ja I. P. Razumovskin yhteisteos. Moskova, Komm. akat. kustannusliike, 1929, 76 s.
- Karl Kautskyn uusimmat oivallukset.—Oikeuden vallankumous, 1929, n:o 1, s. 15—41.
- Yleinen oikeusteoria ja marxismi. 3. painos, Moskova, Komm. akat. kustannusliike, 1929, 135 s.
- Hauriou M.* Julkisen oikeuden perusteet. Käännös ranskasta. Esipuhe J. B. Pašukanisin, toimittaja J. B. Pašukanis ja N. Tšeljapov, Moskova, Komm. akat. kustannusliike, 1929, 759 s. Yläotsikkona: Komm. akatemia. Yleisen oikeus- ja valtioteorian jaosto.
- Byrokratisminvastaisen taistelun lähimmät tehtävät. J. B. Pašukanisin ja S. Ignatin yhteisteos, Moskova, Komm. akat. kustannusliike, 1929, 80 s. Yläotsikkona: Komm. akatemia. Neuvostorakennustyön instituutti.
- Neuvostoliiton valtiokoneisto taistelemassa byrokratismia vastaan. Moskova, Komm. akat. kustannusliike, 1929, 33 s. Yläotsikkona: Komm. akatemia. Neuvostorakennustyön instituutti.
- Talouselämä ja oikeudellinen säännöstely.—Oikeuden vallankumous 1929, n:o 4, s. 12—32; n:o 5, s. 20—37.

- Taistelu valkoista terroria vastaan porvarillisessa oikeudenhoidossa.— Oikeudenhoito Neuvostoliitossa, 1930, n:o 6, s. 17—21.
- Luokkataistelusta siirtymäkaudella.— Neuvostovaltio ja oikeuden vallankumous, 1930, n:o 5/6, s. 7—25.
- Kansainvälinen juridinen konferenssi.— Neuvostovaltio ja oikeuden vallankumous, 1930, n:o 2, s. 139—149.
- Ostrogorski M. J.* Demokratia ja poliittiset puolueet. J. B. Pašukanisin loimitus ja esipuhe. 2. osa, Amerikan Yhdysvallat. Moskova, Komm. akat. kustannusliike, 1930, 376 s.
- Tilanne teoreettisella oikeusrintamalla.— Neuvostovaltio ja oikeuden vallankumous, 1930, n:o 11/12, s. 16—49.
- Oikeus historiallisen materialismin järjestelmässä.— Punaisen professorikunnan instituutin (PPI) neuvoa-antavan kirjeosaston tiedonantoja, 1930, n:o 8, s. 52—58.
- Staroselski J. V.* Jakobiinidiktatuurin ongelma. Esipuheen kirjoittaja Jevgeni Pašukanis. Moskova, Komm. akat. kustannusliike 1930, 306 s.

- Taistelu tieteen leniniläisen puoluekantaisuuden puolesta ja Kommunistisen akatemian tehtävät.— Komm. akat. aikakauskirja, 1931, n:o 12, s. 3—12; KPI:n neuvoa-antavan kirjeosaston tiedonantoja, 1931, n:o 9/10, s. 4—11.
- Pakkovastaus.— Neuvostovaltio ja oikeuden vallankumous, 1931, n:o 5—6, s. 98—102.
- Hegel, valtio ja oikeus.— Neuvostovaltio ja oikeuden vallankumous, 1931, n:o 8, s. 16—32.
- Marxilais-leniniläisen valtio- ja oikeusteorian puolesta. Moskova, Leningrad, kustannusliike Sotsekgiz, 1931, 38 s.
- Kapitalismin kriisi ja fasistiset valtioteoriat.— Neuvostovaltio ja oikeuden vallankumous, 1931, n:o 10/12, s. 33—54; KPI:n neuvoa-antavan kirjeosaston tiedonantoja, 1931, n:o 8, s. 24—38.
- Oikeusrintamalla.— Oikeudenhoito Neuvostoliitossa, 1931, n:o 1, s. 12—14.
- Marxilaisen oikeus- ja valtioteorian perusongelmat.— Neuvostovaltio ja oikeuden vallankumous, 1931, n:o 1, s. 11—40.
- Tilanne teoreettisella oikeusrintamalla.— KPI:n neuvoa-antavan kirjeosaston tiedonantoja, 1931, n:o 2, s. 3—40.
- Proletariaatin valtio ja sosialismin rakentaminen.— Neuvostovaltio ja oikeuden vallankumous, 1931, n:o 10/12, s. 3—14.
- Omaisuus, vaihto ja oikeussuhteet.— KPI:n neuvoa-antavan kirjeosaston tiedonantoja, 1931, n:o 4, s. 13—18.
- Esimiehistöt: Punaisen Lipun kunniamerkillä palkittu Trjohgornaja manufaktura -kombinaatti.— Neuvostovaltio ja oikeuden vallankumous, 1931, n:o 2, s. 110—117.

- Hegel sekä valtion ja oikeuden kysymykset.— Kirjassa: Hegel ja dialektinen materialismi (Hegelin kuoleman 100-vuotispäivälle omistettu artikkelikokoelma). Moskova, kustannusliike Partizdat, 1932, s. 214—219.
- Muinaisyhteiskunta; valtion ja oikeuden synty.— Kirjassa: Oppi valtiosta ja oikeudesta (apukirja kommunistisissa yliopistoissa ja muissa korkeakouluissa opiskeleville). Moskova, kustannusliike Partizdat, 1932, s. 45—47.
- Neuvostorakennustyön marxilais-leniniläisen oppikirjan puolesta. J. Pašukanisin, Z. Ašrafjanin ym. yhteisteos.— Neuvostovaltio, 1932, n:o 1, s. 168—185.
- Marxilainen valtio- ja oikeusteoria.— Kirjassa: Oppi valtiosta ja oikeudesta (apukirja kommunistisissa yliopistoissa ja muissa korkeakouluissa opiskeleville). Moskova, kustannusliike Partizdat, 1932, s. 9—44.
- Neuvostorakennustyön ja oikeuden instituutin työstä.— Komm. akat. aikakauskirja, 1932, n:o 11/12, s. 203—206.
- Proletariaatin valtio ja luokattoman yhteiskunnan rakentaminen. Moskova, kustannusliike Partizdat, 1932, 40 s.
- Viisitoista vuotta.— Kirjassa: Sosialistisen rakennustyön 15-vuotiskausi. J. B. Pašukanisin toimittama artikkelikokoelma. Moskova, kustannusliike Sovjetskoje zakonodatelstvo, 1932, s. 5—38. Yläotsikkona: Kommunismien akatemia. Neuvostorakennustyön ja oikeuden instituutti.
- Sama.— Neuvostovaltio, 1932, n:o 9/10, s. 5—33.
- Valtion ja oikeuden ongelmat 17. puoluekonferenssin päätösten valossa.— Neuvostovaltio, 1932, n:o 4, s. 5—33; n:o 5/6, s. 211—219.
- Valtion ongelmat toisena viisivuotiskautena.— Komm. akat. aikakauskirja, 1932, n:o 6, s. 80—84; Takakaukasian bolševikki (Tiflis), 1932, n:o 1, s. 72—91.

1933

- Proletariaatin diktatuuri on tie kommunismiin.— Kirjassa: Marx ja proletariaatin valtio. Jevgeni Pašukanisin toimittama artikkelikokoelma. Moskova, Leningrad, kustannusliike Sotsekgiz, 1933, s. 3—27.
- Kuinka saksalaiset sosiaalifasistit falsifioivat Neuvostoja.— Neuvostovaltio, 1933, n:o 6, s. 21—39.
- Vanhoissa asenteissa.— Komm. akat. aikakauskirja, 1933, n:o 5, s. 40—56.
- Proletariaatin valtio ja luokattoman yhteiskunnan rakentaminen. Minsk, 1933, 42 s. Valkoven. kielellä.
- Proletariaatin taistelun ja voiton teoria (omistettu Marxin kuoleman 50-vuotispäivälle).— Neuvostovaltio, 1933, n:o 3, s. 3—20.

1934

- Anatoli Vasiljevitsš Lunatšarski.— Komm. akat. aikakauskirja, 1934, n:o 1, s. 77—80.
- Taistelu byrokratismia vastaan nykykaudella.— Valko-Venäjän bolševikki (Minsk), 1934, n:o 15, s. 23—24. Valkoven. kielellä.

- SNTL:n liittyminen Kansainliittoon.— Neuvostovaltio, 1934, n:o 6, s. 23—28.
- Neuvostorakennustyön ja oikeusalan asiantuntijoiden kouluttamisesta.— Neuvostovaltio, 1934, n:o 2, s. 35—41. ■
- Kuinka saksalaiset sosiaalifasistit falsifioivat Neuvostoja. Komm. internationaali, 1934, n:o 7/8, s. 109—124.
- Kuinka sosiaalifasistit falsifioivat Neuvostoja Saksassa.— Kirjassa: Työläisten ja sotilaiden neuvosten 1. yleissaksalainen edustajakokous. 16.—21. jouluk. 1918 (pikakirjoitusselostus). Moskova, Neuvostolainsäädäntö, 1934, s. 5—27.
- Leninismi voittaa.— Neuvostovaltio, 1934, n:o 1, s. 3—19.
- Leninin oppi proletariaatin valtiosta ja luokattoman yhteiskunnan rakentamisesta.— Komm. akat. aikakauskirja, 1934, n:o 1, s. 90—91; n:o 4, s. 35—39.
- Sosialistisen rakennustyön ja oikeuden instituutin (SROI) istunnon tulokset.— Komm. akat. aikakauskirja, 1934, n:o 3, s. 75—76.
- Valtiokoneiston uudestirakentaminen ja taistelu byrokratismia vastaan. SROI:n Tieteellisessä jaostossa pidetyn alustuksen teesit. Moskova, 1934, 13 s. Yläotsikkona: Kommunistinen akatemia. Sosialistisen rakennustyön ja oikeuden instituutti.
- Neuvosto-oikeus ja vallankumouksellinen laillisuus.— PPI, 1934, n:o 2, s. 13—28.

1935

- Bolševismi ja vuoden 1905 Neuvostot.— Neuvostovaltio, 1935, n:o 6, s. 14—22.
- Puolueen taistelu trotskilaisia ja oikeistolaisia vastaan valtiota ja proletariaatin diktatuuria koskevilla kysymyksillä.— Bolševikki, 1935, n:o 7, s. 63—71.
- Neuvostoperustuslain muutoksista.— Kirjassa: Neuvostoperustuslain muutoksista (artikkelikokoelma). Moskova, Neuvosten valta, 1935, s. 5—28.
- Neuvostoperustuslain muutoksista.— Neuvostovaltio, 1935, n:o 1/2, s. 17—33.
- Esitys kansainvälisestä oikeudesta. Moskova, kustannusliike Sovjet-skoje zakonodatelstvo, 1935, 223 s. Yläotsikkona: Kommunistinen akatemia. Neuvostorakennustyön ja oikeuden instituutti.
- Valtiokoneiston uudestirakentaminen ja taistelu byrokratismia vastaan.— Kirjassa: Valtiokoneiston uudestirakentaminen ja taistelu byrokratismia vastaan (Instituutin istunnon aineistoa). Moskova, Neuvosten valta, 1935, s. 5—32. Yläotsikkona: Kommunistinen akatemia. Neuvostorakennustyön ja oikeuden instituutti.
- Friedrich Engels.— Leninin tie, 1935, n:o 7/8, s. 7—10.
- Sama.— Puoluetyöntekijä (Donin Rostov), 1935, n:o 13/14.
- Engels marxismin teoreetikona ja taistelijana vallankumouksellisen marxismin puolesta.— Marxismin lipun alla, 1935, n:o 5, s. 28—40.

- Valtio ja oikeus sosialismissa.— Neuvostovaltio, 1936, n:o 3, s. 3—11.
- SNTL:n kansalaisten vaalioikeudet.— Vaaliagitaattorin opaskirjanen, 1936, n:o 19, s. 28—34.
- Henkilökohtainen omistus sosialistisessa valtiossa.— Pravda, 1936, 14. kesäk.
- Historiatieteen ongelmista ja meidän tehtävistämme. J. Pašukanisin, J. Bermanin ja L. Ratnerin yhteisteos.— Neuvostovaltio, 1936, n:o 2, s. 3—14.
- Sosialistinen neuvosto-oikeus.— Bolševikki, 1936, n:o 22, s. 20—32.
- Sosialistinen valtio ja sen Perustuslaki.— Neuvostorakennustyö, 1936, n:o 4, s. 5—12.

Alevtina Prokofjeva

NIMIHAKEMISTO

- Adoratski, V. V. — 68, 128
 Aleksejev, N. N. — 81, 91
 Aristoteles — 145
 Aschaffenburg, G. — 157, 163
- Bastiat, F. — 188
 Beccaria — 55, 150
 Beltov (Plehanov, G. V.) — 50
 Bentham, J. — 143
 Bergbohm, K. — 55, 58, 213
 Bergson, H. — 187
 Berthélemy, H. — 198, 201,
 205—207, 209
 Bierling, E. — 79, 89
 Binder, J. — 139, 142
 Brinz, A. — 113
 Bruno, G. — 185
 Buharin, N. I. — 51
- Chlodwig — 148
 Cohen, H. — 50
 Copernicus — 185
- Deborin, A. M. — 196
 Dernburg, H. — 97, 98, 113
 Dopsch, A. — 173
 Dorado — 162
 Duguit, L. — 78, 79, 89, 90,
 198, 200—205, 207—209
 Durkheim, E. — 200
- Engels, F. — 30, 51, 58, 60,
 67, 88, 91, 113, 114, 118,
 127—129, 141, 176—178,
 187, 196, 197
 Esmein, A. — 198, 203, 209
- Ferneck, A. — 88
 Ferri, E. — 146, 162
 Feuerbach, L. — 119, 183, 184
 Fichte, J. G. — 112, 183
 Foinitski, I. J. — 163
 Franklin, B. — 112
 Freud, S. — 67
- Galilei — 185
 Gentile, G. — 183, 185
 Gerber, K. — 198
 Gerard (Cambrain piispa) —
 127
 Gierke, O. — 199
 Goihbarg, A. G. — 84, 85, 89—
 91
 Gorki, M. — 186
 Grotius, H. — 122, 145, 211,
 216
 Gumpłowicz, L. — 41, 64, 65,
 68, 76, 77, 89, 116, 126, 127
- Habsburgit — 199
 Haller, K. — 191
 van Hamel, G. — 158
 Harriman, E. A. — 114

- Hauriou, M.— 113, 127, 198, 199, 201, 204, 205, 209
 Hegel, G.— 93, 105, 112, 177—197
 Heinzen, K.— 74
 Howard, J.— 150
 Husserl, E.— 210
- Ihering, P.— 81—82, 86, 91, 147, 162, 163
 Iljinski, I. D.— 86, 87
 Isajev, M. M.— 160, 164
- Jablotškov, T. A.— 68
 Janeff, J.— 179
 Jellinek, G.— 91, 127, 198, 203, 211
- Kaarle I — 211
 Kant, I.— 124, 131—133, 136, 142, 178, 191, 192
 Karner, J. (Renner, K).— 38, 43, 50, 104—107, 114
 Kautsky, K.— 134, 150
 Kavelin, K. D.— 89
 Kelsen, H.— 210—216
 Korkunov, N. M.— 90
 Kotljarevski, S. A.— 91, 127—129
 Kovalevski, M. M.— 144, 162, 163
 Kraepelin, A.— 163
 Krohne, K.— 156
- Laband, P.— 91, 127, 198, 211
 Laplace, P.— 185
 Larnod, F.— 198, 199
 Laski, H.— 201
 Lassalle, F.— 49, 51, 212
 Lasson, G.— 112, 178
 Lenin, V. I.— 48, 51, 177, 178, 181, 182, 186, 187, 191—197
 Levy, H.— 196
 Listz, F.— 163
 Luther, M.— 186
- Magaziner, J. M.— 141
 Maine, H.— 134, 142, 143, 147, 162
 Marck, S.— 180, 182
 Marx, K.— 30—32, 36, 43, 45—49, 51, 52, 54, 56, 58, 59, 67, 68, 73, 74, 82, 88, 89, 91, 92, 94, 95, 101, 102, 106, 110, 112—115, 119, 127—129, 131, 135, 137, 141, 142, 170, 171, 173—178, 181, 184, 186—189, 191, 194, 196, 197
 Mehring, F.— 178
 Merkel, A.— 90
 Metternich, K.— 179
 Michoud, L.— 198, 200, 204, 209
 Moreau — 198
 Muromtsev, S. A.— 91
- Napoleon — 112
 Nikolski, B. V.— 162
- Ofner, J.— 50
- Petražitski, L. I.— 60, 69, 79, 80, 87, 140, 165
 Piontkovski, A. A.— 164
 Platon — 188, 189
 Podvolotski, I. P.— 51, 127
 Pokrovski, I. A.— 112
 Pokrovski, M. N.— 50
 Pokrovski, S. P.— 209
 Poljanski, N. N.— 160, 164
 Proudhon, P.— 113, 137
 Puchta, G.— 112, 127
- Razumovski, I. P.— 86, 87, 92, 112, 119
 Reisner, M. A.— 58, 60, 61, 67, 68, 140, 166, 176
 Rožděstvenski, A. A.— 112

- Savalski, V. A.— 37, 50
Say, J. B.— 188
Schlossmann, S.— 113
Schmidt, K.— 67
Schopenhauer, A.— 133
Seneca — 130
Šeršenevičs, G. F.— 88
Simmel, G.— 39, 50, 211
Skvortsov-Stepanov, I. I.— 51
Solovjov, V. S.— 133, 141
Spencer, H.— 112, 163
Stammler, P.— 37, 39, 50, 55
Stein, L.— 128
Stintzing, R.— 88
Stučka, P. I.— 30, 34, 36, 50,
58, 66—68, 165, 171—175
- Tal, L. S.— 127
Trahterov, V. S.— 164
Trubetskoi, J. M.— 140, 142
Tšubinski, M. P.— 162, 164
Tugan-Baranovski, M. I.— 129,
141
- Wilda, W.— 163
Windelband, V.— 211
Windscheid, B.— 112, 113
Voltaire, F.— 55
Wundt, W.— 39, 50
- Ziber, N. I.— 50, 51
Zimmermann — 199

SISÄLLYS

Suomenkielisen painoksen saatteeksi	3
Esipuhe	5
YLEINEN OIKEUSTEORIA JA MARXISMI	28
<i>Kolmannen painoksen alkulause</i>	<i>28</i>
<i>Toisen painoksen alkulause</i>	<i>28</i>
<i>Johdanto. Yleisen oikeusteorian tehtävät</i>	<i>36</i>
<i>Ensimmäinen luku. Konkreettisen rakentamismenetelmät abstrakteissa tieteissä</i>	<i>52</i>
<i>Toinen luku. Ideologia ja oikeus</i>	<i>58</i>
<i>Kolmas luku. Suhde ja normi</i>	<i>69</i>
<i>Neljäs luku. Tavara ja subjekti</i>	<i>92</i>
<i>Viides luku. Oikeus ja valtio</i>	<i>114</i>
<i>Kuudes luku. Oikeus ja moraali</i>	<i>129</i>
<i>Seitsemäs luku. Oikeus ja oikeudenloukkaus</i>	<i>143</i>
MARXILAINEN OIKEUSTEORIA JA SOSIALISMIN RA- KENTAMINEN	165
HEGEL. VALTIO JA OIKEUS (omistettu kuoleman satavuotis- päivälle)	177
KATSAUS VALTIO-OIKEUTTA KÄSITTELEVÄN RANS- KALAISEN KIRJALLISUUDEN PÄÄSUUNTIIN	198
KATSAUS YLEISTÄ OIKEUS- JA VALTIOTEORIAA KÄ- SITTELEVÄÄN KIRJALLISUUTEEN	210
Jevgeni Pašukanisin elämäntaival	217
Viitteitä ja selityksiä	225
Jevgeni Pašukanisin pääteosten julkaisuluettelo	236
Nimihakemisto	243

LUKIJALLE

Kustannusliike Progress pyytää lukijoita esittämään mielipiteensä tästä kirjasta, suomennoksen laadusta ja kirjan asusta. Kustannusliike on kiitollinen myös muista ehdotuksista ja toivomuksista.

Osoitteemme:

*Zubovski bulvar 17,
Moskova, Neuvostoliitto*